چۆشئەل چوچەکلری

(تاللانما)

مىللەتلەر نەشرىياتى

جەنئەل جوۋەملەرى

(تاللانما)

تەرجىمە قىلغۇچى: رېيىمجان

مەسئۇل مۇھەررىر: ئابدۇللا ئابلىز

مىللەتلەر نەشرىياتى

مۇندەرىجە

كىرىش سوز ئورنىدا.....يې جۇنجيەن (1)

(مىسر) كامىل جەللان ئۇزگەرتىپ يازغان

«مىڭ بىر كېچە» ھىكايىلىرى (قىسقارتىلما)

ئەلى بابا بىلەن قىرىق قاراقچى ھەققىدە

چوچەك .....(1)

(فرانسىيە) م.خ-گىرائۇد خانىم ئۇزگەرتىپ يازغان

«تۇلكە رېنا ھەققىدە چوچەك» (قىسقارتىلما)

تۇلكە رېنا دۇنياغا قانداق كەلگەن .....(21)

قۇشقاچ تېلۇيىن .....(28)

ساقچى ئىتى مورخىنڭ تېلۇيىنغا ئوچ ئېلىشىپ

بېرىشى .....(32)

رېنا بىلەن ئۇۋۇچىلار .....(38)

(فرانسیه) چ.پیرراؤل

قىزىل بوك ..... (45)

چىمچىلاق ..... (51)

[گېرمانیه] ئاكا ـ ئۇكا گرىملار

بوره ۋه يەتته ئوغلاق ..... (70)

پاخال، كومۇر ۋه پۇرچاق ..... (76)

بېلىقچى ۋه ئۇنىڭ خوتۇنى ..... (79)

كۆل قىز ..... (96)

[گېرمانیه] خاۋف

"ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا ..... (112)

[دانیه] ئاندېرسېن

سەرەڭگە ساتقۇچى قىزچاق ..... (169)

پادىشانىڭ يېڭى كىيىمى ..... (175)

دېڭىز بوغما يىلانى ..... (185)

كورۇمسز ئودەك چوجسى ..... (206)
ئاققۇ ..... (226)
باشمالتاق قىز ..... (261)
دېڭىز قىزى ..... (285)

[گېرمانسيه] H.زۇر مۇخلىن

«كىچىك پېتىر» (قىسقارتىلما)
كومۇرنىڭ هىكايىسى ..... (333)
سەرەڭگە قېپىنىڭ هىكايىسى ..... (343)

[سوۋېت ئىتتىپاقى] ۋ.بىانكى

كىچىك چاشقان بىك ..... (352)

كىرىش سوز ئورنىدا

بۇ توپلام تۇزۇپ چىقىلغانىدىن كېيىن، تۇزگۈچى كىرىش سوز ئورنىدا ئازراق بىرنەرسە يېزىپ بېرىشىمىنى ئوتۇنۇپ ماڭا كورسەتتى.

بۇ كىتاپقا كىلاسسىك ۋە يېقىنقى زاماندىكىسى بولۇپ جەمى 20 نەچچە چوچەك كىرگۈزۈلگەن. مېنىڭچە، تۇزگۈچى قەدىمقى ۋە يېقىنقى زاماندىكى بۇ ئەسەرلەر ئارقىلىق چوچەك ئىجادىيەتىنىڭ تەرەققىياتىنى چۈشەنىدۇرۇپ بېرىشنى ئەمەس، بەلكى، ئاساسەن، كىچىك كىتاپخانىلارغا روھىي ئوزۇق بولسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنى چەتئەللىنىڭ بىر تۈركۈم مەشھۇر راق چوچەكلىرى بىلەن تەمىن ئېتىشنى، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا كىچىك كىتاپخانىلارنىڭ چەتئەل تۇرمۇشىغا دائىر بىلىم دائىرىسىنى كېڭەيتىشنى — مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇنى ئىنتېرناتسونالىزىم تەربىيىسىنىڭ بىر تەرىپى دېيىشكىمۇ بولىدۇ — مەقسەت قىلغان بولسا كېرەك. بۇ ئەسەرلەرنىڭ بىرى ئەرەپلەرنىڭ «مىڭ بىر كېچە» دىگەن ئەسىرىدىن تاللىۋېلىنغانلىرى باشقا، قالغانلىرى ياۋروپا يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدىن تاللىۋېلىنغان. بۇنىڭغا قارىماي، چوچەك ئىجادىيىتى ياۋروپادىلا ھەممىدىن بەك راۋاجلانغان، دىگەنلى

بولامدۇ؟

ئەسلىيەت ئۇنداق ئەمەس، ئەلۋەتتە. باللار بارلىكى جايدا چوچەك بولىدۇ، چۈنكى ھىكايە-چوچەك ئاڭلاشقا قىزىقمايدىغان بالا بولمايدۇ—بۇنداق ھىكايە-چوچەكلەرنى، ئادەتتە، باللار-نىڭ مومىسى، ئانىسى ياكى تەربىيىچىلىرى ئۇلارغا ئېيتىپ بېرىدۇ. ھىكايە-چوچەك ئاڭلاشقا ئامراق باللار شۇنچە كوپ بولغاندىكىن، ھىكايە-چوچەكمۇ تەبىئى شۇنچە كوپ مەيدانغا كېلىدۇ-دە. بىراق، بۇرۇنقى زامانلاردا بۇ ھىكايە-چوچەكلەر-نىڭ ھەممىسى خەلق ئارىسىدا ئېغىزدىن ئېغىزغا تارالغان ئىجادىيەت ئىدى. خەلق ئىجادىيىتىنىڭ ھوكۇمران سىنىپلارنىڭ دىنىغا ياقمايدىغانلىغى تۇرغانلا گەپ. شۇڭا ھوكۇمران سىنىپلار بۇنداق ئىجادىيەتنى ھامان ياقتۇرمايتتى. ھوكۇمران سىنىپلار بۇنداق ئىجادىيەتنى بىشەملىك بىلەن باسقاچقا، ئۇنى يازما ئەدەبىيات سۈپىتىدە يېزىپ قالدۇرۇشقا جۇرئەت قىلىدىغانلار چىقمغان. جۈملىدىن ئوتمۇشتە ئەھۋال دەل شۇنداق ئىدى. باللار دەسلەپ «ئۈچ خەتلىك سوزلەر دەستۇرى» بىلەن ساۋادىنى چىقىراتتى، ئارقىدىنلا «توت كىتاپ»، «بەش دەستۇر»نى ئوقۇيتتى ۋە شۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق ئەقىدىنى قوغدىغۇچىلار-دىن بولۇپ تەربىيىلىنىپ چىقاتتى. ھېچقانداق ھوكۇمران سىنىپلار باللارنىڭ خەلق ئىجادىيىتىنى ئوقۇشىغا قانداقمۇ يول قويسۇن؟ ياۋروپادا ئوتتۇرا ئەسىردىكى ھېچقانداق زۇلمەتلىك دەۋرىدىمۇ ئەھۋال ئاساسەن شۇنداق ئىدى. كېيىن يېڭىدىن گۈللەنگەن

بۇرژۇئازىيە قوزغىلىپ فېودال ھوكۇمران سىنىپلار ئۇستىدىن ئىنقىلاپ قىلغان چاغدىلا ئەھۋالدا بىرئاز ئوزگىرىش بولدى. بۇرژۇئازىيە "ئەركىنلىك"، "دېموكراتىيە" دېگەنلەرنى كوز-كوز قىلاتتى، شۇنىڭ بىلەن باللارغا ئېيتىپ بېرىلمىدىغان بەزى خەلق ئېغىز ئىجادىيىتىنى خاتىرىلىۋالغۇچىلار چىقتى ــ ئەلۋەتتە، بۇلار پىششىقلاپ ئىشلىنىش ئارقىلىق ئەدەبىي ئەسەر بولۇپ چىقتى. بىز ھازىر "چوچەك" ياكى باللار ئەدەبىياتى دەۋاتقان نەرسە مانا مۇشۇ. فرانسىيىلىك چ.پېررائول بىلەن گېرمانىيىلىك ئاكا-ئۇكا گرىملار قايتا-قايتا خەلق ئېغىز ئىجادىيىتى ئەنە شۇنداق ئەسەرلەردىندۇر. جۇڭگودا فېودالىزىمنىڭ ھوكۇمرانلىق قىلغان ۋاقتى ناھايىتى ئۇزاق بولغاچقا، باللار ئەدەبىياتىغا ئائىت يازما ئىجادىيەتمۇ ناھايىتى ئاز بولدى. ياۋروپادا بۇ جەھەتتىكى ئۇتۇق زوررىق بولدى، ئەلۋەتتە. بۇ كىتابقا ياۋروپا چوچەكلىرىنىڭ كوپرەك تاللانغانلىغىغا دەل مۇشۇ ئوبېكتىپ مەۋجۇدىيەت سەۋەپ بولغان.

ئەمما ياۋروپادىكى چوچەكلەرنىڭ ھەممىسى ياۋروپانىڭ مەھسۇلى بولۇشمۇ ناتايىن. مىسال ئۈچۈن ئالساق، فرانسىيىلىك چ.پېررائولنىڭ «قىزىل بوك» دېگەن چوچىگىگە ئوخشاپ كېتىدىغان چوچەكنى جۇڭگودىكى خەلق چوچەكلىرىدىنمۇ تاپالايمىز. ئەمىلىيەتتە، ياۋروپادىكى نۇرغۇن كىلاسسىك چوچەكلەرنىڭ ئاساسىنى ئافرىقا، ئاسىيا ۋە جەنۇبىي ئامېرىكا قىتئەسىدىن تاپالايمىز. ياۋروپانىڭ ئوزىگە كەلسەك، نۇرغۇن چوچەكلەرنىڭ

هەرقايسى ئەللەردە كەڭ تارقالغانلىغىنى ئېيتىپ ئولتۇرۇشنىڭ تېخىمۇ هاجىتى يوق. مەسىلەن، بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن «كۆل قىز» دىگەن چوچەك فرانسىيەدە خەلق ئارىسىدا ناهايىتى كەڭ تارالغان. چ.پېررائول مۇشۇنىڭغا ئوخشاش چوچەكتىن بىرنى يازغان. بۇ چوچەك ياۋروپادىكى نۇرغۇن ئەللەردىمۇ تۇرلۇك نامىلار بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتان ئىتالىيەدە Cenerentoea دەپ، ئىسپانىيەدە Ceniciento دەپ، كاتالوندا (ئىسپانىيەنىڭ بىر رايونى) Rentafochs دەپ، كونا روسىيەدە Chernushka دەپ، ۋېنگرىيەدە Popelusha دەپ ئاتالغان، ۋاهاكازالار. ئۇلارنىڭ ۋەقەلىگىدە سەل-پەل پەرق بولسىمۇ، لېكىن ئاساسىي مەزمۇنى ئوخشاش. «مىڭ بىر كېچە»دىكى نۇرغۇن هىكايىلەرنىڭ ئاساسىنمۇ قەدىمىي يۇنان ۋە هىندىستان-لاردىن تاپقىلى بولىدۇ. بۇ ئەهۋال مۇنداق بىر مەسىلىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ: مەدەنىيەت، جۈملىدىن چەت-ياقا جايلاردىكى خەلق ئېغىز ئىجادىيىتى هامان ئالمىشىپ تۇرىدۇ، ئۇنى هېچقانداق ئادەم توسۇۋالالمايدۇ. قەدىمقى زامانلاردا شۇنداق بولغان، قاتناش تەرەققى تاپقان هازىرقى زاماندا خۇسۇسەن شۇنداق بولىدۇ. "4 كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ 20-ئەسىرنىڭ 70-يىللىرىدا يەنە مەدەنىيەت قاملى ۋە بېكىنمىچە-لىگىنى يولغا قويغانلىغى مېتافىزىكىنى بەكمۇ ئەۋج ئالدۇرۇۋەتكەنلىك بولۇپلا قالماي، بەلكى ئەخمەقلىقتە ئۇچىغا چىققان-لىقتۇر.

نۇرغۇن چوچەكلەر، بولۇپمۇ كىلاسسىك چوچەكلەر خەلق ئېغىز ئىجادىيىتىدىن كەلگەن ئىكەن، ئەلۋەتتە، ئۇلاردا خەلق ئەدەبىياتىغا خاس نۇرغۇن ئالاھىدىلىكلەر بولىدۇ. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ چوچەكلەر ئاددى، جانلىق، خەلق ئىچىدىكى قىزىقچىلىق ۋە يۇمۇرلار بىلەن تولغان بولىدۇ. ئەلۋەتتە، تېخىمۇ مۇھىمى شۇكى، ئۇلاردا خەلقنىڭ پىكىر-ھېسسىياتى مەلۇم دەرىجىدە ئىپادىلەنگەن، يەنە كېلىپ ئۇ فېئودال ھوكۇمران سىنىپلارنىڭ دىققەت-ئېتىبارىدىن ۋە زىيانكەشلىكىدىن خالى بولغۇدەك چىۋەر ئۇسۇل بىلەن ئىپادىلەنگەن. بۇ چوچەكلەردە خەلق ئېيتماقچى بولغان لېكىن ئېيتىشقا جۇرئەت قىلالمىغان نۇرغۇن سوزلەر ھايۋاناتلار، جىن-ئالۋاستىلار، ھور-پەرىلەر ياكى ئوت-چوپ، دەل-دەرەخ، قۇرۇت-قوڭغۇز ۋە بېلىقلارنىڭ تىلىدىن بېرىلگەن. بۇ ئۇسۇل كېيىن چوچەك يېزىشتىكى بىرخىل ئومۇملاشقان ئۇسۇل بولۇپ قالدى. بۇ نەرسىلەرنى "غەلىتە" نەرسە دەپ قارىماسلىغىمىز كېرەك، ئۇلار ئەسلىيەتتە مۇئەييەن تۈرمۇش رىيالىلىغىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ— بەزىدە تېخى ناھايىتى ئوتكۇر بولىدۇ! مەسىلەن، «قىزىل بوك»تىكى ساختىپەز، ھىلىگەر، رەھىمسىز، ئىچى زەھەر بورە، ئەسلىيەتتە، ھوكۇمران سىنىپلار ئىچىدىكى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغۇچىلارنىڭ سىمۋولى بولۇپ— ئەگەر بىز بۇ بورىنى "4 كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ ئەپتى-بەشىرىسى بىلەن سېلىشتۇرۇپ باقساق، بۇ چوچەكنىڭ ھەتتا ئىنتايىن جانلىق رىيال ئەھمىيەتـ

كىمۇ ئىگە ئىكەنلىگىنى كورۇڭالالايمىز ــ ئاقكوڭۇل ئوسمۇرلىرى مىزدىن ئۇلارنىڭ زىيانكەشلىگىگە ئۇچرىغانلىرى نۇرغۇن!

ئەلۋەتتە، بىز كونا زامانلاردىكى بۇ ئېغىز ئىجادىيىتىنىڭمۇ شۇ زامانلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىغىنى ئۇنتۇماسلىغىمىز كېرەك. «ئەلى بابا بىلەن قىرىق قاراقچى» ھەققىدە چوچەك»تىكى ھىلىگەر مالاي قىز ئوزىنىڭ يۇكسەك ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئىپادىلەگەن ــ بۇ، ئەمگەكچى خەلقنىڭ خسلىتى. لېكىن مالاي قىز بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى خوجايىنى ئۇچۇن قىلغان. خوجايىنى كېيىن بېيىپ كېتىدۇ، ئۇغۇ خىلى تۇزۇك ئىكەن ــ بۇرۇن ئوزىنىڭمۇ تۇرمۇشى ئانچە ياخشى ئوتمىگەنلىگىدىن بولسا كېرەك، خوجايىن دەپە ـ دۇنياسىنىڭ يېرىمنى شۇ مالايغا بېرىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇمۇ "ئومرىنىڭ ئاخىرىغچە بەخت ـ سائادەتلىك، كوڭۇلۈڭ ئوتىدۇ". ئەگەر بىز بۇگۇنكى ئولچەم بويىچە تەلەپ قويىدىغان بولساق، بۇ چوچەكنىڭ "ئىدىيىۋىلىگى"دە چوقۇم چوڭ چاتاق بولغان بولىدۇ. "4 كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ ئۇسۇلى بويىچە بولغاندا، ئۇنى "زەھەرلىك ئوت" قاتارىدا پىپەن قىلىپ، ئاندىن يەتتە قات دوزاققا چۇشۇرۇۋېتىش، ئىككىنچى يورۇق كۇن كورەلمەيدىغان قىلىۋېتىشكە توغرا كېلىدۇ؛ لېكىن ئۇنى ئەينى زامانىدىكى كونكىرىت تارىخىي شارائىت بويىچە تەھلىل قىلىدىغان بولساق، بۇ چوچەكنىڭ ئىجابى تەرىپىنىڭمۇ بارلىغىنى كورۇڭالالايمىز: ئۇنىڭدا ئەمگەكچى خەلقنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ئىپادىلەنگەن، شۇنىڭ بىلەن تەڭ، ئۇلارنىڭ ھال ـ

ئوقتىنى ياخشىلاش تەلئۈمۇ ئوز ئىپادىسىنى تاپقان. ئەمگەكچى خەلق ھامان، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ، ياخشىراق كۈن كورسەك، دەيدۇ. لېكىن كونا جەمىيەت تۈزۈمى شارائىتىدا بۇنداق ئارزۇ ئىشقا ئاشمايدۇ. ئۇلارغا: تەلىيىمىز بىردىنلا ئوڭدىن كېلىپ، ھال-ئەھۋالىمىز ياخشىلىنىپ كەتسە، دەپ خىيال قىلىشتىن ئوزگە چارە يوق ئىدى. پېررۇلنىڭ «چىمچىلاق» دىگەن چوچىقىگىمۇ خاراكتىر جەھەتتىن مۇشۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ئەلۋەتتە، خام خىيال دىگەن بەرىبىر خام خىيال، ئۇنىڭ ئەملىيەتتە كورۈنىدىغانلىغىغا ئىشىنىدىغان ئادەم يوق، يەنە كېلىپ خام خىيال ھېچقاچان ئەملىيەتتە كورۈلۈپ باقمىغان ئەمەس. بۇ ئەھۋالمۇ بىزنى مۇنداق بىر ئىسپات بىلەن تەمىنلەيدۇ: "تۇرمۇشنى ياخشىلاش" ئارزۇسى پەقەت سوتسىيالىزىم تۈزۈمى شارائىتىدىلا ئىشقا ئاشىدۇ—ئەملىيەتتە بىزنىڭ يېڭى جۇڭگودا پەيدىن-پەي ئىشقا ئېشۋاتىدۇ. شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ سوتسىيالىزىم قۇرۇش ئىشەنچىمىز تېخىمۇ ئاشىدۇ. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، دۇنياغا داڭلىق بالىلار ئەدەبىياتىدىكى بۇ مىراس بۇگۈنكى كۈندە يەنىلا مەلۇم رىيال ئەھمىيەتكە ئىگە.

خەلق ئېغىز ئىجادىيىتىنى ئاساس قىلغان بۇ كىلاسسىك بالىلار ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى ئىچىدە 17-ئەسىردە ياشىغان فرانسىيىلىك چ.پېررۇلنىڭ ئەسىرىنىڭ بەدىلىگى بىرقەدەر يۇقۇرى. 18-ئەسىردە ئوتكەن گېرمانىيىلىك ئاكا-ئۇكا گرىملارنىڭ ئەسىرى بولسا ئاددىراق، ئەلدىكى خەلق چوچەك-

لىرىگە تېخىمۇ يېقىنراق بولۇپ، ئۇزى قوشقان نەرسىلەر ئانچە كوپ ئەمەس. 19-ئەسىرگە كەلگەندە باللار ئەدەبىياتى يازغۇ-چىلىرى بىرقەدەم ئىلگىرىلەپ، تەييار بار خەلق چوچەكلىرىنى قايتا بايان قىلىش بىلەن توختاپ قالماي، بەلكى ئۇز ئالدىغا چوچەك ئىجات قىلىشقا باشلىدى. بۇ جەھەتتە، دانىيە چوچەك يازغۇچىسى ئاندېرسېن ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىدى. ئۇ قانداق رول ئوينىدى؟ ئۇنىڭ ئوينىغان رولى تەييار بار خەلق چوچەك-لىرىنى قايتا بايان قىلىپ بېرىش دائىرىسىدىن چىقىقانلىغى بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، ئاندېرسېننىڭ رولىنى ئۇنىڭ ئۇزىنىڭ مۇنۇ سوزى بىلەن چۈشەندۈرۈش مۇمكىن: "مەن چوچەكنى ھەممە ھىسسىيات ۋە پىكرىم بىلەن يازىمەن، لېكىن چوڭلارنىمۇ ئېسىمدىن چىقىرىپ قويغىنىم يوق. مەن باللارغا ئاتاپ ھىكايە-چوچەك يازغان چېغىمدا، ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرىنىڭمۇ بىرچەتتە ئولتۇرۇپ ئاڭلايدىغانلىغىنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن، شۇڭا ئۇلار-نىڭ ئويلاپ بېقىشى ئۈچۈن، ئۇلار ئۈچۈنمۇ ئاز-تولا بىرنىمە يېزىشىم كېرەك." ئاندېرسېن بۇ يەردە ئۇزىنىڭ چوچەك يېزىشتا تەربىيىنى ئېنىق مەقسەت قىلغانلىغىنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ يەنە: "مېنىڭ ھازىر سەنئەتكە (يەنى چوچەك يېزىشقا) ھەۋەس قىلىدىغان بولۇپ قېلىشىم سەنئەتىنىڭ ئالدىغا يۈكسەك ۋەزىپە قويۇلىدىغانلىغىدىندۇر" دېگەن. قانداق يۈكسەك ۋەزىپە؟ دەمەك، ئۇ چوچەك يېزىشتا باللارنى تەربىيىلەشنىلا كوزدە تۇتۇپ قالماستىن، چوڭلارنى—يەنى بىر چەتتە ئولتۇ-

روپ "باللارغا ئاتاپ يېزىلغان هىكايە ـ چوچەك"نى ئاڭلايدىغان ئاتا ـ ئانىلارنى تەربىيىلەشتىمۇ كوزدە تۇتقان. ئۇ ئۇلارنىڭمۇ "ئويلاپ بېقىش"نى تەۋسىيە قىلىدۇ.

ئۇزۇنلۇك ئىجادىيەتىدە بۇنداق "يۇكسەك" مەقسەتنى كوزلەش ــ بۇ، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئوتكەن چوچەك يازغۇچىلىرى ئىچىدە بولۇپ باققان ئەمەس.

ئۇ باللارغا نىمىلەرنى ئۇگىتىدۇ؟ ئۇ باللاردىن ئالىجاناپ ئادەم بولۇشنى، ئوزىنىڭ نەزەر دائىرىسىنى تار تۇرمۇش رامكىسى بىلەن چەكلەپ قويماسلىقنى، بەلكى نەزەر دائىرىسىنى تېخىمۇ كەڭرەك قىلىشنى، تېخىمۇ يۇكسەك، تېخىمۇ ئۇلۇغ غايىگە ئىگە بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. «دېڭىز قىزى»نىڭ ۋەقەلىگى قىزنىڭ دېڭىز تېگىدىكى ئەجدىها ئوردىسىدىكى راھەت ـ پاراغەتلىك تۇرمۇشقا قانائەتلەنمەي، تېخىمۇ ئالىجاناپ بولغان ئىنسانىيەت تۇرمۇشىغا ئىنتىلگەنلىگىنى چۇشەندۇرۇپ بەرمەمدۇ؟ ئۇ هەممىنى قۇربان قىلىشتىن يانماي، ئادەمزات روهىغا ئېرىشمەكچى بولىدۇ. باشمالتاق قىزمۇ شۇنداق. قاراڭغۇ يەر ئاستىدا تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان بۇ قىزنىڭ تۇرمۇشىغا لازىمەتلىك ماددى نەرسىلەر تولۇق بولۇپ، تۇرمۇشى پاراۋان ئوتۇۋاتسىمۇ، ئۇ يەنىلا قۇياش نۇرىغا تەشنا بولىدۇ، نۇرلۇق ئالەمدە ئەركىن ـ ئازادە پەرۋاز قىلىشنى ۋە ناخشا ئېيتىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. بىراق، ئاندېرسېن ئوزىنىڭ كىچىك كىتاپخانىلىرىنى گۈزەل تەسەۋۋۇر ۋە شىرىن ئارزۇغىلا بېرىلىپ كېتىدىغان قىلىپ قويمايدۇ،

ئۇ ئۇلارغا رەھىمسىز رىيالليقنى، خەلقنىڭ ئازاپ-ئوقۇبەتنى، شۇنداقلا بايلارنىڭ ئېكسپلاتاتسىيە قىلىشى ۋە بۇزۇپ چېچىشىنىمۇ — ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ نادانلىغىنىمۇ ئوز ئىچىگە ئالمىدۇ — كورستىدۇ. «سەرەڭگە ساتقوچى قىزچاق»، «پادىشانىڭ يېڭى كىيىمى» مۇشۇنداق ئەھۋاللارنى پاش قىلىدىغان ئەسەرلەردۇر. بىر چەتتە ئولتۇرۇپ "باللارغا ئاتاپ يېزىلغان ھىكايە-چوچەك" لەرنى ئاڭلىغوچى ئاتا-ئانىلار مۇشۇ ئەھۋاللارنى نەزەردە تۇتۇپ ئوزلىرىنىڭ كېيىنكى ئەۋلاتلىرىنى قانداق تەربىيىلىشى كېرەك؟ ئاندىرسىن ئۇلارنى "ئويلاپ باقسۇن" دىگەن مەسىلە مانا مۇشۇ.

ئاندىرسىن خەلق ئىجادىيىتىدىكى ۋە ئوزىدىن ئىلگىرىكى چوچەك يازغوچىلىرىنىڭ نۇرغۇن ئارتۇقچىلىقلىرىغا ۋارىسلىق قىلغان: ئۇنىڭ ھىكايە-چوچەكلىرى جانلىق-ئويناق بولۇپ، تىلى قويۇق خەلق تىلى پۇرىغىغا ئىگە بولۇش ۋە يۇمۇرلۇق بولۇش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. لېكىن ئۇ يەنە تەرەققى قىلدۇرغان: ئۇ ئوزىنىڭ چوچەكلىرىگە قويۇق شېئىرىي ھىسسىياتلارنى ۋە باي تەسەۋۋۇرلارنى كىرگۈزگەن، شۇڭا ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇساق شېئىر ئوقۇغاندەك تۇيۇلىدۇ. ئەمما ئۇمۇ، ئوخشاشلا، ئوزى ياشىغان دەۋر چەكلىمىسىدىن سىرتقا چىقىپ كېتەلمىگەن، ئۇ ئوز ئەسەرلىرىدە نۇرغۇن ئىجتىمائى مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان، مەسىلەن، "سەرەڭگە ساتقوچى قىزچاق"نىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈنلەر، تارتقان ئازاپ-ئوقۇبەتلەر. لېكىن ئۇ بۇ ئىجتىمائى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى دەپ بېرەلمەي، "شەپ-

قەتـلىك خـۇدا"دىنـلا مەدەت تـىلەپ، "سەرەڭـگە ساتـقۇچى قىزچاق"نىڭ چوڭ ئانىسى ئۇنى خۇدانىڭ قېشىغا ئاپىرىدىغان، شۇ يەردە هارپا خوشاللىغـدىن بەهرىـمەن بولىدىـغان قىلىپ يازىدۇ. ئەمما، ئەمىلىيەتتە، "سەرەڭگە ساتقۇچى قىزچاق" يەنىلا كوچىدا توڭلاپ ئولىدۇ. رىيالىزىمغا سادىق بولغان بىر يازغۇچـى-نىڭ بۇ ئاقىۋەتنى ئەينەن يېزىپ چىقماسلىغى مۇمـكىن ئەمەس ئىدى. بۇ ئۇنىڭ پەرىشان بولىدىغان يېرى، ئۇ بۇ پەرىشانلىق-نىمۇ تۇڭىتەلمەيتتى.

20 ـ ئەسىرگە كەلگەنـدە، ئىنسانـلار جەمىيىتـدە ئوكـتەبىر ئىنقـلاۋىـنىڭ غەلـبىسى ئارقـىلىق تاڭ نۇرى كورۇنـدى، پۇرولېتارىياتچە دۇنياقاراشـنى تىكلىگەن چوچەك يازغۇچىلىرىدا بۇنداق پەرىشانـلىق بولمايـدۇ. ئۇلار ئوزلىرىـنىڭ ئەسەرلىرى ئارقىلىق كىچىك كىتاپخانىلارنى دۇنيانى توغرا بىلىـش، شۇنىڭ بىلەن تارىخنىڭ ئىلگىرىلىشىنى ئالغا سۇرۇشنىڭ يولىنى تېپىش، شۇنداقلا كەلگۈسـىدە تارىخـنىڭ ئىلگىرىلىشـىنى ئالغا سۇرۇش جەريانىدا ئوزىنىڭ تېگىشلىك توهپىسىنى قوشۇش ئۈچۈن قانداق قىلىپ ئوزىنى هەر جەهەتتىن قوراللانـدۇرۇشنى ئۆگـىنۇىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ. H.زۇر مۇخلىسىنىڭ «كىچىك پېتىر» دىگەن ئەسىرى ۋە «كىچىك چاشقان بىك» دىـگەن ئەسەر مانا مۇشۇنداق ئەسەرلەردىندۇر. ئالدىنقىسىدا ئەمگەكـچى خەلقـىنىڭ قانداقسىگە كاپىـتالىزىم تۇزۇمى شارائىتـىدا دوزاقتا تۇرۇۋاتقانـدەك ياشاۋاتقانلىغى ۋە ئىكسپىلاتاتسىيە قىلغۇچىلارنىڭ قانداق-

سىگە بىر بارمىغىنى تەۋرىتىپىمۇ قويماستىن ھەركۈنى يەپ-ئىچىپ، كەيپ-ساپا سۈرىدىغانلىغى جانلىق سۈرەتلەپ بېرىلگەن، ئىشچى-دېخانلار ئاممىسىنىڭ سىنىپىي كۈرەش ئېلىپ بېرىپ، سوتسىيالىستىك يېڭى جەمئىيەت قۇرۇپ چىققاندىلا، ئاندىن ئوز تەقدىرىنى ئوزگەرتەلەيدىغانلىغى بىشارەت قىلىنغان. كېيىنكىسى بولسا ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن كېيىنكى سوتسىيالىستىك يېڭى تۈزۈم شارائىتىدا يېزىلىغان ئەسەر بولۇپ، ئۇ چوچەك شەكلى ئارقىلىق كىچىك كىتاپخانىلارغا بەزى ئىلىم-پەن بىلىملىرىنى يەتكۈزۈپ بەرگەن، ئۇ ئەمىلىيەتتە پەنگە دائىر چوچەك بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

چوچەك بىزنىڭ ئەدەبىيات ئىجادىيىتىمىزدە تېخى تارىخى قىسقىراق بولغان يېڭى تۈر. چەتئەلنىڭ ئىسىل باللار ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى، مەيلى كىلاسسىكلىرى ياكى يېقىنقى زامانىۋىلىرى بولسۇن، بىز ئۇچۇن ئەينەكلىك رولىنى ئوينايدۇ. بۇ توپلامنىڭ بۇ جەھەتتىمۇ ئاز-تولا ياردىمى بولۇشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

يې جۇنجيەن

1978 - يىل 4 - ئاي

«مىڭ بىر كېچە» ھىكايىلىرى* (قىسقارتىلما)

(مىسر)كامىل جەللان ئۆزگەرتىپ يازغان

ئەلى بابا بىلەن قىرىق قاراقچى ھەققىدە چوچەك

1. قاسىم بىلەن ئەلى بابا

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، پىرسىيىدە ئاكا-ئۇكا ئىككىيىلەن ئوتكەن ئىكەن، ئاكىسىنىڭ ئىسمى قاسىم بولۇپ، ناھايىتى باي ئىكەن، ئىنىسىنىڭ ئىسمى ئەلى بابا بولۇپ، ھېچنىمىسى يوق

* «مىڭ بىر كېچە» — ئەرەپلەردىن ئىنسانلارغا قالغان مەشھۇر كىلاسسىك ئەدەبىي ئەسەر. پۈتۈن كىتابتا 136 ھىكايە بار بولۇپ، ئۇنى ئەقىللىق بىر قىز زالىم پادىشاغا سوزلەپ بەرگەن ئىكەن. ئۇ قىز بۇ ھىكايىلەرنى ئۇدا مىڭ بىر كېچە سوزلىگەچكە، كېيىنكىلەر كىتابنىڭ ئىسمىنى «مىڭ بىر كېچە» دەپ ئاتىغان. بۇ كىتابقا مىسرلىق چوچەك يازغۇچىسى كامىل جەللان «مىڭ بىر كېچە»دىكى ھىكايىگە ئاساسەن بالىلار ئۈچۈن يازغان بىر ھىكايە تاللىۋىلىندى.

دىيەرلىك كەمبەغەل ئىكەن.

قاسىمۇ باشتا ئىنسىغا ئوخشاش كەمبەغەل ئىكەن. كېيىن ئۇ بىر باي سودىگەرنىڭ قىزىنى ئالغان بولۇپ، قېينىاتىسىدىن نۇرغۇن پۇل ۋە مال مىراس قالغاچقا، بىردىنلا باي بولۇپ كەتكەن ۋە راھەت-پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ سودا-سېتىق قىلىپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە نۇرغۇن پۇل تېپىپ، كاتتا باي سودىگەر بولۇپ قالغان ئىكەن.

ئۇنىڭ ئىنىسى ئەلى بابانىڭ خوتۇنى كەمبەغەلىنىڭ قىزى ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىر ئېغىز ئەسكى ئۈي، 3 ئېشەكتىن بولەك مال-بىساتى يوق ئىكەن، ئەلى بابا ھەركۈنى 3 ئېشىگىنى ھەيدەپ بېرىپ ئورمانلىقتىن ئوتۇن كېسىپ سېتىپ جان باقىدىكەن، ئۇنىڭ ئاكىسى قاسىم بەك رەھىمسىز كىشى ئىكەن، شۇنچە باي بولسىمۇ، ئىنىسغا بىرتىيىن بەرمەيدىكەن. يەڭگىسى ئاكىسىدىنمۇ بەتتەر باغرى تاش خوتۇن ئىكەن، ئەلى بابانىڭ ھالىغا ئىچ ئاغرىتىش تۇگۈل، ئەلى بابانى چىرايىنى ئېچىپمۇ قارىمايدىكەن، ئەلى بابانى بىر چىنە ئاش ياكى بىرتەڭگە پۇل بېرىشكىمۇ قارنى ئاغرىيدىكەن.

2. ئورمانلىقتا

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئەلى بابا ئادەتتىكىدەكلا 3 ئېشىگىنى

ھەيدەپ ئورمانلىققا بېرىپتۇ، ئۇ 3 ئۇلاق ئوتۇننى كېسىپ بولۇپ، ئېشەككە ئارتىپ قايتىماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، توساتتىن بىرمۇنچە ئاتلىقلارنىڭ ئوزى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىغىنى كورۇپتۇ. ئۇ بالا-قازاغا ئۇچراپ قېلىشتىن قورقۇپ، دەرھال ئېشەكلىرىنى يوغان بىرتوپ دەرەخقە باغلاپ قويۇپتۇ-دە، ئوزى دەرەخقە چىقىپ، شاخ-يوپۇرماقلارنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ھىلىقى ئاتلىقلار يېقىن بىر يەردە ئاتلىرىدىن چۈشۈۋاتقۇدەك، ئەلى بابا بىر-بىردىن ساناپتۇ، بۇلار باشلىغىدىن باشقا 40 كىشى ئىكەن. ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان ئەلى بابا ئۇلارنىڭ قاراقچى ئىكەنلىگىنى ئۇقۇپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى غارنىڭ ئالدىدىكى يوغان بىر تاشنىڭ قېشىغا كېلىپ: "زىغىر، زىغىر، ئىشكىنى ئاچقىن" دەپتىكەن، يوغان تاش دەرھال ئېچىلىپ كېتىپتۇ، 40 قاراقچى باشلىغا ئەگىشىپ غارغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇلار غاردا ئانچە ئۇزاق تۇرمايلا يېنىپ چىقىپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى: "ئىشكىنى ياپ، زىغىر، زىغىر" دەپتىكەن، يوغان تاش يەنە ئاۋالقىدەكلا غارنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋاپتۇ، قاراقچىلار كەلگەن يولى بىلەن كېتىپتۇ.

3. ئىشكىنى ئاچقىن، زىغىر، زىغىر

ئەلى بابا ئوز كوزى بىلەن كورگەن بۇ ۋەقەگە ئىنتايىن ھەيران بوپتۇ ۋە ئوزىگە ئوزى: "بۇ جەزمەن قاراقچىلارنىڭ

ئۇۋۇسى، ئۇلار بۇلاپ كەلگەن مال-دۇنيا، ئۇنچە-مارجانلارنى چوقۇم مۇشۇ غارنىڭ ئىچىگە تىقىپ قويغان. مەن ئەمدى ئۇلارنىڭ سىرىنى بىلىۋالدىم، غارنى ئېچىپ كىرىپ، غارنىڭ ئىچىدىكى مال-دۇنيانى كورۇپ باقاي!" دەپتۇ.

ئەلى بابا دەرەختىن سىرىلىپ چۈشۈپ، يوغان تاشنىڭ ئالدىغا كېلىپ: "ئىشكىنى ئاچقىن، زىغىر، زىغىر" دىگەن ئىكەن، يوغان تاش شۇ هامان ئېچىلىپ كېتىپتۇ. ئۇ غارغا كىرىپ قارىسا، غارنىڭ ئىچى ساپلا ئالتۇن-كۈمۈش ۋە ئىسىل ئۇنچە-مارجان، قاش تېشى ئەسۋاپلىرى ئىكەن. ئۇ بۇ نەرسىلەرنى كورۇپ بەك ئالاقزادە بولۇپ كېتىپتۇ، قاراقچىلارنىڭ يېنىپ كېلىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، 3 ئۇلاقلىق مال-مۈلۈكنى ئېلىپ، غاردىن ئالمان-تالمان سىرتقا چىقىپتۇ ۋە: "ئىشكىنى

ياپ، زىغىر، زىغىر" دەپتۇ، يوغان تاش دەرھال غارنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋاپتۇ.

ئەلى بابا باشقىلار كورۇپ قېلىپ گۇمانلىنىپ يۇرمىسۇن دەپ، يۇكىنىڭ سىرتىغا ئوتۇنىنى باغلاپ، ئاندىن كېيىن ئېشەكلىرىنى ھەيدەپ، خوشاللىغىدا ئويىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

4. سىرنىڭ پاش بولۇشى

ئەلى بابا ئويىگە قايتىپ كەلگەندە، خوتۇنى شۇنچە كوپ دۇنيانى كورۇپ ناھايىتى ھەيران بوپتۇ، ئۇ بۇ نەرسىلەرنى ئېرىم ئوغرىلاپ كەلگەن ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، تىترەپ تۇرۇپ:

ــ مۇشۇنچىۋالا نەرسىنى نەدىن ئەكەلدىلە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئەلى بابا ئىشىنىڭ جەريانىنى سوزلەپ بەرگەن ئىكەن، ئۇنىڭ يۇرىگى ئاندىن ئورنىغا چۈشۈپتۇ ۋە ئەزەلدىن خىيالىغمۇ كىرمەپ باقمىغان شۇنچە كوپ پۇل ـ مالغا ئېرىشكەنلىكىگە چەكسىز خوشال بوپتۇ. ئۇنىڭ پۇلنىڭ قانچىلىك پۇل ئىكەنلىگىنى بىلگۈسى كەپتۇ، ئەمما پۇل بەك كوپ بولغاچقا ھساپلاپ ھساۋىنى ئالالماپتۇ.

ــ بىر ئورا كولىسلا، مەن ھازىرلا قايتىپ كېلىمەن، ــ دەپتۇ ئۇ ئەلى بابىغا.

ــ نەگە؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئەلى بابا.

ـــ قاسىمكامـلارنىڭـكـدىن جىڭ ئېپچـقاي، بۇ ئالـتۇن-تىللالارنى جىڭلاپ باقايـلى!

ـــ ھوي، خوتۇن! ئۇنـداق قىلىشنىڭ ھىچقانـداق پايدىسى يوققۇ دەيمەن!

خوتۇنى ئوزىنىڭ گېپىدە جىڭ تۇرۇۋاپتۇ ۋە غىپىدە چىقىپ كېتىپ، يۇگۇرگەن پېتى قاسىمنىڭـكىگە بېرىـپ جىڭ سوراپـتۇ. قاسىمـنىڭ خوتۇنى ئۇلارنىڭ زادى نىمە جىڭـلايـدىغانـلىغىنى بىلمەكچى بولۇپ، جىڭلىغان نەرسىدىن چاپلىشىپ قالسۇن دەپ، جىڭنىڭ ئىچىگە ئازراق ھەسەل سۇرتۇپ قويۇپتۇ. ئەلى بابانىڭ خوتۇنى ئۇنىڭ ھىلىـسـنى ئۇقـمـاي، جىڭـنى ئېـلىپ ئويـىگە مېڭىپتۇ.

ئەلى بابانىڭ خوتۇنى ئويگە كېلىپ قارىسا، ئېرى ئاللىقاچان يوغان ئورا كولاپ قويغان ئىكەن، خوتۇنى ئالـتۇن-تىللالارنى جىڭلاپ ئورىغا توكۇپتۇ. ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن تەڭ تۇتۇش قىلىپ ئالتۇن-تىللانى كومۇپ قويۇپتۇ، ئانـدىن كېيىن جىڭنى يەڭگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىپتۇ.

ئالتۇنلارنى جىڭلىغان چاغدا جىڭغا تىللا چاپلىشىپ قاپتىكەن، ئەلـى بابانىڭ خوتۇنى ئۇنى كورمەپـتۇ. قاسىمـنىڭ خوتۇنى بۇ تىللانى كورۇپ، ئادەتـتىن تاشـقىرى ھەيـران بوپـتۇ. ئۇ ئۇلارنىڭ جىڭ ئارىيەت ئېلىشنىڭ سىرىنى بىلىۋېلىپ، ئىچ-ئىچىدىن ھەسەتخورلۇق قىپـتۇ ۋە ئىچىدە زەھەر قاينىپتۇ.

5. قاسمنىڭ غەزنىگە بېرىشى

قاسمنىڭ خوتۇنى شۇ زامات ئېرىنىڭ قېشىغا بېرىپ، ناھايىتى ئاچچىقلىنىپ ـ تېرىكىپ تۇرۇپ:

ـــ ئىنىلىرى ئەلى بابا بىزنى ئالداپتۇ، ئۇ بىزنىڭ ئالدىمىزدا پۇلۇم يوق، ئۇ يوق ـ بۇ يوق دەپ، ئۇزىنى كەمبەغەل، بىچارە كورسەتكىنى بىلەن، ئەمىلىيەتتە، بىزدىن مىڭ ھەسسە باي ئىكەن، ـــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان قاسىم ھەيران بوپتۇ ۋە خوتۇنىنىڭ گېپىگە ئىشەنمەپتۇ.

ـــ ئۇنىڭ پۇلىنىڭ جىقلىغىنى دىمەملا، جىڭ بىلەن جىڭلايدىكەن! ـــ دەپتۇ خوتۇنى گېپىگە قوشۇمچە قىلىپ، ئارقىدىنلا جىڭغا چاپلىشىپ قالغان ھىلىقى تىلىلانى ئېرىگە كورسىتىپتۇ ۋە بولغان ۋەقەنى سوزلەپ بېرىپتۇ.

قاسىم قاتتىق ھەسەتخورلۇق قىلىپ، ئەلى بابانىڭ بۇ ئىشنى يوشۇرغانلىغىغا ئاچچىغى كەپتۇ. ئۇ دەرھال ئىنىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ، زادى قانداق ئىش ئىكەنلىگىنى بىلمەكچى بوپتۇ.

ئەلى بابا كوڭلى يۇمشاق ئادەم بولۇپ، بولغان ئىشنى ئاكىسىدىن قىلچە يوشۇرماپتۇ ھەم ئۇنىڭغا:

ـــ ئاكا، مەن بۇ پۇل ـ مالىلارنىڭ يېرىمنى سىزگە بولۇپ بەرمەكچى، ـــ دەپتۇ.

ـــ سەن غەزنىگە باردىغان يولنى ماڭا ئېيتىپ بېرىشىڭ كېرەك، ـــ دەپتۇ قاسىم ئۇنىڭغا قانائەتلەنمەي، قاپىغىنى تۇرۇپ تۇرۇپ، ـــ ئۇنداق قىلمىساڭ، مەن يامۇلغا بېرىپ سېنى قازىغا چاقىرىمەن، دەپى ـ دۇنيايىگىنى مۇسادىرە قىلغۇزىمەن ھەمدە سېنى قاتتىق جازالىتىمەن.

ـــ مەن ئوغرىلىق قىلغىنىم يوق، شۇڭا قازىدىن قورقمايمەن. بىراق مەن سىزگە ئامراق، سىزگە سادىقمەن، تەلۇيگىنىڭىزنى بىجا كەلتۈرىمەن، مېنىڭ ھەممە پۇل ـ مالىڭىزنى ئېلىپ كەتسىڭىزمۇ ياق دېمەيمەن. سىز مېنىڭ ئاكام، مېنىڭ بىر تۇققان قېرىندىشىم، ئەگەر ھەقىقەتەن لازىم بولسا، غەزنىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىگىنى سىزگە كۆرسىتىپ قويايى. بىراق قاراقچىلار زىيانكەشلىك قىلىپ قويارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن!

قاسىم خەۋپ ـ خەتەر دېگەن نەرسىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەپتۇ، غەزنىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىگىنى ئۇقۇپلا، ئون خېچىر تەييارلاپ غەزنىدىكى بايلىقنى ئەكەلمەكچى بوپتۇ. ئۇ خېچىرلارنى ھەيدىگەن پېتى ئالدىراپ ـ تېنەپ قاراقچىلار ئۇۋۇسىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

6. قاراقچىلار ئۇۋۇسىدا

"ئىشكىنى ئاچقىن، زىغىر، زىغىر،" قاسىم غارغا قاراپ شۇنداق دەپتىكەن، يوغان تاش ئېچىلىپ، قاراقچىلار ئۇۋۇسى ئۇنىڭ

ئالدىدا كورۇنۇپتۇ. ئۇ قىنىغا پاتماي كېتىپتۇ ۋە غارغا كىرىپ: "ئىشكىنى ياپ، زىغىر، زىغىر" دەپتۇ، يوغان تاش غارنى ئېتىۋاپتۇ.

غەزنە ئىچىگە دوۋىلەنگەن مال-مۈلۈكنى، ئۇنچە-مارجانلار ۋە قاش تېشى ئەسۋاپلىرىنى كورگەن قاسىمنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قاپتۇ، غارنىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەرگە ئاچكوزلۇك بىلەن سىنجىلاپ قاراپ كېتىپتۇ، خېلى ۋاقىت ئوتكەن بولسىمۇ، قاراڭغۇلار قايتىپ كېلىپ قالار دەپ ئويلاپمۇ باقماپتۇ. ئۇ نەرسە-كېرەكلەرنى مالتىلاپ يۈرۈپ، بۇ بايلىقلار ئىچىدىن ئەڭ ئىسىل نەرسىلەرنى تاللايمەن دەپ بىرنەچچە سائەت ۋاقىتنى ئوتكۈزۈپتۇ. ئاچكوز-لۇگىدىن ئىشىك ئاچىدىغان ھىلىقى گەپنى ئۇنتۇپ قاپتۇ. ئۇ ئويلىنىپتۇ، ئەسلەپتۇ، ئەمما ئويلىغانسېرى كالىسى ئېلىشىپ، ھىچنىمىنى ئەسلىيەلمەپتۇ. ئۇ ئۇمىدىنى ئۈزۈپ، ئادەتتىن تاشقىرى قورقۇپ كېتىپ: "ئىشكىنى ئاچ، ئارپا،ئارپا" دەپ قارىسىغا توۋلاپتىكەن، تاش قىمىرمۇ قىلماپتۇ. ئۇ تېخىمۇ تەمتىرەپ قېلىپ: "ئىشكىنى ئاچ، ماش پۇرچاق، ماش پۇرچاق. ئىشكىنى ئاچ، ئاش پۇرچاق، ئاش پۇرچاق. ئىشكىنى ئاچ، بۇغداي، بۇغداي. ئىشكىنى ئاچ، يېسى پۇرچاق، يېسى پۇرچاق، ئىشكىنى ئاچ، دادۇر، دادۇر" دەپ توۋلاۋېرىپتۇ. ئۇ شۇنچە زىرائەتنىڭ نامىنى ئاتاپ چاقىرىپتۇيۇ، ئەمما زىغىر دېگەن سوزنى زادى ئېسىگە ئالالماپتۇ، شۇڭا غارنىڭ ئاغزى زادىلا ئېچىلماپتۇ.

بۇ چاغدا، ئۇنىڭ ئولۇمدىن باشقا ئامال قالمىغانلىغىغا كوزى

يېتىپ، ئاچكوزلۇك، مەيىپەئەتپەرەسلىك ئوزىنى ئولۇمگە مەھكۇم قىلغانلىغىنى بىلىپتۇ ۋە ئوزىنىڭ تەۋەككۇلچىلىگىگە قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ.

7. قاسىمنىڭ ئولۇمى

قاسىم ئەنە شۇنداق چىقالماي تۇرغاندا، قاراقچىلار كېپەقاپتۇ ۋە غارنىڭ ئالدىدا تۇرغان ئون خېچىرنى كورۇپ، قاتتىق ھاڭ-تاڭ بولۇپ كېتىپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى غاردىكى بايلىقنى ئوغرى ئەپكېتىپ يۇرمەسۇن دەگەن ئەندىشە بىلەن دەرھال يۇگۇرەپ كېلىپ: "ئىشىكنى ئاچقىن، زىغىر، زىغىر" دەگەن ئىكەن، غارنىڭ ئىشىگى شۇ زامات ئېچىلىپتۇ.

بۇ چاغدا، قاسىم ھىلىقى مەخپى گەپنى ئېسىگە ئالغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇلگۇرەلمەپتۇ. ئۇ قاچماقچى بوپتۇ، لېكىن قاچالماپتۇ، نەتىجىدە قاراقچىلارنىڭ قىلىچى ئاستىدا ئولۇپتۇ. قاراقچىلار ئۇنى چاينۇەتكۇدەك بوپتۇ، ئۇنىڭ ئولۇگىنى توت پارچىغا بولۇپ، ئۇنى ھەمرالىرى—ئەگەر ھەمرالىرى بولسا—كورۇپ، كېيىن يەنە غارغا كېلىشكە پېتىنالمىسۇن دەپ، غارنىڭ توت بۇلۇڭىغا بىر پارچىدىن ئېسىپ قويۇپتۇ.

8. قاسىمنىڭ ئولۇگى

قاش قارايغىچە كۇتۇپ قاسىمنىڭ قارىسىنمۇ كورەلمىگەن

خوتۇنى بەك ئەنسىرەپتۇ، بىرەر ۋەقە تۇغۇلۇپ قېلىشتىن خەۋپسىرەپ، دەرھال ئەلى بابانىڭكىگە بېرىپ. ئەلى بابانى ئېرىنىڭ ئەتىگەن چىقىپ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىگەنلىگىنى ئېيتىپتۇ.

ئەلى بابامۇ ئەنسىزلىنىپ، ئاكىسىنىڭ غېمىنى يەپتۇ. ئەمما يەڭگىسىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ تەمكىن ھالەتتە:

ــ ئېھتىمال، باشقىلار كورۇپ قالمىسۇن دەپ قاراڭغۇ چۈشكىچە ئورمانلىققا ساقلاپ تۇرغان بولۇشى مۇمكىن، ــ دەپتۇ.

قاسىمنىڭ خوتۇنى ۋاقتىنچە خاتىرجەم بوپتۇ. لېكىن ئېرى يېرىم كېچىگىچە قايتىپ كەلمىگەندىن كېيىن، يەنە ئەنسىرەپ ئولتۇرالماي قاپتۇ ۋە ئەھۋالنى ئېيتقىلى يەنە ئەلى بابانىڭكىگە يۈگۈرەپ بېرىپتۇ، ئەھۋالنى دەپتۇ. ئەلى بابا يەنە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ قويۇپتۇ.

تاڭ يورۇپتۇ، ئەلى بابا ئۆچ ئېشىگىنى ھەيدەپ ئورمانلىققا بېرىپتۇ. ئۇ غارغا كىرىپ ئاكىسىنىڭ ئولۇگىنى كورۇپتۇ ــ دە، كوڭلى قاتتىق يېرىم بولۇپ، ھوڭرەپ يىغلاپتۇ. ئەمما ئۇ يىغلىغانىنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلۇغىنى ئويلاپ، ئاكىسىنىڭ جەسىدىنى يىغىشتۇرۇپ، بىر ئېشەككە ئارتىپتۇ، قالغان ئىككى ئېشەككە مال ــ مۈلۈكنى لىق ئارتىپ ئويىگە قايتىپتۇ.

9. قاسىمنى دەپنە قىلىش

ئەلى بابا توپ ــ توغرا ئاكىسىنىڭكىگە بېرىپتۇ. يەڭگىسى

ئېرىنىڭ جەسىدىنى كورۇپ هوشىگىرىگىتىپ يىغلاپتۇ. ئەلى بابا ئۇنىڭ كوڭلىنى ياساپتۇ، ئوزلىرىگە هاي بەرسىلە دەپ خېلىغىچە تەسەللى بېرىپتۇ.

ــ ئەمدى يىغلىغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ، ــ دەپتۇ ئەلى بابا، ــ ئۇنى تېزرەك دەپنە قىلىۋېتىلى. بولغان ئىشنى هېچكىم ئۇقمىسۇن، گەپ تالاغا چىقىپ كېتىپ قاراقچىلارنىڭ قۇلىغىغا يېتىپ قالسا، ئۇلار بىزدىن ئوچىنى ئالىدۇ.

ــ جەسىدى پارە-پارە تۇرسا، قانداق دەپنە قىلىمىز؟ ــ دەپتۇ يەڭگىسى.

قاسىمنىڭكىدە مارجانە ئاتىلىق ساپ دىل هەم ئەقىللىق بىر چاكار بار ئىكەن، بۇ قىز قاسىمنىڭ خوتۇنى بىلەن ئەلى بابانىڭ سوزلىرىنى ئاڭلاپ:

ــ مەن بىر ئادەم تېپىپ كېلەي، ئۇنىڭ جەسىدىنى تىكىسۇن. ــ دەپتۇ-دە، دەرهال تىكۇچىلىك دۇكىنىغا بېرىپ ئۇستا سەيپۇڭ بابا مۇستاپاغا ئەهۋالىنى دەپتۇ ۋە ئىككى تىللا بېرىپتۇ.

سەيپۇڭ ئىنتايىن خوشال بولۇپ، ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ. ئويگە يېقىن كەلگەندە، قىز ئويىنى بىلىۋالمىسۇن دەپ، سەيپۇڭنىڭ كوزىنى ياغلىق بىلەن تېڭىپتۇ، ئاندىن ئۇنى ئۇدۇل جەسەت قويۇلغان ئويگە باشلاپ كىرىپتۇ، ئاندىن كوزىگە تېڭىلغان ياغلىقنى ئېلىۋېتىپ، ئۇنىڭغا قاسىمنىڭ جەسىدىنى تىكتۇرۇپتۇ.

سەيپۇڭ جەسەتنى تىكىپ بولغاندىن كېيىن، قىز سەيپۇڭغا

يەنە بىر تىللا بېرىپتۇ، ئاندىن يەنە ياغلىق بىلەن سەيپۇڭنىڭ كوزىنى تېڭىپ، ئونى ئويمىگە ئايرىپ قويۇپتۇ.

قىز سەيپۇڭنى ئويمىگە ئايرىپ قويۇپ قايتىپ كەپتۇ-دە، ئايال خوجايىنى بىلەن ئەلى بابانى ياردەملىشىپ، خوجايىننى دەپنە قىپتۇ، بۇ ئىشنى ھېچكىمگە تۇيدۇرماپتۇ. شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن، ئەلى بابا ئاكسىنىڭ ئويىدە تۇرۇپ، ئوي ئىشلىرى ۋە سودا-سېتىق ئىشلىرىغا قارىشىپ بېرىدىغان بوپتۇ.

10. بابا مۇستاپا بىلەن قاراقچىلار

قاراقچىلار غارغا قايتىپ كېلىپ قاسمنىڭ جەسىدىنىڭ يوقلۇغىنى كورۇپ، بۇنىڭ شىرىگى بارىكەن دىگەن يەرگە كەپتۇ، قاراقچىلار باشلىغى بىر قاراقچىنى تىڭ-تىكلاپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ.

قاراقچى شەھەرگە كېلىپ، بىر كېچە يۇرۇپ ھېچنەرسە تىڭ-تىكلىيالماپتۇ. ئەتىسى تاڭ سوزۇلگەن ۋاقىتتا، ئۇ بابا مۇستاپا-نىڭ دۇكاندا كىيىم تىكىۋاتقانلىغىنى كورۇپ، دۇكانغا كېلىپ سالاملىشىپتۇ.

—تېخى يورۇق چۈشمىگەن تۇرسا، ئىشنى قانداق كورۇۋاتسىز؟—دەپ سوراپتۇ قاراقچى ھەيرانلىقتا.

—ئاللا ماڭا ئوتكۇر كوز ئاتا قىپتىكەن،—دەپتۇ بابا مۇستاپا ناھايىتى مەنمەنلىك بىلەن،—تۇنۇگۈن مەن نەچچە پارچە

قىلۇبتىلىگەن بىر ئەركىشىنىڭ جەسىدىنى بىر قاراڭغۇ ئويدە هىچ قىينالمايلا تىكىپ قويدۇم تېخى!

بۇ قاراقچى سەيپۇڭغا بىرئاز هىلە ئىشلىتىپ، ئاخىر ئۇنىڭ ئاغزىدىن مارجانە بىلەن بولغان هىلىقى ئىشنى ئۇقۇۋاپتۇ، ئاندىن دەرهال سەيپۇڭغا بىر تىللا بېرىپ، هىلىقى ئويگە باشلاپ ئاپىرىشنى ئېيتىپتۇ.

ــ ئۇ ئوينىڭ قەيەردە ئىكەنلىگىنى بىلمەيمەن، ــ دەپتۇ سەيپۇڭ، ــ ئۇ قىز ئوينى بىلىپ قالمىسۇن دەپ، ياغلىق بىلەن كوزلىرىمنى تېڭىپ قويغانتى.

ــ قېنى بېرىپ باقايلى، بەلكىم هىلىقى ئوينى تاپالارمىز.

سەيپۇڭ هىلىقى قاراقچى بىلەن بىر هازاغىچە مېڭىپ:

ــ مۇشۇ يەرگىچە كەلدۇق، قالغان يول ماڭا ئېنىق ئەمەس، ــ دەپتۇ.

قاراقچى توت چاسا ياغلىق بىلەن سەيپۇڭنىڭ كوزىنى تېڭىپ، ئۇنىڭغا:

ــ كېلىڭ، ماڭغاچ هىلىقى قىز سىزنى ئېلىپ ماڭغان چاغدا قانچە قەدەم باسقانلىغىڭىزنى ئەسلەپ كورۈڭ، ــ دەپتۇ.

بابا مۇستاپا قاراقچى بىلەن ئانچە ئۇزاق ماڭماستىنلا قەدەمىنى توختىتىپ:

ــ هە بەللى! هىلىقى قىزنىڭ ئويى مۇشۇ يەردە، ــ دەپتۇ.

هىلىقى قاراقچى بۇ ئوينىڭ دەرۋازىسىغا بىر بەلگە سىزىپ قويۇپتۇ، ئاندىن كېيىن بېرىپ، ئۇزىنىڭ ئالغان خەۋىرىنى

قاراقچىلارغا مەلۇم قىلماقچى بولۇپ غارغا قاراپ مېڭىپتۇ.

11. مارجانەنسىڭ ئەقىل - پاراسىتى

مارجانە قاراقچىنىڭ دەرۋازىغا بەلگە سىزىپ قويغانلىغىنى كورۇپ، بۇنىڭدا بىر ئىش بارلىغىنى پەملەپتۇ-دە، ھەممە خولۇم-خوشنىلىرىنىڭ دەرۋازىلىرىغا ھىلىقى بەلگىگە ئوخشاش قىلىپ بەلگە سىزىپ قويۇپتۇ.

قاراقچىلار كېچىدە ئوچ ئېلىشقا گەپنى پىشۇرۇپ كەلگەن ئىكەن، قارىسا، ھەممە دەرۋازىدا بەلگە تۇرغۇدەك، قايسى ئويلىغىنى بىلەلمەي، ئوچىنىمۇ ئالالماپتۇ ۋە دېمەي ئىچىگە چۈشۈپ غارغا قايتىشىپتۇ. قاراقچىلار باشلىغىنىڭ ئاچچىغى كېلىپ، تىك-تىكلاشقا بارغان ھىلىقى قاراقچىنى ئولتۇرۇۋېتىپ، بابا مۇستاپانىڭ قېشىغا يەنە بىر قاراقچىنى ئەۋەتىپتۇ.

ئىككىنچى قاراقچى شەھەرگە كېلىپ، ئىشنى خۇددى ھىلىقى ھەمراىيغا ئوخشاش قىلىپ، قاسىمنىڭ دەرۋازىسىغا بىر قىزىل بەلگە قويۇپتۇ. ئەمما مارجانە بۇ بەلگىنى كورۇپ قاپتۇ، ئۇ دەرھال ھەممە خولۇم-خوشنىلىرىنىڭ دەرۋازىلىرىغىمۇ بىردىن قىزىل بەلگە قويۇپ چىقىپتۇ.

قاراقچىلار كېچىسى ئوچ ئالىمىز دەپ شەھەرگە كىرىپ قارىسا، يەنە ھەممە دەرۋازىلاردا ئوخشاشلا بەلگە تۇرغۇدەك، ئۇلار گاڭگىراپ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي، ئائىلاج سالپىيىشىپ

قايتىپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى ئاچچىقلىنىپ ئىككىنچى قاراقچىنىمۇ ئولتۇرۇۋېتىپتۇ ۋە ئوزى شەھەرگە كىلىپ بابا مۇستاپانى تېپىپ، ئۇنىڭدىن قاسمنىڭ ئويىنى ئېنىق سۇرۇشتۇرۇپ بىلىپتۇ، كىلەر قېتىم كەلگەندە قۇرۇق كېتىپ قالماسلىغى ئۈچۈن بۇ ئويىنى ئېسىدە مەھكەم تۇتۇۋالىتۇ.

12. مارجانە بىلەن قاراقچىلار

قاراقچىلار باشلىغى قىرىق كۈپ تەيىارلاپتۇ، ئۇلارنىڭ ئىككىسىگە تولدۇرۇپ قىچا مېيى قاچىلاپ، قالغانلىرىنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن قاراقچىنى ساپتۇ، ئۇلار باشلىغى تاش ئېتىپ سىگنال بەرگەندە، ھەممەيلەن كۈپتىن تەڭ چىقىپ، رەقىبىدىن ئىنتىقام ئېلىشقا كىلىشىپ قويۇپتۇ. ھەممە ئىش تەل بولغاندىن كېيىن، قاراقچىلار باشلىغى ماي سودىگىرى بولۇۋېلىپ، قاسمنىڭ ئويىگە قونۇشقا كەپتۇ، ئۇ ئەلى بابانىڭ رازىلىغى بىلەن قونۇپ قاپتۇ ھەمدە قىرىق كۈپنى ھويلىغا قاتار تىزىپ قويۇپتۇ.

كەچكى تاماقتىن كېيىن، قاراقچىلار باشلىغى بىلەن ئەلى بابا پاراڭغا چۈشۈپتۇ. كورمەمدىغان ئىشنىڭ مۇنداق دەل كېلىپ قالغانلىغىنى، مارجانە چىراقنىڭ مېيى قالمغانلىغىنى كورۈپتۇ، ئويدە ماي قالمغاچقا، ئۇ ھويلىغا چىقىپ كۈپتىن ئازراق ماي ئېلىپ چىراقنا قۇيماقچى بوپتۇ. كۈتۈلمىگەندە ئۇ كۈپنىڭ ئىچىدىن ئادەمنىڭ تىنىغى چىقىۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. شۇنىڭ

بىلەن ئۇ ئىككىنچى، ئۈچىنچى كۈپنىڭ يېنىغا بېرىپ ئاستا تىڭ-شاپتۇ، ئاندىن رېتى بويىچە ھەممە كۈپنى تىڭشاپ چىقىپتۇ. پەقەت ئەڭ ئاخىرقى ئىككى كۆپتىن ئاۋاز چىقماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، زىرەك مارجانە قاراقچىلارنىڭ سۆيىقەستىنى بىلىۋاپتۇ، ئۇ كۈپتىن بىر قازان ماي ئېلىپ، ماينى ئوچاقتا قاينىتىپتۇ، ئاندىن قاينىغان ماينى ھويلىغا ئېلىپ چىقىپ، كۈپنىڭ ئاغزىنى بىر-بىرلەپ ئېچىپ قىزىق ماينى كۈپلەرگە ئۆيۈپتۇ، شۇنداق قىلىپ كۈپنىڭ ئىچىدىكى قاراقچىلارنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپتۇ.

ئەل ئايىغى جىمىققان چاغ ئىكەن، ئەلى بابا شىرىن ئۈيقۇغا كېتىپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى ھويلىغا چىقىپ ئاستا بىر تاش ئېتىپ، قاراقچىلارغا چىقىپ ئىنتىقام ئېلىشقا خەۋەر بېرىپتۇ، ئەمما

همچاندا‌ق سادا بولماپتۇ. ئۇ يەنە ئىككىنچى، ئۈچىنچى تاشنى ئېتىپتۇ، قارىسا يەنە جىمجىت، قاراقچىلار چىقمىغۇدەك. ئۇ كۆپلەرنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ قارىسا، ھەممىلىرىنىڭ ھەممىسى كۆپىنىڭ ئىچىدە ئولۇك ياتقۇدەك، بۇنى كورگەن قاراقچىلار باشلىغى ئاچچىغىدا سارايڭ بولۇپ كەتكۇدەك بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ رەسۋاسىنى چىقىپ، كېچىلەپ تاققا تىكىۋېتىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ئەلى بابا مارجانەدىن كېچە بولۇپ ئوتكەنىنى ۋەقەنىي ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن ئىنتايىن مىننەتدار بوپتۇ ھەم ئۇنىڭغا يارەملىشىپ بىر ئورا قېزىپ، ھەچقانداق ئىز-تىز قالدۇرماي، قاراقچىلارنىڭ ئولۇگىنى كومۇۋېتىپتۇ.

13. قاراقچىلار باشلىغىنىڭ ئولۇشى

قاراقچىلار باشلىغى تاققا قېچىپ بارغاندىن كېيىن، ھەر كۈنى غارنىڭ ئېچىگە كىرىپ ھەمراللىرىنى چاقىرىدىكەن، لېكىن ئۇنىڭغا ھېچكىم جاۋاپ بەرمەيدىكەن. ئۇ يىغلايدىكەن، ئۆزىنى كاچاتلايدىكەن.

ئاردىدىن بىرنەچچە ئاي ئوتۈپتۇ، قاراقچىلار باشلىغى قاتتىق قايغۇ-ئەلەم ئىچىدە خۇددى سارايڭ بولۇپ قالغان ئادەمدەك، بولۇپ قاپتۇ. كېيىن ئۇ ھەسرەت چەككەنىنىڭ نەمە پايدىسى دەپ ئويلاپ، ئىنتىقام ئېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئۇ كىيىم-كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ، باشقىچە قىياپەت بىلەن شەھەرگە كىرىپتۇ ۋە ئەلى

بابانىڭ ئويىنىڭ قېشىدا بىر دۇكان ئېچىپتۇ. ئۇ قاسىمنىڭ ئوغلى بىلەن بىرىش-كېلىش قىلىپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن بەك يېقىن بولۇپ كېتىپتۇ، قاسىمنىڭ ئوغلىغا ئىسىل نەرسىنى سوغا قىلىپ بېرىپتۇ.

قاسىمنىڭ ئوغلى بىر كۈنى ئۇنىڭ ئويىگە مېھمانغا چاقىرىپتۇ.

ئۇ قاسىمنىڭ ئوغلىنىڭ دوستى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەلى بابا ئۇنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ. ئەما ئەقىللىق مارجانە بۇ ئادەمنىڭ ساختىسىغا يوغان پىچاق ئېسىۋالغانلىقىنى كورۈپ، ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىشقا باشلاپتۇ. مارجانە تازا ئويلاپ قارىسا، بۇ ئادەم ھىلىگەر قاراقچىلار باشلىغىنىڭ ئوزى ئىكەن. مارجانە ئەڭ چىرايلىق بىر قۇر كىيىم كىيىپ، ئوزىنى تازا ياساپ، قارشى ئېلىش يۇزىسىدىن بۇ ئادەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇسۇل ئويناپتۇ. مارجانە ئۇنىڭ دىققەتىنى زىلىگىدىن پايدىلىنىپ، ناھايىتى ئۇستە-

لىق بىلەن بىللىدىن خەنجەرنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ھىلىقى ئادەمنىڭ يۇرىگىگە خەنجەر ئۇرۇپتۇ، ئۇ ئادەم شۇ زاماتلا جان بېرىپتۇ.

ئەلى بابا بىلەن قاسىمنىڭ ئوغلى ئادەم ئولگەنلىگىنى كورۇپ قىزغا ناھايىتى ئاچچىقلىنىپتۇ. مارجانە ئۇلارغا ھەقىقى ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپتۇ، ئۇلار شۇندىلا ئۇنىڭغا چىن كوڭلىدىن رەھمەت ئېيتىپتۇ. ئاندىن كېيىن، ھەممەيلەن قاراقچىلار باشلىغىنىڭ ئولۇگىنى قولىۇ-قول ھىلىقى قاراقچىلارنىڭ ئولۇگى كومۇلگەن يەرنىڭ قېشىغا كومۇۋېتىپتۇ. بۇ ئىشنى ھەچكىم ئۇقمايتۇ.

14. خاتىمە

ئەلى بابا مارجانەنىڭ كورسەتكەن خىزمىتىنى ئۇنتۇپ قالمايتۇ. ئۇ مارجانەنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنىڭ ھەقىقى سۈپىتىدە، ئۇنى قاسىمنىڭ ئوغلىغا ئەپ بېرىپتۇ. قاراقچىلار باشلىغى يوقىتىلغاندىن كېيىن، غاردىكى غەزنە ئەلى بابىغا تەئەللۇق بوپتۇ. ئۇ بۇ قىممەتلىك بايلىقنى تەڭ بولۇپ، يېرىمنى ئوزى ئېپقايتۇ، يېرىمنى ئاكىسىنىڭ ئوغلى بىلەن مارجانەگە بېرىپتۇ.

تۇلكە رېنا ھەققىدە چوچەك* (قىسقارتىلما)

(فرانسىيە) م. خ-گىرائۇد خانىم ئۈزگەرتىپ يازغان

تۇلكە رېنا دۇنياغا قانداق كەلگەن

يىلانىنىڭ ئېزىقتۇرۇشى بىلەن، ھاۋا ئانا جەننەتتىكى يىيىش مەنئى قىلىنغان ئالمىنى ئۈزۈپىتۇ. ئۇ تېخى بۇ ئالمىنى ئادەم

* "تۇلكە رېنا" ياۋروپادا خەلق ئىچىدە كەڭ تارالغان ھايۋاناتلار ھەققىدىكى ئەڭ دەسلەپكى چوچەكلەر ئىچىدىكى بىر باش قەھرە-مان. ئۇ ھەقىقىدىكى بىر قاتار چوچەكلەر ئەسلىيەتتە 13 - ئەسىردىلا بارلىققا كەلگەن، كېيىنكى ۋاقىتلاردا نۇرغۇن دولەتلەر-دىكى يازغۇچىلار ئۇنى خاتىرىلىۋالغان. بەزىلەر ئۇنى شېر شەكلى بىلەن قايتا ئىجات قىلىپ چىققان، بۇلاردىن ئەڭ مەشھۇرى فرانسىيىدە نەشر قىلىنغان 30 مىڭ مىسرالىق، 27 ھېكايە-چوچەكنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «رېنا ھەققىدىكى راۋايەتلەر» بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. نۇرغۇن بالىلار ئەدەبىياتى يازغۇچىلىرى ئۇنى بالىلار ئوقۇش كىتابى سۈپىتىدە مەسەل خاراكتېرلىق كىچىك-كىچىك چوچەك قىلىپ ئۆزگەرتىپ يېزىپ چىققان. بۇ يەردە ئېلان قىلىنغىنى ئۇلاردىن بىر خىلى.

ئاتىغمۇ يىگۈزمەكچى بوپتۇ، بۇ ياخشى خوتۇنىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئوي ئىدى. ئاچكوز ئادەم ئاتمۇ ھاۋا ئاننىڭ بۇنداق قىلغىغا ھاي دېمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار قول تەكىكۈزسە بولمايدىغان بۇ ئالمنى بىللە يەپتۇ. خۇدا ئۇلارنىڭ بۈيرۇقىغا خىلاپلىق قىلىپ، ئالمنى يىگەنلىگىنى كورۇپ ئىنتايىن خاپا بوپتۇ ۋە ئۇلارنى جەننەتتىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ①.

دەسلەپكى چاغلاردا ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانا ئەركىنلىكە ئېرىشتۇق دەپ ناھايىتى خوشال بوپتۇ، بايا ئۇلار جەننەتتىكى چاغدا خۇدانىڭ بۇيرۇقىدا باشقۇرۇشدا ئىكەن. بولۇپمۇ ياخشى بىلەن ياماننى ئايرىيالايدىغان بۇ دەرەخ ھاۋا ئاننىڭ بېشىنى بەك قاتۇرغان ئىكەن. ئۇلار جەننەتتىكى چاغدا ھەممە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولىدىكەن، بىراق، پەقەت بىرلا ئىشنى — ئۇلار دەل مۇشۇ ئىشنى قىلىشنى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ئىكەن — كوڭۇلدە كىدەك قىلىپ كېتەلمەيدىكەن، بۇ كىشىنى مەيۈسلەندۈرىدىغان بىر ئىش — تە!

---

① جەننەتتە ياخشى بىلەن ياماننى پەرقلەندۈرىدىغان بىر تۈپ ئالما دەرىخى بار ئىكەن، كىم ئالمنى يىسە، شۇ ئەقىل — پارا — سەتلىك بولىدىكەن ۋە ياخشى بىلەن ياماننى ئايرىيالايدىكەن. خۇدا ئادەم ئاتىغا بۇ دەرەختىكى ئالمنى يىسەڭ بولمايدۇ، ئەگەر يەپ قويساڭ بېشىڭنى يەيسەن دەپ جىكىلىگەن ئىكەن؛ شۇ سەۋەپتىن بۇ دەرەختىكى ئالما يېيىش مەنئى قىلىنغان ئالما دېيىلگەن ئىكەن. ھاۋا ئانا بۇ دەرەختىكى ئالمنىڭ بەك ئوخشىغا-

ئەمدىلىكتە، ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانا پۈتۈنلەي ئوز خاھىشى بويىچە ئىش قىلالايدىغان بوپتۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار باشتا ئىنتايىن خۇرسەن بوپتۇ. ئەمما، ئۇلار ئەمدى بۇرۇن جەننەتتە خۇدادىن كېلىدىغان ياخشىلىقنىڭ سىرىگىمۇ ئېرىشەلمەيدىغان بوپتۇ. شۇڭا ئۇلار كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەك ئۈچۈن ئەمگەك قىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. سىراق ئۇلار ئىشلەپ ئادەتلەنمىگەچكە، ئىشلەش ئۇلارغا بەك قىيىن بىلىنىپتۇ. خۇدانىڭ ئۇلارغا ئىچى ئاغرىپ، ئۇلارغا ياردەم قىپتۇ.

كۇلىرنىڭ بىرىدە، ئۇلار پەرىشان ھالەتتە دېڭىز ساھىلىدە ئولتۇرۇپ بىرنەچچە قۇلۇلە يەپتۇ، لېكىن بۇ ئاچلىقىغا پەقەت دال بولماپتۇ. خۇدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئوزى جىنايىتى بىنىكەرەك دەپ ھىساپلىغان ئادەم ئاتىغا:

ــ ئادەم ئاتا، مەن ساڭا ياردەم قىلغىلى كەلدىم، سېنى تېخى دېگەندەك پەملىك ئەمەس، دۇنيادىكى تۇرلۇك-تۇرلۇك

لىغىنى كورۇپ، ئۇنى يىگۈسى كېلىپتۇيۇ، ئوغرىلىقچە يىيىشكە جۇرئەت قىلالماپتۇ، شۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭ بىشى بەك قېتىپتۇ. كېيىن بىر يىلان ئۇنىڭغا خۇدانىڭ سىرىنى پاش قىلىپ قويۇپتۇ ھەمدە ئۇنى بۇ ئالمىنى ئۇزۇپ يىيىشكە كۇشكۇرتۇپتۇ. ھاۋا ئانا ئوزى يىيىش بىلەنلا قالماي، ئېرىگىمۇ يىگۈزۇپتۇ. ئۇلار بۇيرۇقتا خىلاپلىق قىلىپ ئالمىنى يىگەنلىگى ئۈچۈن، خۇدا ئۇلارنى جەننەتتىن قوغلىۋېتىپتۇ. بۇ ھىكايە ھەقىقىدە «تەۋرات»نىڭ "دۇنيانىڭ يارىتىلىشى" دېگەن قىسمىغا قارالسۇن.

ئىشلارغا تاقابىل تۇرالماسمكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. مەن ساڭا بىر خاسىيەتلىك تاياق بېرەي، سەن بۇ تاياق بىلەن سۈنىڭ بېتىگە ئۇرساڭ، ئۇزەڭگە ئەسقاتمىدىغان بىر ھايۋانغا ئىگە بولالايسەن. ئەمما شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنىكى، ھەرگىز ھاۋا ئانا بۇ تاياق بىلەن سۈنى ئۇرمىسۇن، ئەگەر ئۇ سۈنى ئۇرسا، سۈدىن چىققان نەرسە ئىككىڭلارغا ھېچقانداق پايدا يەتكۈزمەيدۇ.

خۇدا بۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ كوزدىن غايىپ بوپتۇ. ئادەم ئاتىنىڭ قولىدا چىرايلىق ئورمان ياڭغى تايىغى قاپتۇ.

خۇدانىڭ ئاخىرقى بىر ئېغىز سوزىگە ھاۋا ئانا رازى بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بۇ خاسىيەتلىك تاياق بىلەن سۈنى ئۇرغاندا، زادى سۈدىن قانداق نەرسىلەر چىقىدىغانلىقىنى كورۈشكە ئالدىراپتۇ.

ـــ ئادەم ئاتا، بولسىلا، تېز بولسىلا، سۈنى ئۇرسىلا! كۆچەپ ئۇرسىلا! ـــ دەپ ۋاقىراپتۇ ئۇ.

ئادەم ئاتا ئالدىراڭغۇ خوتۇنىنىڭ گېپىگە كىرىپ، خاسىيەتلىك تاياق بىلەن سۈنى ئۇرۇپتۇ، شۇ ئاندىلا، ئۇلارنىڭ يېنىغا قوزىلىق بىر ساغلىق ئۈيناقلاپ كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كىيىم ـ كېچەك، ئۇزۇق ـ تۈلۈك مەسلىسى بىرلا ۋاقىتتا ھەل بوپتۇ: قوينىڭ يۇڭىدىن كىيىم كىيگىلى بولىدىكەن، قوينىڭ سۈتىدىن ئىرىمچىك ۋە قايماق ئەتكىلى بولىدىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، تېخى مېزىلىك پاخلان گوشى يىگىلى بولىدىكەن.

ئاپلا! قارىمامدىغان، ھاۋا ئانا خوشاللىغدا خۇدانىڭ ئاگاھ-

لاندۇرۇپ ئېيتقان سوزىگە قارىماي، سۇنى ئۇرۇپ باقماقچى بوپتۇ، چۈنكى ئۇ ئوزەم ئۇرسام تېخمۇ ياخشى نەرسە چىقىدۇ دەپ ئويلايدىكەن. ئادەم ئاتا گەرچە ئۇنىڭ بۇنداق ئويىغا قارشى بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ئەزەلدىن ھاۋا ئانىنىڭ گېپىنى يىرمايدىكەن.

ھاۋا ئانا سۇنى ئۇرۇپتىكەن، سۇدىن بىر بورە چىقىپتۇ، بۇ بورە ساغلىقتا ئېتىلىپ بېرىپ، ساغلىقنى چىشلىگەن پېتى ئورمانلىقنىڭ ئىچكىرىسىگە ئېلىپ قېچىپتۇ.

ــ قىلغان ئىشىڭنى كور، سېنىڭ سەۋەنلىكىڭدىن بىز بىر قىممەتلىك ھايۋاندىن ئايرىلىپ قالدۇق. ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ــ دەپتۇ ئادەم ئاتا.

ئۇ ھاۋا ئانىنىڭ قولىدىن خاسىيەتلىك تاياقنى تارتىۋېلىپ، خاپىچىلىقتا تاياق بىلەن يەرنى ئۇرۇپتۇ. ئەمما ئۇنىڭ تۇرغان يېرى دېگىز ياقىسى بولغاچقا، خاسىيەتلىك تاياقنىڭ بىر قىسمى سۇغا تەككەن ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن سۇدىن بىر ھايۋان شۇڭغۇپ چىقىپتۇ، بۇ ھايۋان ھاۋا ئانا چىقارغان بوردىگە ئوخشاپ كېتىدىكەن.

ھاۋا ئانا بۇنى كورۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئادەم ئاتىغا:

ــ خاپا بولمىسلا، سىلە تاياق بىلەن ئۇرۇپ چىقارغان نەرسىمۇ شۇنچىلىكقۇ! ــ دەپتۇ.

ھاۋا ئانا بۇ سەپەر يېگىلىشقان ئىدى، ھىلىقى ھايۋان ئىت ئىكەن. بۇ ئىت ئادەم ئاتىغا ناياقلاپ ھەرخىل قىلىقلار بىلەن

ئەركىلەپتۇ. ئاندىن كېيىن ئۇ يۇگۇرگەن پېتى ئورمانلىققا بېرىپ بوره بىلەن ئېلىشىپتۇ، ئاخىر ساغلىقنى بوردىن تارتىۋېلىپ، ئادەم ئاتىنىڭ ئالدىغا ئېپكەپتۇ.

خاسىيەتلىك تاياق ھاۋا ئانىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسلا، ئىشنىڭ چاتاق بولىدىغانلىغىنى ئەملىيەت ئىسپاتلاپتۇ، يەنە بىرەر چاتاق چىقىپ قالماسلىغىنى ئۈمىت قىلغان ئادەم ئاتا بۇ خاسىيەتلىك تاياقنىڭ ئىككىنچىلەپ ھاۋا ئانىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ، ئۇنى تىقىپ قويۇپتۇ، ئۇنى ئىشلەتكەندىمۇ بەك ئېھتىيات قىلىدىغان بوپتۇ.

كېيىن ئادەم ئاتا خاسىيەتلىك تاياقنى ئىشقا سېلىپ، ئايغىر، ئوشكە، سىيىر، مىكيان ۋە ھەر خىل پايدىلىق ھايۋانلارنى يەر يۈزىگە چىقىرىپتۇ.

ھاۋا ئانا ھەم جاھىلراق، ھەم قىزىقسىنغاقراق بىر ئايال ئىكەن. ئۇ ھەم بەك تادان بولۇپ، ئادەم ئاتىنىڭ ھەر نوۋەت خاسىيەتلىك تاياقنى ئىشلىتىپ بولغاندىن كېيىن قەيەرگە يوشۇرۇپ قويىدىغانلىغىغا سەپسېلىپ يۈرىدىكەن. ئۇ ئاخىر بىر كۈنى تاياقنى تىقىپ قويغان يەرنى بىلىپ قاپتۇ ۋە ئادەم ئاتا ئىش بىلەن بەنت بولۇپ يۈرگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، خاسىيەتلىك تاياقنى ئوغرىلىقچە ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن سۇنى ئۇرۇپتۇ، يەرگە يىرتىقۇچ ھايۋانلار ۋە زىيانداش ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى چىقىپتۇ؛ ئۇ ئىككىسى دەرھال قېچىپ كېتىپتۇ. كېيىن بۇ ھايۋانلار كىشىلەرگە نۇرغۇن مالامەتلەر كەلتۈرۈپتۇ.

ئەلۋەتتە، ھاۋا ئانا ئوزىنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرىنى ئادەم ئاتىسىنىڭ ئالدىدا كوز-كوز قىلمايدىكەن. بىراق، بىر كۈنى ھاۋا ئانا سۈنى ئۇرماقچى بولغىنىدا، ئادەم ئاتا دەل ئۇستىگە كېلىپ قاپتۇ، ئادەم ئاتا تاياقنى تارتىۋالماقچى بوپتۇ. ھاۋا ئانا تاياقنى بەك چىڭ تۇتۇۋالغاچقا، ئادەم ئاتا ئالالماپتۇ، ئىككىلىسى قويۇپ بەرگىلى ئۇنىماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن تاياقنى تەڭ تۇتۇپ سۈنى ئۇرۇپتۇ. نەتىجىدە مۇشۇك پەيدا بوپتۇ، مۇشۇك ھەم ئوماق، ھەم يىرگىنىشلىك ئىكەن، چۈنكى ئۇنىڭ ئوماق بولۇشى ياكى يىرگىنىشلىك بولۇشى پۈتۈنلەي كىشىلەرنىڭ مۇئامىلىسىگە باغلىق ئىكەن.

ئادەم ئاتا خۇدانىڭ ئاگاھلاندۇرۇپ ئېيتقانلىرىنى ھاۋا ئانىغا يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ، ئۇنىڭغا خاسىيەتلىك تاياقنى ئىككىنچى قولغا ئالماسلىقنى جىكىلەپتۇ، ھاۋا ئانا خاپا بولۇپ، تاياقنى قارا ئىسسدا سۈندۇرۇپ، دېگىزغا تاشلۇۋېتىپتۇ. شۇ ئاندا، دېگىز سۈيى ئوركەشلەپ شاۋقۇن كوتىرىپتۇ-دە، دېگىزدا تۆكلىرى بەك چىرايلىق غەلىتە ھايۋان پەيدا بوپتۇ، ھاۋا ئانا دەرھال ئۇنىڭ يۇڭىدىن ئىسسىققىنا بىر شارپا توقۇغىلى بولىدىكەن دەپ ئويلاپتۇ. ھاۋا ئانا ئۇنى تۇتماقچى بولۇپ ئۇنىڭ يېنىغا بارغان چاغدا، ھىلىقى غەلىتە ھايۋان—تۆلكە—سوغاقتىنا ھەجىپىپ قويۇپ، تىكىۋېتىپتۇ. مانا بۇ تۆلكىنىڭ ئادەمنى ئاخىرقى قېتىم ئەمەس، بەلكى بىرىنچى قېتىم ئەخمەق قىلغىنى ئىكەن. رېنا ئەنە شۇ تەرىقىدە پەيدا بولغان ئىكەن. ئۇ قۇۋ، ھىلە-

نەيرەڭلىك ئىكەن. كېيىن ئۇ باشقا ھايۋانلارغا نۇرغۇن ئەسكەلىكلەرنى قىلغان ئىكەن، بىز ئوقۇيدىغان بۇ ھېكايىدە ئۇنىڭ ئومرىدە قىلغان ئىشلىرى سۆزلىنىدۇ.

قۇشقاچ تېلۇيىن

جەنەستە پىشىقا باشلىغان چاغلار ئىكەن.

جەنەستىلەر چاڭگاك-چاڭگاك تازا ئوخشىغان يوغان بىر تۈپ جەنەستە دەرەخنىڭ قونۇۋالغان قۇشقاچ تېلۇيىن تازا ھوزۇرلىنىپ ئەڭ ھېزىلىك چۈشلۈك تامىغىنى يەۋاتقان ئىكەن.

رېنا ئويىگە كېتىۋېتىپ بۇ يەردىن ئوتۇپتۇ.

ــ سالام، تېلۇيىن! بۇ يىلقى جەنەستە ئوخشاپتىمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ ئۇ.

ــ بەك ئوخشاپتۇ، بۇنداق تاتلىق جەنەستىنى پەقەت يەپ باقمايتىكەنمەن. قارىغا، نېمە دېگەن مولچىلىق. سىزمۇ تېتىپ باقامسىز؟ــ دەپتۇ تېلۇيىن.

ــ ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ، چۈشلۈك تامىغىنى يەۋالغىن،ــ دەپتۇ رېنا تەكەللۇپ قىلىپ.

ــ ھوي! دېمىسىمۇ بەك جىق يەۋېتىپتىمەن،ــ دەپتۇ تېلۇيىن جاۋاپ بېرىپ،ــ بۇنداق تەملىك، بۇنداق ھېزىلىك جەنەستىنى كورۇپ، نەپسىمنى تۇتالماي يەۋېرىپتىمەن. ماۋۇ بىرنەچچە

تالنی سز تېتپ بېقڭ.

قۇشقاچ تېلۇيىن سەمىمىيەتلىك بىلەن بىرنەچچە چاڭگاك جىنەستىنى رېناغا تاشلاپ بېرىپتۇ، رېنا ئۇنى بىر بىردىن يەپتۇ.

رېنانىڭ قوسىغىغا يەنە بىرەر تال جىنەستىنىڭ پاتقۇچلىقى قالمىغاندا تېلۇيىنغا:

ــ رەھمەت، كوپ رەھمەت. بۇ جىنەستە راست تاتلىق ئىكەن. تېلۇيىن، يارايسەن، ئاغىنداڭچىلىغى بار نەمە ئىكەنسەن، ــ دەپتۇ.

ــ سىزنى رازى قىلالىغانلىغىمغا بەك خوشالمەن، ــ دەپ جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ تېلۇيىن سەمىمى ھالدا.

ــ كۇنلەرنىڭ بىرىدە ياردىمىمگە ھاجىتىڭ چۇشسە، ھاجەتىڭدىن چىقىشقا تەييارمەن، ــ دەپتۇ رېنا.

ــ ھوي! سىز دىگەن ۋاڭ غوجام تۇرسىڭىز، ــ دەپتۇ تېلۇيىن، ــ مەندەك ئاددى پۇقراغا ياردەم قىلسىڭىز سۇپىتىڭىزگە تەسىر يېتەر. ئەمما، بايىقى گېپىڭىز راست بولسا، سىزدىن بىر ئىش توغرىلىق مەسلىھەت سورىماقچى ئىدىم.

ــ قانداق گەپ بولسا سوراڭەر. خوش، نەمە ئىش توغرىلىق مەسلىھەت سورىماقچىدىڭ؟

ــ قەدىردان رېنا، بالىلىرىم توغرىلىق ئىدى. مېنىڭ ئىككى جان-جىگەر ئوماق بالام ئېغىر كېسەل بولۇپ قالدى. ئۇلار پەي تارتىشىش كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ، مەن ئۇلارنى

قانداق داۋالاشنى بىلەلمەيۋاتىمەن.

ــ مۇشۇنچىلىك ئىشمۇ! بۇنىڭدىنمۇ ئاسان ئىش بولامدۇ. شەرقنى ساياھەت قىلىپ يۈرگەن چېغىمدا، سۇلتان ئالىلىرىنىڭ مۇشۇنداق كېسەلگە مۇپتىلا بولغان بالىسىنى ئوزۇم ساقايتقانمەن. بالىلىرىڭنى مەن ساقايتالايمەن، بەلكى داۋالاپ ساقايتىشنى بەك خالايمەن، ــ دەپتۇ رېنا.

ــ ۋاكّ غوجام، ئوزلىرىگە مىڭ رەھمەت، ــ دەپتۇ تېلۋىين ئىنتايىن خوشال بولۇپ، ــ مەن بالىلىرىمنى ئېلىپ كېلەي، كورۇپ قويسىلا.

گۈدەك تېلۋىين ئۇگىسىغا يۆگۈرەپ بېرىپ، ئالدى بىلەن چوڭ ئوغلىنى ئېچىقىپ رېنىغا تاشلاپ بېرىپتۇ؛ ئاندىن ئىككىنچى بالىسىنى ئىزدەپ كېتىپتۇ.

ئۇ ئىككى بالىسىنى ئېچىقىپ بەرگەندىن كېيىن، يەرگە قارىسا، بالىلىرىنىڭ قارىسىمۇ كورۇنمىگۈدەك، بۇ ھالغا ئۇ بەك ھەيران بوپتۇ.

ــ بالىلىرىم قېنى؟ ــ دەپ سوراپتۇ تېلۋىين تاقەتسىزلىنىپ.

رېنا سوغاققىنا كۈلۈپ قويۇپ جاۋاپ بېرىپتۇ:

ــ ئۇلار ساقىيىپ كەتتى. ئۇلار ئەمدى كېسەل ئازاۋىنى ئىككىنچى تارتمايدىغان بولدى!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان تېلۋىين ھۇشىنى تېپىپ، ئوكسۇپ-قاخشاپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

ــ ئۇلارنى يەپ كېتىپلا ــ ھە!

—ياق، ئۇلار ئۇچۇپ كەتتى!

—ئۇچۇپ كەتتى! ئۇلار تېخى ئۇچۇم بولمىغان تۇرسا، قانداقمۇ ئۇچۇپ كېتەلىسۇن! رېنا، سىلە يالغان گەپ قىلمۇاتىلا!

—ئەگەر مەن شۇنداق قىلىشنى خالىسام، يالغان گەپ قىلىشىم ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن.

—خەپ، مەن چۇشۇپ كوزۇڭنى چوقۇۋەتمىسەم.

—چۇش، جېنىم تېلۇيسن. چۇشسەڭ، مەن سېنى باللىرىڭ بىلەن كورۇشتۇرۇپ قويىمەن.

—نەگە بېرىپ كورۇشىمەن؟

رېنا قىلچە نومۇس قىلماستىن دومبايغان قوسىغىنى كورسىتىپ، باللىرىڭ مۇشۇ يەردە دېگەندەك قىپتۇ.

—ھوي، —دەپتۇ رېنا، —ئۇلارنىڭ كېسىل ئازاۋىنى يەنە تارتىپ يۇرمەيدىغانلىغىنى، ئۇزەڭنىڭمۇ غەمدىن خالاس بولغانلىغىنى ئويلاپ خوشال بولسىڭ بولىدۇ. قاچان ئېھتىياجىڭ چۇشسە، مەن يەنە ياردەم قىلىپ، ھەممە كېسىلىڭنى ساقايتىپ قويىمەن.

بىچارە تېلۇيسن ھوڭرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ، ئۇمتىسزلەنگەن ھالدا تۇكلىرىنى يۇلۇپتۇ. بۇ چاغدا ئالدامچى رېنا ئوز يولىغا راۋان بوپتۇ.

—باللىرىم، ئاھ جان-جىگەرلىرىم، سىلەرنى مەن ئولۇمگە تۇتۇپ بېرىپتىمەن! مەن بۇ خۇمپەرگە بەك ئىشىنىپ كېتىپتىمەن! بىراق، قەسەم ئىچەيكى، مەن چوقۇم سىلەر ئۇچۇن ئەنىت

ئالمەن.

قۇشقاچ تېلۇيىن كوز يېشىنى ئەرتىپ، دوستلىرىنىڭ يېنىغا ياردەم سوراپ بېرىپتۇ. ئۇ بۇرۇن بۇ دوستلىرىغا ياردەم بەرگەن ئىكەن، شۇڭا بۇ دوستلار ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىشى كېرەك ئىدى.

ئەمما، تېلۇيىن بۇ ئىشتىن بۇ دۇنيادا ئادەمگەرچىلىك دېگەن نەرسىنىڭ يوقلۇغىنى چۈشىنىپتۇ. دوستلىرى تېلۇيىنىڭ دەپ بەرگەنلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ رېنادىن ئوچ ئالماقچى ئىكەنلىگىنى بىلىپ، ئوزلىرىنى چەتكە ئالماقچى بوپتۇ. بەزىلەر مۇجەزىم يوق دەپتۇ؛ بەزىلەر مۇھىم ئىشىم بار، بارالمايمەن دەپتۇ؛ بەزىلەر بىر ياقتا باردىغان زورۇر ئىشىم بار ئىدى دەپتۇ. ھەر ھالدا بىرسى گەپنىڭ راستىنى ئېيتىپ، رېنادىن ئوچ ئېلىشنىڭ تەس ئىش ئىكەنلىگىنى سوزلەپتۇ ھەمدە تېلۇيىنغا: ئەڭ ياخشىسى قايتىپ كەتكىن، بۇ ئىشنى ئىككىنچى ئويلاپ يۇرمە، ئەنتىمنى ئالمەن دېگەن خىيالىنى كاللاڭدىن چىقىرىۋېتىپ، ئولۇپ كەتكەن باللىرىڭ ئۇچۇن پۇخادىن چىققىچە بىر يىغلىۋالساڭ بولدى دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

ساقچى ئىتى مورخىنىڭ تېلۇيىنغا ئوچ ئېلىشىپ بېرىشى

تېلۇيىن دوستلىرىدىن ياردەم ئالالماپتۇ، بىچارە قۇشقاچ

بۇنداق بولار دەپ زادىلا ئويلىماپتىكەن. تېلۇيىن ئاخىر ئويىگە قايتىش قارارىغا كەپتۇ.

ئۇ چىتلاقلىق بىر باغنىڭ يېنىدىن ئوتۇپ كېتىۋاتقان ئىكەن، بىرسىنىڭ يۇرەكنى ئەزگۈدەك بىر خىل پەس ئاۋازدا ئوزۇنى چاقىرىۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپتۇ.

ــ تېلۇيىن، تېلۇيىن، مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ، ماڭا قاراپ بېقىڭا.

تېلۇيىن شۇنداق قارىسا، دوستى مورخ ئىكەن. مورخ داڭلىق ساقچى ئىتنى بولۇپ، ياش چېغىدا شىددەتلىكلىگى ھەم باتۇرلۇغى بىلەن نام چىقارغان ئىكەن.

ھوي! بىچارە مورخقا نېمە بولغاندۇ؟

مورخنىڭ چىرايى ساماندەك ساغىرىپ كەتكەن، قوۋۇرغىلىرىنى ساناپ بەرگىلى بولغۇدەك دەرىجىدە ياداپ كەتكەن ئىكەن، رەڭگى-روۋىدىن قاتتىق كېسەل بولۇپ قالغانىدەك، ئاجىزلاپ ئورنىدىن مىدىرلىيالمايدىغان بولۇپ قالغانىدەك كورۇنۇپتۇ.

ــ سويۇملۇق دوستۇم مورخ، نېمە بولدۇڭ؟ بەك ئاجىزلىشىپ كېتىپسەنغۇ! ــ دەپ سوراپتۇ تېلۇيىن.

ــ ئاچلىقتىن ھالىم قالمىدى. قېرىپ قالدى، ئەمدى ئەسقاتمايدۇ دەپ، ئىگەم مېنى باقمايدىغان بولدى. ئەگەر مەن ئوبدان ئوزۇقلىنىۋالسام، يەنە خېلى ئىش قىلالايتتىم. مانا مۇشۇ تاپىتا ئاچ قوساق يېتىپتىمەن، قوساق ئاچ بولغاندىكىن تەندىمۇ

ماغدۇر قالمايدىغان گەپكەن. سېنى بېشىغا كۈن چۈشۈپتۇ دەپ ئاۋارىدىم، ساڭا يار دەملىشەلەرمەنمىكىن. ــ دەپتۇ مورخ.

تېلۈيمن دەردىنى توكۈپتۇ ۋە رېنادىن ئۇچ ئالدىغانلىغىنى ئېيتىپتۇ.

ــ ۋاي ئىست! ــ دەپتۇ مورخ، ــ قوسىغىمنى ئوبدان بىر تويغۇزۇۋالسام، ماڭا ماغدۇر كىرەتتى ـ دە، قىلغان پەسىلىگى ئۈچۈن رېنا دىگەن مۇناپىقنىڭ ئەدىۋىنى بېرىپ، ئەنتىگىنى ئېلىپ بېرەتتىم.

ــ مورخ، مەن ساڭا بىر مەسلىھەت بېرەي، ماڭا ئەگىشىپ يول بويىغا بارالىساڭ، پەممىچە، ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئوتمەيلا ساڭا ئوبدان تاماق تېپىپ بېرەتتىم، ئۇ چاغدا ساڭا ماغدۇر كىرەتتى، ــ دەپتۇ تېلۈيمن.

ــ بىچارە تېلۈيمن، تاماقنى قانداق تاپماقچىسەن؟

ــ بۇنى سورىما، يۈر. بارغاندىن كېيىن بىلىسەن.

مورخ تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ يۈرۈپ يول بويىغا ئاران بېرىپتۇ ۋە تېلۈيىننىڭ دىگىنى بويىچە چاتقاللىققا يوشۇرۇنۇپتۇ.

ــ قارا، بىر ھارۋا كېلىۋاتىدۇ. مەن ھارۋىكەشنى تونۇيمەن، ئۇنىڭ بازارىدىن گوش ئەكەلگەنلىگىنى بىلىمەن. تازا ئوبدان دىققەت قىلىپ تۇرغىن، ئۇ ھارۋىدىن نېرى كەتكەندە، سەن بار كۈچۈڭ بىلەن ھارۋىغا چىقىپ، قوسىغىنى تازا تويغۇزۇۋالغىن، ــ دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ قۇشقاچ تېلۈيىن.

ــ خوپ! ــ دەپتۇ مورخ. ئۇ تازا تويۇۋالدىغان بولدۇم

دەپ ئويلاپ خوشال بوپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، تېلۇيىن قانىتىنى قېقىپ ھارۇنىڭ ئالدىدا پەس ئۇچۇپتۇ. شۇ ئاندىلا ھارۇنكەشنىڭ كوزى قۇشقاچقا چۈشۈپتۇ، ئۇ قۇشقاچنىڭ بۇنداق ئۇچۇشىنى كورۈپ، ئۇنى يارىلانغان ئوخشايدۇ دەپ قاپتۇ.

ھارۇنكەش ئۇنى تۇتۇۋېلىپ بالىلىرىمغا ئالغاچ كەتمەيمۇ دىگەن ئوي بىلەن ھارۇندىن چۈشۈپتۇ، ئۇ قولىنى سوزۇپ تۇتماقچى بولغىنىدا، تېلۇيىن سەل يىراقلاپ ئۇچۇپتۇ. لېكىن ئۇ بەك تەسلىكتە ئۇچۇۋاتقاندەك بولۇۋاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ھارۇنكەش بىردەمدىلا چوقۇم تۇتۇۋالمەنغۇ دىگەن ھىسسىياتقا كەپتۇ.

ھارۇنكەش قوغلاشنى باشلاپتۇ. تېلۇيىن ھەر بىر قېتىم سەكرىگىنىدە ۋە ھەر بىر قېتىم ئۇچقىنىدا، ھارۇنكەش ھازىرلا تۇتۇۋالمەنغۇ دەپ ئويلايدىكەن. قۇشقاچ ئۇنى خېلى يەرگىچە باشلاپ بېرىپتۇ. قۇشقاچ ئەمدى پەيت پەتىپ كەلدى دەپ بىلىپ، ھارۇنكەشنىڭ ئالدىغا ئۇچۇپ كەپتۇ، ھارۇنكەش ھەيران بولۇپ ئاچچىقلىنىپتۇ.

ھارۇنكەش قۇشقاچنى قوغلاپ يۇرگەن چاغدا، مورخ ھارۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، ھارۇندىن بىر پارچە سۇرلىگەن يامپاش گوشى ۋە بىرنەچچە تال كالباسنى ئېلىپ چۈشۈپ، چاتقاللىقا كىرىپ كېتىپتۇ.

قۇشقاچ ھارۇنكەشنى ئەنە شۇ تەرىقىدە بىر دەم ئەخمەق

قىلغاندىن كېيىن، ھارۇنكەش خاپىچىلىقتا كېتىپتۇ. قۇشقاچ بولسا چاتقاللىقتا قايتىپ، ساقچى ئىتنىڭ يېنىغا كەپتۇ.

ھارۇنكەش ھارۇنىدىن يوقالغان نەرسىلەرنى تېخى سەزمەپتۇ!

— ھە مورخ! ئەمدىغۇ رازى بولغانسەن؟ — دەپ سوراپتۇ تېلۇيىن خوشاللىغىدا.

— شۇنداق، سويۇملۇق تېلۇيىن، مېنى ئولۇمدىن قۇتقۇزۇپ قالدىڭ. مەن بۇ نەرسىلەرنى يەۋېتىپ، تېنىمگە ماغدۇر كىرگەندىلا ھىس قىلدىم. ئىككى كۆنگە قالماي جەڭگە ئاتلىنالايمەن، مەن ساڭا ۋەدە بېرىمەنكى، رېنانى ھەرگىز قويۇۋەتمەيمەن. ئۇنى ئالداپ ئەكەلسەڭلا بولدى، ئىش پۈتىدۇ.

ئىككى كۈندىن كېيىن، رېنا ئوزىنى قارا باسىدىغانلىغىنى ئويلاپمۇ باقماي، چۈش ۋاقتىدا ئويىدە بىخارامان ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. تېلۇيىن قۇلۇپنىڭ يوچۇغىدىن كورۇپ، ئۇنى قىچقىرىپتۇ:

— رېنا، رېنا، مېنى قۇتقۇزىڭىچۇ، مەن بەك ئازاپ چەكتىم، ھەقىقەتەن تەلەيسىز ئىكەنمەن. مەنمۇ بالىلىرىمدەك تۇغىشىم دىگەن ئارزۇدىمەن. رېنا جان، تېز بولۇڭ، مېنىمۇ يەۋېلىڭ.

تېلۇيىننىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر ئېغىز گېپى تۇلكىنى ئويغىتىۋېتىپتۇ، ئۇ باشتا بىر ئاز گۇمانلانغان بولسىمۇ، ئەمما چىقىپ تېلۇيىن بىلەن كورۇشۇش قارارىغا كەپتۇ.

قۇشقاچنىڭ ھارۋىكەشنى ئەخمەق قىلغان ئويۇنى مۇڭەپپەقىيەتلىك چىققاندىن كېيىن، ئەمدى بۇ ئويۇننى يەنە بىر قېتىم كورسىتىپتۇ. ئۇ رېنانىڭ ئالدىدا پەس ئۇچۇشقا باشلاپتۇ. رېنا ھەر نوۋەت ئۇنىڭغا ئېتىلىپ بارغاندا، ئۇ يان تەرەپكە لىككىدە ئوتۇڭاپتۇ، شۇنداق قىلىپ رېنا قۇرۇق يەرنى قۇچاقلاپ قالىدىكەن.

ــ نېمىشقا قاچىسەن. مەن سېنى يېمەكچى ئەمەسمەن، مېنىڭ چاخچاق قىلغۇاتقىنىمنى بىلگىن ــ دە، سەن بىلەن بىردەم پاراڭلىشاي دەپ چىقتىم. جېم تۇرغىن، سوزلىشەيلى! ــ دەپتۇ رېنا.

تېلۇيىن توختىماي بىر ئىگىز، بىر پەس ئۇچۇپ يۇرۇپ، رېنانى ئاخىر مورخ تۇرغان يەرگە باشلاپ كەپتۇ.

ــ كەلدۇق، ئەمدى مەن سېنى كۇتۇپ تۇراي، مۇشۇ يەردە جېنىمنى ئالغىن، ــ دەپتۇ تېلۇيىن.

ئەمما، دەل رېنا ئېتىلىپ كەلگەن چاغدا، مورخ ئۇنىڭغا ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئەدىۋىنى تازا بېرىپتۇ، رېنا ئومۇرىدە بۇنداق ئىشنى ئەسلا كورۇپ باقماپتىكەن. مورخ ئۇنى چىشلەپ، تۇكلىرىنى يۇلىداپتۇ، ئۇنى يەرگە بېسۋېلىپ، تېرىسىنى تىتىپتۇ. قىسقىسى، ئۇ رېنانى ئولدى دەپ بىلگەندىن كېيىن، ئانىدىن بولدى قىپتۇ.

مورخ تېلۇيىنغا:

ــ مېنىكچە، سەن ئوچۇڭنى ئالدىڭ، ئۇ ئەمدى باشقىلارنى

خەيلى قىلالمايدۇ. ئەزرائىل بىلەن پۈتۈشۈۋالمىغانلا بولسا، تىرىلەلمەيدۇ! ــ دەپتۇ.

رېنا بىلەن ئىۇۋچىلار

رېنا ئاخىر ئولۇمدىن قۇتۇلۇپ، جاراھەتىنى ساقايتىۋاپتۇ.

ھاۋا خېلى ئىللىق كۈنلەرنىڭ بىرىدە رېنا خوشال كەيپتە بىرئوپتىپتىكەن. ئاپىسى بىخەستەلىك قىلىپ ئورمانلىقتىكى بوش يەرگە ئوينىغلى قويۇپ بەرگەن چوجىلەرنى رېنا تۈتۈۋېلىپ ناشتا قىپتۇ. ئۇ بىر بۇلاق تۈۋىگە كېلىپ بىرئاز سۈزۈك سۇ ئىچىۋېلىپ، داۋاملىق ئوز يولىغا راۋان بوپتۇ.

رېنانىڭ بىر تۇققان ئاكىسى بار بولۇپ، ئۇنىڭ تۇرالغۇسى بىر باي ۋاڭ غوجامنىڭ تۇرار جايىنىڭ يېنىدا ئىكەن، رېنا ئۇنى يوقلاپ بارماقچى بولۇپ كېتىۋاتقان ئىكەن. ھىلىقى ۋاڭ غوجام ئۇستا ئۇۋچى ئىكەن، شۇ سەۋەپتىن رېنا ئۇنى ناھايىتى قورقۇنچلۇق خوشنا ھىساپلايدىكەن.

ۋاڭ غوجامنىڭ ئوي قۇشلىرى قېرىمسىدە ھەممە نەمە بار ئىكەن، سەل-پەل كاللا ئىشلەتسىلا، قورول ئىچىدىكى ئىسكىلاتىتىن نۇرغۇن يىمەكلىكلەرنى ئېلىۋالغىلى بولىدىكەن، شۇڭا، رېنانىڭ بىر تۇققان ئاكىسى ئۇنىڭغا خوشنا بولۇپ ئولتۇرۇش خەۋپلىكرەك بولسىمۇ، ئەرزىيدىغان ئىش دەپ قارايدىكەن.

رېنانىڭ سىر تۇققان ئاكىسى يۇرۇش-تۇرۇشتا بەك ئېھتىيات قىلىدىكەن، شۇنىڭدەك ئۆۋچىنىڭ مىجەز-خۇلقىنى بىلىۋالغاچقا، سەل-پەل قورقماس بولۇپ قالغان ئىكەن.

رېنا بۇ خوشنا بىلەن بېرىش-كېلىش قىلالمىغاچقا، ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ ئىسكىلاتىدىكى ئوي قۇشلىرى ۋە سۇرلەنگەن مېزىلىك گوشلەر بىلەن ئالاقە باغلاشقا بولار دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ خودىدى قۇدۇق ئىچىدە تۇرۇپ ئەركەك بورە يېسىنگىلىنغا ئاغزىغا كەلگەنىنى جويلۇگەنىدە ئېيتقىنىدەك، بۇ مول يەمەكلىكلەر بۇ يەرنى جەننەتكە ئايلاندۇرۇپ قويغان ئىكەن.

مۇشۇنداق خيال بىلەن سوكۇلداپ كېتىۋاتقان رېنانىڭ كۆڭلى يايراپ خوشال بوپتۇ.

ئۇ چىرايلىق بىر ئورمانلىققا كېلىپ، ئىختيارسىز ھالدا ئاكىسىنىڭ ئوبدان ئويلىرىگە قىزىقىپ قاپتۇ. بۇ يەرنى ئوز ماكانى بولغان مابوتقا سېلىشتۇرۇپ، بۇنىڭ ئالدىدا مابوتىنى تىلغا ئېلىپ بولامدىغان؟ دەپ ئويلاپتۇ.

رېنا بۇ يەردىكى ئوي-جايلارنىڭ پەيزىلىگىنى، يىمەك-ئىچمەكنىڭ موللىغىنى قاتتىق خيال قىلىپ كېتىۋاتقان چاغدا، توساتتىن ئۇنىڭ قۇلىغىغا يېقىن ئەتراپتىن ئۇۋنىڭ شاۋقۇن-سورەنلىرى ئاڭلىنىپتۇ، ئىتلار ھاۋشۇۋاتقان، ئوۋچىلار توۋلاۋاتقان، ئاتلار چېپىۋاتقان ئىكەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى رېنانىڭ بېشىغا كۆلپەت چۈشكەنلىگىنى بىلدۈرەتتى.

رېنا بۇنداق ۋەقە بولار دەپ ئويلىماپتىكەن، ئۇنىڭ ئوستىگە

بۇ يەرنىڭ شارائىتى بىلەن تونۇشلۇغىي بولمىغاچقا، ئەمدى تۇغەشتىم دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇۋچىلار ئۇنى ئاللىبۇرۇنلا كورۇپ، "تۇلكە، تۇلكە" دەپ ۋاقىرىشىپتۇ، ئۇۋچىلارنىڭ ۋاقىراشلىرى ئورمانلىقتىكى جەمجىت-لىقنى بۇزۇپتۇ، رېنانىڭ قۇلغىنى يارغۇدەك بوپتۇ، رېنانىڭ ئەرۋايى ئۇچۇپ، يۇرىگى قېپىدىن چىققۇدەك بوپتۇ.

دەسلەپتە ئۇ جېنىنىڭ بىرىچە قېچىپتۇ، ئاندىن كېيىن ئوزىنىڭ كونا ئۇسۇلىنى ئىشقا سېلىپ، بىردىن ئارقىسىغا يېنىپ قېچىپتۇ، بىردىن ئەگىپ-چوگىلەپ قېچىپتۇ. ئەمما ئۇۋچىلار ۋە ئىتلار بەك كوپ ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەممىسى ئۇستا ئۇۋچىلار ئىكەن، رېنا ئامالسز قېلىپ، بىردەمدىلا قاتمۇ-قات قورشاۋ ئىچىدە قاپتۇ، ئۇنىڭغا قورولغا باردىغان ئاسما كوۋرۇك-تىن باشقا چىقىش يولى قالماپتۇ. ئۇ يۇگۈرەپ كەلگەنچە قۇيۇن-دەك تېزلىكتە كوۋرۇكتىن ئوتۇپتۇ، بۇ چاغدا، ۋاڭ غوجام تازا خوشال بولۇپ:

ــ ئەجەپ ئوبدان بولدى، ئۇ ئوزى كېلىپ قاپقانغا چۈشتى! ــ دەپ ئۇنلۇك ۋاقىرىپتۇ.

رېنا گەرچە ئوزى قاپقانغا چۈشكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇ قورولغا كىرىپ غايىپ بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇۋچىلار ۋە ئىتلار قوغلاپ كېلىپ، رېنانى ئويمۇ-ئوي ئىزلەپ، ئۇنىڭ قارىسىنىمۇ تاپال-ماپتۇ. ئۇ ئەرۋاھىتەك ئىز-دېرەكسز بولۇپ كېتىپتۇ.

ئۇلار يەر ئاستى گەمسىدىن پەشتاقتىچە ئاختۇرۇپ، ئويمۇ-

ئوي ئىزلەپ، ئوي جاھازلىرىنى بىر-بىرلەپ كوزدىن ئوتكۈز-زۇپ، ئىشكاپ-جاۋەنلەرنى ئېچىپ كورۈپ، تۈگمەن، خېمىر يۇغۇرغۇچ ۋە دۇخوپكىلارنى ئاختۇرۇپ، بۇ ھىلىگەر تۇلكىنى ھېچنەدىن تاپالماپتۇ.

ــ ئىست! ــ دەپتۇ ۋاك غوجام شۇنداق ئوبدان تۇلكە تېرىسىنى قولدىن بېرىپ قويغانلىغىغا قارىنى ئاغرىپ، ــ بۇ تۇلكە قانداق شەيتانلىق قىلىۋاتقاندۇ؟ مەن ھەقىقەتەن بۇ تۇلكىنى غەلىتە نەرسە دەپ بىلدىم. ئوينىك ئىچىگە قامالغىنىمۇ ياخشى بوپتۇ، ئىشقىلىپ ئۇنى ساق قويمايمەنغۇ.

تەن بەرمىگەن بىرنەچچە كىشى يەنىلا تەرەپ-تەرەپتىن ئىزلەپتۇ، بىراق تۇلكە ھېچنەدىن تېپىلماپتۇ، ۋاك غوجام كېچىسى ئىزلەشنى ۋاقتىنچە توختىتىشنى بۇيرۇپ:

ــ ھەممىڭلار تاماقىقا بېرىڭلار، ئەتە ئىزدەشكىمۇ كۈچ كېرەك، ــ دەپتۇ.

قورولدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ ئىش ئۇستىدە پۈتۈن بىر كېچە پاراڭلىشىپ چىقىپتۇ. پاراڭ ئارىلىغىدا، ئۇۋچىلارنى خوتۇنلىرى ئازدۇر-كوپتۇر زاڭلىق قىپتۇ، ئۇۋچىلار ئەتە چوقۇم بۇ ئار-نومۇسنى يۇيۇشقا قەسەم بېرىشىپتۇ.

تاڭ ئاتا-ئاتماستىلا، ئۇلار ھەركەتكە كېلىپ، قورولدىن ئەمدى چىقىشىغلا، رېنانىڭ ئورمانلىقىنىڭ بىر چېتىدە ئوزلىرىگە قاراپ تۇرغانلىغىنى كورۈپتۇ.

لېكىن، بۇ دورەم رېنا تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇرۇپ،

ئۇۋچىلارنى گوللاپتۇ. ئۇ، تۆنۈگۈنكىدەك، باشتا چوگىلىتىش تاكتىكىسىنى ئىشلىتىپتۇ، ئارقىدىن يەنە تۆنۈگۈنكىدەك ئوۋ ئىتى ۋە ئوۋچىلارنى ئاسما كوۋرۇككە باشلاپ مېڭىپتۇ.

ئۇ يەنە تۆنۈگۈنكىدەك غايىپ بوپتۇ، يەنىلا تېپىلماپتۇ.

رېنا ئۇلارنى توپ-توغرا ئۇچ كۈن ئەخمەق قىپتۇ. تاك ئەمدىلا ئېتىشغا، ئۇ يەنە ئورمانلىقتىكى بوشلۇقتا پەيدا بولۇپ، ئۇ يەردە سەيلە قىلىپ يۈرۈپتۇ، شۇنىڭ بىلەن قوغلاش يەنە باشلىنىپتۇ.

بىر دەمنىڭ ئارىلىغىدا ئۇ يەنە غايىپ بوپتۇ. قورولدىكىلەر بىزنى قارا باستى دەپ كايىپتۇ.

ئەمما، توتىنچى كۈنگە كەلگەندە، ۋاڭ غوجامنىڭ ناھايىتى سولەتلىك بىر تۇققىنى مېھمان بولۇپ كەلگەنلىگى ئۈچۈن، ۋاڭ غوجام بىرئاز بوشىشىپ قاپتۇ.

كىشىلەر ئوۋغا چىقىپ نۇرغۇن قاۋان غەنىمەت قىپتۇ، شۇڭا رېنا ھەققىدىكى ئىشمۇ بىر ياقتا قايرىلىپ قاپتۇ. ئەمما، تۈن پەردىسى تارتىلىش بىلەن، ھەممەيلەن ئويلىرىگە قايتىشقان چاغدا، تۆلكىنىڭ ئۇلارنى كۆتۈپ تۇرغانىدەك، يەنە ئۇ يەردە زوڭزىيىپ ئولتۇرغانلىغىنى كورۈپ، يەنە قوغلاشقا باشلاپتۇ.

رېنا يەنە ئاۋالقىدەكلا ئىشكىتىن كىرىپلا غايىپ بولۇپ كېتىپتۇ. بۇ ئىش يېڭى كەلگەن مېھمانغا قىزىق پاراڭنىڭ مەنبەسى بولۇپ قاپتۇ.

كەچلىك غىزا تەييار بولۇپ، كىشىلەر دەستۇرخانغا كېلىپ

ئولتۇرۇشۇپتۇ، دەستۇرخانىغا نۇرغۇن ئوۋ گوشى قويۇلۇپتۇ. بۇ چاغدا يولەنچۇكلىك ئورۇندۇقتا بىخاراماس ئولتۇرغان مېھمان تامغا قاراپ تۇرۇپ:

ــ بەللى! تامغا چىرايلىق تۇلكە تېرىسىدىن ئوننى ئېسىپ قويۇپسىزغۇ. سىزنىڭ قازناقتا ساقلىماقچى بولغىنىڭىزمۇ مۇشۇنداق ئىسىل تېرىدىنمۇ؟ــ دەپتۇ.

ــ ئونىمىكەن؟ــ تامغا ئېسىپ قويۇلغان تېرىنىڭ سانى ساھىپخانىنىڭ ئېسىدە تېخى بار ئىكەن، ئۇ ھەيرانلىقتا،ــ ئۇنداق ئەمەس، ئاران توققۇز ئىدىغۇ،ــ دەپتۇ.

ساھىپخانىنىڭ گېپى تۇگەــ تۇگىمەستىنلا، تالادىن ھەسرەتلىك بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ.

مېھمان كۆلۈپ كېتىپتۇ.

ــ مېنىڭ سادىق ئىستىم قاۋاۋاتىدۇ. ئۇ زادىلا مېنىڭدىن نېرى كېتىپ باقمان ئەمەس،ــ دەپتۇ ۋە بۇرۇلۇپ، تورده ئولتۇرغان ساھىپخانىنىڭ رەپىقىسىگە:

ــ خانىم، ئىجازەت بەرسىڭىز، ئىت مېنىڭ يېنىمغا كىرىپ، ئادەتتىكىدەك مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ ياتسا. ئۇنىڭ مەن بىلەن بىللە يۈرگىنىگە كوپ يىللار بولدى، مېنىڭ قەدىناس ھەمرايىم،ــ دەپتۇ.

مالاي دەرھال ھېرىپ ئىشكىنى ئېچىپ، ئىتنى ئويغا كىرگۈزۈپتۇ، ئەمما بۇ ئىت ئىگىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ ياتماستىن، ئەكسىچە تامدا ئېسىقلىق تۇلكە تېرىسىگە تىكىلىپ قاراپ،

قاتتىق قاۋاپتۇ.

ــ قانداق گەپ بۇ؟ ــ دەپتۇ ۋاڭ غوجام ۋاقىراپ، ــ بىزدە پەقەت توققۇز تۇلكە تېرىسلا بار ئىدىغۇ، بار-يوقى شۇنچە-لىكلا. ھازىر قانداقسىگە ئون بولۇپ قالدى.

بۇ چاغدا ئىت باققۇچى ئالدىغا ئوتۇپ:

ــ غوجام، تازىمۇ كۆلكىلىك بىر ئىش بولدى! قارىسلا، تۇلكە تېرىسى ئىچىدىكى بىرسى بىز خېلىغىچە ئىزلەپ تاپالمىغان تۇلكىنىڭ دەل ئوزى ئەمەسمۇ. قارىسلا، ئۇنىڭ ئولگەندەك بولۇۋېلىپ، ئىگىز ئېسىلۇالغىنىنى تېخى. ئەمدى بۇ مەرتەم قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان بولدى، ــ دەپتۇ.

ئۇ قولىنى سوزۇپ رېنانى تۇتۇپتۇ، رېنا ئۇنىڭ قولىنى كېلىشتۇرۇپ بىر چىشلەپتۇ. رېنا ئوزى سېزىلىپ قالغاندىن كېيىنكى قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ يەنە قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ.

كىشىلەر ئاسما كوۋرۇكنى چىقىرىپ قويۇشنى ئېسىگە كەلتۇر-گىچە، تۇلكە خېلى يىراق يەرگە كېتىپ بوپتۇ، مەككارلارچە كۇلۇپتۇ، شۇنداق قىلىپ، تۇلكە رېنا شۇنچە كوپ ئوۋچىنى ئاشۇنداق كولدۇرلىتىپتۇ.

رېنا بىر تۇققان ئاكسىنىڭ قېشىغا بارماستىن، ئويىگە قاراپ يول ئالىتۇ. ئۇ خوتۇنى ھايىرىدىن ۋە باللىرى بىلەن كورۇشۇپ، بۇ قېتىم بولۇپ ئوتكەن ئىشلارنى ئۇلارغا سوزلەپ بېرىشكە ئالدىراپتۇ.

قىزىل بوك

[فرانسيه] چ. پېررائول*

بۇرۇنقى زامانلاردا بىر يېزىدا ئاجايىپ چىرايلىق بىر قىز بار ئىكەن، چىرايلىقلىقتا ئۇنىڭ ئالدىغا ئوتىدىغان قىز يوق ئىكەن. ئانىسى ئۇنىڭغا بەك ئامراق ئىكەن، مومىسى ئۇنىڭغا تېخىمۇ بەك ئامراق ئىكەن. ئاقكوكۈل مومىسى ئۇنىڭغا شۇنداق ياردەم قىلىپ بىر قىزىل بوك تىكىپ بەرگەن ئىكەن، شۇڭا كىشىلەر ئۇنى "قىزىل بوك" دەپ ئاتىشىدىكەن.

بىر كۈنى قىزنىڭ ئانىسى تۇخۇم پوشكىلى ساپتۇ ۋە قىزىغا: ــ قىزىم، موماڭ ئاغرىپ قاپتۇ، ماۋۇ تۇخۇم پوشكىلى بىلەن

---

* چ. پېررائول (1628 ــ 1703) ــ فرانسۇز كلاسسىك يازغۇچىسى ۋە شائىرى، بىراق ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئەسەرلىرى خەلق ئىچىدىكى رىۋايەتلەرگە ئاساسەن يازغان چوچەكلىرىدۇر. ئۇ بۇ چوچەكلەرنىڭ بىر قىسمىنى شېئىر شەكلىدە، يەنە بىر قىسمىنى نەسىر شەكلىدە يازغان. بۇ چوچەكلەرنىڭ ھەممىسى 1607 ـ يىلى نەشر قىلىنغان «غاز ئانامنىڭ ھىكايىلىرى» دېگەن توپلامغا كىرگۈزۈلگەن.

كالا مېينى ئېلىپ مومائنى يوقلاپ كەلگىن، ــ دەپتۇ.

مومىسى باشقا بىر كەنتته تۇرىدىكەن، قىزىل بوك مومىسىنى يوقلىغىلى دەرھال يولغا چىقىپتۇ. قىزىل بوك مېڭىپ بىر ئورمانلىققا كەلگەندە، ھىلىگەر قېرى بورىگە يولۇقۇپ قاپتۇ، بورىنىڭ ئۇنى يىگۈسى كېپكېتىپتۇ، ئەمما ئورمانلىقتا ئوتۇنچىلار بولغاچقا يىيىشكە پېتىنالماپتۇ. بورە ئۇنىڭدىن، نەگە بارىسىز؟ دەپ

سوراپتەكەن، بىچارە قىز بوره بىلەن سوزلىشىشنىڭ خەۋپلىك ئىكەنلىگىنى بىلمىگەنلىكتىن، بورىگە جاۋاپ بېرىپتۇ:

ــ مۇشۇ تۇخۇم پوشكىلى بىلەن كالا مېيىنى ئېلىپ مومانىي يوقلىغىلى كېتىۋاتىمەن، بۇ نەرسىلەرنى ئانام بەرگەن.

ــ مومىڭزنىڭ ئويى خېلى يىراقمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ بوره.

ــ ھە، يىراق بولماي، ــ دەپتۇ قىزىل بوك، ــ قاراڭ، ئۇدۇل ماڭسا بارغىلى بولىدۇ، تۇگمەننىڭ نېرىسىدىكى كەنتتىكى بىرىنچى ئوي شۇ.

ــ ناھايىتى ياخشى! ــ دەپتۇ بوره، ــ مەنمۇ ئۇنى يوقلاپ بارماقچى. مەن ماۋۇ يول بىلەن باراي، سىز ئاۋۇ يول بىلەن بېرىڭ، قېنى قايسىمىز بۇرۇن بارىدىكەنمىز، كورۇپ باقلى.

شۇنداق قىلىپ، بوره دەرھال ئەڭ يېقىن يول بىلەن چېپىپ كېتىپتۇ، قىزچاق بولسا ئەڭ يىراق يول بىلەن مېڭىپتۇ، ئۇ كېتىۋېتىپ يول بويى بولىدۇرگەن تېرىپتۇ، كېيىنەك قوغلاپ ئويناپتۇ، ئۇزۇۋۇالغان گۈللەر بىلەن گۈلدەستە تۈزۈپتۇ.

بوره ئۇزاق ئوتمەيلا قىزىل بوكنىڭ مومىسىنىڭ ئويىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە "تاڭ، تاڭ، تاڭ!" قىلىپ ئىشىك قېقىپتۇ.

ــ كىم؟

ــ نەۋرىڭىز قىزىل بوك بولىمەن، ــ دەپتۇ بوره ئاۋازىنى قىزىل بوكنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاش چىقىرىپ، ــ ئانام سىزگە تۇخۇم پوشكىلى بىلەن كالا مېيى ئەۋەتكەن، شۇنى ئەكەلدىم.

ئاقكۆڭۈل مومايي بىتاپ بولغانلىغى ئۈچۈن ئورۇن تۈتۈپ

يېتىپ قالغان ئىكەن، ئۇ يېتىپ تۇرۇپ:

ــ تاقاقنى ئېلىۋەتسىڭىز ئىشىك ئېچىلىدۇ، ــ دەپتۇ.

بورە تاقاقنى ئېلىۋېتىپتىكەن، ئىشىك ئېچىلىپتۇ. ئۇچ كۆندىن بېرى ھېچنىمە يىمەي ئېچىرقاپ كەتكەن بورە ئويىگە كىرىپلا بۇ ئاقكوكۇل مومايغا ئېتىلىپتۇ ۋە ئۇنى يەپ كېتىپتۇ. ئاندىن ئىشكىنى تاقاپ قويۇپ، مومايىنىڭ كارۋىتىدا قىزىل بوكىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ يېتىپتۇ؛ ئاردىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن قىزىل بوك كېلىپ، تاق، تاق، تاق قىلىپ ئىشىك قېقىپتۇ.

ــ كىم؟

قىزىل بوك بورىنىڭ تومـيوغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، باشتا بەك قورقۇپ كېتىپتۇ، بىراق ئۇ مومامغا زۇكام تېگىپ قېلىپ ئاۋازى شۇنداق چىقىۋاتسا كېرەك دەپ ئويلاپ:

ــ نەۋرىڭىز قىزىل بوك بولىمەن، ئانام سىزگە تۇخۇم پوشـ كىلى بىلەن كالا مېيى ئەۋەتكەنىتى، شۇنى ئېچىكەلدىم، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

بورە پەس ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭغا:

ــ تاقاقنى ئېلىۋەتسىڭىز، ئىشىك ئېچىلىدۇ، ــ دەپتۇ.

قىزىل بوك تاقاقنى ئېلىۋېتىپتىكەن، ئىشىك ئېچىلىپتۇ.

بورە ئۇنىڭ كىرگىنىنى كورۇپ، يوتقانغا ئورىنىۋېلىپ:

ــ تۇخۇم پوشكىلى بىلەن كالا مېيىنى بولكا ئىشكاۋىغا سېپ قويۇپ، قېشىمغا كېلىپ يېتىڭ، ــ دەپتۇ.

قىزىل بوك كىيىمىنى سېلىپ كارۋاتقا چىقىپتۇ. ئۇ مومام كىيىمىنى سېلىۋەتسە ئومسلىلا كورۇنىدىكەنە دەپ ئەجەپلىنىپتۇ. ئاندىن سوراپتۇ:

ــ ۋاي موما، قولىڭىز نىمانچە يوغان؟

ــ قىزىم، قولۇم يوغان بولسا سىزنى كوتىرىشكە بەك ئەپلىك بولىدۇ ــ دە!

ــ ۋاي موما، پۇتىڭىز نىمانچە يوغان؟

ــ ۋاي قىزىم، يوغان پۇت يۈگۈرۈشكە ئەپلىك بولىدۇ ــ دە!

ــ ۋاي موما، كوزىڭىز نىمانچە چوڭ؟

ــ كوز چوڭ بولسا، سىزنى كورۈشكە ياخشى بولىدۇ، بالام!

ــ ۋاي موما، قۇلىغىڭىز نىمانچە چوڭ؟

ــ قۇلاق چوڭ بولسا، ئاڭلاشقا ئەپلىك بولىدۇ، بالام!

ــ ۋاي موما، چىشىڭىز نىمانچە چوڭ؟

ــ چىش چوڭ بولسا، سېنى يەۋېتىش ئاسان بولىدۇ!

ياۋۇز بورە بۇ گەپنى قىلىپ بولۇپلا قىزىل بوكىكە ئېتىلىپ ئۇنى يەۋەتمەكچى بوپتۇ. دەل مۇشۇ چاغدا بىرنەچچە ئوتۇنچى يۈگۈرەپ كىرىپ بورىنى چاناپ ئولتۇرۇۋېتىپتۇ.

چىمچىلاق

[فرانسىيە] چ. پېررائول

بۇرۇنقى زامانلاردا بىر ئوتۇنچى بار بولۇپ، يەتتە ئوغلى بار ئىكەن، بۇلارنىڭ ئەڭ چوڭى ئاران ئون ياشتا، ئەڭ كىچىگى ئاران يەتتە ياشتا ئىكەن. كىشىلەر قانداق قىلىپ شۇنچە قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بۇ ئوتۇنچىنىڭ باللىرى شۇنچە ئاۋۇپ كەتكەندۇ دەپ بەك ئەجەپلىنىدىكەن؛ ئەسلىيەتتە بولسا ئۇنىڭ خوتۇنى تۇغۇمچان ئايال بولۇپ، ھەر قېتىم كەم دېگەندە قوشكىزەك تۇغىدىكەن.

باللارنىڭ ئىچىدە بىر ئىشنى قولىغا ئالغۇدەك بىرەرسى بولمىغاچقا، ئوتۇنچىنىڭ كۆنى غۇربەتچىلىكتە ئوتىدىكەن. ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن كەنجى ئوغلىنىڭ بەك ئاجىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە بەك كەم سوز ئىكەنلىگىدىن قاتتىق قايغۇرىدىكەن، شۇڭا، ئۇلار بۇ ئوغلىنى دوت دەپ قارايدىكەن. بۇ بالا تۇغۇلغان چاغدا چىمچىلاقچىلىكلا تۇغۇلۇپتىكەن، شۇ سەۋەپتىن ئۇلار ئونى چىمچىلاق دەپ چاقىرىدىكەن.

بىچارە چىمچىلاق بۇ ئوينىڭ بوزىگى ئىكەن، قانداقلىكى بىر

ئىش بولسا، ئۇ هامان تىل ئىشتىدىكەن. ئەمما چىمچىلاق ئەمەلىيەتتە باللارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن ئوتكۇر، ھەممىدىن زىرەك ئىكەن، ئۇ ئانچە كوپ گەپ قىلمىسمۇ، قۇلاق موللىسى ئىكەن.

بىر يىلى زىرائەت ئوخشىمايى، قاتتىق قەھەتچىلىك بولۇپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن كەمبەغەللەر باللىرىدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بوپتۇ. بىر كۈنى كەچتە، باللىرى ئۇخلاپ قالغان چاغدا، ئوتۇنچى خوتۇنى بىلەن مەشىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپتۇ، ئوتۇنچى كۆڭلى ناھايىتى يېرىم ھالەتتە خوتۇنغا:

ــ ھەممىنى ئېنىق كورۇپ تۇرۇپسىلە، بىز ئەمدى باللىرىمىزنى باقالمايدىغان بولۇپ قالدۇق. مەن ئۇلارنىڭ قارىپ تۇرۇپ ئاچتىن ئولۇشىگە چىداپ تۇرالمايمەن، شۇڭا ئەتە ئۇلارنى ئورمانلىققا تاشلاپ كېلىش قارارىغا كەلدىم؛ بۇ ئىشنى جونەدەش ئاسان، ئۇلار ئوتۇن باغلاش بىلەن بولۇپ كەتكەن چاغدا بىز ئاستا كېتىپ قالساقلا بولغىنى، ــ دەپتۇ.

ــ ھە؟ ــ دەپتۇ خوتۇنى ئاھ ئۇرۇپ، ــ ئوز بالىلىرىڭمىزنى تاشلىۋېتىشكە قانداقمۇ يۈرىگىڭىز چىدايدۇ، كۆڭلىڭىز ئۇنايدۇ؟

ئېرى ئۇزىنىڭ قېينىچىلىقلىرىنى يەنە بىر قېتىم ئېيتقان بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىگە خوتۇنى كونىمەپتۇ، بۇنداق قىلىشاق ياخشى بولمايدۇ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. گەرچە ئۇ بەك نامرات بولسىمۇ، مىڭ قىلغان بىلەن باللارنىڭ ئانىسىدە!

لېكىن خوتۇنى ئۇ يان ئويلاپ، بۇ يان ئويلاپ، باللىرىمنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئاچتىن ئولگىنىدىن كورە، ئۇلارنى تاشلىۋەتـ

كەنمۇ ياخشىكەن دېگەن يەرگە كەپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئېرىنىڭ گېپىگە ماقۇل بوپتۇ-دە، ئۆزىنى كارۋاتقا ئېتىپ قاتتىق يىغلاپتۇ.

دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ ئۆزلىرى ئۇستىدە پاراڭ قىلىشىۋاتقىنىنى سېزىپ قېلىپ، غېيپىدىلا كارۋاتتىن چۈشۈپ، دادىسى ئولتۇرغان ئورۇندۇقنىڭ ئاستىغا كىرىۋالغان چىمچىلاق دادىسى بىلەن ئانىسىنىڭ قىلىشقان ھەممە گەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپتۇ. كېيىن ئۇ يەنە كارۋاتقا چىقىۋاپتۇ، ئەمما قانداق قىلىش كېرەكـ

لىگىنى ئويلاپ، پەقەت ئۇخلىيالماپتۇ. چىمچىلاق ئەتىسى ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپ يۇگۇرەپ ئېرىق بويىغا بېرىپتۇ ۋە يانچۇقلىرىغا ئۇششاق، ئاپپاق شېغىل تاشلارنى لىققىدە توشقۇزۇپ، ئاندىن ئويىگە قايتىپتۇ. ھەممەيلەن يولغا چىقىپتۇ، چىمچىلاق ئوزى ئاڭلىغان گەپلەرنى ئاكىلىرىغا پەقەت دېمەپتۇ.

ئۇلار بىر قېلىن ئورمانلىققا كىرىپتۇ، بۇ ئورمانلىقتا ئون قەدەم نېرىسىدىكى ئادەمنى كورگىلى بولمايدىكەن. ئوتۇنچى دەرەخ كېسىشكە باشلاپتۇ، بالىلىرى شاخلارنى تېرىپ، باغلام قىلىپ باغلاپتۇ. دادىسى بىلەن ئانىسى بالىلىرىنىڭ ئىشلەۋاتقىنىنى كورۇپ، ئورمانلىقتىن غىپىددىلا چىقىپتۇ-دە، تېزلىكتە بىر ئەگرى-بوگرى چىغىر يولغا چۈشۈپ ئويىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

بالىلار ئوزلىرىنىڭ يالغۇز قالغانلىغىنى سېزىپ ھوڭگىرىگىتىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. چىمچىلاق، ۋاقىرىسا ۋاقىرىۋەرسۇن دەپ، ئۇلارغا پەرۋا قىلماپتۇ، ئۇ ئوزىنىڭ ئويىگە قاندىق قايتىدىغانلىغىنى ئوبدان بىلىدىكەن، چۈنكى كەلگەن چاغدا، ئۇ ئۇششاق ئاپپاق شېغىل تاشلارنى يول بويى چېچىپ ماڭغان ئىكەن. ئۇ ئاكىلىرىغا:

ــ ئاكا، ھودۇقمۇڭ كەتمەڭلار، ئاتا-ئانىمىز بىزنى بۇ يەرگە تاشلاپ كېتىپتۇ، ئەمما مەن سىلەرنى ئويىگە ساق-سالامەت ئاپىرىمەن، كەينىمدىن ماڭساڭلارلا بولغىنى، ــ دەپتۇ.

ئاكىلىرى ئۇنىڭ كەينىگە چۈشۈپ مېڭىپتۇ، چىمچىلاق

ئۇلارنى كەلگەن يول بىلەن ئويىگە ئاپىرىپتۇ. ئۇلار دەرھال ئويگە كىرىشكە پېتىنالماي، ئاتا-ئانىمىز نىمىلەرنى دېيىشۋاتقىنىدەك تۇرۇشۇپتۇ.

ئوتۇنچى خوتۇنى بىلەن ئويىگە قايتىپ كەلگەندە كەنت بېگى بۇرۇن ئۇلاردىن قەرز ئالغان ئون كويىچەن پۇلنى ئەۋەتكەن ئىكەن، ئۇلار بەگ بۇ پۇلنى قايتۇرۇپ بەرمەيدۇ دەپ ئۇمىدىنى ئۈزگەن ئىكەن. بۇ ئون كويچەن پۇل ئاچلىقتىن ئولەر ھالەتكە چۈشۈپ قالغان بۇ ئەر-خوتۇنغا جان كىرگۈزۈۋېتىپتۇ. ئوتۇنچى خوتۇنىنى دەرھال گوشكە بۆيرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئاغزىغا گوشنىڭ ئۇرامىنى سېلىپ باقمىغىنىغا ئۈزاق كۈنلەر بولغان ئىكەن، ئۇلار نەچچە ۋاخ يىسە يەتكۈدەك گوش ئەكەپتۇ. تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، خوتۇنى:

—ۋاي، خۇدايىم! بىچارە بالىلىرىمىز ھازىر نەلەردە يۈرگەندۇ، ئۇلار بولغان بولسا، ئۇبۇشپ قالغان نەرسىلەرنى جەزمەن چۈقۇرۇشۇپ يەۋەتكەن بولاتتى. سەن—ۋېلىيام، قېرىشقانىدەك، ئۇلارنى تاشلىۋەتتىڭ. مەن ئاللىبۇرۇنلا كەلگۈسىدە بىز چوقۇم پۇشايمان قىلمىز دېگەن ئىدىمغۇ. ئۇلار ھازىر ئورمانلىقتا قانداق بولۇپ كەتتىكىنا! ۋاي جانەي! ۋاي خۇدايىم! بەلكىم بۇ چاققىچە ئۇلارنى چىلىبورىلەر يەپ كەتكەندۇ! تاش يۈرەكلىك قىلىپ بالىلىرىڭنى تاشلىۋەتتىڭ، شۇمۇ ئادەم قىلىدىغان ئىشمۇ! —دەپتۇ.

خوتۇنىڭ: پۇشايمانىنى ئالدىغان قاچا تاپالماي قالمىز، ئۇنداق

قىلمايلى دەپ بۇرۇنلا ئېيتقان ئەمەسمىدىم، دىگەندەك سوزلەرنى 20 نەچچە قېتىم ئاڭلىغان ئوتۇنچىنىڭ ئەرزايى ئۇچۇپتۇ، ئوتۇنچى: ئەمدى ئاغزىڭنى يۇمايدىغان بولساڭ، تاياق يەيسەن دەپ، خوتۇنىنى قورقىتىپتۇ. ئەمىلىيەتتە بولسا ئوتۇنچى خوتۇنىدىنمۇ بەكرەك غەم-غۇسسىگە پاتقان ئىكەن. خوتۇنىنىڭ ئاغزى بېسىلمىغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئىچى پۇشقان ئىكەن، بۇنىڭ سەۋىۋى، ئۇمۇ باشقا ئەرلەرگە ئوخشاش، ئايالالرنىڭ چىرايلىق گەپلىرىنى ياقتۇرىدىكەن، تۇز كوكۇلۇك بىلەن قىلغان گەپكە چىچاڭشىيدىكەن.

خوتۇنى يىغلاپ تۇرۇپ:

ــ ۋاي ئاللا! باللىرىم نەدىدۇ، شۇ بىچارىلەر نەدىدۇ! ــ دەپتۇ.

ئۇ شۇنداق دەپ ۋاقىراۋېرىپتۇ، ئاۋازى بارغانسېرى كۈچەيىپتۇ، تالادا تۇرغان باللىرى بۇنى ئاڭلاپ تەڭلا:

ــ بىز مەيەردە! بىز مەيەردە! ــ دەپ ئۇنلۇك ۋاقىراپتۇ.

خوتۇنى دەررۇ يۈگۈرەپ بېرىپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ-دە، باللىرىنى باغرىغا بېسىپ: "ۋاي جان-جىگەرلىرىم" دەپتۇ.

ــ جېنىم باللىرىم، سىلەرنى يەنە كۆرەلمىگەنلىگىم ئۈچۈن ئىچ-ئىچىمدىن خوشال بولدۇم. بەك هارغانسىلەر، قوسىغىڭلار بەك ئاچقاندۇ. بالام بېلى، نىمە ئانچە مەينەتلىشىپ كەتتىڭ، كەل، يۈز-كۆزۈڭنى يۇيۇپ قويايى.

بېلى بالىلارنىڭ چوڭى بولۇپ، چېچى ئانىسىنىڭكىدەك

بىغىر رەڭ بولغاچقا، ئانىسى ئۇنىڭغا بەڭ ئامراق ئىكەن.

باللار تاماقتا ئولتۇرۇپتۇ، ئۇلار تاماقنى ئىشتەپ بىلەن يەپتۇ، ئاتا-ئانىلىرى بۇنىڭدىن ناھايىتى خوشال بوپتۇ. ئۇلار يەنە تەڭ دىگۈدەكلا ئاتا-ئانىسىغا ئورمانلىقتا بەڭ قورقمىلىغىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئاتا-ئانىسى بالىلىرىنىڭ يەنە ئۇزلىرىنى چوربىدەپ ئولتۇرغانلىغىنى كورۈپ خوشال بوپتۇ؛ لېكىن ئۇن كويچەن پۇل تۇگمىشى بىلەنلا، ئۇلارنىڭ خوشاللىغىمۇ تۇگەپتۇ. بۇ چاغدا، ئۇلار يەنە ئاۋالقىدەك غەم-قايغۇغا چومۇپ، بالىلىرىدىن يەنە ۋاز كېچىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئۇلار بالىلىرىنى يەنە تاشلىۋېتىش قارارىغا كەپتۇ، بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۇچۇن، بالىلىرىنى بىرىنچى قېتىمقىسىدىن تېخىمۇ يىراقراق يەرگە ئاپىرىپ قويماقچى بوپتۇ.

ئۇلار بۇ ئىشنى مەسلىھەتلەشكەندە، سىرنى ئوبدان ساقلىيالماپتۇ، ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى يەنە شۇ چىمچىلاق ئاڭلاپ قاپتۇ، چىمچىلاق يەنە بۇرۇنقى ئۇسۇلى بويىچە ئىش كورمەكچى بوپتۇ؛ ئۇ ئەتىسى ئۇرنىدىن ئەتىگەن تۇرۇپ شېغىل تاش تېرىپ كەلمەكچى بولغان بولسىمۇ، ئەمما ئىشنىڭ قۇلۇپلاغلىق بولغاچقا، مەقسەتكە يېتەلمەپتۇ. ئۇ ھېچبىر ئامال تاپالماي بېشى قېتىپ تۇرغاندا، ئانىسى ئۇلارغا ئەتىگەنلىك تاماق ئۇچۇن بىرىدىن بولكا بېرىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بولكىنى ئۇۋۇلاپ شېغىل تاشنىڭ ئورنىدا يول بويى چېچىپ ماڭسام بولىدىكەن دەگەن ئويغا كەپتۇ-دە، ئانىسى بەرگەن بولكىنى يىمەي يانچۇغىغا

سېلىۋاپتۇ.

ئاتا-ئانىسى باللىرىنى ئورمانلىقىنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىگە، ئەڭ-قاراڭغۇ يېرىگە باشلاپ بېرىپتۇ؛ باللىرى ئىشلەۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئاتا-ئانا ئىككىسى بىر چىغىر يولغا چۈشۈپ تۆيدۇرماي تىكىۋېتىپتۇ. ئوزىنىڭ بولىكا ئۈۋىغىنى چېچىپ ماڭغان يول بىلەن ناھايىتى ئاسانلا قايتىپ بارالايدىغان-لىغىنا ئىشەنگەن چىمچىلاق قىلچىمۇ قورقماپتۇ؛ ئەمما ئۇ بولكا ئۈۋىغىنىڭ يوقلۇغىدىن بەك ھەيران بوپتۇ، ئەسلىدە ئۇ چاچقان بولكا ئۈۋاقلىرىنى ئۇچار قاناتلار يەپ كەتكەن ئىكەن.

باللار ھەسرەت چېكىپ ئەترافقا قارايتۇ، ئورمان ئىچىدە تىكىرقايتۇ، ماڭغانسېرى ئىچكىرىلەپ كېتىپتۇ. تۇن پەردىسى تارتىلىپتۇ، بوران چىقىپتۇ، ئۇلارنى قورقۇنچ بېسىپتۇ، گويا چىلبۇرىلەر ئەترابلىرىدا ھووڭلىشىۋاتقاندەك، ئۇلارنى دەرھال يەپ كېتىدىغاندەكلا تۇيۇلۇپتۇ. ئۇلار گەپ قىلىشقىمۇ، ئارقىسىغا قايرىلىپ قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالماپتۇ. كېيىن يەنە چىلەكتە قۇيغاندەك قارا يامغۇر يېغىپ، ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى چىلىق-چىلىق سۇ قىلىۋېتىپتۇ؛ پاتقاقتا تېيىلىپ-يېقىلىپ يۈرۈپ ئۇلارنىڭ ھەممە يېرى لاي بولۇپ كېتىپتۇ، ئۇلار يىقىلسا يەنە تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ، زادى قانداق قىلىشنى بىلەلمەي قاپتۇ.

چىمچىلاق بىرەر نەرسە كورۇنۇپ قالارمىكىن دەپ، بىر تۇپ دەرەخنىڭ ئۇچىغا چىقىپتۇ. ئۇ قارا-قارا خۇددى شامنىڭ

يورۇغمچىلىك پىل-پىل قىلىپ تۇرغان كىچىكىنە يورۇقنى كورۇپتۇ، بىراق بۇ يورۇق كورۇنگەن جاي ئورمانلىقنىڭ يىراق بىر يېرىدە ئىكەن. ئۇ دەرەختىن يەرگە چۈشۈپتۇ، لېكىن ئۇ يەرگە چۈشكەن هامان، بۇ نۇر يەنە كورۇنمەي قاپتۇ. شۇڭا ئۇنىڭ ئىچى بەك تىت-تىت بوپتۇ؛ ئەمما ئۇ ئاكىلىرى بىلەن يورۇق كورۇنگەن تەرەپكە بىر پەس ماڭغاندىن كېيىن، هملىقى يورۇغلۇقنىڭ يەنە ئورمانلىقتا پەيدا بولغانلىغىنى كورۇپتۇ.

ئۇلار ماڭا-ماڭا چىراق نۇرى كورۇنگەن ئويگە يېتىپ بېرىپتۇ، ئۇلار يول بويى دەككە-دۈكىدە مېڭىپتۇ، بۇنىڭ سەۋىۋى چىراق نۇرى پات-پات ئۇلارنىڭ كوزىدىن غايىپ بولۇپ كېتىدىكەن، ئۇلار پات-پات ئازگالارغا يىقىلىپ چۈشىدىكەن. ئۇلار ئىشىك قېقىپتۇ، بىر ئاقكوڭۇل ئايال چىقىپ ئىشكىنى ئېچىپتۇ. ئايال ئۇلاردىن سىلەرگە نىمە كېرەك دەپ سوراپتۇ. چىمچىلاق ئۇنىڭغا ئوزلىرىنىڭ كەمبەغەل بالىلار ئىكەنلىگىنى، ئورمانلىقتا يولدىن ئېزىپ قالغانلىغىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ ۋە بىر كېچە قوندۇرىسىڭىز دەپ يالۋۇرۇپتۇ. هملىقى ئايال بۇ ئوماق-چىرايلىق بالىلارغا قاراپ يېغلاپ كېتىپتۇ ۋە ئۇلارغا:

—ۋاي! بىچارە بالىلىرىم، سىلەر نەدىن كەلدىڭلار؟ بۇ ئوي بىر ئالۋاستىنىڭ ئويى، بۇ ئالۋاستى سىلەرنى يەپ كېتىدۇ! — دەپتۇ.

—هوي، خانىم! —دەپتۇ چىمچىلاق تىتىرەپ تۇرۇپ، ئاكا-

لىرىنىمۇ تىترەك بېسىپتۇ، ــ بىز ئەمدى قانداق قىلدۇق؟ ئەگەر بۇگۈن كەچتە بىزنى قوندۇرمىسلا، ئورمانلىقتىكى چىلبو-رىلەر چوقۇم بىزنى يەۋېتىدۇ، ئۇنىڭدىن كورە بىزنى ھىلىقى ئەپەندى يەۋەتكىنى تۈزۈك؛ ئوزلىرى ئۇنىڭغا ئىلتىماس قىلسىلا، بەلكىم، ئۇنىڭ بىزگە رەھمى كېلەر.

ھىلىقى ئالۋاستىنىڭ خوتۇنى بىر ئامال قىلىپ ئۇلارنى ئەتە سەھەرگىچە يوشۇرۇپ قويسام بولمىدىمۇ، دەپ ئويلاپتۇ-دە، ئۇلارنى ئويگە كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ بالىلارنى ئىسسىنىۋالسۇن دەپ مەشنىڭ يېنىغا باشلاپ كەپتۇ، ئالۋاستىغا كەچلىك تاماق قىلىش ئۈچۈن ئۇ بىر قوينى پىشۇرىمەن دەپ، مەشنى تازا قىزىتىۋەتكەن ئىكەن.

بالىلار مەشنىڭ يېنىدا ئىسسىنىپ ئولتۇرغان چاغدا، توساتتىنلا بىرسى تاق-تاق-تاق قىلىپ ئىشىكنى قاتتىق ئۇرۇپتۇ. ئالۋاستى قايتىپ كەلگەن ئىكەن. خوتۇنى دەرھال بالىلارنى كارۋاتنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن بېرىپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ. ئالۋاستى ئاۋال تاماق تەييار بولدىمۇ، ھاراقنى قۇيۇپ قويدۇڭمۇ دەپ سوراپتۇ، ئاندىن يېمىش-ئىچىشكە باشلاپتۇ. گوش تېخى خام ئىكەن، ئەمما ئۇ شۇنداق گوشكە ئامراقمەن دەپ ئىشتها بىلەن يەپتۇ. ئۇ ئۇ يان-بۇ يان پۇراپ بېقىپ، يات ئادەمنىڭ پۇرىغى كېلىۋاتىدۇ، دەپتۇ.

ــ بۇ چوقۇم توپاقنىڭ پۇرىغى بولسا كېرەك، مەن بايا توپاقنىڭ گېلىغا پىچاق سۇرگەن ئىدىم، ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ـــ مەن يەنە بىر قېتىم دەي ساڭا، مەن يات ئادەمنىڭ پۇرىغىنى پۇراپ قالدىم، ـــ دەپتۇ ئالۇاستى خوتۇنىغا ئالىيىپ، ـــ پەمىچە بۇ ئويدە چوقۇم بىرەر نەرسە بار.

ئۇ گەپ قىلمۇيتىپ، شىرەنىڭ يېنىدىن ئۆدۈللا كارۋات تەرەپكە مېڭىپتۇ.

ـــ ھوي! ـــ دەپ توۋلاپتۇ ئالۇاستى، ـــ ئەسلىدە ئىش مۇنداق ئىكەنده، سەن مېنى ئالداپسەن، ئولگۈر خوتۇن! سېنى يىمىشىتىن ئاسان ئىش يوق! خەپ، توختاپتۇر قېرى قاقۇاش! بۇلار خويمۇ ئوبدان ئۇۋ غەنىمەتلىرى بوپتۇ، بۇلار بىلەن ئۇچ دوستۇمنى كۆتۈۋالغىلى بولىدىكەن، ئۇلار مۇشۇ بىرەر ـ ئىككى كۈن ئىچىده مېنى يوقلاپ كەلمەكچى ئىدى.

ئالۇاستى بالىلارنى بىر ـ بىرلەپ كارۋات ئاستىدىن سورەپ چىقىپتۇ. بىچارە بالىلار تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئالۇاستىدىن بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپتۇ؛ ئەمما ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى ئالۇاستى ئەڭ ياۋۇز ئالۇاستى بولۇپ، تاقەتسىزلىك بىلەن ئۇلارنى يەۋەتكۈسى كېلىپ تۇرسا، نەدىمۇ ئۇلارغا رەھىم قىلسۇن؛ ئۇ خوتۇنىغا: ئۇلارنى كېسىپ پارچە ـ پارچە گوش قىلمەن، ياخشى جاڭيۇ تەييارلاپ قويغىن، دەپتۇ.

ئالۇاستى يوغان بىر پىچاق ئەكەپتۇ؛ ئۇ بالىلارنىڭ يېنىغا كېلىپ، پىچاقنى سول قولىدىكى ئۈزۈنچاق بىلەيگە بىلەپتۇ. ئۇ بىر بالىنى تۇتۇۋالغان چاغدا، خوتۇنى ئۇنىڭغا:

ـــ نىمىشقا ھازىرلا قول سالىلا؟ ئەتىگە قالسا ئولگۈر ـ

مەمدىكىنا؟ــ دەپتۇ.

ــ ئاغزىكىنى يۇم، ــ دەپتۇ ئالۋاستى، ــ ئەتە ئولتۇرسەمۇ يەنە شۇ مەن ئولتۇرىمەن ئۇلارنى.

ــ بىراق سىلىگە يېتىپ ئاشقۇدەك گوش بار تۇرسا، ــ دەپتۇ خوتۇنى، ــ مانا بۇ يەردە بىر توپاق گوشى، ئىككى قوينىڭ گوشى، يېرىم چوشقا گوشى تۇرسا.

ــ گېپىڭ يوللۇق، ــ دەپتۇ ئالۋاستى، ــ ئۇلارغا تويغۇدەك تاماق بەرگىن، ئۇلار ئورۇقلاپ كەتمىسۇن، ئاندىن كېيىن ئۇلارنى ئاپىرىپ ياتقۇزۇپ قويغىن.

بۇ ئاقىكۆڭۈل ئايال بەك خوشال بولۇپ، بۇ باللارغا ئوبدان تائاملار بىلەن كەچلىك تاماق تەييارلاپ بېرىپتۇ. ئەمما بەك قورقاقلىغىدىن باللارنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ گېپىدىن بىرنىمە ئوتمەپتۇ. ھىلىقى ئالۋاستىغا كەلسەك، ئۇ يەنە جايىغا ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچىپتۇ، ئۇ مۇشۇنداق ئوبدان يىمەكلىكنى دوستلىرىمغا ئېلىپ قويدۇم دىگەن خىيال بىلەن خوشال بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ ئادەتتىكى چاغلاردىكىدىن ئون ئىككى رۇمكا ھاراقنى ئارتۇق ئىچۋېتىپتۇ، ئۇزاق ئوتمەيلا غەرق مەس بولۇپ يېتىپ قاپتۇ.

بۇ ئالۋاستىنىڭ يەتتە قىزى بولۇپ، ئۇلار تېخى كىچىك ئىكەن. دادىسىغا ئوخشاش خام گوش يەپ ئادەتلەنگەن بۇ كىچىك ئالۋاستىلارنىڭ ھەممىسى قىزىل يۈز، چېقىر كوز، قۇش بۇرۇن، يوغان ئېغىز، ھېگىگاك چىش ئىكەن، يەنە كېلىپ چىشلىرى بەك ئىنتىك ۋە بەك شالاڭ ئىكەن. ئۇلار بەك

ياۋۇزلىشىپ كېتىش باسقۇچىغا تېخى يەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ھىلىتىنىلا ئەسكىلىك قىلىشىنى ئۇگىنىۋالغان ئىكەن، ئۇلار كىچىك باللارنىڭ گوشنى يەپ، قېنىنى شوراشنى بىلمەيدىكەن.

بىر چوڭ كارۋاتنىڭ بۇ يەتتە كىچىك ئالۋاستى باشلىرىغا ئالتۇن تاج كىيىپ ئۇخلاپ قالغان ئىكەن. مۇشۇ ئويدە يەنە بىر چوڭ كارۋات بار بولۇپ، ئالۋاستىنىڭ خوتۇنى يەتتە بالىسىنى ئۇنىڭغا ياتقۇزۇپ قويۇپ، ئۇزى ئېرىنىڭ قېشىغا كىرىپ يېتىپتۇ.

چىمچىلاق ئالۋاستىنىڭ قىزلىرىنىڭ ھەر بىرسىنىڭ بېشىدا بىردىن ئالتۇن تاج بارلىغىنى كورۇپ، ئالۋاستى بۇگۈن كەچتە بىزنى ئولتۇرۇۋۇەتمىگىنىگە پۇشايمان قىلىپ قېلىشى مۇمكىن، دەپ ئويلاپتۇ-دە، يېرىم كېچىدە تۇرۇپ، ئۇزىنىڭ ۋە ئاكىلىرىنىڭ بېشىدىكى بوكىنى ئېلىپ، تۇيدۇرماستىن ئالۋاستىنىڭ قىزلىرىنىڭ بېشىغا كەيگۈزۈپ قويۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۇلارنىڭ ئالتۇن تاجلىرىنى ئاكىلىرىنىڭ بېشىغا كەيگۈزۈپ قويۇپتۇ، ئۇزىمۇ بىرنى كىيىپتۇ، مۇشۇنداق بولغانىدا، ئالۋاستى ئۇلارنى قىزلىرىم دەپ، قىزلىرىنى بولسا بالىلار دەپ قېلىشى مۇمكىن ئىكەن، ئالۋاستى بۇ باللارنىڭ كاللىسىنى ئېلىشنى ئاللىقاچان كوڭلىگە پۈكۈپ قويغان ئىكەن. دېگەندەكلا، ئالۋاستى يېرىم كېچىدە ئويغىنىپ، بۇ باللارنى كەچتە ئولتۇرۇۋۇەتمەي ئەتىگە قويغىنىغا بەك پۇشايمان قىپتۇ. شۇڭا ئۇ بىر سەكرەپلا كارۋاتتىن چۈشۈپ، قولىغا يوغان پىچاقنى ئاپتۇ.

ــ مەن بېرىپ ھىلىقى شۇمتەكلەرنى كورۇپ كېلەي، نىمىش-

قىدۇ، بىز ئىشىنى ھەمىشە كەسكىن قىلمايدىكەنمىز، ــ دەپتۇ ئالۇاستى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ قىزلىرىنىڭ ھوجرىسىغا ئاستا كىرىپ، ھىلىقى يەتتە بالا ياتقان كارۋاتنىڭ يېنىغا كەپتۇ. چىمچىلاقتىن باشقىلار ئۇخلاپ قالغان ئىكەن؛ ئالۇاستى چىمچىلاقنىڭ ئاكىلىرىنىڭ بېشىنى سلاپتۇ، ئاندىن چىمچىلاقنىڭ بېشىنى سلاپتۇ، بۇ چاغدا چىمچىلاق ھەقىقەتەن ئىنتايىن قورقۇپتۇ. ئالۇاستىنىڭ قولى ئالتۇن تاجغا تەككەن ئىكەن، ئۇ مۇنداق دەپتۇ:

ــ ئاپلا، چوڭ سەۋەنلىك سادىر قىلىپ قويۇشقا تاس-تاس قاپتىمەن! بۇ چوقۇم كەچتە ھاراقنى بەك كوپ ئىچىۋەتكەنلىكىمدىن بولغان بولسا كېرەك.

ئاندىن كېيىن ئۇ قىزلىرى ياتقان كارۋاتنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇلارنىڭ بېشىنى سلاپتىكەن، بىردىنلا ھىلىقى بوكلەر ئۇنىڭ قولىغا ئۇرۇنۇپتۇ.

ــ ھا، ھا! ــ دەپ توۋلاپ كېتىپتۇ ئۇ، ــ بۇ نەرسىلەر بۇ يەردە ئىكەندە! غاچ-غۇچ بىر جوندۇبتەي!

ئۇ شۇنداق دەۋېتىپ، ئالدىرىماي-ھودۇقماي تۇرۇپ يەتتە قىزنى بوغۇزلۇۋېتىپتۇ. ئۇ ئىشىنى مەنمۇنىيەتلىك تۇگىتىپ، ئورنىغا قايتىپ بېرىپ يېتىپتۇ.

چىمچىلاق ئالۇاستىنىڭ خورەك تارتقانلىغىنى ئاڭلاپ، ئاكىلىرىنى دەرھال ئويغىتىپ، تېز كىيىنىپ مەن بىلەن يۈرۈڭلار دەپتۇ. ئۇلار ئاستا مېڭىپ باغچىغا كېلىپ، تامدىن ئارتىلىپ

چۈشۈپتۇ. ئۇلار كېچىچە دىگۈدەك مېڭىپتۇ، يول بويى تىنىرەپ چىقىپتۇ، ئۇلار ئۇزلىرىنىڭ قايسى تەرەپكە كېتىۋاتقانلىغىنىمۇ بىلمەيدىكەن.

ئەتىگىنى ئالۋاستى ئورنىدىن تۇرۇپ، خوتۇنىغا:

ــ سەن بالىخانىغا چىقىپ، ئاخشام ئېلىپ قالغان ھىلىقى شۇمتەكلىرىنىڭ habiller ①، ــ دەپتۇ.

ئۇ ئېرىنىڭ گېپىنى خاتا چۈشىنىپ قېلىپ، ھىلىقى بالىلارنىڭ كىيىمىنى كىيىدۇرۇپ قوي دەۋاتقان ئوخشايدۇ دەپ قاپتۇ، شۇڭا ئۇ ئېرىنىڭ ئۈزىگە بۇنداق گەپ قىلغانلىغىدىن بەك ھەيران بوپتۇ. ئۇ بالىخانىغا چىقىپ قارىسا، قىزلىرى ئولۇك ياتقان، بۇ ھالنى كورۇپ چوچۇپ كېتىپتۇ.

خوتۇنى ھەممىدىن ئاۋال ئايلىنىپ كېتىپتۇ (ئومۇمەن، ئاياللار مۇشۇنداق ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە، ھەممىدىن ئاۋال ئايلىنىپ كېتىدۇ). ئالۋاستى، خوتۇن بەك ئۇزاق ئىشلەپ كەتمىسۇن دەپ، ئۇنىڭغا ياردەملىشىش ئۈچۈن يۈگۈرەپ بالىخانىغا چىقىپتۇ. ئۇ بۇ قورقۇنچلۇق ئەھۋالنى كورۇپ، خوتۇنىغا ئوخشاش چوچۇپ كېتىپتۇ.

ــ ھوي! مەن نىمىلەرنى قىپتىمەن؟ ــ دەپ ۋاقىراپ كېتىپتۇ ئۇ، ــ خەپ، دەرھال بۇ خۇمپەرلەردىن قىزلىرىمنىڭ خۇننى

---

① فرانسۇزچە habiller دىگەن ئاتالغۇنىڭ "كىيىندۈرۈش" ۋە "گوشىنى شىلىش" دىگەن مەنىلىرى بار. بۇ يەردە ئىككى بىسلىق سوز.

تولتۇالمايدىغان بولسام!

ئۇ دەرھال خوتۇنىنىڭ بۇرنىغا بىر پوتۇلكا سوغاق سۇ قۇيۇپ، ئۇنى ھۇشىغا كەلتۈرۈپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا:

ــ بول، مېنىڭ يەل تاپان ئوتۇگۈمنى ئېلىپ كەل، مەن ئۇلارنى توتۇپ كېلەي، ــ دەپتۇ.

ئالۋاستى يولىغا چىقىپتۇ، ئۇ تەرەپ ـ تەرەپكە قاتراپ يۈگۈرەپتۇ، ئاخىردا ھىلىقى بىچارە بالىلار ماڭغان يولغا چۈشۈپتۇ، ئۇ بۇ بالىلارنىڭ دادىسىنىڭ كەپسىگە يۈز مېتىرمۇ كەلمەيدىغان يەرگە يېتىپ بارغانلىغىنى كۆرۈپتۇ. بالىلارمۇ ئالۋاستىنىڭ بۇ تاغدىن ئۇ تاققا ئاتلاپ ئوتۇۋاتقانلىغىنى، دەريادىن خۇددى ئوزلىرى كېچىك ئېرىقتىن ئوتكەندەكلا ئاسان ئوتۇۋاتقانلىغىنى كۆرۈپتۇ. چىمچىلاق يېقىندىكى بىر تاش غارنى كۆرۈپ، ئاكىلىرىنى غارنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنۇشقا ئەۋەتىۋېتىپتۇ، ئوزى بولسا ئالۋاستىنىڭ ھەركەتلىرىگە سەپسالغاچ ئارقىدا ئوملاپ مېڭىپتۇ. ھىلىقى ئالۋاستى بىر تالاي يولنى بىكاردىن ـ بىكارغا مېڭىپ، بەك چارچاپ كەتكەچكە (چۈنكى يەل تاپان ئوتۇكىنى كەيگەن كىشى ئاسانلا چارچاپ قالمايدىكەن)، ئولتۇرۇپ دەم ئېلىشقا مەجبۇر بوپتۇ؛ ئۇ دەل بالىلار يوشۇرۇنۇۋالغان تاشنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرۇپتۇ.

ئۇ ئىنتايىن ھېرىپ كەتكەچكە، بىر دەمدىلا يەنە ھىلىقىدەك دەھشەتلىك خورەك تارتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ، بالىلار خۇددى ئالۋاستى پىچاقنى دېۋەيلەپ ئوزلىرىنى ئولتۇرمەكچى بولغان

ۋاقتتىكدەك قاتتىق قورقۇپ كېتىپتۇ. چىمچىلاق ئاكىلىرىدەك ۋەھىمسىگە چۈشمەپتۇ، ئۇ ئاكىلىرىغا ئالۋاستى ئۇخلاۋاتقان چاغدا تېزدىن يۈگۈرەپ ئويگە قايتىڭلار، مېنىڭ بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن دەپتۇ. ئۇلار چىمچىلاقنىڭ گېپىگە كىرىپ دەرھال يۈگۈرەپ ئويگە قايتىپتۇ.

چىمچىلاق ئالۋاستىنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ ئوتۇگىنى ئاستا سالدۇرۇۋېتىپ، ئوزى كىيۋاپتۇ. بۇ ئوتۇك بەك كالامپاي، بەك چوڭ ئىكەن؛ ئەمما ئۇ خاسىيەتلىك ئوتۇك بولغانلىغى ئۈچۈن، ئادەمنىڭ پۇتىغا قاراپ كېڭىيىدىكەن ۋە تارىيىدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭغا خۇددى ئوزىگە تىكتۇرگەندەك دەل كەپتۇ.

چىمچىلاق ئۇدۇللا ئالۋاستىنىڭ ئويىگە بېرىپتۇ، ئالۋاستىنىڭ خوتۇنى قىزلىرىنىڭ ئولۇگى يېنىدا يېغلاۋاتقان ئىكەن.

ــ ئېرىڭىز، ــ دەپتۇ چىمچىلاق ئۇنىڭغا، ــ ھازىر ناھايىتى خەۋپ ئاستىدا قاپتۇ، ئۇنى بىر توپ قاراقچىلار تۇتۇۋاپتۇ، قاراقچىلار: بارلىق ئالتۇن-كۈمۈشلىرىڭنى بىزگە بەرمىسەڭ، ھازىرلا سېنى ئولتۇرۇۋېتىمىز، دەپتۇ. قاراقچىلار قىلىچىنى ئۇنىڭ بوينىغا تەڭلىگەن چاغدا، ئۇ مېنى كورۇپ قالدى-دە، مېنى ئوزىنىڭ قېيىن ئەھۋالىدا قالغانلىغىنى سىزگە ئېيتىپ قويۇشقا بۇيرۇدى ۋە بارلىق ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى بىر ئازمۇ قالدۇرماي ساڭا بەرسۇن، سەن ئېپكەل، ددى، ئۇنداق قىلمىغاندا ئۇلار قىلىچمۇ رەھىم قىلماستىن ئۇنى ئولتۇرۇۋېتىدۇ. ئىش ناھايىتى جەددى بولغانلىغى ئۈچۈن، ئۇ يەل تاپان ئوتۇ-

گىنى ماڭا كىيگۈزۈپ قويىدى، قاراڭ، پۈتۈمدىكى ئوتۇك شۇ. بۇ ئوتۇكنى كىيىۋالسام مەن تېزرەك ماڭمەن ھەمدە بۇ مېنىڭ ئالدامچى ئەمەسلىگمگە ئىسپات بولىدۇ.

ئالۋاستىنىڭ خوتۇنى ناھايىتى تىت-تىت بولۇپ كېتىپ، ئىزدەشتۈرۈپ يۈرۈپ ھەممە پۇلنى دەرھال چىمچىلاققا تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ، چۈنكى ھىلىقى ئالۋاستى بالىلارنى يەيدىغان نەرسە بولسمۇ، لېكىن ئۇ بۇ ئايال ئۈچۈن ياخشى ئەر ئىكەن. چىمچىلاق ئالۋاستىنىڭ ھەممە مال-مۈلۈكلىرىنى ئېلىپ، تېزلىك بىلەن دادىسىنىڭ ئويىگە قايتىپ كەپتۇ ۋە راسا قارشى ئېلىنىپتۇ.

نۇرغۇن كىشىلەر ئىش ئۈندىدىن ئەمەس دېگەن قاراشتا؛ ئۇلار: چىمچىلاق ئالۋاستىنى ھېچقاچان ئالدىمىغان، ئۇنىڭ ئالۋاستىنىڭ يەل تاپان ئوتۇگىنى ئالغىنى يوللۇق ئىش، چۈنكى

ئۇ بۇ ئوتۇكنى كىيسە ئاكىلىرىغا يېتىشۇالالايدۇ، دەيدۇ. ئۇلار: بۇنى بىز ئىشەنچىلىك گۇۋاچىلاردىن ئاڭلىغان، ئۇلار ھەتتاكى ئوتۇنچىنىڭكىدە تاماق يېگەنلەر، دەيدۇ. ئۇلار بىزگە، چىمچىلاق ئالۇاستىنىك ئوتۇگىنى كىيۇالغاندىن كېيىن، خان سارىيىغا بېرىپتۇ، سارايدىكىلەرنىك ھەممىسى ئىككى يۈز چاقىرىم يولنىك نېرىسىدا ئۇرۇش قىلىۋاتقان قوشۇندىن خەۋەر ئالالماي پۈتى كويگەن توخۇدەك بولۇپ كېتىپتىكەن، ھەممىسى خۇش خەۋەر كۈتۈپ تۇرۇپتىكەن، دەپ تەپسىلى ئېيتىپ بەرگەن. ئۇلار مۇنداق دىگەن: چىمچىلاق پادىشا بىلەن كورۇشۇپ، پادىشاغا: سىز بىراۋ كۇندىلىك خەۋەرنى شۇ كۇنىلا ئېلىپ كېلەلمىسەن دىگەن ئارزۇدا بولىڭىز، بۇ ئىش مېنىك قولۇمدىن كېلىدۇ دەپتۇ. پادىشا ئەگەر بۇ ئىش قولۇڭدىن كەلسە، مەن ساڭا نۇرغۇن پۇل بېرىمەن دەپتۇ. چىمچىلاق شۇ كېچىسىلا خەۋەرنى ئېلىپ كەپتۇ، شۇنىك بىلەن ئۇنىك داڭقى چىقىپ كېتىپتۇ-دە، ئۇ نىمىنى سورىسا شۇنى بېرىدىغان بوپتۇ؛ ئۇ پادىشا ئۇچۇن قوشۇنلارغا بۇيرۇق يەتكۈزۈپ بەرسە، پادىشا ئۇنىڭغا جىق-جىق ھەق بېرىدىكەن.

چىمچىلاق بىر مەزگىل خەۋەرچى بولۇپ ئىشلەپ نۇرغۇن پۇل يىغىپ، ئويىگە قايىتىپ ئاتا-ئانىسى بىلەن كورۇشۇپتۇ. ئويىدىكىلەرنىك ئۇنى كورۇپ قانداق خوشال بولۇپ كەتكىنى ئوز ئوزىدىنلا مەلۇم.

بوره ۋه يەتتە ئوغلاق

[گېرمانىيە] ئاكا ـ ئۇكا گرىملار*

بۇرۇنقى زامانلاردا بىر قېرى ئوشكە بولغان ئىكەن، ئۇنىڭ يەتتە ئوغلىغى بار ئىكەن؛ ئۇ ئوغلاقلىرىغا خۇددى ئاتا بالىلىرىغا ئامراق بولغىنىدەك ئامراق ئىكەن. بىر كۈنى ئوشكە ئوت ـ چوپ تېپىپ كېلىش ئۈچۈن ئورمانلىققا بارماقچى بوپتۇ ۋە ئوغلاق ـ لىرىنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇلارغا:

ـ ئوماق بالىلىرىم، مەن ئورمانلىققا بارىمەن. سىلەر بورد ـ دىن ئېھتىيات قىلىڭلار؛ ناۋادا بورە كېلىپ قالسا، سىلەرنى

* ئاكا ـ ئۇكا گرىملار نېمىس يازغۇچىلىرى ۋىلىيام گرىم (1786 ـ 1859) بىلەن ياكوب گرىمنى كورسىتىدۇ. ۋىلىيام گرىم ئالى مەك ـ تەپتە پروفېسسور بولغان. ئۇ ئەل ئارىسىدىكى ھېكايىلەرنى كوپلەپ توپلاپ، ئۇلارنى چوچەك قىلىپ يېزىپ چىققان. ئۇنىڭ ئاكىسى ياكوبمۇ ئۇنىڭ ئىشلىرىغا يارەملەشكەن. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىلەن ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا نۇرغۇن چوچەك يازغان بولۇپ، بۇلار ئىچىدە ئىككىلەننىڭ 1812 ـ يىلى بىرلىكتە نەشر قىلغان «بالىلار ۋە ئائىلە چوچەكلىرى» ئەڭ مەشھۇر. بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن ئۈچ چوچەك شۇ توپلامدىن تاللىۋېلىندى.

يالمۇبتىدۇ. بۇ ئەبلەخ كوپ هاللاردا ساختا قىياپەتكە كىرىۋالىدۇ، ئەمما ئۇنى بوم ئاۋازىدىن، قاپ-قارا پۈتىدىن تونۇۋالغىلى بولىدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ مېھرىۋان ئانا، بىز چوقۇم ئېھتىيات قىلىمىز، خاتىرجەم بولۇڭ ــ دەپتۇ ئوغلاقلار. شۇنداق قىلىپ، قېرى ئوشكە مەرەپ قويۇپ، ناھايىتى خاتىرجەم هالدا يولغا راۋان بوپتۇ.

ئارىدىن ئۇزاق ئوتمەي، بىرسى ئىشىك قېقىپ:

ــ جېنىم بالىلىرىم، ئىشىكنى ئېچىڭلار، ئاناڭلار قايتىپ كەلدى، مەن هەممىڭلارغا ئازراقتىن نەرسە ئالغاچ كەلدىم، ــ دەپتۇ. ئەمما، ئوغلاقلار بۇ بوم ئاۋازنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ بورە ئىكەنلىگىنى بىلىپتۇ. ئۇلار:

ــ ئىشىكنى ئاچمايمىز، سەن بىزنىڭ ئانىمىز ئەمەس، ئانىمىزنىڭ ئاۋازى زىل، يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ. سېنىڭ ئاۋازىڭ بوم ئىكەن، سەن بورىسەن. ــ دېيىشىپتۇ. بورە سىلىچ مال دۇكىنىغا بېرىپ بىر پارچە كراخمال سېتىۋېلىپ، ئاۋازىنى زىل قىلىش ئۈچۈن ئۇنى يەپتۇ-دە، يەنە كېلىپ ئىشىك قېقىپ:

ــ جېنىم بالىلىرىم، ئىشىكنى ئېچىڭلار، ئاناڭلار قايتىپ كەلدى، مەن سىلەرگە ئازراقتىن نەرسە ئالغاچ كەلدىم، ــ دەپتۇ. لېكىن بورە قارا پۇتىنى دەرىزىگە قويۇپ تۇرغان ئىكەن، ئوغلاقلار ئۇنى كورۇپ قېلىپ:

ــ ئاچمايمىز، ئانىمىزنىڭ پۇتى سېنىڭكىدەك قارا ئەمەس، سەن بورە، ــ دېيىشىپتۇ. بورە بولكىچى ئۇستامىنىڭ قېشىغا

بېردىپ:

ــ پۇتۇم يارىلىنىپ قالدى، پۇتۇمغا بىرئاز شىلىم سۇرتۇپ قويسىلا، ــ دەپتۇ. بولكىچى ئۇستام شىلىم سۇرتۇپ قويۇپتۇ، ئاندىن بۇرە تۈگمەنچىنىڭ قېشىغا سوكۇلداپ بېرىپ:

ــ پۇتۇمغا بىر ئاز ئۇن سېپىپ قويسىلا، ــ دەپتۇ. تۈگمەنچى: "بۇ بۇرە بىرسىنى ئالدىماقچى بولۇۋاتىدۇ" دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ دىگىنىنى قىلماپتۇ؛ بىراق بۇرە:

ــ سەپمىسەڭ، سېنى يەۋېتىمەن، ــ دەپتۇ. تۈگمەنچى قورقىنىدىن ئۇنىڭ پۇتىنى ئاقارتىپ قويۇپتۇ. شۇنداق، بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرى شۇنداق.

بۇرە دىگەن ئەبلەخ ئەمدى ئۇچىنچى قېتىم ئوغلاقلارنىڭ ئىشىگىگە كېلىپ ئىشىك قېقىپ:

ــ باللىرىم، ئىشكىنى ئېچىڭلار، مېھرىۋان ئاناڭلار قايتىپ كەلدى، ئوزمانلىقتىن ھەر بىرىڭلارغا ئازراقتىن نەرسە ئالغاچ كەلدىم، ــ دەپتۇ.

ــ ئاۋال پۇتۇڭنى كورسىتىپ باق، سېنىڭ مېھرىۋان ئانىمىز ئىكەنلىگىڭ ياكى ئەمەسلىگىڭنى كورۈپ باقايلى، ــ دىيىشىپتۇ ئوغلاقلار. بۇرە پۇتىنى دەرىزىدىن سوزۇپ كىرگۈزۈپتۇ، ئوغلاقلار ئاق پۇتنى كورۈپ، بورىنىڭ گېپىگە چۈمپۇتۇپتۇ ــ دە، ئىشكىنى ئېچىپ بېرىپتۇ. بىراق ئويگە كىرىپتۇ دىمەمسۇ، دەل بورىنىڭ ئوزى كىرىپتۇ. ئوغلاقلار ھاڭ ــ تاڭ بولۇپ، يوشۇرۇنۇشقا باشلاپتۇ. بورىنچىسى جوزىنىڭ ئاستىغا، ئىككىنچىسى

كارۋاتنىڭ كەينىگە، ئۇچىنچىسى مەشنىڭ ئىچىگە، توتىنچىسى ئاشخانىغا، بەشىنچىسى ئىشكاپنىڭ ئىچىگە، ئالتىنچىسى داس قويۇقلۇق چاچاپنىڭ ئاستىغا، يەتتىنچىسى ئاسما سائەتنىڭ كاۋاك يېرىگە كىرىۋاپتۇ. بىراق بورە ئۇلارنىڭ ئالتىسىنى تېپىۋېلىپ، ھىچ تۇزۇت قىلماستىنلا بىر-بىرلەپ يۇتۇۋېتىپتۇ. پەقەت سائەتنىڭ كاۋاك يېرىدىكى ئەڭ كىچىك ئوغلاقنى تاپالماپتۇ. بورە قوسىغىنى تويغۇزۇۋېلىپ ئويدىن چىقىپتۇ-دە، بىر تۇپ دەرەخ تۈۋىگە كېلىپ چوپلۇكتە يېتىپ ئۇخلاپتۇ.

ئۇزۇن ئوتمەي ئوشكە ئورمانلىقتىن قايتىپ كەپتۇ. قارىسا، ئىشلار باشقىچە تۇرغۇدەك: ئىشىك ھاڭغىرقاي ئوچۇق، ئويدىكى جوزا-بەندىكلار ئوڭتەي-توڭتەي تۇرغان، داس يېرىلغان، يوتقان-كورپە، ياستۇق-تەكىلەر يەردە ياتقان ئىكەن. ئۇ يەتتە بالىسىنى ئىزلەپتۇ، لېكىن ھىچنەدىن تاپالماپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىتىنى ئاتاپ بىر-بىرلەپ چاقىرىپتۇ، ئەمما جاۋاپ چىقماپتۇ. ئاخىردا كەنجىسىنىڭ ئىتىنى چاقىرىپتىكەن، پەس بىر ئاۋاز:

ــ جېنىم ئانا، مەن سائەتنىڭ كاۋىگى ئىچىدە، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. ئوشكە كىچىك ئوغلاقنى ئېلىپ چىقىپتۇ، ئوغلاق ئانىسىغا بورە كېلىپ ئاكىلىرىنى يەپ كەتكەنلىگىنى دەپ بېرىپتۇ. ئوشكىنىڭ بالىلىرىنىڭ دەردىدە قانداق زار قاخشاپ يىغلىغانلىغىنى تەسەۋۋۇر قىلىشكىلار مۇمكىن.

ئاخىردا، ئوشكە قاتتىق يىغلىغان پېتى ئويدىن چىقىپتۇ، كىچىك ئوغلاق ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. ئۇ بورىنىڭ چوپلۇكـ

تىكى دەرەخ تۈۋىدە يېتىپ خورەك تارتىپ ئۇخلاۋاتقانلىغىنى، خورىگىنىك كۆچىدىن دەرەخ شاخلىرىنىڭمۇ مىدىرلاپ تۇرۇۋاتقانلىغىنى كورۈپتۇ. ئۇ بۇ بورىگە سەپسېلىپ قارىسا، بورىنىك تومپايغان قوسىغىدا بىر نەرسە مىدىرلاپ تۇرغۇدەك، ئۇ: "ۋاي خۇدايىم، بورىگە كېچىلىك غىزا بولۇپ كەتكەن بالىلىرىم تېخى تىرىكمىدۇ-يا؟" دەپ ئويلاپتۇ. كېچىك ئوغلاق دەرھال يۈگۈرەپ بېرىپ ئويدىن قايچا ۋە يىپ-يىڭنە ئەكەپتۇ. ئوشكە بورىنىك قوسىغىنى قايچا بىلەن يېرىپتۇ. ئازراقلا يېرىپ قارىسا بىر ئوغلاق بېشىنى چىقىرىپتۇ، ئۇ داۋاملىق يېرىپتىكەن، ئالتە ئوغلاقنىك ھەممىسى ساق-سالامەت سەكرەپ چىقىپتۇ. بورە دىگەن ئەبلەخ بەك ئاچكوز بولغاچقا، ئوغلاقلارنى پۈتۈن-پۈتۈن يۇتۇۋەتكەن ئىكەن. بۇ بىر خوشاللىق بوپتۇ! ئوغلاقلار سويۇملۇك ئانىسىنى قۇچاقلۇپلىپ سويۇپ كېتىپتۇ، ئۇلار ئەمدىلا توي قىلغان سەيپۇكدەك① خوشاللىقتىن قىن-قىنىغا پاتماي سەكرەشپ كېتىپتۇ.

ـــ سىلەر تاش تېپىپ كېلىڭلار، بۇ مۇناپىق ئويغانماستا قوسىغىنى تاش بىلەن توشقۇزۇۋېتەيلۇق، ـــ دەپتۇ قېرى ئوشكە. شۇنىڭ بىلەن يەتتە ئوغلاق ھەش-پەش دىگىچە تاشلارنى ئېپكېلىپ بورىنىك قوسىغىغا تىقىپتۇ. قېرى ئوشكە ئاندىن

---

① نېمىسلاردا سەيپۇكنىڭ ئايىغى چاققان بولىدۇ، سەكرىشى ئاسان بولىدۇ، دەيدىغان تەمسىل بار.

بورىنىڭ قوسغىنى ناھايىتى تېزلىكتە تىكسىپ قويۇپتۇ. بورە بۇنى پەقەت سەزمەي، مىدىرىسىدىر قىلماي تۇرالماۋېرىپتۇ.

بىر ۋاقىتتا ئۇيقۇسى قانغان بورە ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئاشقازىنىدا غىچلا تاش بولغاچقا، ئۇسساپ ئاغزى بەك قۇرۇپ كەتكەن ئىكەن، قۇدۇق بېشىغا سۇ ئىچكىلى بېرىپتۇ. بىراق ئۇ دەلدەڭشىپ ماڭغان چاغدا، قوسغىدىكى تاشلار بىر بىرىگە ئۇرۇلۇپ شاراقلاپ كېتىپتۇ. بورە مۇنداق دەپ ۋايسىماپتۇ:

قوسغىم شاراقلايدۇ،
ئىچمىدىكى نىمدۇ؟
ئوغلاق يىدىم دەپ يۇرسەم،
يىگىنىم غىچ تاشكەنغۇ.

بورە قۇدۇق بېشىغا كېلىپ سۇ ئىچمەكچى بولۇپ ئېڭىشىپتىكەن، قوسغىدىكى ئېغىر تاش ياڭداپ كېتىپتۇ-دە، بورە قۇدۇققا چۈشۈپ ئولۇپتۇ. يەتتە ئوغلاق بۇنى كورۇپ يۇگۇرەپ كېلىپ: "بورە ئولدى! بورە ئولدى!" دەپ ئۇنلۇك توۋلاپتۇ ۋە خوشاللىغىدا ئانىسى بىلەن بىللە قۇدۇقىنى چورىدەپ ئۇسۇل ئويناپ كېتىپتۇ.

پاخال، كومۇر ۋە پۇرچاق

[گېرمانىيە] ئاكا ـ ئۇكا گرىملار

بىر يېزدا بىر كەمبەغەل مومای ياشايدىكەن، ئۇ تېرىپ كەلگەن بىر چىنە پۇرچاقنى قاينىتماقچى بولۇپ، ئوت كويۇۋاتقان ئوچاقتا بىر تۇتام پاخالىنى تىقىپ ئۇتنى ئۇلىغايتماقچى بولۇپتۇ. پۇرچاقنى كوزىغا توكۇۋاتقاندا، بىر تال پۇرچاق پاخالىنىڭ يېنىغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئارىدىن بىردەم ئوتكەندىن كېيىن، ئوچاقتا قېپ ـ قىزىل بولۇپ كويۇۋاتقان بىر پارچە كومۇرمۇ سەكرەپ چۈشۈپ، پۇرچاق، پاخاللار بىللەن بىللە بولۇپ قاپتۇ.

ـــ قەدىرلىك دوستلار، قەيەردىن كەلدىڭلار؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پاخال ئاۋال گەپ باشلاپ.

ـــ ھىلىمۇ ياخشى، ئوتتىن قېچىپ قۇتۇلۇپ قالدىم، ئەگەر جېنىمنىڭ بىرىچە قاچمىغان بولسام جېنىمدىن جۇدا بولۇپ، كويۇپ كۈل بولغان بولاتتىم، ـــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كومۇر.

ـــ مېنىڭمۇ تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ يارىلانماپتىمەن، ئەگەر مومای مېنىمۇ كوزىغا توكۇۋەتكەن بولسا، مېنىمۇ ھەمراللىرىمغا ئوخشاش رەھىمسىزلىك بىلەن قاينىتىپ ئۇماچ قىلغان بولاتـ

تى، ــ دەپتۇ پۇرچاق.

ــ مېنىڭ تەقدىرىمنى سىلەرنىڭكىدىن ياخشىراق دەمسىلەر؟ ــ دەپتۇ پاخال، ــ مېنىڭ ھەممە قېرىنداشلىرىمنى موماي ئوتقا تاشلىدى، ئۇلار ئىس-تۈتەككە ئايلىنىپ كەتتى؛ موماي بىر تۇتاملاپلا ئاتمىش تال پاخالنىڭ جېنىغا زامىن بولدى. ھىلىمۇ تەلىيىم بار ئىكەن، ئۇنىڭ بارمىغىنىڭ ئارىسىدىن چۈشۈپ قالدىم.

ــ ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ ــ دەپتۇ كومۇر.

ــ ھەممىمىز تەلىيىمىز ئوڭدىن كېلىپ ئامان-ئېسەن قاپتۇق، ئىنتىپاقلىشىپ ھەمرا بولايلى، يەنە بىرەر بالايى-ئاپەتكە يولۇقۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، بىرلىكتە باشقا بىر جايغا كېتەيلى، ــ دەپتۇ پۇرچاق.

پۇرچاقنىڭ بۇ تەكلىۋىگە قالغانلار قوشۇلۇپتۇ، ئۇلار بىرلىكتە سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇزاق ئۇتمەي ئۇلار بىر ئېرىق بويىغا كېلىپ قاپتۇ، ئۇتىدىغان كۆۋرۈك تاپالماي، قانداق قىلىشنى بىلەلمەي قالغاندا پاخال بىر ئامال تېپىپتۇ:

ــ مەن ئېرىقتا توغرىسىغا يېتىپ كۆۋرۈك بولاي، سىلەر مېنىڭ ئۈستۈمدىن ئوتۈڭلار.

شۇنداق قىلىپ، پاخال ئېرىقنىڭ بۇ يېقىدىن ئۇ يېقىغا سوزۇلۇپ يېتىپ بېرىپتۇ. كومۇر ئىسسىق تەبەتلىك بولغاچقا، ناھايىتى يۇرەكلىك بىلەن يېڭى كۆۋرۈك ئۈستىدە كېچىك قەدەم تاشلاپ تېز مېڭىپتۇ. ئېرىقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، ئۇ

شلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ پۈتۈن ئەزايىنى تىترەك بېسىپ مېڭىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پاخال كويۇشكە باشلاپتۇ-دە، ئىككى بولەك بولۇپ سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. كومۇرمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن سۇغا چۈشۈپ "پىژ"لا قىپتۇ-دە، ئولۇپتۇ. پۈرچاق ئېھتىياتچانراق بولغاچقا، قىرغاقتا قاراپ تۇرۇپتۇ. ئۇ بۇ ئەھۋالنى كورگەندىن كېيىن، ئۇزىنى تۇتۇۋالالماي قاتتىق كۈلۈپتۇ، بۇ كۈلكىدىن ئۇنىڭ ئۇچىيى ئۇزۇلۇپ كېتىپتۇ. ئەگەر ئېرىق بويىدا دەم ئېلىۋاتقان سەيىپۇڭ ئۇنىڭغا ئۇچراپ قېلىپ، ئۇنىڭغا ھىسداشلىق بىلدۈرۈپ، يىپ-يىڭنىسى بىلەن ئۇنىڭ ئۇچىينى ئۇلاپ قويمىغان بولسا، پۈرچاقمۇ ئولەتتىكەن. پۈرچاق سەيىپۇڭدىن كوپ مىننەتدار بوپتۇ، سەيىپۇڭ شۇ چاغدا پۈرچاقنىڭ ئۇچىيىنى قارا يىپ بىلەن تىككەنلىگى ئۇچۇن، شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ھەممە پۈرچاقنىڭ ئوتتۇرىسىدا قارا سىزىق بولۇپ قالغان ئىكەن.

بېلىقچى ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى

[گېرمانىيە] ئاكا ـ ئۇكا گرىملار

بۇرۇنقى زامانىدا بىر بېلىقچى ئوتكەن ئىكەن، ئۇ خوتۇنى بىلەن دېڭىز بويىدىكى بىر ئەسكى قېيىقتا ياشايدىكەن. بېلىقچى ھەر كۈنى بېلىق تۇتۇپ تىرىكچىلىك قىلىدىكەن.

بېلىقچى بەزىدە قارماقنى سېلىپ قويۇپ، سۇزۇك سۇغا تىكىلىپ ئولتۇرىدىكەن، ئولتۇرغانىدىمۇ تازا ئۇزاق ئولتۇرىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ سالغان قارماق سۇنىڭ تەكتىگە چوكۇپتۇ، بېلىقچى قارماقنى بىردىنلا تارتقان ئىكەن، يوغان بىر دوقا كوز بېلىق ئىلىنىپ چىقىپتۇ. بۇ بېلىق ئۇنىڭغا:

ــ ھەي بېلىقچى، ماڭا رەھىم قىلغىن، مەن راست دوقا كوز بېلىق ئەمەس، مەن سېھىر قىلىنغان بىر شاھزادىمەن. سەن مېنى ئولتۇرۇۋەتكەندىمۇ ھېچقانداق ياخشىلىق كورمەيسەن. مېنى يىسەڭلەرمۇ سىلەرگە مېزىلىك تائام بولالمايمەن. مېنى سۇغا قويۇۋەت، ئۇزۇپ كېتەي، ــ دەپتۇ.

ــ بولدى، نېرىسىنى دېمەيلا قوي، زۇۋانلىق دوقا كوز

بېلىق ئىكەنسەن، خاتىرجەم بول، مەن سېنى چوقۇم قويۇۋېتىمەن.

بېلىقچى گېپىدە تۇرۇپ دوقا كوز بېلىقنى سۈزۈك سۇغا قويۇۋېتىپتۇ. بېلىق قان بىلەن سىزىق سىزىپ شۇڭغۇپ كېتىپتۇ. بېلىقچى ئورنىدىن تۇرۇپ قېيىقتىكى ئايلىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.

ھەي، بۇگۈن ھېچنىمە تۇتالمىدىڭلىمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ خوتۇنى.

ــ تۇتالمىدىم، بىر دانە دوقا كوز بېلىق تۇتۇۋالغان ئىدىم، ئۇ مەن سېھىر قىلىنغان شاھزادە دېۋىدى، قويۇۋەتتىم،ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بېلىقچى.

ــ ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسە سوراپ كورمىدىڭلىمۇ؟ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ــ ياق، ئۇنىڭدىن نىمىمۇ سورايمۇ؟

ــ ۋاي، خۇدايىم، بىز بۇ ئەسكى، كىچىك قېيىقتا قاچانغىچە ئولتۇرىۋېرىمىز. ئۇ بىزگە بىر كەپە قىلىپ بېرىشكە يارايتىتىغۇ. بېرىپ ئۇنىڭغا بىزگە بىر كەپە كېرەك دىسىلە، ئۇ چوقۇم قىلىپ بېرەلەيدۇ،ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ــ ھەي، مەن نىمە دەپ بارىمەن؟

ــ ئۇنى تۇتۇۋېلىپ قويۇۋەتكەندىكىن، ئۇ چوقۇم قىلىپ بېرىدۇ، تېز بولسىلا، ھازىرلا بارسىلا.

بېلىقچىنىڭ بارغۇسى كەلمەپتۇ، ئەمما خوتۇنىنىڭ گېپىگە ياق دىيەلمەي، دېڭىز بويىغا بېرىپتۇ.

بېلىقچى دېڭىز بويىغا بېرىپ قارىسا، دېڭىز سۈيى بۇرۇنقى-

دەك سۈزۈك بولماي، ھەم يېشىل، ھەم سېرىق بولۇپ كەتكەن ئىكەن، ئۇ دېڭىز بويىدا ئورە تۈرۈپ مۇنداق دەپتۇ:

كىچىك شاھزادە، شاھزادە،
دوقا كوز بېلىق، چىقىڭ بۇ يەرگە،
مېنىڭ خوتۇنۇم ئىرىسپىلىنىڭ
ئوي-خيالى باشقا يەردە.

دوقا كوز بېلىق سۇدىن شۇڭغۇپ چىقىپ:

ــ ئۇنىڭغا نىمە لازىم ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ھەي، خوتۇنۇم سىزنى تۇتۇۋېلىپ قويۇپ بەرگەنلىگىم ئۈچۈن سىزدىن بىرەر نەرسە سوراپ ئالماپسەن دەۋاتىدۇ. ئۇ ئەسكى قېيىقتا ئولتۇرۇشنى خالىمايدىكەن، كەپىدە ئولتۇرغىسى بار ئىكەن، ــ دەپتۇ بېلىقچى.

ــ بېرىۋېرىڭ، خوتۇنىڭىز ھازىر كەپىدە ئولتۇرىدۇ، ــ دەپتۇ دوقا كوز بېلىق.

بېلىقچى بوۋاي قايتىپ كەلسە، خوتۇنى ئەسكى قېيىقتا ئەمەس، بىر كەپىنىڭ ئىشىگى ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇدەك. خوتۇنى ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

قاراپ باقسىلا، ئەمدى نىمە دېگەن ياخشى بولدى، ــ دەپتۇ.

ئۇلار كەپىگە بىللە كىرىپتۇ. كەپىنىڭ ئوتتۇرىسىدا دالان بار ئىكەن، بىر ئېغىز چىرايلىق ياتاق ئويگە ئۇلارنىڭ كارۋاتلىرى قويۇلغان ئىكەن، يەنە ئاشخانا ۋە قازناقلار تۇرغۇدەك،

ئوينىڭ ئىچىده ناھايىتى چىرايلىق ئوي جابدۇقلىرى، قەلەي ۋە مىس جابدۇقلار رەتلىك تىزىلغان تۇرغۇدەك، ئىشقىلىپ ئوي سەرامجاللىرىنىڭ ھەممىسى تەل تۇرغۇدەك. ئوينىڭ كەينىده يەنە بىر كىچىك ھويلا بولۇپ، ھويلىدا توخۇ-ئۇردەكلەر يۈرگۈدەك، كوكتات ۋە مۇۋە-چىۋىلىك باغچىسىمۇ بار ئىكەن.

ــ قارىسىلا، بۇ نىمە دېگەن ياخشى-ھە؟ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ــ ھە، مۇشۇنداق بولسىلا بولىدىغۇ، بىز ئەمدى خوشال-خورام ياشايدىغان بولدۇق،ــ دەپتۇ بېلىقچى.

ــ بىز يەنە ئويلاپ باقايلى،ــ دەپتۇ خوتۇنى. ئۇلار غىزالىنىپ بولۇپ، ئۇخلىماقچى بولۇپ كارۋاتقا چىقىپتۇ.

شۇ ئارىدا بىر-ئىككى ھەپتە ئوتكەندىن كېيىن خوتۇنى:

ــ ھەي دادىسى، ماڭا قارىسىلا، بۇ كەپە بىزگە بەك تارلىق قىلىۋاتىدۇ، ھويلا ۋە باغچىسىمۇ بەك كىچىك ئىكەن. دوقا كوز بېلىق بىزگە چوڭراق بىر ئوي بەرسۇن. چوڭراق تاش سارايدا بەكمۇ ئولتۇرغۇم بار. بېرىپ دوقا كوز بېلىقىغا ئېيتسىلا، بىزگە بىر ساراي بەرسۇن،ــ دەپتۇ.

ــ ھەي خوتۇن، بۇ كەپە بولۇۋاتىدىغۇ، سارايىنى نىمە قىلىمىز؟ــ دەپتۇ بېلىقچى.

ــ تولا كاپشىماي بارغىن دېگەندەكىن بارسىلا، دوقا كوز بېلىق چوقۇم بىر ساراي بېرىدۇ.

ــ بولمايدۇ، دوقا كوز بېلىق بىزگە بىر كەپە بەردى، ئەمدى يەنە قايسى يۈزۈم بىلەن باراي، دوقا كوز بېلىق خاپا بولۇپ

قېلىشى مۇمكىن.

ــ بارسىلا، بۇ ئىش ئۇنىڭغا بەك ئاسان چۈشىدۇ، بېرىشنىمۇ خالايدۇ، بېرىۋەرسىلە.

كوكلى غەش بولغان بوۋايىنىڭ زادى بارغۇسى كەلمەپتۇ، ئۇ ئۇز ئوزىگە: "ئۇنداق قىلساق ياخشى بولماس" دەپتۇيۇ، ئاخىر يەنە بېرىپتۇ.

بىلىقچى بوۋاي دېگىزنىڭ قىرغىغا كېلىپ قارىسا، دېگىز سۈيى پەشەل ۋە سېرىق رەڭلىك بولماي، ھەم سوسۇن، ھەم كوك، ھەم كۈلرەڭ، ھەم قوڭۇر بولۇپ كەتكەن، ئەمما ھىلىمۇ تېنچ تۇرغان ئىكەن. بوۋاي دېگىز بويىدا تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

كىچىك شاھزادە، شاھزادە،
دوقا كوز بېلىق، چىقىڭ بۇ يەرگە.
مېنىڭ خوتۇنۇم ئىرىسپىلنىڭ
ئوي-خىيالى باشقا يەردە.

دوقا كوز بېلىق:

ــ ئۇنىڭغا نىمە كېرەك ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئۇنىڭ چوڭ تاش سارايدا تۇرغۇسى بار ئىكەن، ــ دەپتۇ بىلىقچى بوۋاي خجالەتچىلىك بىلەن.

ــ بېرىۋېرىڭ. خوتۇنىگىز سارايىنىڭ دەرۋازىسىدا تۇرۇپتۇ، ــ دەپتۇ دوقا كوز بېلىق.

بىلىقچى بوۋاي ئويىگە قايتىپ كېلىپ، ناھايىتى چوڭ بىر

تاش سارايني كورۇپتۇ، ئۇنىڭ خوتۇنى پەلەمپەي بىلەن سارايـ
نىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىۋاتقۇدەك: خوتۇنى ئۇنىڭ قايتىپ
كەلگەنلىگىنى كورۇپ، قولىدىن تۇتۇپ:

ــ مەن بىلەن ماڭسىلا، ــ دەپتۇ ــ دە، ئۇنىڭ بىلەن بىللە
كىرىپ كېتىپتۇ. سارايدا مەرمەردىن ياسالغان چوڭ مېھمانخانىدا
نۇرغۇن چاكارلار چوڭ ئىشكىنى كۇچەپ ئېچىۋاتقان ئىكەن؛
تاملارغا گۇللۇك قەغەزلەر چاپلانغان، ئويىنىڭ ئىچىگە ئالتۇن
ئۇستەل ــ ئورۇندۇقلار قويۇلغان، ئويىنىڭ تورۇسىدا كىرىستال
چىراقلار ئېسىقلىق تۇرغان ئىكەن، ھەممە ئويلەر ۋە ياتاقلارغا
گىلەملەر سېلىنغان، ئۇستەللەرگە ئەڭ ئىسىل تائاملار، نازۇ ــ
نېمەتلەر قويۇلغان ئىكەن. ئويىنىڭ كەينىدە يوغان بىر ھويلا
بولۇپ، ئېغىل ــ قوتانلار بار ئىكەن، ھويلىدا كاتتا ھارۋىلار
تۇرغۇدەك. يەنە چوڭ ھەم گۈزەل بىر باغچا بولۇپ، ئىچىدە
ئەڭ چىرايلىق گۈل ــ چىمچەكلەر ۋە ئەڭ ياخشى مېۋىلىك دەرەخلەر
بار ئىكەن، بىرنەچچە چاقىرىمغىچە سوزۇلغان يەنە بىر
باغچىدا بۇغا، كۇكەن، توشقان ۋە كىشىلەر ياخشى كورىدىغان
باشقا جان ــ جانىۋارلار يۇرگەن ئىكەن. خوتۇنى:

ــ بۇ نېمە دېگەن ياخشى ــ ھە؟ ــ دەپتۇ.

ــ ھە، شۇنداق، مۇشۇنداق بولسىلا بولىدىغۇ، ــ دەپتۇ
بېلىقچى، ــ ئەمدى بۇ ھەشەمەتلىك سارايدا ئولتۇرغانلىغىمىزغا
شۇكرى قىلساق بولىدۇ.

ــ بىز يەنە ئويلاپ كورسەك بولىدۇ، كېيىن بىرنەرسە

دېيىشەيلى، ــ دەپتۇ خوتۇنى. ئۇلار ئۇخلىغىلى كارۋاتقا چىقىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى خوتۇنى تاڭ ئاتا ـ ئاتمايلا ئاۋال ئويغىنىپ كېتىپتۇ، ئۇ كارۋاتتا يېتىپ گۈزەل يەر ـ زىمىننىڭ كوز ئالدىدا تۇرغانلىغىنى كورۈپتۇ. ئېرى ئورنىدىن تۇرماي كېرىلىپ ياتقان ئىكەن، خوتۇنى جەينىگى بىلەن ئېرىنى تۇرتۇپ:

ــ ھوي....، تۇرسىلا، دەرىزىدىن سىرتقا قاراپ باقسىلا، بىز بۇ ئەتراپنىڭ پادىشاسى بولۇشقا مۇناسىپ ئەمەسمىكەنمىز؟ دوقا كوز بېلىقنىڭ قېشىغا بېرىپ، بىز پادىشا بولىمىز دىسىلە، ــ دەپتۇ.

ــ ھەي خوتۇن، بىز پادىشا بولۇپ نىمە قىلىمىز؟ مەن پادىشا بولمايمەن، ــ دەپتۇ بېلىقچى.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، سىلە پادىشا بولمىسلا مەن بولىمەن. دوقا كوز بېلىقنىڭ قېشىغا بېرىپ مېنى پادىشا بولغۇسى بار ئىكەن دىسىلە.

ــ ھەي خوتۇن، سەن نىمە ئۈچۈن پادىشا بولماقچى بولۇپ قالدىڭ؟ مەن ئۇنىڭغا دېيەلمەيمەن.

ــ دېيەلمەيدىغان نىمىسى بار؟ چاققان بېرىپ دىسىلە، مەن چوقۇم پادىشا بولىمەن.

شۇنداق قىلىپ، بېلىقچى بېرىشقا مەجبۇر بوپتۇ، ئۇ خوتۇنىنىڭ پادىشا بولماقچى بولغىنىدىن بەكمۇ نارازى ئىكەن. ئۇ كوڭلىدە: "مۇنداق قىلىش ياخشى ئەمەس، ياخشى ئەمەس"

دەپ ئويلاپ، بارغۇسى كەلمەپتۇيۇ، ئاخىر ئائىلاج بېرىپتۇ.

بېلىقچى بوۋاي دېگىز قىرغىغا كەلگەندە، دېگىز سۈيى قېنىق كۆل رەڭ تۈس ئېلىپ، قاردىاپ كەتكەن ئىكەن، سۇ تېگىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، ناھايىتى سېسىق بىر خىل پۇراقنى چېچىپتۇ. بېلىقچى دېگىز بويىدا تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

كىچىك شاھزادە، شاھزادە،
دوقا كوز بېلىق، چىقىڭ بۇ يەرگە،
مېنىڭ خوتۇنۇم ئىرىسپىلنىڭ
ئۇي-خىيالى باشقا يەردە.

ــ ئۇنىڭغا نېمە لازىم ئىكەن؟ــ دەپ سوراپتۇ دوقا كوز بېلىق.

ــ ئۇ پادىشا بولغۇدەك، ــ دەپتۇ بېلىقچى.

ــ بېرىۋېرىڭ، ئۇ پادىشا بولدى، ــ دەپتۇ دوقا كوز بېلىق.

بېلىقچى بوۋاي ساراينىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىسا، ساراي بۇرۇنقىدىن كوپ چوڭ بولۇپ كېتىپتۇ، بىر ئىگىز مۇنارە بىنا بوپتۇ ۋە ھەشەمەتلىك زىننەت بۇيۇملىرى قويۇلۇپتۇ، دەرۋازا ئالدىدا بىر ئەسكەر پوستا تۇرغۇدەك، يەنە داقا-دۇمباق، كاناي-سۇنايلىق نۇرغۇن لەشكەر تۇرغۇدەك. ئۇ ئوينىڭ ئىچىگە كىرىپ قارىسا، ھەممە نەرسە مەرمەر تاشتىن ۋە ئالتۇندىن ياسالغان، جۇلالىق يوغان تەختە دەستۇرخانلار سېلىنغان ئىكەن. چوڭ زالنىڭ ئىشىگى ئېچىلىپتۇ، قارىسا، ۋەزىر-ۋۇزرالار شۇ

يەردە تىك تۇرغۇدەك، ئۇنىڭ خوتۇنى ئالتۇن ۋە بىلياراتتىن ياسالغان ناھايىتى ئىگىز تەختتە بېشىغا يوغان ئالتۇن تاج كىيىپ، قولىدا ئالتۇن ۋە گوھەردىن ياسالغان تاختا تۇتۇپ ئولتۇرغۇدەك، خوتۇنىنىڭ ئىكىكى يېنىدا ئالتىدىن كېنىزەك قاتار تىزىلىپ تۇرغۇدەك، بۇ كېنىزەكلەر بىرسىدىن پاكار ئىكەن. بېلىقچى خوتۇنىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ـــ ھەي خوتۇن، ئەمدى پادىشا بولدۇڭغۇ، ـــ دەپتۇ.

ـــ شۇنداق، پادىشا بولدۇم، ـــ دەپتۇ خوتۇنى.

بوۋاي ئورنىدا تۇرۇپ، ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ تۇرۇپتۇ، ئاندىن:

ـــ پادىشا بولدۇڭ، بۇ نېمە دېگەن چوڭ دولەت ـ ھە! ئەمدى باشقا نەرسە تاما قىلمايلى، ـــ دەپتۇ.

ـــ ياق، بوۋاي، مەن ھازىر بەك تىت ـ تىت بولۇپ كېتىۋاتىمەن. دوقا كوز بېلىقنىڭ قېشىغا بېرىپ، مېنى پادىشا بولماي خاقان بولغۇسى كەپتۇ دېگىن، ـــ دەپتۇ خوتۇنى ئالدىراپ.

ـــ خوتۇن، سەن نېمە ئۈچۈن خاقان بولماقچى بولۇۋاتىسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ئېرى.

ـــ سەن دوقا كوز بېلىقنىڭ قېشىغا بېرىپ، مېنى خاقان بولغۇدەك دەۋەرگىن، ـــ دەپتۇ ئۇ.

ـــ ھەي پادىشا، دوقا كوز بېلىق كىشىلەرنى خاقان قىلالمايدۇ، مەن بۇ سوزنى ئاغزىمدىن چىقىرالمايمەن؛ بىر دولەتتە پەقەت بىرلا خاقان بولىدۇ، دوقا كوز بېلىق كىشىلەرنى خاقان

قىلالمايدۇ، زادى قىلالمايدۇ، ــ دەپتۇ ئېرى.

ــ مەن دىگەن پادىشا، سەن پەقەت مېنىڭ ئېرىم، خالاس. چاققان ماڭماي نىمە تۇرىسەن؟ ھازىرلا بار، بېلىق مېنى پادىشا قىلالىغان يەردە خاقانمۇ قىلالايدۇ. مەن ھازىر خاقان بولىمەن، دەرھال بار، ــ دەپتۇ خوتۇنى.

شۇنداق قىلىپ، بېلىقچىغا دېگىز بويىغا يەنە بېرىشقا توغرا كەپتۇ. ئۇ كېتىۋېتىپ بەكمۇ قورقۇپتۇ ۋە ئىچىدە: "بۇنداق قىلساق ياخشى بولماس، ياخشى بولماس، ئۇنىڭ ئەمدى خاقان بولىمەن دىگەنلىگى نىمە دىگەن رەسۋا ئىش، بۇ، نومۇسنى بىلمىگەنلىك؛ دوقا كوز بېلىق چوقۇم بىزار بولىدۇ" دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ ئويلا-ئويلا دېگىز بويىغا كېلىپتۇ، دېگىز سۈيى يەنىلا قاپ-قارا بولۇپ، سۇنىڭ ئاستىدىن كوپۈك قايناپ چىقىۋاتقان ئىكەن، قاتتىق بوران چىقىۋاتقانلىقتىن، دولقۇن ئورکەشلەپ دېگىز قىرغىغا ئۇرۇلىدىكەن. بېلىقچىنى قورقۇنچ بېسىپتۇ. ئۇ دېگىز بويىدا تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

كىچىك شاھزادە، شاھزادە،
دوقا كوز بېلىق، چىقىڭ بۇ يەرگە.
مېنىڭ خوتۇنۇم ئىرىسپىلنىڭ
ئوي-خىيالى باشقا يەردە.

ــ ئۇنىڭغا نىمە كېرەك ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ دوقا كوز بېلىق.

ـــئاھ قەدىردان بېلىق، خوتۇنۇم خاقان بولسىمەن دەيدۇ، ـــدەپتۇ ئۇ.

ـــبىرىۋىرىك، ئۇ خاقان بولدى، ـــدەپتۇ بېلىق.

بېلىقچى بوۋاي ئويىگە قايتىپ كېلىپ قارىسا، قارىدەك ئاپپاق سىگىر تاشتىن ياسالغان ھەيكەللەر ۋە ئالتۇنىدىن ياسالغان زىننەت بۇيۇملار بىلەن بىزەلگەن، سۇزۇك مەرمەردىن ياسالغان ساراي تۇرغۇدەك، دەرۋازا ئالدىدا لەشكەرلەر مەشق قىلىۋاتقۇدەك، كاناي-سۇناي، داقا-دۇمباقالار چېلىنىۋاتقۇدەك. ئويدە چوڭ فېودال بەگلەر، تورىلەر، كىنەزلەر پايپاسلاپ يۈرگۈدەك، ئۇلار خۇددى چاكاردەك ئۇنىڭغا ساپ ئالتۇن دەرۋازىنى ئېچىپ بېرىپتۇ. ئۇ كىرىپ خوتۇنىنىڭ پۇتۇنلەي ئالتۇندىن ياسالغان، ئىگىزلىگى تەخمىنەن ئىككى گەز كېلىدىغان تەختتە ئولتۇرغانلىغىنى كورۇپتۇ. خوتۇنى بىرلىيارت ۋە قىزىل ياقۇتتىن نەقىشلەنگەن 2 چى ئىگىزلىكتىكى ئالتۇن تاج كىيىپ، بىر قولىدا تاختا، بىر قولىدا موھۇر تۇتۇپ ئولتۇرغۇدەك. ئۇنىڭ ئىككى يېقىدا بىر بىرىدىن پاكار ئىكىكى قاتار نەۋكەر تۇرغان ئىكەن، بۇ نەۋكەرلەرنىڭ ئەڭ ئىگىزى ئىككى يېرىم مېتىر، ئەڭ پاكىزى ئۇچلىك كېلىدىكەن. نۇرغۇن كىنەز ۋە بەگزادىلەر خوتۇنىنىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇرغان ئىكەن. ئېرى ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ تۇرۇپ:

ـــخوتۇن، ئەمدى خاقان بولدۇڭمۇ؟ ـــدەپ سوراپتۇ.

ـــشۇنداق، خاقان بولدۇم، ـــدەپتۇ ئۇ.

ئېرى ئۇنىڭ ئالدىغا يېقىنراق بېرىپ ئۇنىڭغا بىردەم سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن:

ــ ئوھۇ، خانلىق ساڭا تازا يارىشىپتۇ، ــ دەپتۇ.

ــ ھەي، نىمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن، ــ دەپتۇ خوتۇنى، ــ مەن خاقان بولدۇم، ئەمما مېنىڭ پاپا بولغۇم بار، سەن يەنە دوقا كوز بېلىقىنىڭ قېشىغا بېرىپ كەل.

ــ ۋاي ئاللا، خۇدايا توۋا دېگىن، شۇ گەپ ئاغزىڭدىن قانداق چىقتى؟ سەن پاپا بولالمايسەن، خىرىستيان دۇنياسىدا پەقەت بىرلا پاپا بار، دوقا كوز بېلىق كىشىلەرنى پاپا قىلالمايدۇ، ــ دەپتۇ ئېرى.

ــ ھەي، پاپا بولسەن دېدىمۇ چوقۇم بولىمەن، يەنە كېلىپ بۇگۈنلا بولمەن، ماڭ، ئىتتىك بار.

ــ ياق، بارمايمەن، مەن دوقا كوز بېلىقتا بۇ سوزنى قانداقمۇ دەيمەن، ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ، بۇ بەك ھەددىدىن ئاشقانلىق بولىدۇ، دوقا كوز بېلىق كىشىلەرنى پاپا قىلالمايدۇ.

ــ جويلۇمە، ئۇ مېنى خاقان قىلالىغان يەردە پاپامۇ قىلالايدۇ. ھازىرلا ماڭ، سەنزە مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىمىغۇدەك بولدۇڭما؟ سەن مېنىڭ ئېرىم بولغىنىڭ بىلەن، مەن دېگەن خاقان، غىدىڭ ــ پىدىڭنى قويۇپ چاپسان بارغىنىڭ ياخشى بولارمىكىن.

ئاخىر بارماي بولماپتۇ، لېكىن بېلىقچى قورقۇنىدىن بەزگەكتەك تىترەپ، پۈت ــ قولى دەرمانسىزلىنىپ، سولىشىپ

كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن قاراڭغۇ چۈشكەندە جاھاننى بوران قاپلاپ، بۇلۇتلار تۇرۇلۇشكە باشلاپتۇ: دەرەخلەردىن يوپۇرماقلار توكۇ-لۇشكە باشلاپتۇ. دېڭىز سۈيى خۇددى پاراخلاپ قاينىۋاتقاندەك ئورلەپ، قىرغاققا ئۇرۇلۇپتۇ. ئۇ يىراقتىكى بىر قېيىقنىڭ دولقۇندا لەپپەڭشىگەنلىگىنى، قېيىقتىكىلەرنىڭ ئوق چىقىرىپ، قۇتقۇ-زۇۋاتقانلىغىنى مۇراجەت قىلىۋاتقانلىغىنى كورۈپتۇ. ئاسماندىكى ئازغىنا كوك رەڭنىڭ ئەتراپى قىزىرىپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپ يامـ-غۇر ياغىدىغاندەك كورۈنۈپتۇ. بېلىقچى بوۋاي پەرىشان ھالدا بېرىپ، تىترەپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

كىچىك شاھزادە، شاھزادە،
دوقا كوز بېلىق، چىقمىڭ بۇ يەرگە.
مېنىڭ خوتۇنۇم ئىرىسپىلنىڭ
ئوي-پىكرى باشقا يەردە.

ــ ئۇنىڭغا نىمە كېرەك ئىكەن؟ــ دەپ سوراپتۇ دوقا كوز بېلىق.

ــ ئوھ.....، ئۇ پاپا بولىمەن دەيدۇ، ــ دەپتۇ بېلىقچى.

ــ بېرىڭ، ئۇ پاپا بولۇپ بولىدى، ــ دەپتۇ دوقا كوز بېلىق.

شۇنداق قىلىپ، بېلىقچى ئويىغە قايتىپتۇ، ئۇ ئويىغە كېلىپ قارىسا، ئەتراپلىرى سارايلىق ئىگىز چېرىكاۋ تۇرغۇدەك. ئۇ كىشـ-لەرنىڭ ئارىسىدىن قىسىلىپ ئوتۇپتۇ. سانسىز چىراقلار چېرىكاۋنىڭ ئىچىنى يوپ-يورۇق قىلىۋەتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ خوتۇنى ئالـ-

تۇن تونغا پۇركىنىپ بۇرۇنقىدىنمۇ ئىگىز تەختىتە ئولتۇرغان ئىكەن. بەشىنچا ئۇچ چوڭ ئالتۇن تاج كىيگەن خوتۇنىنىڭ ئەتراپىدا نۇرغۇن باش روھانىلار تۇرغان ئىكەن. ئىككى تەرەپكە ئىككى قاتار شام يېقىلغان بولۇپ، بۇ شامىلار ئىچىدىكى ئەڭ ئۇزۇنى ئەڭ چوڭ مۇنارەدەك ئىگىز ۋە توم ئىكەن، شامىلار بىرىدىن بىرى كىچىك بولۇپ، ئەڭ كىچىگى ئاشخانىلاردا يېقىلىدىغان شامچىلىك بار ئىكەن. ھەممە پادىشا ۋە خاقانلار ئۇنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ، ئۇنىڭ ئايىغىنى سويگىلى تۇرۇپتۇ. ئېرى ئۇنىڭغا بىرىدەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

— خوتۇن، ئەمدى پاپا بولدۇڭمۇ؟ — دەپتۇ.

— شۇنداق، مەن پاپا بولدۇم.

ئېرى خۇددى كوكتىكى قۇياشقا قارىغانىدەك زەڭ قويۇپ قاراپتۇ ۋە:

— ئوھۇ..... قالتىس يارىشىپتۇ ساڭا! — دەپتۇ.

لېكىن ئۇنىڭ خوتۇنى بۇتتەك قىمىر قىلماي، گىدىيىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ.

— خوتۇن، ئەمدى پاپامۇ بولدۇڭ، بەس ئەمدى، مۇشۇنىڭغا شۇكرى قىل، — دەپتۇ ئېرى.

— ئويلاپ كۆرىمەن-دە، — دەپتۇ خوتۇنى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئۇخلىماقچى بولۇپ كارۋاتقا چىقىپتۇ، ئەمما بۇ خوتۇن يەنىلا شۇكرى قىلماپتۇ، ئۇنىڭ نەپسى ئۇنى ئۇخلاتقىلى قويماپتۇ، كېچىچە يەنە نەمە قىلسام بولار دېگەن

نەرسىنى ئويلاپ چىقىپتۇ.

كۆندۈزى كوپ يول مېڭىپ ھارغان بېلىقچى ناھايىتى راھەتلىنىپ ئۇخلاپتۇ؛ ئەمما ئۇنىڭ خوتۇنى تۈن بويى ئۇ يان ئۇرۇلۇپ-بۇ يان ئۇرۇلۇپ زادى ئۇخلىيالماپتۇ، ئەمدى نېمە كېرەك دەسەم بولارکىن دەپ ئويلاپتۇ، شۇنچە ئويلاپمۇ بىر يەرگە كېلەلمەپتۇ. كۈن چىققاندا، ئۇ تاڭ شەپەقىنى كورۇپ، كارۋىتىدا ئولتۇرۇپتۇ ۋە دەرىزىدىن قۇياشنىڭ كوتىرىلىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كورۇپ: "مەن قۇياشنى ۋە ئاينى چىقىرىشقا قادىر بولالمايمەنمۇ؟" دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ جەينىگى بىلەن ئېرىنىڭ بېقىنىغا نوقۇپ:

ـــ ھوي دادىسى، تۇر ئورنۇڭدىن، دوقا كوز بېلىقىنىڭ قېشىغا بارغىن، مەن ئاشۇ قەدىردان خوداغا ئوخشاش بولمەن، ـــ دەپتۇ.

ئېرى چالا ئويقۇلۇقتا ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلا-ئاڭلمايلا، چوڭ چۆپ كېتىپ يەرگە دومىلاپ چۈشۈپتۇ. ئۇ خاتا ئاڭلاپ قالدىممۇ نېمە دەپ، كوزىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ:

ـــ خېنىم نېمە دەۋاتىسەن؟ ـــ دەپتۇ.

ـــ ھەي.....، ئەگەر مەن قۇياش بىلەن ئاينى چىقىرىشقا قادىر بولالماي، پەقەت ئۇلارنىڭ چىققىنىلا كورسەم، قانداقمۇ چىداپ تۇرالايمەن، مەن ئوزەم ئۇلارنى چىقىرىشقا قادىر بولمىسام، بىر سائەتمۇ ئارام تاپالمايمەن، ـــ دەپتۇ خوتۇنى ۋە سوزلەۋېتىپ ئەلپازىنى بوزۇپ ئېرىغا ھومىيىپتۇ، ئېرى قورققە-

نندىن تنتره‌پ ئورنىدا تۇرالماي قاپتۇ. ئۇ ئېرىغا:

ــ دەرھال ببرىپ مېنى خۇداغا ئوخشاش بولغۇسى بار ئىكەن دىگەن، ــ دەپتۇ.

ئېرى ئۇنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرۇپ:

ــ جېنىم خوتۇن، بۇ ئىش دوقا كوز بىلىقىنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ، ئۇ ئىنسانىنى پادىشا ۋە پاپالا قىلالايدۇ؛ مەن سېنىڭ بۇنىڭغا شۇكرى قىلىشىڭنى سورايمەن، پاپا بولغىنىڭ يېتەر، ــ دەپتۇ.

قاتتىق خاپا بولغان خوتۇنىنىڭ قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپتۇ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يىرتىپ، ئېرىنى بىر تېپىپتۇ ـ دە:

ــ چىدىغۇچىلىگىم قالمىدى، چىدىغۇچىلىگىم زادى قالمىدى، سەن نېمىشقا بارماي قاراپ تۇرىسەن؟ ــ دەپ چالۋاقاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بىلىقچى بوۋاي ئالدىراپ ـ تېنەپ كىيىنـ ۋېلىپ، خۇدىنى يوقاتقان كىشىدەك يۇگۇرۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

تالادا گۈكىرەپ چىقىۋاتقان بوراندا بوۋاي يىقىلىپ چۈشۈشكە تاسلا قاپتۇ؛ بوران ئويـ ئىمارەت، دەل ـ دەرەخلەرنى ئۈچۈرۇپ كېتىپتۇ، تاغلار لەرزىگە كەپتۇ، قىيا تاشلار دېڭىزغا دومىلاشقا باشلاپتۇ؛ قاپ ـ قاراڭغۇ ئاسماندا گۈلدۈرماما گۈلدۈر ـ لەپ، ۋال ـ ۋۇل قىلىپ چاقماق چېقىلىپتۇ، دېڭىزدا چېركاۋنىڭ مۇنارىسىدەك، ئىگىز تاغلاردەك دەھشەتلىك دولقۇنلار كوتىرىـ لىپتۇ. بىلىقچى توۋلاپتۇ، ئۇزىنىڭ نېمە دەپ توۋلاۋاتقانـ لىغىنىمۇ بىلمەپتۇ:

كىچىك شاھزادە، شاھزادە،
دوقا كوز بېلىق، چىقىڭ بۇ يەرگە.
مېنىڭ خوتۇنۇم ئىرىسپىلىنىڭ
ئوي-خىيالى باشقا يەردە.

ــ ئۇنىڭغا نېمە كېرەك ئىكەن؟ــ دەپ سوراپتۇ دوقا كوز بېلىق.

ــ توۋا دېدىم، ئۇنىڭ خۇدايىتائالا بىلەن ئوخشاش بولغۇسى كەپتۇ، ــ دەپتۇ بېلىقچى.

ــ بېرىڭ، ئۇ ئوزىنىڭ ئاۋالقى ئەسكى قېيىغىدا ئولتۇرۇپتۇ، ــ دەپتۇ دوقا كوز بېلىق.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار تا بۈگۈنگىچە ئاشۇ ئەسكى قېيىقتا ياشاپ كېلىۋاتقانمىش.

كـۇل قـمـز

[گېرمانىيە] ئاكا ـ ئۇكا گرىملار

بۇرۇن بىر باي ئوتكەن ئىكەن، ئۇنىڭ ئايىلى ئاغرىپ قېلىپ ئورۇن تۆتۈپ يېتىپ قاپتۇ، ئوزىنىڭ ئۇزۇن ئومۇر كورەلمەيدىـ غانلىغىغا كوزى يەتكەن بۇ ئايال يالغۇز قىزىنى قېشىغا چاقىرتىپ كېلىپ:

ـــ جېنىم قىزىم، ھەرقانداق ئىشتا ئاقكوڭۇل بولغىن، ـــ دەپتۇ ـ دە، سوزىنى تۈگىتىپ، ئالەمدىن ئوتۈپتۇ. قىز ھەركۈنى ئانىسىنىڭ قەۋرىسىگە بېرىپ يىغا ـ زارە قىلىدىكەن. قىش كىرىپتۇ، قار بىر پارچە ئاق كىگىزدەك قەۋرىنى يېپىپتۇ. باھار كېلىپ، قۇياش نۇرى ئاق كىگىزنى ئېلىپ تاشلىغان چاغدا، باي يەنە بىر خوتۇنغا ئويلىنىپتۇ.

ئۇ خوتۇن ئىككى قىزىنى ئەرىنىڭ ئويىگە ئېلىپ كەپتۇ. بۇ ئىككى قىز ساھىپجامال قىزلار بولسىمۇ، ئىچى زەھەر قىزلاردىن ئىكەن. دادىسى بۇ خوتۇنغا ئويلەنگەندىن كېيىن ئوزىنىڭ بىچارە قىزىنىڭ بېشىغا كۇن چۈشۈپتۇ. ھىلىقى قىزلار:

ـــ بۇ دوتىنىڭ بىز بىلەن مېھمانخانىدا ئولتۇرغۇچىلىكى بارـ

مىكەن؟ ھەر كىم ئوز كۆننى ئوزى ئالسۇن. ھەي دوت، كوزدىن يوقال، چىق ئاشخانىغا، ــ دەپ، ئۇنىڭ چىرايلىق كىيىملىرىنىمۇ سالدۇرۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا ئەسكى كۆل رەڭ چاپان ۋە بىر جۈپ ياغاچ كەش كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ. ئۇلار يەنە:

ــ قاراڭلار بۇ ھاكاۋۇر مەلىكىگە، نىمە دېگەن چىرايلىق ياسىنىۋالغان ــ ھە! ــ دەپ زاڭلىق قىلىپ، ئاشخانىغا ھەيدەۋېتىپتۇ. ئۇ قىز ئاشخانىدا ئەتىگەندىن كەچكىچە ئېغىر ئىشلارنى قىلدىكەن، تاڭ يورۇمايلا سۇ توشۇيدىكەن، ئوت يېقىپ، تاماق ئېتىدىكەن، كىر ــ قات يۇيىدىكەن. بۇنىڭ بىلەنلا قالماي، ئۇنىڭ ئوگەي ئاچا ــ سىڭىللىرى ئۇنى خالىغانچە ئەخمەق قىلىپ ئويناىدىكەن. ئۇلار يېمەكلىكنى نوقۇتنى كۆلگە توكۆۋېتىپ، ئۇنىڭغا تەرگۈزۈپ تاماشا كوردىكەن، ئۇ كۈن بويى ئىشلەپ ھارغان بولسىمۇ، ئاخشىمى ياتىدىغان كارۋىتىمۇ بولمىغانلىقتىن، ئوچاق ئالدىدىكى كۆلگىلا مىلىنىپ يېتىپ ئۇخلايدىكەن. شۇڭا، ئۇنىڭ ئۇستىۋاشلىرى دائىم كۆل، مەينەت تۇردىكەن، شۇڭا ئۇلار ئۇنى "كۆل قىز" دەپ چاقىرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاتىسى بازارغا بارماقچى بوپتۇ. ئۇ ئىككى ئوگەي قىزىدىن:

ــ سىلەرگە بازاردىن نىمە ئالغاچ كېلەي، ــ دەپ سوراپتۇ.

بىرسى:

ــ ماڭا چىرايلىق كىيىم ــ كېچەك ئالغاچ كېلىڭ، ــ دەپتۇ.

ــ ماڭا ئۇنچە ــ مارجان، مەرۋايىتلاردىن ئالغاچ كېلىڭ، ــ

دەپتۇ ئىككىنچىسى.

ـــ سىزگىچۇ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ئاتىسى كۆل قىزدىن.

ـــ دادا، ـــ دەپتۇ كۆل قىز، ـــ ئويىگە قايتىشىمىزدا، ئەگەر ئاۋال بېشىمىزغا تېگىپ كەتكەن دەرەخ شېخىنى ئوشتۇپ ئالغاچ كېلىڭ.

ئاتىسى ئىككى ئوگەي قىزىغا بازاردىن چىرايلىق كىيىم-كېچەك، ئۇنچە-مارجان، مەرۋايىتلارنى ئالغاچ كەپتۇ. ئۇ ئاتلىق قايتىپ كېلىۋېتىپ بىر يېشىل دەرەخلىقىقە كەلگەندە، ئورمان ياڭىغىنىڭ بىرتال شېخى باش كىيىمىگە ئىلىنىپ قاپتۇ-دە، چۈشۈرۈۋېتىپتۇ. ئۇ شۇ شاخنى ئوشتۇۋېلىپ ئويىگە ئالغاچ كەپتۇ. ئويىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىككى ئوگەي قىزىغا ئالغاچ كەلگەن نەرسىلىرىنى بېرىپتۇ. ھىلىقى شاخنى كۆل قىزغا بېرىپتۇ. كۆل قىز ئاتىسىغا رەھمەت ئېيتىپ، بۇ شاخنى ئاپىرىپ ئانىسىنىڭ قەۋرىسىگە سانچىپ قويۇپ، قەۋرىگە ئۆزىنى ئېتىپ ھوگرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياشلار بۇ شاخنى سۇغۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ شاخ يوغىناپ، كۆركەم دەرەخ بولۇپ ئۆسۈپتۇ. كۆل قىز ھەر كۈنى دەرەخ تۈۋىگە ئۈچ قېتىم بېرىپ، زار-زار يىغلاپ، تائەت-ئىبادەت قىلىپ تۇرۇپتۇ، قىز ھەر قېتىم تۇپراق بېشىغا كەلگەندە ئاق قۇش كېلىپ دەرەخقە قونىدىغان بوپتۇ. قىز ئۆزىنىڭ ئارزۇ-تىلىگىنى قۇشقا ئېيتسا، قۇش ئۇنىڭ ئارزۇ-تىلىگىنى بىجا كەلتۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پادىشا ئوغلىغا قىز تالىلاش ئۈچۈن

ئۇچ كۈن كاتتا زىياپەت بەرمەكچى بولۇپ، ئوز دولىتىدىكى بارلىق چىرايلىق قىزلارنى زىياپەتكە چىللاپتۇ، ھىلىقى ئاچا-سىڭىل ئىككىيلەننىمۇ چىللاپتۇ، ئۇلار بۇنىڭدىن ناھايىتى خوشال بولۇشۇپ، كۈل قىزنى ئالدىغا چاقىرىپ كېلىپ:

—چاققان بول، چېچىمىزنى تارا، ئايىغىمىزنى مايلا، تۇغما-لىرىمىزنى قادا، بىز شاھ ئوردىسىغا زىياپەتكە بارىدىغان بولدۇق، —دەپتۇ. كۈل قىز ئۇلارنىڭ دېگىنىنى بىجا كەلتۈ-رۈپتۇ. ئەمما ئۇنىڭمۇ زىياپەتكە بارغۇسى كېلىپ، كوڭلى يېرىم بوپتۇ، ئۇ كوزىگە ياش ئېلىپ ئوگەي ئانىسىغا يالۋۇرۇپتۇ.

ئوگەي ئانسى:

ـــكۆل قىز، سېنىڭ ئۇستۇبشىڭ غىچ كۆل، مەينەت تۇرسا، زىياپەتكە قانداقمۇ بارىسەن؟ سېنىڭ تۇزۇكرەك كىيىم-كېچىگىڭ ياكى ئايغىڭ بولمىسا، قانداقمۇ ئۇسۇل ئويناليا-سەن؟ ـــ دەپتۇ.

لېكىن كۆل قىز، مەنمۇ بارىمەن، دەپ يېلىنىپ تۇرۇۋاپتۇ.

ئوگەي ئانسى ئامالسىزلىقتىن:

ـــمەن ھازىر بىر چىنە پۇرچاقنى كۆلگە ئارىلاشتۇرۇۋېتىمەن، ئىككى سائەت ئىچىدە ھەممىسىنى كۆلدىن تېرىپ بولساڭ، بارغۇزىمەن، ـــ دەپتۇ.

كۆل قىز كەينى ئىشكىتىن باغچىغا كىرىپ: "كەپتەرلىرىم، پاختەكلىرىم، ئاسماندىكى جەمى جان-جانۋارلىرىم، ھەممىڭلار كېلىپ ماڭا ياردەم قىلىڭلار، پۇرچاقنى تېرىشىپ بېرىڭلار:

ياخشىسى چىنىگە چۈشسۇن،
ئەسكىسى قوسىغىڭلارغا" دەپتۇ.

شۇ ئان ئىككى كەپتەر ئاشخانىسىنىڭ دەرىزىسىدىن ئۇچۇپ كىرىپتۇ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پاختەك كىرىپتۇ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئاسماندىكى قۇشلارنىڭ ھەممىسى ۋىچىرلىشىپ، توپ-توپ بولۇشۇپ ئۇچۇپ كىرىپ، كۆلنى چورىسىدەپ قونۇپتۇ. كەپتەر ئىگىشىپ تۇمشۇغىي بىلەن دانلارنى بىر-بىرلەپ چوقۇلاپ

تېرىشكە باشلاپتۇ، قالغان قۇشلارمۇ چوقۇلاشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ پۇرچاقلارنىڭ ھەممىسىنى بىر سائەتتىن سەل ئوشۇقراق ۋاقىت ئىچىدىلا تېرىپ بولۇپ ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. كۆل قىز زىيادە تەكە ئەمدى بىللە باردىغان بولدۇم دەپ ناھايىتى خوشال بولغان ھالدا چىننى كوتىرىپ ئۆگەي ئانىسىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. لېكىن ئۆگەي ئانىسى:

ــ بارساڭ بولمايدۇ، كۆل قىز، سېنىڭ تۇزۇكرەڭ كېسىم-كېچىگىڭ يوق تۇرسا، تانسا ئويۇنىيالمايسەن، كۆلكىگە قالىسەن، ــ دەپتۇ.

كۆل قىز يەنە يىغلاپتۇ. ئۆگەي ئانىسى:

ــ ئەگەر سەن بىر سائەت ئىچىدە ئىككى چىنە پۇرچاقنى كۆل ئارىسىدىن پاك-پاكىز تېرىپ بولالىساڭ، بىللە بارغۇزىمەن، ــ دەپتۇ. ئۆگەي ئانا كۆڭلىدە: "ئەمدى تېرىپ بولالمىغىنىڭنى كۆرەي" دەپ ئىككى چىنە پۇرچاقنى كۆلگە ئارىلاشتۇرۇۋېتىپتۇ. قىز كەينى ئىشكىتىن باغچىغا چىقىپ: "كەپتەرلىرىم، پاختەكلىرىم، ئاسماندىكى جەمى جان-جانىۋارلىرىم، ھەممىڭلار كېلىپ ماڭا ياردەم قىلىڭلار، پۇرچاقنى تېرىشىپ بېرىڭلار:

ياخشىسى چىنىگە چۈشسۇن،
ئەسكىسى قوسىغىڭلارغا" دەپتۇ.

شۇئان ئىككى كەپتەر ئاشخانىسىنىڭ دەرىزىسىدىن ئۇچۇپ

كىرىپتۇ، ئۇنىڭ كەينىدىن پاختەك كىرىپتۇ؛ ئاخىردا ئاسماندىكى قۇشلارنىڭ ھەممىسى ۋىچىرلىشىپ، توپ-توپ بولۇشۇپ ئۇچۇپ كىرىپ، كۆلنى چورىدەپ قونۇپتۇ. كەپتەر ئىگىشىپ تۇمشۇغى بىلەن دانلارنى بىر-بىرلەپ چوقۇلاپ تېرىشكە باشلاپتۇ، قالغان قۇشلارمۇ چوقۇلاشقا باشلاپتۇ، شۇنداق قىلىپ يېرىم سائەت ئوتمەيلا، پۇرچاقنىڭ ھەممىسىنى تېرىپ بولۇپ ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. قىز ئەمدى زىيانكەشكە بىللە بارىدىغان بولدۇم دەپ ناھايىتى خوشال ھالدا چىنىنى كوتىرىپ ئۆگەي ئانىسىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. ئەمما ئۆگەي ئانىسى:

ــ ئاۋارە بولمايلا قوي، بەرىبىر بىز بىلەن بىللە بارالمايسەن. بۇنداق جۇل-جۇل قاساق كىيىملەر بىلەن قانداق تانسا ئويناي‌تتىڭ؟ بۇ تۇرقۇڭ بىلەن بارساڭ، بىزگە نومۇس ئەمەسمۇ، ــ دەپتۇ. ئۇ گېپىنى تۈگىتىپلا، ئالدى-كەينىگە قارىماي، ئىككى ھاكاۋۇر قىزنىنى ئېلىپ شاپاشلاپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئويدە باشقا ھېچكىم قالماپتۇ، كۇل قىز ئانىسىنىڭ قەۋرىسىدىكى ئورمان يانغىنىڭ تۈۋىگە بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

ئورمان يانغىنى دەرىخىم،
ئىرغىپ-لىڭشىپ قويغىنىچۇ.
زەر-كۆمۈشتىن تىكىلگەن
كىيىم تاشلاپ بەرگىنىچۇ.

دىگەنىدەكلا، قۇش ئۇنىڭغا زەر-كۈمۈشتىن تىكىلگەن بىر قۇر كىيىم ۋە بىر جۈپ مەشئۇت بىلەن كۈمۈش يىپتىن توقۇلغان ئايال تاشلاپ بېرىپتۇ. كۇل قىز ئۇنى دەرھال كىيىپ زىياپەتكە يول ئاپتۇ. ئۇنىڭ ئاچا-سىڭىللىرى ۋە ئوگەي ئانىسى ئۇنى تونۇماي، چەتئەللىك مەلىكە بولسا كېرەك دېيىشىپتۇ، چۇنكى ئۇ زەر كىيىمنى كىيىۋالغانىدىن كېيىن، بەكمۇ گۈزەللىشىپ كېتىپتىكەن. ئۇلار ئۇنىڭ كۇل قىز ئىكەنلىگىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن، ئۇنى ئويدە، ئوچاق ئالدىدىكى كۇل-توپىلار ئارىسىدا كۇلدىن پۈرچاق تېرىۋاتىدۇ، دەپ ئويلىغان ئىكەن. شاھزادە كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن قول تۇتۇشۇپ تانىسغا چۇشۇپتۇ. شاھزادىنىڭ باشقا قىزلار بىلەن زادى ئويىنغۇسى كەلمەپتۇ، ئۇ كۇل قىزنىڭ قولىدىن چىڭ تۇتۇۋېلىپ قويۇپ بەرمەپتۇ. باشقىلار كۇل قىزنى تانىسغا تارتسا، شاھزادە:

ــ بۇ مېنىڭ ئويناىدىغان جورەم ــ دەيدىكەن.

كۇل قىز كەچكىچە ئويناپ، ئاخشىمى ئويىگە قايتماقچى بوپتۇ. شاھزادە:

ــ مەن سىزنى ئاپىرىپ قويايلى، ــ دەپتۇ.

ئەسلىدە شاھزادە بۇ گۈزەل قىزنىڭ قايسى ئائىلىنىڭ قىزى ئىكەنلىگىنى بىلمەكچى بوپتىكەن. ئەمما كۇل قىز شاھزادىسىنىڭ قېشىدىن قېچىپ ئويىنىڭ كەينىدىكى كەپتەرخانىغا كىرىپ كېتىپتۇ. شاھزادە شۇ يەردە ئۇنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. كۇل قىزنىڭ ئاتىسى قايتىپ كەلگەندە شاھزادە:

ـــ ئىسمى نامەلۇم بىر قىز كەپتەرخانىغا كىرىپ كەتتى، ـــ دەپتۇ.

ئاتىسى ئىچىدە: "بۇ كۇل قىز بولۇپ قالمغىيتتى؟" دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ كەپتەرخانىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپتۇ، ئەمما ئىچىدە ھىچكىم يوق ئىكەن. ئاتىسى ۋە ئوگەي ئانىسى ھەم ئوگەي ئاچا-سىڭىللىرى ئويىگە قايتىپ كەلگەندە، كۇل قىز مەيىنەت كىيىملىرى بىلەن كۇل ئۇستىدە ياتقۇدەك، مورا بېشىغا قويۇلغان قارا چىراق پىل-پىل قىلىپ تۇرغۇدەك. ئەسلىدە، كۇل قىز كەپتەرخانىنىڭ كەينى بىلەن قېچىپ ئورمان ياڭىغىنىڭ قېشىغا بېرىۋالغان ئىكەن. ئۇ چىرايلىق كىيىملىرىنى سېلىپ، قەۋرىگە قويغاندا، قۇش كېلىپ ئۇنى ئېلىپ كېتىپتۇ. ئۇ يەردە كۇل رەڭ چاپىننى كىيىۋېلىپ ئويىگە قايتىپتۇ-دە، ئاشخانىدىكى كۇل ئىچىدە ئولتۇرۇپتۇ.

ئىككىنچى كۇنى زىياپەت يەنە باشلىنىپتۇ. دادىسى، ئوگەي ئانا ۋە ئاچا-سىڭىللىرى كەتكەندىن كېيىن، كۇل قىز ئورمان ياڭىغىنىڭ تۆۋىگە كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

ئورمان ياڭىغى دەرىخىم،
ئىرغىپ-لىڭشىپ قويغىنىچۇ.
زەر-كۆمۈشتىن تىكىلگەن
كىيىم تاشلاپ بەرگىنىچۇ.

قۇش تۇنۇگۈنكىدىنمۇ ئىسسل بىر قۇر كېيىم تاشلاپ بېرىپتۇ. ئۇ بۇ كېيىمنى كېيىپ تانسىغا چۈشكەنىدە، ھەممەيلەن ئۇنىڭ گۈزەللىگىدىن ھەيران بوپتۇ. شاھزادە ئۇنى توت كوزى بىلەن كۆتۈپ ئولتۇرغان ئىكەن، قىز كەلگەن ھامان ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، بىللە تانسىغا چۈشۈپتۇ. شاھزادە باشقا قىزلار بىلەن ئويناماي كۆل قىز بىلەنلا ئويناپتۇ. باشقا يىگىتلەر كۆل قىزنى تانسىغا تارتسا، شاھزادە:

ــ بۇ مېنىڭ ئويناياتقان جورەم، ــ دەپتۇ.

كەچقۇرۇن قىز قايتقان چاغدا، شاھزادە يەنە ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ، ئۇنىڭ قايسى ئائىلىدىن ئىكەنلىگىنى بىلمەكچى بولۇپتۇ. ئەمما قىز ئۇنىڭ قېشىدىن قېچىپ ئويىنىڭ كەينىدىكى باغچىغا كىرىپ كېتىپتۇ ــ دە، باغچىدىكى مۇنبىرلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان ئامۇت دەرىخىغە خۇددى تىيىندەك ئەپچىلغىنە چىقۋاپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىگىنى بىلەلمەي ھاڭ ــ تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ ۋە قىزنىڭ ئاتىسى قايتىپ كەلگەندە، ئاتىسىغا:

ــ ھىلىقى ئىسمى نامەلۇم قىز يەنە قېچىپ كەتتى، ئۇ ئامۇت دەرىخىغە چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، ــ دەپتۇ.

ئاتىسى: "كۆل قىز بولۇپ قالمسۇن يەنە؟" دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ شوتا ئەكېلىپ، دەرەخقە چىقىپتۇ، ئەمما دەرەختە ئىنسى ــ جىنمۇ كورۇنمەپتۇ. ئاتىسى، ئۇگەي ئانىسى ۋە ئۇگەي ئاچا ــ سىڭىللىرى ئاشخانىغا كىرىپ قارىسا، كۆل قىز بۇرۇنقىدەكلا ئاشخانىدىكى كۆل ئۇستىدە ياتقۇدەك. ئەسلىدە ئۇ دەرەخنىڭ

يەنە بىر تەرىپىدىن چۈشۈپ، چىرايلىق كىيىملىرىنى ئورمان ياڭىغىدىكى قۇشقا تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئوزۇنلۇك كۆل رەڭ چاپىنىنى كىيۋالغان ئىكەن.

ئۇچىنچى كۈنى، ئاتىسى، ئوگەي ئانىسى ۋە ئوگەي ئاچا-سىڭىللىرى كەتكەندىن كېيىن، كۆل قىز يەنە ئانىسىنىڭ قەبرە-سىدىكى ئورمان ياڭىغى دەرىخىغە بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

ئورمان ياڭىغى دەرىخىم،
ئىرغىپ-لىڭشىپ قويغىنچۇ.
زەر-كۆمۈشتىن تىكىلگەن
كىيىم تاشلاپ بەرگىنىچۇ.

شۇنداق قىلىپ، قۇش ئۇنىڭغا ئالدىنىقى قېتىمقىلارىدىكى-دىنمۇ ئىسىل، ۋال-ۋۇل قىلىپ تۇرىدىغان بىر قۇر كىيىم ۋە بىر جۈپ ئالتۇن كەش تاشلاپ بېرىپتۇ. ئۇ بۇ كىيىملەرنى كىيىپ بەزمىگە كىرىپتۇ. كىشىلەر ئۇنى كورۇپ بەك ھەيران بولۇشۇپ، نىمە دېيىشىنى بىلەلمەي قاپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ بىلەنلا تانىسا ئويناپتۇ. ئۇنى بىرەرسى تانىسىغا تارتىسا، شاھزادە:

—بۇ قىز بىلەن مەنلا ئويناىمەن، —دەيدىكەن.

كەچ كىرگەندە، كۆل قىز ئويىگە قايتماقچى بولغاندا، شاھ-زادە ئۇنىڭغا ھەمرا بولۇپ بىللە مېڭىپتۇ. قىز يەنىلا ئۇنىڭ

قېشىدىن قېچىپ كېتىپتۇ، شاھزادە ئۇنىڭغا يېتىشەلمەپتۇ. ئەمما بۇ قېتىم شاھزادە پەلەمپەيلەرگە قاراماي سۈرتكۈزۈپ قويغان ئىكەن. قىز پەلەمپەيدىن چۈشكەندە سول پۇتىدىكى كەشى قارامايغا چاپلىشىپ قاپتۇ. شاھزادە كەشنى ئېلىپ قارىسا، بۇ ناھايىتى سېپتا، نەپس ئالتۇن كەش ئىكەن. ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە شاھزادە كەشنى ئېلىپ كۈل قىزنىڭ دادىسىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە:

ــ بۇ كەش قايسى قىزنىڭىزنىڭ پۇتىغا دەل كەلسە، شۇ مېنىڭ خوتۇنۇم بولىدۇ، ــ دەپتۇ.

بۇ سوز ئۇگەي ئانىنىڭ ئىكىكى قىزىغا مايدەك يېقىپتۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ پۇتلىرى چىرايلىق ئىكەن. ئالدى بىلەن ئاچىسى كەشنى ئېلىپ كىيىپ باققىلى كىرىپ كېتىپتۇ، ئانىسى ئۇنىڭ يېنىدا قاراپ تۇرۇپتۇ. ئەمما ئۇنىڭ پۇتىنىڭ بارماقلىرى يوغان، كەش كىچىك بولغانلىقتىن پۇتىغا پاتماپتۇ. ئانىسى ئۇنىڭغا پىچاقنى سۇنۇپ:

ــ پۇتۇڭنىڭ بارماقلىرىنى يونۇۋەتكىن، خانىش بولساڭ، پىيادە يول مېڭىپ يۈرمەيسەن، ــ دەپتۇ.

قىز پۇتىنى يونۇۋېتىپ كەشنى كىيىپتۇ، كەش مىڭ تەسلىكتە پېتىپتۇ، قىز پۇتىنىڭ ئاغرىغىغا چىداپ شاھزادىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. شاھزادە ئۇنى ئوزىگە خوتۇن قىلماقچى بولۇپ، ئاتىقا مىنگۈزۈپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلارنىڭ يولى كۈل قىزنىڭ ئانىسىنىڭ قەۋرىسى ئالدىدىن ئوتىدىكەن. ئۇلار تۇيراق بېشىدىن

ئوتۇپ كېتىۋاتقاندا، ئورمان ياڭمغدىكى ئىككى كەپتەر مۇنداق دەپ گۇگۇلاپتۇ:

گۇ-گۇ، گۇ-گۇ، گۇ-گۇ-گۇ،
ئالتۇن كەش قان تۇرىدۇ.
كىچىك كەپتۇ قىزغا كەش،
جورىگىز ئويىدىغۇ.

شاھزادە قارىسا، دىگەندەكلا ئۇنىڭ پۇتىدىن قان چىقىۋاتقۇدەك. ئۇ ئاتنىڭ بېشىنى كەينىگە بۇراپ، مەن ئالدىغان قىز بۇ ئەمەسكەن دەپ، قىزنى ئويىگە ئاپىرىپ قويۇپ، كەشنى ئۇنىڭ سىڭلىسىغا كىيگۈزۈپ باقماقچى بوپتۇ. سىڭلىسى كەشنى كىيىپ باققىلى ئويگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ تەلىيى ئوڭىدىن كېلىپ بارماقلىرى كەشكە پېتىپتۇ، ئەمما ئۇنىڭ پۇتىنىڭ تاپىنى يوغان بولغانلىقتىن، پۇتى كەشكە چۇشمەپتۇ. ئانىسى ئۇنىڭغا پىچاقنى سۇنۇپ:

ــ تاپىنىڭنى بىر ئاز يونۇۋەت، خانىش بولسىڭ، پىيادە مېڭىپ يۇرمەيسەن، ــ دەپتۇ.

قىز تاپىنىنى يونۇۋېتىپ، كەشنى تەستە كىيىۋاپتۇ-دە، پۇتىنىڭ ئاغرىغىنىغا قارىماي، شاھزادىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ.

شاھزادە بۇ قىزنى ئاتقا مىنگۈزۈپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار ئورمان ياڭمغىنىڭ ئالدىدىن ئوتكەندە، ئىككى كەپتەر دەرەختە

يەنە مۇنداق دەپ گۇگۇلاپتۇ:

گۇ-گۇ، گۇ-گۇ، گۇ-گۇ-گۇ،

ئالتۇن كەش قان بولۇپتۇ.

بۇ كەش قىزغا پاتماپتۇ،

جورئىمز ئويىدىغۇ.

شاھزادە ئىگىشىپ قىزنىڭ پۈتىغا قارىسا، پۈتىدىن ئاققان قان ئاق پايپىغىنى قىپ-قىزىل قىلىۋەتكەن ئىكەن. شاھزادە ئېتىنىڭ يېشىنى كەينىگە بۇراپ، بۇ قىزنىمۇ ئويىگە ئاپىرىپ قويۇپتۇ ۋە:

—بۇمۇ مەن ئىزلىگەن قىز ئەمەسكەن، سىلەرنىڭ باشقا قىزىڭلار يوقمۇ؟—دەپ سوراپتۇ.

—يوق،—دەپتۇ كۇل قىزنىڭ دادىسى،—بۇرۇنقى خوتۇن-نۇمدىن ۋىجىككىنە بىر قىزىم بار، ئۇ سىزگە باپ كەلمەيدۇ.

شاھزادە ئۇنى چاقىرىپ چىقىڭلار دىگەن ئىكەن. ئۇگەي ئانا:

—ۋاي جېنىمەي، بولمايدۇ، بولمايدۇ، ئۇ بەكمۇ مەينەت، ئۇنى باشقا ئادەمنىڭ ئالدىغا ئەپچىققىلى بولمايدۇ،—دەپتۇ.

ئەمما شاھزادە ئۇنى بىر كۆرمىسەم بولمايدۇ، دەپ چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. ئۇگەي ئانا ئامالسىزلىقتىن كۇل قىزنى چاقىرىپ بېرىپتۇ. كۇل قىز پۇت-قوللىرىنى پاكىز يۇيۇپ، شاھزادىنىڭ ئالدىغا چىقىپ تازىم قىپتۇ. شاھزادە كەشنى ئۇنىڭغا سۇنۇپتۇ، ئۇ ئورۇندۇقىغا ئولتۇرۇپ، قوپال ياغاچ كەشنى سىلىۋېتىپ،

ئالتۇن كەشنى كىيىپتۇ. كەش ئۇنىڭ پۇتىغا قۇيۇپ قويغاندەكلا كەپتۇ. قىز ئورنىدىن تۇرغاندا، شاھزادە ئۇنىڭ چىرايىغا زەڭ سېلىپ قاراپ، ئوزى بىلەن تانىسا ئوينىغان گۇزەل قىزنىڭ مۇشۇ قىز ئىكەنلىگىنى تونۇپ:

ــ مەن ئىزلىگەن قىز دەل مۇشۇ! ــ دەپتۇ.

ئوگەي ئانا، ئوگەي ئاچا-سىڭىللار بۇنىڭغا ھەيران قېلىپ، تاتىرىپ كېتىپتۇ. شاھزادە كۇل قىزنى ئاتقا مىنگۇزۇپ ئېلىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئورمان يانىغى دەرىخىنىڭ قېشىغا كەلگەندە،

ئىككى ئاق كەپتەر مۇنداق دەپ گۇگۇلاپتۇ:

گۇ-گۇ، گۇ-گۇ، گۇ-گۇ-گۇ،
ئالتۇن كەش قان بولماپتۇ.
بۇ كەش قىزغا باپ كەپتۇ،
چىن جورئىمز تېپىلىپتۇ.

ئىككى كەپتەر گۇگۇلاپ بولۇپ پەسكە چۈشۈپتۇ ۋە بىرى كۆل قىزنىڭ ئوڭ مۇرىسىگە، بىرى سول مۇرىسىگە قونۇپتۇ، قىزنىڭ تويى بولغان چاغدىمۇ شۇ قونغان پېتىچە تۇرىۋېرىپتۇ.

"ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا

[گېرمانىيە] خاۋف*

هور-پەرىلەر ۋە سېھرىگەرلەر باغدات پادىشاسى ھارۇن ئەمر راشىد زامانىدىلا بولغان دەپ قاراش، بىز شەھەرلەردىكى بازارلاردا مەددالاردىن ئاڭلىغان جىن-ئالۋاستىلار ۋە شاھزادە توغرىسىدىكى ھېكايىلەر توقۇپ چىقىرىلغان دەپ قاراش راسا يېڭىلىشقانلىق بولىدۇ. هور-پەرىلەر ھازىرمۇ بار، مەن يېقىنىدىلا ئۇز كوزۇم بىلەن كورگەن بىر ۋەقەنىڭ جىن-ئالۋاستى بىلەن چېتىشلىق ئىكەنلىگى ئېنىق. توۋەندە شۇ ۋەقەنى سىلەرگە سوزلەپ بېرەي.

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، سويۇملۇق ۋەتىنىم — گېرمانىيىنىڭ بىر مەشھۇر شەھىرىدە بىر موزدوز ئوتكەن ئىكەن، ئۇ خوتۇنى

---

* خاۋف (1802 — 1827) نېمىس يازغۇچىسى. ئۇ ھېكايە-چوچەك يېزىشقا ئۇستا، گەرچە ئۇ 25 يېشىدا دۇنيادىن ئوتكەن بولسىمۇ، ئەمما بىرمۇنچە ھېكايىلەرنى يازغان، بۇلار 8 كىتاپ بولغان. بۇ ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇ 24 — 25 ياش چېغىدا يەنى 2 يىل ئىچىدە ئېلان قىلغان.

بىلەن ئاددى-ساددا، تېچ-خاتىرجەم كۈن كەچۈرىدىكەن. موزدوز كۈندۈزى كوچىنىڭ بۇلۇڭىدا ئولتۇرۇپ ئاياق كىيىم يامايدىكەن، يېڭىسىنى تىكتۇرىدىغان خېرىدار چىقىپ قالسا، يېڭى ئاياقمۇ تىكىدىكەن؛ ئۇ بەك كەمبەغەل بولۇپ، تېرە ئالغۇدەك دەسمايىسى بولمىغاچقا، بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭغا ئاۋال تېرە سېتىۋېلىشقا توغرا كېلىدىكەن. خوتۇنى ئىشىك ئالدىدىكى كىچىك باغدىكى ئوتياش ۋە مۈۋە-چېۋىلىرىنى ساتىدىكەن. ئۇ ئايالىنىڭ ئوزى پاكىز-رەتلىك، ئوتياشلىرى كىشىنى ئوزىگە تارتقۇدەك بولغاچقا، ھەممەيلەن ئۇنىڭ نەرسىسىنى سېتىۋېلىشنى ياقتۇرىدىكەن.

ئەر-خوتۇن ئىككىيلەننىڭ قاش-قاپىغى جايىدا، تەققى-تۇرقى كېلىشكەن چىرايلىققىنا بىر ئوغلى بار ئىكەن، بۇ بالا ئەمدىلا ئون ئىككى ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، خېلى بوي تارتىپ قالغان ئىكەن. ئۇ ئادەتتە كوكتات بازىرىدا ئانىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرىدىكەن، ئايالىلار ياكى ئاشپەز ئۇستاملار ئانىسىدىن جىقىراق نەرسە سېتىۋېلىپ، نەرسىلەرنى كوتىرەلمەي قالسا، ئۇ نەرسىلەرنى كوتىرىپ، ئۇلارنىڭ ئويلىرىگە ئاپىرىشىپ بېرىدىكەن. ئۇ ھەر نوۋەت مۇشۇنداق ئىشقا بېرىپ قايتىپ كەلگەندە، كوپىنىچە، بىر تال چىرايلىق گۈل، بىر يارماق ياكى بىرەر پارچە پىچىنە ئالغاچ كېلىدىكەن، چۈنكى بۇ ئاشپەزلەرنىڭ خوجايىنلىرى بۇ چىرايلىق بالىنىڭ ئويىگە كەلگىنىدىن ناھايىتى خوشال بولۇپ، ئۇنىڭغا ھەر قېتىمدا ئۇ-بۇ نەرسىلەرنى

بېرىدىكەن.

بىر كۈنى موزدوزنىڭ خوتۇنى ئادەتتىكىدەك بەسەي، ھەر خىل كاپۇستا ۋە باشقا كوكتاتلار، سەي ئۇرۇقلىرى سېلىنغان سۈەتلەرنى ئالدىغا قويۇپ بازاردا ئولتۇرۇپتۇ، بىر كىچىك سۈەتتە يېڭى ئۇزگەن ئاموت، ئالما ۋە ئۇرۇكلەرمۇ بار ئىكەن. ياگو ــ ئوغۇل بالىنىڭ ئىسمى ــ ئانىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، قوڭغۇراقتەك جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن:

ــ قېنى كېلىڭلار، ئەپەندىلەر، خانىملار! قاراپ بېقىڭلار بۇ بەسەي، كاپۇستىلارغا، ئەجەپمۇ ئوخشاپ كېتىپتىكەنغۇ! تەمى تىلنى يارىدۇ! يېڭى ئاموت، يېڭى ئالما ۋە تاتلىق ئۇرۇك، كىم ئالىدۇ؟ يىمىگەن ئارماندا، يىگەن دەرماندا، قېنى كېلىڭلار، باھاسى بەك ئەرزەن ــ دەپ توۋلايدىكەن. بالا ئاشۇنداق توۋلاپ تۇرسا، كىيىملىرى جۇل-جۇل، يۇزى ئېشەكنىڭ يۇزىدەك سوزۇق، قېرىپ دەرمانى قالمىغان، يۇزىنى قورۇق باسقان، كوزلىرى قىزارغان، ئىلمەك بۇرنى ئىگىگىچە ساڭگىلاپ چۈشكەن بىر موماي بازار تەرەپكە قاراپ كەپتۇ، ئۇنىڭ قولىدا ئۇزۇن بىر ھاسا بار ئىكەن، ئەمما ئۇنىڭ قانداق ماڭىدىغانلىغىنى ھېچكىمۇ دەپ بېرەلمەيدىكەن؛ چۈنكى ئۇ پۈتىغا شارىك بىكىتىۋالغانىدەك دىكىكولاپ، ئۇ ياق-بۇ ياقىقا دەلىدەڭشىپ ماڭىدىكەن، ئۇنىڭ مېڭىشى كىشىگە ھازىرلا مۇدۇرۇلۇپ يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك تۇيۇلىدىكەن.

موزدوزنىڭ خوتۇنى بۇ ئايالغا زەڭ قويۇپ قاراپتۇ. مۇشۇ

بازاردا سېتىقچىلىق قىلىپ كەلگىنىگە ئون ئالته يىل بولغان موزدوزنىڭ خوتۇنى مۇنداق بىر قىسىملا ئادەمنى زادىلا كورۈپ باقمىغان ئىكەن. بۇ موماي دىككىدوكلاپ كەلگەن پېتى ئۇنىڭ ئالدىدىكى سۈپەتلەرنىڭ قېشىدا توختاپ، ئۇن-تىنسىز تۇرۇپتۇ، موزدوزنىڭ خوتۇنى بەك چوچۇپ كېتىپتۇ.

ــ سەن كوكتات ساتقۇچى شانناموۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ موماي قاقىلداۋاتقان قاغىنىڭ ئاۋازىدەك سەت ئاۋاز بىلەن ۋە ھە دەپ بېشىنى گىلدىڭلىتىپ تۇرۇپ.

ــ ھەئە، مەن شانىنا بولىمەن، ــ دەپتۇ موزدوزنىڭ خوتۇنى، ــ نىمە ئالماقچىسىز؟

ــ كورۈپ باقاي، كورۈپ باقاي، كاپۇستىنى كورۈپ باقاي، كاپۇستىنى كورۈپ باقاي؛ سېنىڭدە مەن ئالغۇدەك نەرسە يوقتەك تۇرىدۇ. ــ موماي گېپىنى تۈگىتىپلا ئىڭىشىپ سۈپەتكە قاراپتۇ ۋە سۈپەتكە قاپ-قارا مەينەت قولىنى سوزۇپ، ئومچۇقىنىڭ پۈتىغا ئوخشاش ئۇزۇن بارماقلىرى بىلەن چىرايلىق قىلىپ رەتلىك تىزىپ قويۇلغان كاپۇستىنى مالتىلاپ بىر-بىرلەپ ئېلىپ، ئۇزۇن بۇرنىغا ئاپىرىپ پۇراپتۇ. بۇ موماينىڭ ئىسىل كاپۇستىلارنى ئېلەشتۇرۇۋاتقانلىقىنى كورگەن موزدوزنىڭ خوتۇنىنىڭ يۈرىگى پارە-پارە بولۇپ كەتكۈدەك بوپتۇ؛ ئەمما بىر نىمە دىيەلمەپتۇ؛ خېرىدار مالنى ئېلىپ ئېلىشقا ھەقلىق-تە. بۇنىڭ-دىن باشقا، ئۇنىڭغا بۇ خوتۇن بەك قورقۇنچلۇق بىلىنىپتۇ. موماي سۈپەتتىكى ئوتياشلارنى بىر-بىرلەپ كورۈپ بولغاندىن

كېيىن، غۇدۇڭشۇپ:

ــ يارامسز مال، سېسق ئوتياش، بىرىنىمۇ ياراتمىدىم، بۇندىن ئەللىك يىل بۇرۇنقىسى كوپ ياخشى ئىدى. يارامسز مال، يارامسز مال! ــ دەپتۇ.

ياگو بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ناھايىتى ئاچچىقلىنىپتۇ.

ــ ھەي، سەن راست يۇزسز بىر قاقۇاش خوتۇن ئىكەنسەن، ــ دەپ ۋاقىراپتۇ ئۇ غەزەپ بىلەن، ــ سەن قاپ-قارا قولۇڭ بىلەن بىر ئوبدان ئوتياشلارنى مالتلاپ ئېلەشتۇرۇۋەتتىڭ، يەنە تېخى ئۇلارنى ئۇزۇن بۇرنۇڭغا تەكىۋزۇپ پۇرىدىڭ، خەقلەر كورسە كىم ئالىدۇ؟ ھەممە گۇنا ئوزەكىدە تۇرۇپ، بىزنىڭ نەرسىلىرىمىزنى ياراتماي كېتىشكىنى كورەي تېخى! ئۇقۇپ قوي، كىنەز بېگىمنىڭ ئاشپەزلىرىمۇ بىزدىن ئوتياش ئالىدۇ!

موماي بۇ باتۇر بالىغا بىر ئالىيپتۇ-دە، قاقاقلاپ كۈلۈپتۇ، كۈلگەندە تەرى شۇنداق سەتلىشىپ كېتىپتۇكى، ئادەمنىڭ قۇسقۇسى كېلىدىكەن. ئۇ بوغۇق ئاۋاز بىلەن:

ــ بالا، ھەي بالا! سەن مېنىڭ ئۇزۇن بۇرنۇمنى، مېنىڭ چىرايلىق ئۇزۇن بۇرنۇمنى ياراتمىدىڭمۇ؟ ساڭىمۇ ئىگەكىچە ساڭگىلاپ چۈشكەن مۇشۇنداق بىر بۇرۇن بەرگەي ئىلاھىم ــ دەپتۇ-دە، بۇرۇلۇپ بەسەي سېلىنغان بىر سۈەتنىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئۇ ئەڭ ئوبدان ئوخشىغان ئاپپاق بەسەينى قولىغا ئېلىپ كۇچەپ قىسىپتۇ، ئاندىن يەنە سۈەتكە تاشلاپ قويۇپ، يەنىلا

"يارامسز مال، ئەسكى بەسەي!" دەپتۇ.

ـــ ئەجەپمۇ بىزار بولدۇمغۇ بېشىڭنى گىلدىڭلاتىشىڭدىن، ـــ دەپ غەزەپ بىلەن ۋاقىراپتۇ بالا، ـــ بوينۇڭ بەسەينىڭ يىلتىزىدەك ئىنچىكە ئىكەن، كاللاڭ سۈەتتەكە تېگىپ كەتسىلا ئۇزۇلۇپ كېتىدىغانىدەك تۇرىدۇ؛ كاللاڭ سۈەتتەكە چۈشۈپ كەتسە، بەسەينى ئېلىشقا كىمنىڭمۇ كۆڭلى بارسۇن؟

ـــ سەن مېنىڭ بۇ ئىنچىكە بوينۇمنى ياقتۇرمىدىڭمۇ؟ ـــ دەپتۇ موماي ھەجايغىنىچە غودۇڭشۇپ، ـــ بوينۇڭ يوقاپ، بېشىڭ مۇرەڭگە چاپلىشىپ قالسۇن ئىلاھىم، شۇنداقتا سېنىڭمۇ كاللاڭ چۈشۈپ كەتمەيدىغان بولىدۇ!

ـــ بالا بىلەن تەڭ بولۇپ، يوق گەپلەرنى قىلمىسلا، ـــ دەپتۇ ئاخىر موزدوزنىڭ خوتۇنى مومانىڭ مالتلاپ، ئېلەشتۇرۇپ، پۇراپ بولۇپمۇ ياراتماي كېتىشلىرىدىن بەك خاپا بولۇپ، ـــ ئالىدىغان بولسىلا تېزرەك ئېلىۋالسىلا، خېرىدارلىرىمىزنى قاچۇرۇۋەتتىلە!

ـــ خوپ، سېنىڭ دېگىنىڭدەك بولسۇن، ـــ دەپتۇ موماي ئۇنىڭغا زەردە بىلەن قاراپ قويۇپ، ـــ مەن بۇ ئالتە بەسەينى ئالاي؛ ئاپىلا، مەن ھاسىغا چۈشۈپ قالغانمەن، بىر تۇپ بەسەينمۇ كوتىرەلمەيمەن؛ ئوغلۇڭ بەسەينى ئويگە ئاپىرىشىپ بەرسۇن، مەن ئۇنىڭغا تاپان ھەققى بېرىمەن.

بۇ سەت مومايدىن قورقۇپ كەتكەن بالا ئاپىرىشىپ بېرىشنى خالىماي يىغلاپتۇ. لېكىن بۇنداق قېرى، ئاجىز بىر ئايالغا

شۇنچە ئېغىر نەرسىنى كوتەرتكۈزۈپ قويۇش جىنايەت بولىدۇ دەپ قارىغان ئانىسى ئوغلىنى ئايىرىشىپ بېرىشكە قاتتىق بۇيرۇپتۇ. بالا كوز يېشى قىلىپ تۇرۇپ ئانىسىنىڭ بۇيرۇغىنىغا بوي سۇنۇپتۇ، بەسەينى بىرلاتىغا يوگەپ، مومايغا ئەگىشىپ بازاردىن چىقىپ كېتىپتۇ.

مومای بەك ئاستا ماڭىدىكەن، ئۇچ چاڕەك سائەت ۋاقىت دېگۈدەك مېڭىپ، شەھەر ئىچىدىكى خېلى يىراق بىر يەرگە كەپتۇ؛ ئۇ ئاخىر قېڭغىر-سېڭغىر بىر كىچىك ئويىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ. ئۇ يانچۇغىدىن داتلىشىپ كەتكەن بىر كونا تومۇر ئىلغۇنى ئېلىپ، ئۇنى چاققانلىق بىلەن ئىشكىتىكى بىر كىچىك توشۇككە ساپتىكەن، ئىشىك غىچىرلاپ، شارت قىلىپلا ئېچىلىپ كېتىپتۇ. ياگو ئويگە كىرىپ ھاڭ-تاڭ قاپتۇ! ئوي شۇنداق ياسىداق، ھەشەمەتلىك ئىكەنكى، تورۇس بىلەن تاملىرى مەرمەردىن ئىكەن، ئوي جاھازلىرى ئەڭ نەپىس قارا سەندەل ياغىچىدىن ياسالغان بولۇپ، ئالتۇن ۋە مەرۋايىتلار بىلەن بىزەلگەچكە ۋال-ۋۇل قىلىپ تۇرىدىكەن، يەرگە ئەينەك ياتقۇزۇلغان بولۇپ، سىلىقلىغىدىن ياگو نەچچە قېتىم تېيىلىپ يىقىلىپتۇ. مومای يانچۇغىدىن بىر كىچىك كۇمۇش نەينى چىقىرىپ، بىر نەغمىگە چېلىپتىكەن، ئاۋازى ئويىنى بىر ئاپتۇ. شۇ زامات بىرنەچچە دېڭىز چوشقىسى پەلەمپەيدىن يۇگۈرەپ چۈشۈپتۇ؛ ياگو ئىككى پۇتى بىلەن ئورە ماڭىدىغان، پۇتىغا كەش ئەمەس، بەلكى ياڭاق پوستى كىيگەن، ئۇچىسىغا ئىنسان كىيىمى، بېشىغا

ئەك يېگىچە شىلەپـە كىيىۋالـغان بۇ نەرسـىلەرنى كورۇپ بەك ئەجەپلىنىپتۇ.

ـــ مېنىك ساپما كەشمنى نەگە قويدۇڭلار، خۇمـپەرلەر؟ـــ دەپ ۋاقـراپـتۇ موماي ۋە قولىدىـكى ھاسـا بىلەن ئۇلارنى ئۇرۇپتۇ، ئۇلار چىقـراپ، ۋاي ـ دات دېيىشىپـتۇ، موماي يەنە ۋاقىراپتۇ، ـــ قاچانغىچە ساقلاتماقچى مېنى؟

ئۇلار ئالمان ـ تالمان پەلەمپەيدىن چىقىپ، تېرە ئەستەرلىك بىر جۇپ كوكىس پوستىنى ئېلىپ كېلىپ، دەرھـال مومايـنىك پۇتىغا كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ.

ئەمدى مومايـنىك پۇتى پـەقەت ئاخسىمايدىـغان بوپـتۇ. ئۇ ھاسسىنى تاشلاپ، ياگونى قولىدىن يېتىلەپ، ئەيـنەك پولـدا ئۇچقاندەك مېڭىپتۇ. ئاخىـر ئۇ ھەر خىل ـ ھەر ياڭـزا نەرسە ـ كېرەكلەر قويۇلغان بىر ئويگە كېلىپ توختاپتۇ. گەرچە ئويدىكى ياڭاق ياغمچىدىن ياسالغان شىرە ۋە چىرايلىق ئەدىيال سېلىنغان سافالار ھەشەمەتلىك مېھمانخانىغا لايىق نەرسىلەر بولسىمۇ، بۇ ئوي ئاشخانىغا ئوخشايدىكەن.

ـــ ئولتۇرغىن، ـــ دەپتۇ موماي ناھايىتى تۇزۇت بىلەن ۋە شۇ ھامان ياگـونى سافـانىك بىر بۇلۇڭـغا بېسـىپ ئولـتۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئالدىغا بىر شىرە قويۇپ، چىقـماي ئولتۇرۇشـنى تاپـىلاپتۇ ۋە:

ـــ ئولتۇرۇپ تۇرغىن، ئېغىر نەرسە كوتەردىك، ئادەمـنىك كاللىسى دېگەن يېنىك چۈشمەيدۇ، يېنىك چۈشمەيدۇ، ـــ دەپتۇ.

ـــموما! سىز غەلىتە گەپلەرنى قىلىۋاتىسىزغۇ؟ـــدەپتۇ ياگـو، ـــمەن دىمىسىمۇ بەك چارچىدىم، لېكىن مەن ئادەم كاللىسىنى ئەمەس، ئوزىكىنى ئاپامدىن سېتىۋالغان بەسەيىنى كوتىرىپ كەلدىم.

ـــھەي، سەن يىگىلىشپ قالدىڭ، ـــدەپتۇ موماي كۆلۈپ تۇرۇپ ۋە سۆھبەتنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئىچىدىن بىر ئادەمنىڭ بېشىنى چېچىدىن قامالاپ ئېيچىقىپتۇ. بالا قاتىتىق قورقۇپ كېتىپتۇ. ئۇ بۇنىڭ زادى قانداق ئىش ئىكەنلىگىنى بىلەلمەپتۇ، ئادەمنىڭ بېشى توغرىسىدىكى بۇ ئىشنى بىر كىم بىلمەپ قالسا، چوقۇم ئانام ئۇستىدىن ئەرز قىلىدۇ دەپ ئويلاپ، ئانىسىدىن ئەنسىرەپتۇ.

ـــسەن ناھايىتى يۇڭاش بالا ئىكەنسەن، ئەمدى ساڭا ئازراق بىر نەمە بېرەي، ـــدەپتۇ موماي كۆسۈلداپ، ـــبىردەم ساقلاپ تۇرغىن، ئازراق شورپا قىلىپ بېرەي، بىر ئىچىۋالساڭ، تەمى ئومۇر بويى ئاغزىڭدىن كەتمەيدۇ.

ئۇ گېپىنى قىلىپ بولۇپ، يەنە نەينى چېلىپتۇ. ئاۋال ئىنسان كىيىمى كىيىۋالغان، ئالدىغا پەرتۇق تارتقان، بەلۇنغىغا قوشۇق ۋە پىچاق قىستۇرۇۋالغان بىرمۇنچە دېڭىز چوشقىسى يۈگۈرەپ كەپتۇ؛ ئارقىدىن تۇركچە كەڭ ـ كەڭ كالتە ئىشتان كىيىۋالغان، ئوره ماڭىدىغان، باشلىرىغا يېشىل مەخمەلدىن دوپپا كىيىۋالغان بىر توپ تىنىن سەكرىشىپ كىرىپتۇ، ئۇلارنىڭ ناھايىتى تېزلىكتە تامغا يامىشىپ چىقىپ، قازان، داس، تۇخۇم، خام قايماق،

كوكتات، ئۇن قاتارلىق نەرسىلەرنى ئوچاق بېشىغا ئەكەپ قويۇشلىرىدىن ئۇلارنى ئاشخانا خىزمەتچىلىرى دېيىش مۇمكىن ئىكەن. موماي كوكىس پوستى كەشىنى كىيۇۋېلىپ، ئوچاق بېشىدا پايپاسلاپ كېتىپتۇ، ياگو بۇ ئەھۋالىنى كورۇپ، موماي ماڭا ئوبدان تاماق تەييارلايمەن دەپ ئىشلەۋاتىدۇغۇ دەپ ئويلاپتۇ. بىر پەستە ئوت راسا يالقۇنجاپ كويگىلى تۇرۇپتۇ، بىردەمدىن كېيىن قازاندىن ئىس چىقىپتۇ، قازان قاپناپتۇ، ئاشخانىنى مېزىلىك پۇراق قاپلاپتۇ. موماي پايپاسلاپ كېتىپتۇ، تېيىن بىلەن دېڭىز چوشقىلىرى ئۇنىڭ كەينىدىن قالماپتۇ، ئۇ ھەر قېتىم ئوچاق بېشىغا كەلگەندە ئۇزۇن بۇرنىنى قازانغا تىقىپ، قازانغا بىر قاراپ قويىدىكەن. ئاخىر قازان پورۇخلاپ قاپناپتۇ، قازاندىن پىڑ-پىڑ ئاۋاز چىقىپ، پۇرقۇراپ ھور چىقىپتۇ، كوپۈكلەر تېشىپ چىقىپ ئوتقا چۈشۈپتۇ. بۇ چاغدا موماي قازاننى ئېلىپ، شورپىنى بىر كۆمۈش تاۋاققا قۇيۇپ، ياگونىڭ ئالدىغا ئېپكېلىپ قويۇپتۇ.

— قېنى ئىچكىن، — دەپتۇ موماي، — مېنىڭ تەقىقى-تۇرقۇم ساڭا بەك ياراپ كەتتىغۇ، بۇ شورپىنى ئىچۋالساڭ، سېنىڭ تۇرقۇڭمۇ مېنىڭكىدەك بولىدۇ، ناھايىتى ئۇستا بىر ئاشپەز بولسەن، شۇنداق بولغاندا ھۇنەرلىك بولۇپ قالسەن. ئەمما بەسەي قېنى؟ ھە، سەن ھەرقانداق قىلىمۇ بەسەي تاپالمايسەن، نىمە ئۈچۈن ئاناڭ بەسەينى سۆيەتكە سالمىدى؟

ھەچنىمىگە قارىماي شورپا ئىچىۋاتقان ياگو ئۇنىڭ نىمىلەرنى

دەۋاتقىنىنى ئوچۇق ئاڭلىماپتۇ. ئۇنىڭغا ئانىسى بۇرۇن ئېتىپ بەرگەن نۇرغۇن ياخشى تاماقلارمۇ مۇشۇ شورپىغا يەتمەيدىغان-دەك سېزىلىپتۇ. شورپىدىن بەسەي بىلەن دورا-دەرمەكنىك ئىسسل پۇرىغى دىماققا ئۇرۇلۇپ تۇرىدىكەن، بىر پۇراپلا ئۇنىڭ پۇرىغىنىڭ ئاچچىق-چۈچۈك ئىكەنلىگىنى ھەم ناھايىتى قويۇق ئىكەنلىگىنى بىلگىلى بولىدىكەن. ئۇ بۇ ئىسسل شورپىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر يۇتۇمىنى ئىچكەن چاغدا، دېڭىز چوشقىسى ئەرەپ ئىسرىغىنى تۇتاشتۇرۇپتىكەن، ئويناك ئىچىدە كوكۇش ئىس ئۇزۇشكە باشلاپتۇ. بۇ ئىس بارغانسېرى كوپىيىپ ئويىنى قاپلاپ، بارا-بارا پەسكە چۈشۈپتۇ. ياگو بۇ ئىستا ئىسلىنىپ مەس بولغان-دەك بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ئەمدى ئانامنىڭ قېشىغا قايتىشىم كېرەك دىمەكچى بوپتۇيۇ، لېكىن ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپلا، يەنە بېشى قېيىپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ، ئاخىر ئېسىنى بىلمەي مومانىڭ سافاسىدا ئۇخلاپ قاپتۇ.

ئۇ نۇرغۇن غەلىتە چۈشلەرنى كورۇپتۇ. ئۇنىڭغا موماي ئوزىنىڭ كىيىملىرىنى يېشىپ، تېيىن تېرىسىگە يوگەپ قويغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. ئەمدى ئۇ تېيىندەك سەكرەپ-تاقلىيالايدىغان، ئومۇلەپ ماڭالايدىغان بوپتۇ. ئۇ تېيىن ۋە دېڭىز چوشقىلىرى بىلەن ئالاقە قىلىدىغان، ئۇلار بىلەن بىللە مومانىڭ ئىشىنى قىلىدىغان بوپتۇ، بۇ تېيىن ۋە دېڭىز چوشقىلىرى ناھايىتى ئەدەپ-لىك ئىكەن. ئۇ دەسلەپتە ئاياق سۈرتۈش ئىشىغا، يەنى مومانىڭ كەش قىلىپ كىيىدىغان كوكىس پوستىنى مايلاپ، ئاندىن

پاقىرىتىپ سۇرتۇش ئىشىغا تەقسىم قىلىنىپتۇ. ئۇ ئويىدە دادىسىغا يارىدەملىشىپ ئايلاپ مايلاپ باققان بولغاچقا، بۇ ئىشقا قولى ئوبدان كېلىدىكەن. بىر يىلچە ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن ئۇ يەنە بىر چۈش كورۇپتۇ. چۈشىدە ئۇ باشقا تىنىلار بىلەن بىللە كۆن نۇرىدىكى ئۇششاق توزاڭلارنى سۈزۈۋېلىپ، ئاندىن ئۇنى تاسقاش ئىشىغا ئەۋەتىلىپتۇ، بۇ ئۇششاق توزاڭلار مومايىنىڭ ئەڭ ياخشى كورىدىغان ئوزۇغى ئىكەن. بۇ موماي كوماك بولغانلىقتىن، باشقا نەرسىلەرنى چاينىيالمىغاچقا، بۇ ئۇششاق توزاڭدىن بولكا ئەتكۈزۈپ يەيدىكەن.

ئاردىدىن يەنە بىر يىل ئوتۈپتۇ، ئۇ يەنە بىر توپ چاكارلار ئارىسىغا ئەۋەتىلىپتۇ، بۇ چاكارلار مومايغا ئىچىدىغان سۇ تەييارلايدىكەن. ئۇلار بىر كولچەك قېزىپ، ياكى هويلىغا بىر چىلەك قويۇپ يامغۇر سۈيى ئېلىۋالسلا بولىدىمۇ دەپ قالماڭ، ئىش بۇنداق ئاددى ئەمەس. تىنىلار—ياگومۇ شۇلار قاتاردا— ئورمان ياڭمغى پوستى بىلەن ئەتىرگۈل بەرگىدىكى شەبنەمنى يىغىۋالىدىكەن، مومايىنىڭ ئىچىدىغان سۈيى مانا مۇشۇ ئىكەن. موماي سۇنى ئادەتتىن تاشقىرى كوپ ئىچكەچكە، سۇچىلارنىڭ ئىشى ناهايىتى ئېغىر ئىكەن. بىر يىلدىن كېيىن ئۇ ئوي ئىچىدە ئىشلەيدىغان بولۇپ، پول سۇرتىدىغان بوپتۇ. پول ئەينەك بولغاچقا، ئادەم بوش تىنىسمۇ، ئىزى قالىدىكەن، شۇڭا بۇمۇ ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن. ئۇلار مۇشۇنداق پولنى سۇرتىدىغان چاغدا پۇتلىرىغا ئەسكى لاتا يوگىۋالىدىكەن، مۇشۇنداق قىلغاندا

دىلا ئويـنىڭ ئىچىـدە ماڭغـىلى بولمىدىـكەن. توتىنچـى يىلـغا كەلگەندە، ئۇ ئاخىر ئاشخانـىغا يوتكىلىپـتۇ. بۇ پـەقەت ئۇزاق مۇددەت سىناقتىن ئوتكەن ئادەملا قىلىدىغان شەرەپلىك ئىـش ئىكەن. ياگو دەسلەپـتە ئاشخانـىدا ئىشچـى بولۇپ ئىشلەپـتۇ، كېيىن بىرىنچـى دەرىجىلىـك ئاشـپەز بولۇپ كوتىرىلىپـتۇ، ئۇ ھەرقانداق ئاش-تاماق ئېتىشكە بەك ئۇستا ئىكەن، تېخنىكىسىنىڭ شۇنچە ئوسۇپ، تاماقنا شۇ قەدەر ئۇستا بولۇپ كەتكىنىگە ھەتتا ئوزىمۇ دائىم ھەيـران بولىدىـكەن. ئىكـكى يۈز خـىل ئوزۇق بىلەن پىچـىنە ياساش، يەر يۈزىدىـكى جىمـى كوكـتات بىلەن شورپا ئېتىش ھەممىدىن تەس ئىش ئىكەن. لېكىن ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇگىنىۋاپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەم تېز، ھەم ئوخشـىنىپ ئېتىدىكەن.

ياگو يەتتە يىلچە ۋاقىت ئىچىدە مومايىنىڭ خىزمىتىدە بولىتۇ. بىر كۈنى موماي كوكىس پوستى كەشتىن سېلىپ، قولىغا سۈەت ۋە ھاسىسىنى ئېلىپ بىر ياقتا چىقماقچى بولىتۇ؛ ئۇ ياگوغا بىر چوجىنى پاكىز يۇڭداپ، قوسىغىغا توشقۇزۇپ كوكـتات تىقىپ، ساپ-سېرىق كاۋاپ قىلىپ قويغىن، قايتىپ كېلىپ يەيمەن دەپ بۇيرۇپتۇ. ياگو ئىشقا قائىدە بويىچە تۇتۇنۇپـتۇ. ئۇ چوچـىنىڭ بوينىدىن تۇتۇۋېلىپ قاياق سۇغا بېسىپتۇ، ئاندىن تۇكىنى ناھا-يىتى ئۇستىلىق بىلەن يۇڭداپ، چوچـىنى پاك-پاكىز قىلىپـتۇ، ئاندىن ئىچى-قارنىنى ئېلىۋېتىپ، كوكتات ئادالاشقا تەمشىلىپتۇ. ئۇ كوكتاتـخانىغا كـىرىپ ئاغـزى ئوچۇق بىر تام ئىشكاۋىـنى

كورۇپتۇ. بۇنى ئۇ زادىلا كورۇپ باقمىغان ئىكەن. ئۇ: ئىچىدە نىمە باردۇ، كىرىپ كورۇپ باقمايمۇ، دەپ قىزىقسىنىپتۇ-دە، ئىچىگە كىرىپتۇ. قارىسا، نۇرغۇن سۈەت تۇرغۇدەك، سۈەتلەر-دىن دىماق يارغۇچ خۇش پۇراق گۈپۈلدەپ كېلىپ تۇرغۇدەك. ئۇ بىر سۈەتنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ قارىغان ئىكەن، شەكلى بىلەن رەڭگى بەك غەلىتە، غولى بىلەن يوپۇرماقلىرى قارا كوك، بىر تال قىپ-قىزىل گۈلى بار، گۈل بەرگىنىڭ چوڕىسى ساپ-سېرىق بىر خىل ئوسۇملۇك كورۇنۇپتۇ. ئۇ بۇ گۈلگە بىر دەم قاراپ تۇرۇپتۇ، ئاندىن پۇراپتۇ، ئىسىل پۇراق دىماغىغا ئۇرۇ-لۇپتۇ، بۇ پۇراق موماي ئېتىپ بەرگەن شورپىنىڭ پۇرىغا ئوپ-ئوخشاش ئىكەن. پۇراق بەك كۈچلۇك بولغاچقا، ئۇ چۈش-كۈرۈشكە باشلاپتۇ ۋە بارغانسېرى قاتتىق چۈشكۈرۈپتۇ-دە، ئاخىردا چۈشكۈرۈۋېتىپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ.

ئويغىنىپ مومانىڭ سافاسىدا يېتىۋاتقانلىغىدىن ھەيران بولۇپ ئەتراپقا كوز تاشلاپتۇ. "ياق، مۇمكىن ئەمەس، بىر ئادەم قانداقسىگە بۇنداق راست ئىشتەك چۈش كورسۇن!" دەپتۇ ياگو ئوزىگە ئوزى، "بىراق مەن شۇنداق دەپ دەرھال قەسەم بېرە-لەيمەنكى، مەن ھەقىقەتەن بىر پەسكەش تىنىغا ئايلىنىپ، دېگىز چوشقىسى ۋە باشقا قۇرۇت-قوڭغۇزلار بىلەن بىللە ئىشـ-لىگەن، بەلكى تېخى ئاشپەزمۇ بولغان. ئەگەر بۇ ئىشلارنى ئانامغا ئېيتىپ بەرسەم، ئۇ ئۇچەيلىرى ئۇزۇلگۈدەك كۈلۈشى مۇمكىن! لېكىن ئۇ بازاردا ماڭا ھەمھۇ دېيىشمەي، نىمە دەپ

خەقنىڭ ئويمدە ئۇخلاپ يۇرىسەن دەپ كايىماس، ھە؟" ئۇ شۇنداق ئويغا كەپتۇ-دە، شاققىدا ئورنىدىن تۇرۇپ، ماڭماقچى بوپتۇ. ئەمما ئۇ ئۇخلاۋېرىپ پۈت-قوللىرى ئۇيۇشۇپ قالغان، بېشى خالىغانچە مىدىرلاتقىلى بولمايدىغان بولۇپ قالغان ئىكەن، خۇسۇسەن بوينى قېتىپلا قالغان ئىكەن. ئۇنىڭغا ھەممە ئىش— بېشى گاڭگىرىغىچە ئۇخلاش، بۇرنىنىڭ ھە دېگەندىلا ئىشكاپقا ياكى تامغا، يا بولمىسا ئىتتىك ئورۇلگەندە ئىشىكىگە تېگىشى بەك كۆلكىلىك تۇيۇلۇپتۇ. تىيىن بىلەن دېڭىز چوشقىلىرى گويا ئۇنى ئويىگە ئۈزىتىۋاتقاندەك، ئۇنى چورىدىۋېلىپ چىرىلدەشىپتۇ، ئۇ يان-بۇ يان قاتىرىشىپتۇ. ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپ چىققان چاغدا، بۇ نازۇك، ئوماق ھايۋانلارنى راستىلا بىللە مېڭىشقا تەكلىپ قىلغان ئىكەن، ئەمما ئۇلار ياڭاق پوستى كىيىۋالغان ئاياقلىرى بىلەن تېپىلغان پېتى تېزدىن ئويىگە كىرىپ كېتىپتۇ، ئۇ ئۇلارنىڭ يېراقتىن كەلگەن يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ.

موماي ئۇنى باشلاپ بارغان يەر شەھەرنىڭ خېلى چەت بۇرجىگى ئىكەن، بۇ يەردە كوچا ناھايىتى تار بولۇپ، ئادەملەر تىقما-تىقماق بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ئۇ ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن چىقالمىغىلى تاسلا قاپتۇ. ئۇ كىشىلەرنىڭ تۇشمۇ-تۇشتىن: "ھوي، ئاۋۇ سەت يەر پاپىسىغا قارىغىلار! نەدىن كېلىپ قالغاندۇ؟ ھوي، ئۇنىڭ بۇرنى نىمانداق ئۇزۇن، بوينى يوق ئىكەن، سەت قارا قولىنى دېمەمسىلەر تېخى!" دەپ ۋاقىراشلىرىدىن، "بۇ ئەتراپقا بىرەر پاپا-پەتەك كېلىپ قالغان ئوخشايدۇ" دېگەن

ئويغا كەپتۇ. باشقا ۋاقىتلاردا بولسا، ئۇ چوقۇم كىشىلەر توپىنىڭ ئارقىسىدىن يۇرگەن بولاتتىكەن، چۈنكى ئۇنىڭ گىگانت ئادەم ياكى پاكار ئادەمنى، ياكى چەتئەللىكلەرنىڭ غەلىتە كىيىملىرىنى بەك كورگۈسى بار ئىكەن، بىراق ئۇ ھازىر تېزرەك قايتىپ ئانىسى بىلەن كورۈشمەكچى بولغاچقا، ئۇنداق قىلماپتۇ.

ئۇ بازارغا كەلگەندىن كېيىن، قورقۇنچلۇقتا يۈرىگى سىلىپ كېتىپتۇ. ئانىسى تېخىچە مىۋە ساتىلانغان سۆرەتنى ئالدىغا تىزىپ قويۇپ ئولتۇرغۇدەك، ئۇ، ھەر ھالدا ئانچە ئۇزاق ئۇخلىمىغان ئوخشايمەن، دەپ ئويلاپتۇ، لېكىن ئۇ يىراقتىنلا ئانىسىنىڭ خېرىدارلارنى چاقىرماي، ئىكىگىنى تۇتۇپ يەرگە قاراپ ئولتۇرغانلىغىنى كورۈپ، قاتتىق قايغۇ-ھەسرەت ئىچىدە قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ ئانىسىنىڭ قېشىغا بارغاندا، ئانىسىنىڭ چىرايىنىڭ ئادەتتىكىدىن بەك تاتىرىپ كەتكەنلىگىنىمۇ سېزىپتۇ. ئۇ ئارىسالدا بولۇپ، نىمە قىلىشنى بىلەلمەي قاپتۇ. ئاخىر ئۇ غەيرەتكە كېلىپ، تۇيدۇرماستىن ئانىسىنىڭ ئارقىسىغا ئوتۇۋاپتۇ-دە، يېقىنلىق قىلىپ قولىنى ئانىسىنىڭ بىلىگىگە قويۇپ:

ــ ئانا، مىجەزىڭىز يوقمۇ نىمە؟ مەندىن خاپا بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ــ دەپتۇ.

موزدوزنىڭ خوتۇنى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ بىرلا قاراپتۇيۇ، قورقۇپ ۋاقىراپ تاشلاپتۇ ۋە ئارقىسىغا داجىپ:

ــ مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ نىمە قىلىسەن سەت پاپا؟ــ دەپ ۋاقىراپتۇ، ــ ماڭ، كوزۇمدىن يوقال! مەن بۇنداق چاقچىغىكىنى

كوتەرمەيمەن.

ــ ئانا، نىمە بولدىڭىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ ھەيران قالغان ياگو، ــ چوقۇم بىتاب ئوخشايسىز، بولمىسا، ئوز ئوغلىڭىزنى قوغلىمىغان بولاتتىڭىز؟

ــ نېرى كەت دېگەندىكىن دەرھال كەت! ــ دەپتۇ شانىنا خانىم ئاچچىغىدا جاۋاپ قايتۇرۇپ، ــ ھىلە ــ نەيرەڭ بىلەن مېنىڭ پۇلۇمنى ئالدىۋالمەن دەپ خىيال ئەيلىمە، نىجىس ئالۋاستى.

"راست، ئۇنىڭ ئەقىل نۇرىنى خۇدايىم ئېلىپ كېتىپتۇ!" دەپتۇ ئىچى سىرىلگەن بالا ئوز ئوزىگە، "ئاپامنى قانداق قىلىپ ئويغە ئاپىرارمەن؟"

ــ جېنىم ئاپا، ئەمدى ئۇققانىسىز، ماڭا سەپسېلىپ قارىڭا، مەن راستلا سىزنىڭ ئوغلىڭىز ياگو بولىمەن!

ــ يوق گەپنى قىلىپ، ھازىرمۇ ماڭا چاقچاق قىلىپ يۇرگەنىنى تېخى، تازا بەكۇاش نەرسە ئىكەن، ــ دەپتۇ شانىنا يېنىدىكى بىر ئايالغا، ــ بۇ پاپىنى كورمەملا، ئۇ بۇ يەردە تۇرسا، چوقۇم خېرىدارلىرىنى قاچۇرۇۋېتىدۇ، "مەن راستلا سىزنىڭ ئوغلىڭىز ياگو بولىمەن" دەپ، مېنى مەسخىرە قىلىپ كەتكىنىنى تېخى! ھۇ يوزسىز، بەچچىغەر!

ئەتراپتىكى ئايالار ئورنىدىن تورۇشۇپ، ياگونى تىللاپتۇ. ھەممىگە مەلۇمكى، بازاردىكى يايمچى ئايالار ۋەقەنىڭ قانداق ئىكەنلىگىنى ئوبدان بىلىدىكەن. ئۇلار بەختسىزلىككە ئۇچرىغان بىچارە شانىنانىڭ دەردىگە دەرت قوشۇپ چاقچاق قىلماسلىغىڭ

كېرەك ئىدى، ئۇنىڭ چىرايلىق ئوغلىنى بۇندىن يەتتە يىل ئىلگىرى بىر ئالدامچى ئالداپ ئېلىپ كەتكەن دەپ ياگونى ئەيىپلەپتۇ. ئۇلار ياگوغا: دەرھال يوقال، بولمىسا تاياق يەيسەن، سېنى تاتىلاپ ئولتۇرۇۋېتىمىز، دەپ ھەيۋە قىپتۇ.

بىچارە ياگو ھاڭ-تاڭ بولۇپ قاپتۇ. ياگو، بۇگۈن ئەتىگەندە ئانام بىلەن بازارغا كېلىپ، ئۇنىڭغا مۇڭ-چۇسلەرنى ئوبدان تىزىشىپ بەرگەن ئەمەسمىدىم؟ كېيىن بىر مومانىڭ نەرسىلىرىنى ئاپىرىشىپ بېرىپ، ئۇنىڭكىدە بىرقاچا شورپا ئىچتىم، بىر دەم ئۇخلاپ قاپتىمەن، ئەمدى قايتىپ كەلدىمغۇ؟ لېكىن ئانام بىلەن خوشنا ئاياللارنىڭ يەتتە يىل بولدى دېگىنى نېمىسى! تېخى مېنى رەزىل پاپا دەپ تىللاۋاتىدۇ! مەن زادى نېمە ئىش قىپتىمەن؟ دەپ ئويلاپتۇ. ئانىسىنىڭ ئوزىنىڭ بىر ئېغىز گېپىنمۇ ئاڭلىغۇسى كەلمىگەنلىگىنى كورگەن ياگونىڭ كوزلىرىدىن بۇلاقتەك بۇلدۇقلاپ چىققان سۇدەك ياش ئېقىپتۇ، قەلبى ئەلەمگە تولۇپ كوچىنى بويلاپ مېڭىپ، دادىسىنىڭ ياماقچىلىق دۇكىنىغا كەپتۇ. ئۇ ئىچىدە: "بېرىپ باقاي، ئۇمۇ مېنى تونۇماي قالارمۇ. ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ، دادام بىلەن پاراڭلىشىپ كورەي" دەپ ئويلاپتۇ. ياگو موزدوزخانىغا كېلىپ، ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ ئىچكىرىگە قارايتۇ. ئىش بىلەن بولۇپ كەتكەن موزدوز ئۇنى كورمەپتۇ. موزدوز بىر چاغدا توساتتىن بېشىنى كوتىرىپ ئىشىككە قارايتۇ-دە، چوچۇپ كېتىپتۇ، قورققىنىدىن قولىدىكى ئاياق، يىمپ ۋە بىگىزلەر يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ.

—ۋوي، ئالـلا، بۇ قانـداق نەرسە، بۇ زادى قانـداق نەرسە! —دەپ ۋاقىراپ كېتىپتۇ موزدوز.

—سالام، ئۇستام! —دەپتۇ بالا دۆكانغا كىرىپ، —ئوبـدان تۇردىڭىزمۇ؟

—ھالىم بەك خاراپ، بەك خاراپ، كـېچىك ئەپەنـدىم! — دەپتۇ دادىسى. دادىـسىنىڭ تونۇمىغانلىغىغا ياگو بەك ھەيـران بوپـتۇ، دادىسى سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، —ئىشقا قول ئەپلەشـمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇزەم يالغۇز، ھازىر ياشىنىپ قالدىم، بىر ئادەم يالالاي دىسەم، قۇربىم يەتمەيدۇ.

—ئوغلىڭىز يوقمۇ؟ ئوغلىڭىز بولسا ياردەمچى قىلىۋالسىڭىز، بارا-بارا ئەسقېتىپ قالىدۇ، —دەپتۇ بالا سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ.

—مېنىڭ ئەسلىدە ياگو ئاتلىق بىر ئوغلۇم بار ئىدى، بولغان بولسىغۇ ھازىر يىگىرمە ياشلارغا كىرىپ قالغان، ئـىگىز بويلۇق، زىرەك يىگىت بولغان بولاتتى، ئۇ بولغان بولسا، بەك ئەسقاتقان بولاتتى، ئامال قانـچە، تەلـىيىم شۇنچىلىكـتە! ئۇ ئون ئىككى يېشىدىلا زىرەكلىگى كورۇلۇشكە باشلىغان ئىدى، نۇرغۇن ھۇنەر ئۆگىنىۋالغان ئـىدى، تەقـدىـ-تۇرقـىمۇ كېلىشـكەن بالا بولغان ئىدى. ئۇ بولغان بولسا، نۇرغۇن خېرىدارلار كەلگەن بولاتتى، مەنمۇ ياماقچىلىق قىلىپ ئولـتۇرماي ناھايىـتى تېزلىكـتە يېڭى ئاياقلار تىككەن بولاتتىم! لېكىن بۇ دۇنيادا ئىش دىـگەن مەن ئويلىغاندەك بولمىدى!

—ئوغلىڭىز نەگە كەتـتى؟ —دەپ سوراپـتۇ ياگو تىترەڭگۇ

ئاۋاز بىلەن دادىسىدىن.

ــ كىم بىلىدۇ، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ دادىسى، ــ بۇنىڭدىن يەتتە يىل ئىلگىرى، دۇرۇس، ھازىر يەتتە يىل بوپتۇ، ئۇنى بازاردا بىرسى ئالداپ ئېلىپ كەتكەن.

ــ يەتتە يىل ئىلگىرى! ــ دەپ ۋاقىراپ تاشلاپتۇ ياگو ھەيران بولۇپ.

ــ شۇنداق، كىچىك ئەپەندىم! يەتتە يىل ئىلگىرى؛ ئېسىمدە ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ، خۇددى بۈگۈن بولۇپ ئوتكەن ئىشتەكلا تۇرىدۇ. ئايىلمىنىڭ يىغلاپ ـ قاخشاپ ئويغە قايتىپ كەلگەنلىگى، ئىزدىسىگەن يېرى قالمىغانلىغى، ئەمما ھېچنەدىن تاپالمىغانلىغى ھازىرمۇ ئېسىمدە. بىر كۈنى بولمىسا بىركۈنى ھامان مۇشۇنداق ۋەقە يۈز بېرىدۇ دەپ دائىم ئويلايتتىم، دائىم دەيتتىم. ياگو ھەقىقەتەن چىرايلىق بالا بولغان ئىدى، ئۇنى چىرايلىق دىمەيدىغان بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. ئايىلم مۇشۇنداق بىر بالىنىڭ بولغانلىغىدىن ناھايىتى مەغرۇرلىناتتى، باشقىلار بالىنى ماختىسا، ئۇ بەك خوشال بولاتتى، دائىم ئۇنى كاتتىلارنىڭ ئويىغە كوكىتات ـ پوكىتات ئاپىرىپ بېرىشكە ئۆزىتەتتى. بۇمۇ بولىدىغان ئىش، ئەلۋەتتە؛ ھەر قېتىمدا خەقلەر ئۇنىڭغا نۇرغۇن نەرسە ـ كېرەك بېرەتتى. ئەمما مەن: "ئېھتىيات قىلايلى! چوڭ شەھەردە ئەسكى ئادەم كوپ بولىدۇ، ياگوغا ئوبدان قارايلى!" دەپمۇ ئېيتقان ئىدىم. دەرۋەقە، ئىش مەن دېگەندەكلا بولۇپ چىقتى. بىر كۈنى بازارغا بىر سەت قاقۇاش خوتۇن كەپتىكەن،

ئۇ خېلىغىچە باھا قويۇشۇپ، ئاخىر بىر تالاي مۇھ-چۈھ ۋە كوكتات ئاپتۇ، ئۇ خوتۇن نەرسىلەرنى ئوزۇم ئەپكېتەلمەيمەن دىسە، كوڭلى يۇمشاق ئايىلىم بالىنى ئاپىرىشىپ بېرىشكە قېتىپ قويۇپتۇ، شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇنى ئىككىنچى كورمىدۇق.

ـــشۇ ئىشقا ھازىر يەتتە يىل بولدى دىدىڭىزما؟

ـــبۇ يىل ئەتىيازدا يەتتە يىل بولىدى. بىز ئۇنى ئىزدەپ ئىلان چىقاردۇق، ئويمۇ-ئوي سۈرۈشتۈردۇق، نۇرغۇن كىشىلەر بۇ كېلىشكەن بالىنى تونۇيتتى، ياخشى كورەتتى، ئۇلار تېخى يېقىندا بىز بىلەن بىللە ئىزدىدى، ئەمما ھېچقانداق نەتىجە چىقمىدى. كوكتات ئالغۇچى مومانىمۇ ھېچكىم تونۇمايدىكەن. توقسان ياشقا كىرگەن بىر مومای، ئېھتىمال، جادۇگەر خوتۇن كىلتوۋىس بولسا كېرەك، ئۇ ھەر ئەللىك يىلدا شەھەرگە بىر قېتىم كىرىپ نەرسە-كېرەك ئالىدۇ دىدى.

ياگونىڭ دادىسى گەپ قىلىغاچ كەشنى قاتتىق بولقىلاپ ئۇرۇپ، ئىككى قولى بىلەن يېنى ئۇزۇن قىلىپ تارتىپتۇ. بالا ئوزۇنىڭ بېشىدىن نىمە ئىشلار ئوتكەنلىگىنى، ئوزۇنىڭ چۈش كورگەن ئەمەس، بەلكى جادۇگەر خوتۇننىڭ قولىدا يەتتە يىل تىيىن بولغانلىغىنى بارا-بارا چۈشىنىپتۇ. ئۇنىڭ يۇرىگى غەزەپ-تىن يېرىلغۇدەك بوپتۇ، قاتتىق ھەسرەتلىنىپتۇ. ئۇنىڭ يەتتە يىللىق ياشلىق باھارىنى ئوغرىلاپ كەتكەن قېرى خوتۇن ئۇنىڭغا نىمە ھەق بەردى قېنى؟ ئۇ كوكىس پوستىدىن قىلغان ساپما كەشنى پاقىرىتىۋەتمىدىمۇ؟ ئەينەك پولۇق ئويىنى پاك-پاكىز

قىلىۋەتمەمسۇ؟ ئۇ دېگىنى چوشقىلىرىدىن ئاشپەزلىكنىڭ ھەممە سىرىنى ئۇگىنىۋالغانغۇ؟ ئۇ دۇكاندا خېلىغىچە تۇرۇپ، ئوزۇنىنىڭ تەقدىرىنى ئويلاپتۇ. ئاخىردا دادىسى ئۇنىڭدىن:

ـــكېچىك ئەپەندىم، مېنىڭ بۇ تەييار قىلىپ قويغان نەرسىلىرىم ئېھتىمال سىزگە ياراپ قالار؟ـــدەپ سوراپتۇ ۋە:

ـــبىر كىشىلىك يېگىي ئايال سېتىۋېلىڭ، ئېھتىمال.....ـــدەپتۇ ئۇ كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ قوشۇمچە قىلىپ، ـــئېھتىمال، بۇرنىڭىزغا بىر قاپ ئالارسىز؟

ـــمېنىڭ بۇرنۇمغا نېمە بوپتۇ؟ـــدەپ سوراپتۇ ياگو، ـــنېمە ئۇچۇن ئۇنىڭغا قاپ ئالدىكەنـــمەن؟

ـــخەير، بوپتۇ، ـــدەپ جاۋاپ بېرىپتۇ موزدوز، ـــئېلىشـ ئالماسلىق ئىختىيارىڭىز؛ گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، ئەگەر مېنىڭ بۇرنۇم شۇنداق قورقۇنچلۇق بولىدىغان بولسا، چوقۇم بىنەپشە رەڭلىك تېرىدىن بىر قاپ ياساپ، كىيىدۇرۇپ قويغان بولاتتىم. قاراڭ، مەندە تەييار تېرە بار، بەك چىرايلىق، راست گەپنى قىلسام، بۇرنىڭىزغا كەم دېگەندە بىر مېتىر تېرە كېتىدۇ. قاپلىـ ۋالسىڭىز، ئۇنى ئوبدان ئاسرىيالايسىز، كېچىك ئەپەندىم؛ سىزنىڭ بۇرنىڭىزنى جەزمەن ھەمىشە ئىشلىكە ۋە ھارۋىلارغا ئۇرۇۋالىدىغانلىغىڭىز كۆڭلۈمگە ئايان بولۇپ تۇرۇپتۇ، سىز، ئەلۋەتتە، ئۇرۇۋېلىشنى خالىمايسىز.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، بالا ھاڭـتاڭ بولۇپ قاپتۇ. ئۇ بۇرنىنى سىلاپ بېقىپتۇ، بۇرنى ناھايىتى يوغان، ئۇزۇن بىلىنىپتۇ،

ئۇزۇنلۇغى ئىككى غېرىشچە كېلىدىغان بولسا كېرەك دەپ ئويلاپتۇ. دىمەك، موماي چىراي-شەكلىمنىمۇ ئۇزگەرتىۋەتكەن ئىكەن-دە، شۇڭا ئانامۇ مېنى تونۇيالماپتۇ، كىشىلەرمۇ مېنى سەت پاپا دەپ تىللاپتۇ، دېگەننى خىيالىدىن ئوتكۇزۇپتۇ بالا.

— ئۇستام! — دەپتۇ ئۇ موزدوزغا يېغلىغۇدەك بولۇپ، — ئەينىگىڭىز بولسا بېرىپ تۇرسىڭىز، قاراپ باقسام قانداق؟

— كېچىك ئەپەندىم، — دەپتۇ دادىسى تەرىنى تۇرۇپ، — سىزدە كوز-كوز قىلىغۇدەك چىرايمۇ يوق، ئەينەكىكە قاراش سىزگە نېسىپ ئەمەس. بۇ ئادىتىڭىزنى تاشلاڭ، خۇسۇسەن سىز ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ بىر خىل كۇلكىلىك ئادەت.

— ۋاي ئۇستام، بىر قارىۋالايچۇ، — دەپ ۋاقىراپتۇ بالا، — بۇ ھەرگىزمۇ كوز-كوز قىلغانلىق ئەمەس!

— ماڭا كاشىلا قىلماڭ، مېنىڭ مال-مۇلكۇمنىڭ ئىچىدە ئەينەك دېگەن نەرسە يوق. ئايلىمنىڭ بىر كىچىك ئەينىگى بار، بىراق نەدە قويغانلىغىنى بىلمەيمەن. ئەگەر چوقۇم ئەينەك لازىم بولسا، كوچىنىڭ ئۇدۇلدىكىسى ئۇلپانىڭ ئويى، ئۇ ساتراچلىق قىلىدۇ، ئۇنىڭ سىزنىڭ كاللىڭىزدەك ئىككى چىقىدىغان بىر ئەينىگى بار، شۇنىڭكىگە بېرىڭ، خەير، ئامان بولۇڭ!

دادىسى گەپ قىلمۇبتىپ، ئۇنى ئىشكىتىن ئاستا ئىتتىرىپ چىقىرىۋېتىپ، ئىشكىنى تاقاپتۇ-دە، ئىشنى قىلىشقا باشلاپتۇ. بالا بېشىنى سائىگىلاتقان پېتى كوچىدىن ئوتۇپ، ساتراچ ئۇلپانىڭكىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ بۇ ئادەم بىلەن خېلى بۇرۇنلا

تونۇشىدىكەن.

ــ ئەسسالام، ئۇلپان، ــ دەپتۇ بالا، ــ سىزگە ھاجىتىم چۈشۈپ كەلدىم، ئەينىگىزگە بىر قارىۋالسام بولارمۇ؟

ــ مەرھەمەت، ئەنە تۇرۇپتۇ، ــ ساتراچ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ، ساقلىنى ئالدۇرۇۋاتقان خېرىدارمۇ كۈلۈپ كېتىپتۇ. ــ ھەقىقەتەن كېلىشكەن يىگىت ئىكەنسىز، زىلۋا بويلۇق، ئالما يۈزلۈك، بوينىگىز ئاققۇنىك بويىندەك، قوللىرىگىز خانىش ئايىمنىڭ قولىدەك ئىكەن، بۇرنىگىزنىڭ يارىشىپ كەتكىنىچۇ تېخى. بۇ تۇرقىگىز بىلەن پەخىرلىنىدىغان ئوخشايسىزغۇ، چوقۇم شۇنداق. ئەينەككە قارىۋېلىڭ، قارىغىلى قويمىسام خەق مېنى ئىچى تارلىق قىلىپ، ئەينىگىگە قاراپ باققىلىمۇ قويمىدى دەپ يۈرمىسۇن يەنە.

ساتراچ شۇنداق دېگەن ئىكەن، ساتراچخانىدىكىلەر پاراقەندە كۈلۈشۈپتۇ. بۇ چاغدا بالا ئەينەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىغان ئىكەن، چاناقلىرىدىن بۇلدۇقلاپ ياش توكۈلۈپتۇ. "مۇشۇنداق بولۇپ قالغانلىغىم ئۈچۈن، ئەلۋەتتە، ئوغلىگىز ياگونى تونۇيالماي قالغانسىز ــ دە، جېنىم ئانا" دەپتۇ ئۇ ئوز ئوزىگە، "سىزنىڭ خوشال ــ خورام كۈنلەردە باشقىلارغا ماختاپ بېرىپ يۈرگەن ئوغلىگىز ئەمدى بۇرۇنقىدەك ئەمەس بولۇپ قالدى!" ئۇنىڭ كوزلىرى چوشقىنىڭ كوزىدەك كىچىك بولۇپ قالغان، بۇرنى بولسا بەك چوڭ بولۇپ، ئاغزى ۋە ئىگىگىچە ساڭگلاپ چۈشكەن ئىكەن، بېشى موربىسىگە كىرىپ كەتكەچكە، بوينى

پۈتۈنلەي يوق بولۇپ كەتكەن ئىكەن، ئوڭ-سولغا بۇرۇلۇشتىمۇ ناھايىتى قىينىلىدىكەن. ئۇنىڭ بويى يەنىلا يەتتە يىل ئىلگىرى ئون ئىككى ياش چېغىدىكىدەكلا ئىكەن؛ باشقىلار ئون ئىككى ياشتىن يىگىرمە ياشقىچە بولغان ئارىلىقتا بوي تارتقان بولسا، ئۇ توغرىسىغا ئوسكەن ئىكەن، دۇمبىسى بىلەن كوكرىگى تومپىيىپ چىققان بولۇپ، ئىچىگە لىق نەرسە قاچىلانغان كىچىككىنە تاغار-دەك بولۇپ قالغان ئىكەن. بېلىنىڭ يۇقۇرىسى شۇنداق يوغان ئىكەنۇ، پۇتلىرى تەمەچىتەك ئىكەن، قارىسا پۇتلىرى ھازىرلا ئېگىلىپ سۇنۇپ كېتىدىغاندەكلا كورۇنىدىكەن. بىلەكلىرى ناھايىتى يوغان بولۇپ، خۇددى چوڭلارنىڭ بىلەكلىرىدەك ساڭگىلاپ تۇرىدىكەن. ساغۇچ قوللىرى بەك يىرىك بولۇپ، بارماقلىرى ئومچۇك پۇتلىرىدەك ئۇزۇن ھەم ئىنچىكە ئىكەن، ئېڭىشىمسىمۇ قولى يەرگە يېتىدىكەن. ياگو مانا شۇنداق قىياپەتكە كىرىپ قېلىپ، غەلىتە بىر پاپىغا ئايلىنىپ قالغان ئىكەن.

ئەمدى ياگو قېرى خوتۇن ئانىسىنىڭ سۆزىتى يېنىغا كەلگەن ئاشۇ ئەتىگەننى يەنە ئېسىگە ئاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ قېرى خوتۇننى ئۇزۇن بۇرۇن، مەينەت قول دەپ تىللىغان، قېرى خوتۇن لېڭشىپ تۇرغان ئۇزۇن بوينىنى ئېلىپ قالغاندىن باشقا، قالغان-نىڭ ھەممىسىنى ياگوغا تېڭىپتۇ.

ــ ھە، ئەمدى قانغانسىز شاھزادەم! ــ دەپتۇ ساتىراچ ياگو-نىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ، ــ راست ئېيتىمەن، سىزدەك كۆلكىلىك ئادەمنى كىشى چۈشىدىمۇ كورەلمەيدۇ،

سزگه بىر تەكلىپ بەرگىم بار، پەتەك بالا. مېنىڭ ساتراچىخا-نامدا خېرىدار ناھايىتى كوپ بولسمۇ، لېكىن ساتراچ خوشنام شوم قەيەردىندۇ بىر گىگانت ئادەم تېپىپ كېلىپ، خېرىدارلارنىڭ ھەممىسنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالغاچقا، يېقىندىن بۇيان كېلىدىغان خېرىدارلار مولچىرىمىدىكىدەك بولمايۋاتىدۇ. قارىڭ، بىر گىگانت ئادەمگە ئايلىنىش ھېچقانداق ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس، ئەمما سىزدەك پاكار بولۇش ئاسانغا چۈشىدىغان ئىش ئەمەس. مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ ئىشلەڭ، پاپىجان، تۇرالغۇڭىزمۇ، يېمىش-ئىچىشىڭىزمۇ، كىيىم-كېچەكلىرىڭىزمۇ مەندىن بولىدۇ، ھەممىسنى مەن تەمىنلەيمەن، ھەر كۈنى ئەتىگەنىدە دۇكانىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ خېرىدارلارنى چاقىرىسىڭىز، سوپۇن سۈرتۈپ بەرسىڭىز، مېھمانلارغا لوڭگە ئېلىپ بەرسىڭىزلا بولدى، بۇنداق قىلسىڭىز ئىككىلىمىزگە پايدىسى بولىدۇ. ماڭا كېلىدىغان خېرىدار چوقۇم ھىلىقى ساتراچنىڭ ۋە ئۇنىڭ گىگانت ئادىمىنىڭ خېرىدارىدىن كوپ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە خېرىدارلار سزگە ئاتاپ بىرئاز ھاراق پۇلى قوشۇپ بېرىشمۇ مۇمكىن.

پاپا بۇ ساتراچنىڭ ماڭا ئېلان بولۇپ بەرگىن دىگەن تەكلىپنى قويغانلىغىغا ئېچىدە قاتتىق ئاچچىقلىنىپتۇ. ئەمما بۇنداق خورلۇققا ئۇنىڭ سەۋرى قىلماسلىققا نىمە ئامالى بار؟ شۇڭا ئۇ تەمكىنلىك بىلەن ساتراچقا بۇنداق ئىشنى قىلىشقا چولام تەگمەيدۇ دەپ جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ-دە، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

ھىلىقى زەھەر خالتىسى قاقۇاش خوتۇن ياگونىڭ بەدەن

تۇزۇلۇشىنى ئۇزگەرتىپ كىچىكلىتىۋەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ روھىغا ھىچقانداق تەسىر يەتكۈزەلمەيتۇ، بۇنىسى ياگونىڭ ئۇزىگىمۇ ناھايىتى ئېنىق ئىكەن؛ چۈنكى ئۇنىڭ پىكىر قىلىشى ۋە ھىسسىياتى يەتتە يىلدىن بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالغان ئىكەن؛ ئۇ ئۇزىنىڭ مۇشۇ مەزگىل ئىچىدە تېخىمۇ زىرەك، تېخىمۇ ئەقىللىق بولۇپ قالغانلىغىغا ئىشىنىدىكەن؛ ئۇ ئۇزىنىڭ گۈزەل چىرايىدىن مەھرۇم بولغانلىغىدىن، سەت بولۇپ كەتكەنلىگىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇزىنىڭ دادىسىنىڭ ئىشگىدىن قوغلاندى قىلىنغان لالما ئىتتەك ھەيدەپ چىقىرىلغانلىغىدىن ھەسرەت چېكىپتۇ. شۇڭا ئۇ يەنە ئانىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ بېقىش قارارىغا كەپتۇ.

ياگو بازارغا كىلىپ ئانىسىنى تېپىپتۇ، ئانىسىدىن سوزىنى زېرىكمەي-تېرىكمەي ئاڭلاشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئۇ ئانىسىغا ئۇزىنىڭ قايسى كۈنى قاتۇاش خوتۇن بىلەن كەتكەنلىگىنى، ئۇزىنىڭ باللىق چېغىدىكى ھەر بىر ئىشنى سوزلەپ بېرىپتۇ، ئۇزىنىڭ جادۇگەر خوتۇننىڭ قول ئاستىدا قانداق قىلىپ يەتتە يىل تېيىن بولغانلىغىنى، ئۇنى تىللىغانلىغى ئۈچۈن، جادۇگەر خوتۇننىڭ ئۇزىنىڭ چىراي-شەكلىنى قانداق قىلىپ ئۇزگەرتىۋەتكەنلىگىنى بىر-بىرلەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. موزدوزنىڭ خوتۇنى نىمە قىلىشىنى بىلەلمەي قاپتۇ. باللىق باللىق چېغىدىكى ئىشلار توغرىسىدا ئېيتقانلىرى راست ئىكەن؛ لېكىن يەتتە يىل تېيىن بولغانلىغىنى ئېيتقان چاغدا، ئانىسى:

ـــ ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، جادۇگەر خوتۇن دېگەنمۇ مەجبۇت ئەمەس، ـــ دەپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئانىسى بۇ سەت پاپىنى كورۇپلا ئۇنىڭدىن بەك يىرگىنىپتۇ، ئۇنىڭ ئوز ئوغلى ئىكەنلىگىگە ئىشەنمەپتۇ. ئاخىر ئۇ ئېرىم بىلەن مەسلەھەتلىشىپ باققىنىم تۇزۇك دېگەن خىيال بىلەن، سۇئالىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپتۇ ـ دە، ياگونى ئەگەشتۇرۇپ مېڭىپتۇ. ئۇلار موزدوزنىڭ دۇكىنىغا كەپتۇ.

ـــ قارىسىلا، ـــ دەپتۇ ئانىسى موزدوزغا، ـــ بۇ ئادەم: مەن سىلەرنىڭ يۇتۇپ كەتكەن ئوغلۇڭلار ياگو بولسەمەن دەيدۇ. ئۇ ماڭا بۇنىڭدىن يەتتە يىل ئىلگىرى قېرى قاقۇاشنىڭ قانداقسىگە ئالداپ ئېلىپ كەتكەنلىگىنى، قانداق سېھىر قىلغانلىغىنى سوزلەپ بەردى.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ دەپتۇ موزدوز غەزەپ بىلەن خوتۇنىنىڭ سوزىنى بولۇپ، ـــ ئۇ ساڭا ئاشۇنداق دېدىمۇ تېخى؟ خەپ توختاپتۇر هارىمى! مەن بۇ گەپلەرنى بىر سائەت بۇرۇن ئۇنىڭغا دەپ بەرسەم، ئۇنىڭ دەرھال بېرىپ سېنى زاڭلىق قىلغىنىنى! سېنى سېھىر قىلىپ مۇشۇنداق قىلىپ قويدىما ئوغلۇم؟ خوپ، ئۇنداق بولسا، مەن سېنى ئەسلى ھالىتىڭگە كەلتۇرۇپ قويماي.

شۇنداق قىلىپ موزدوز ئەدىلا تىلىپ قويغان بىر باغ تاسمىنى ئېلىپ، پاپىنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ تومپىيىپ چىقىپ تۇرغان دۇمبىسىگە ۋە ئوزۇن بىلىگىگە تاسما

بىلەن ساپتۇ، تېنى ئاغرىغان پاپا ۋاقىراپ كېتىپتۇ ۋە يىغلاپ-قاخشاپ قېچىپتۇ.

ھەممە يەردە قازانلىك قۇلىغى توت دىگەندەك، بۇ شەھەردە بەختسىز، شۇنداقلا تۇرقى غەلىتە ۋە كۆلكىسلىك بۇ بالىغا ياردەم قىلىشنى خالايدىغان بىرەر مېھرى-شەپقەتلىك كىشى چىقماپتۇ. شۇ سەۋەپتىن بەختسىز پاپا كۈن بويى ئاچ يۈرۈپتۇ، كېچىسى چېركاۋ ئالدىدىكى ھەم قاتتىق، ھەم سوغاق پەلەمپەي ئۈستىدە يېتىپ تاڭ ئاتقۇزۇشقا مەجبۇر بوپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ئەمدى كوتىرىلگەن قۇياش ئۇنى ئويغىتىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇ مۇنۇلارنى جىددى ئويلاپتۇ: ئاتا-ئانام مېنى تونۇمىدى، ئەمدى قانداق قىلىپ كۈن كەچۈرەرمەن؟ غۇرۇرۇمنى يوقتىپ، بىر ساتراچقا ۋەۋدىسكا بولۇپ يۈرمەيمەن، بىرنەچچە يارماق پۇل ئۈچۈن بىرسىگە ياللىنىپ ھەزىلكەش بولمايمەن. ئەمسە نېمە قىلسام بولىدۇ؟ بۇ چاغدا ئۇ ئوزىنىڭ تېيىن بولغان چاغدا ئاشپەزلىكنى خېلى ئوبدان ئۇگەنگەنلىكىنى بىردىنلا ئېسىگە ئاپتۇ، ئۇ بىرەر ئاشخانىغا بارسام ئىشقا ئالىدىغانلىغدا گەپ يوق دىگەن ئىشەنچكە كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىشنى قارار قىپتۇ.

ئەتراپ يورۇپ، كوچىدا ئادەم كوپىيىشكە باشلاپتۇ، ئۇ ئالدى بىلەن چېركاۋغا كىرىپ، بامدات ئىبادىتىنى قىلىپ بولۇپ ئاندىن يولغا چىقىپتۇ. بۇ يەردىكى غوجا بىر كىنەز بولۇپ، ئاتاقلىق ئاچكوز ئىكەن، ياخشى تائامغا ئامراق ئىكەن، دۇنيا-

نىڭ هەممە يېرىدە ئاشپەز ئىزدەپ يۈرۈپتىكەن. پاپا غوجىنىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ دەرۋازىغا كەلگەندە، دەرۋازىدىن ئۇنىڭدىن نىمىگە كەلگەنلىگىنى سوراپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپتۇ. پاپا ئاشپەز ئۇستام بىلەن كورۇشۇشنى تەلەپ قىپتۇ. دەرۋازىدىلار قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئۇنى باشلاپ ھويلىغا كىرىپتۇ، ئۇنىڭ قەدىمى يەتكەنلىكى يەردە مالاي-چاكارلارنىڭ ھەممىسى قەدەملىرىنى توختىتىپ ئۇنىڭغا قاراپ، ئۇچەيلىرى ئۇزۇلگۈدەك كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋالغان ھەر خىل مالاي-چاكارلار بارا-بارا كوپىيىپ بىر تالاي بوپتۇ، ئۇلارمۇ ئوردىنىڭ پەلەمپىيىگە قاراپ كېلىشىپتۇ. ئات باقار قولىدىكى تاغاقنى تاشلاپتۇ. چاكارلار ئۇ يان-بۇ يان پايپاسلاپ كېتىپتۇ، گىلەم سالغۇچىلار گىلەمنى قېقىشنى ئۇنتۇپتۇ، گويا دۈشمەن كېلىپ قالغاندەك، بىر بىرىنى ئىتتىرىشىپ، پاتىراق بولۇپ كېتىپتۇ، ھەممىسى "پاپا كەلدى، پاپا، ئاۋۇ پاپىنى كوردۇڭلارمۇ؟" دەپ ئۇنىڭ بىرىچە ۋاقىرىشىپتۇ.

ساراي مۇپەتتىشى تېلەتىنى پۈرۈشتۇرۇپ، قولىغا يوغان قامچا ئالغان پېتى ئىشىك ئالدىغا يۈگۈرەپ كەپتۇ:

ــ ھەي بېشىنى يەيدىغانلار، نىمە ئانچە ۋاقىرىشىسەن؟ كىنەز غوجامنىڭ ئۇخلاۋاتقانلىغىنى بىلىشمەمسەن؟ ــ دەپتۇ، ــ دە، قامچىسىنى ئوينىتىپ، زەردە بىلەن بىرنەچچە ئات باقار ۋە دەرۋازىۋەننى قامچىلاپتۇ.

ــ ھەي، غوجام، ــ دەپتۇ ئۇلار، ــ كورمىدىلىمۇ؟ بىز

بىر پەتەكنى، پاپىنى باشلاپ كەلدۇق، بۇنداق پاپىنى تېخى كورۇپ باقمغان بولغدىلە.

پاپىنى كورگەن ساراي مۇپەتتىشىنىڭ كۆلگۈسى كەپتۇ، ئەمما ئۇ كۆلۈپ سالسام ئابرويۇمغا تەسىر يېتىدۇ دەپ ئاران تەسلىكتە ئوزىنى تۇتۇۋېلىپ، كۆلكسىنى تېشىغا چىقارماپتۇ؛ شۇنىڭ بىلەن ئۇ قامچىسىنى دېۋەيلەپ يۇرۇپ باشقىلارنى ھەيدەۋېتىپ، پاپىنى سارايغا باشلاپ كىرىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن نىمە ئىشى بارلىغىنى سوراپتۇ. ئۇ ئاشپەز ئۇستام بىلەن كورۇشىمەن دېگەننى ئاڭلاپ:

ــ ياق، خاتا قىلىدىڭ، بالام! سەن مېنىڭ بىلەن، يەنى ساراي مۇپەتتىشى بولغان مەن بىلەن كورۇشۇشىڭ كېرەك؛ سەن كىنەز غوجامغا كىچىك مالاي بولماقچىمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ ياق، غوجام! ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پاپا، ــ مەن ناھايىتى ئۇستا ئاشپەز، ھەر خىل ئىسسل تائاملارنى ئېتەلەيمەن؛ مېنى ئۇستام بىلەن كورۇشتۇرۇپ قويسلا؛ ئېھتىمال، مېنىڭ ھۇنىرىم ئۇنىڭغا يېقىپ قالار.

ــ ئىختىيار ئۇزەكدە، پاپىجان؛ راستلا ئىش كورمىگەن بىر بالا ئىكەنسەن. قېنى ئاشخانىغا ماڭغىن! كىچىك مالاي بولساڭ ھىچ ئىش قىلمايسەن، قوساق تويغۇدەك يەيسەن، ئىچسەن، ئۇچاڭغا چىرايلىق كىيىم كىيىسەن. ئەمما، ئاشپەزلىك ھۇنىرىڭ كىنەز غوجامنىڭ ئاشپىزى بولۇشقا تېگىشلىك سەۋىيىدىمۇ، ئەمەسمۇ، بۇنى كېيىن كورىسمىز تېخى. ئاشپەزگە يارەمچى

بولساڭ ساڭا ئۇۋال بولۇپ قالارمسكىن، ــ مۇپەتتىش شۇنداق دەپتۇ ــ دە، ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، ئاشپەز ئۇستامىنىڭ ئويىگە باشلاپ مېڭىپتۇ.

ــ غوجام! ــ دەپتۇ پاپا بېشى يەرگە يەتكۈدەك ئېگىلىپ تازىم قىلىپ، بۇ چاغدا ئۇنىڭ بۇرنى گىلەمگە تېگىپتۇ ــ سىزگە ئۇستا ئاشپەز لازىممۇ؟

ئاشپەز ئۇستام ئۇنىڭ باش ــ ئايىغىغا بىر قاراپ چىقىپ، ئارقىدىن ئۇنلۇك كۈلۈپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

ــ نېمە..... سەن ئاشپەزمۇ؟ سەنزە بىزنىڭ ئوچمۇمىزنى شۇ قەدەر پاكار چاغلاپسەن ــ دە، تازا بويۇنداپ قارىسام قازاننى كو ــ رەلەيمەن دەپ ئويلاپسەن ــ دە؟ ھەي، پاپىجان! سېنى بۇ يەرگە ئاشپەزلىككە تونۇشتۇرغان ئادەم سېنى كولدۇرلىتىپ ئەخمەق قىپتۇ.

ئاشپەز ئۇستام بۇ گەپلەردىن كېيىن تولا كۈلۈپ ئىككى مۈڭ بولۇپ قاپتۇ، ساراي مۇپەتتىشى ۋە ئويدىكى چاكارلارمۇ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ.

پاپا تەمكىن تۇرۇپتۇ.

ــ بىر ــ ئىككى تۇخۇم، ئازراق شەرۇەت ۋە ھاراق، ئۇن ۋە دورا ــ دەرمەك بۇ ئائىلە ئۈچۈن ھېچ گەپ ئەمەسقۇ دەيمەن؟ بۇنداق نەرسىلەر سىلەردە تولا، ــ دەپتۇ پاپا، ــ مەن بىرەر خىل مېزىلىك تائام ئېتىپ باقاي، ماڭا ئازراق زوروۇر نەرسە بەرسىڭىزلا، مەن سىزگە كورسىتىپ تۇرۇپ ناھايىتى تېزلا

تەيبارلاپ چىقمەن، ئۇ چاغدا سىز چوقۇم "بۇ يارايدىغان ئاشپەز ئىكەن!" دەپ قالمىسىز.

پەتەك بۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا كىچىك كوزلىرىدىن نۇر چاقناپتۇ، ئۇزۇن بۇرنى پۇلاڭلاپتۇ، سوزلەۋېتىپ ئومچۇكنىڭ پۈتىدەك ئىنچىكە قوللىرى بىلەن ئىشارەت قىپتۇ، ئۇنىڭ تۇرقى ئاجايىپ قىزىق ئىكەن.

—ماقۇل! —دەپتۇ ئاشپەز ئۇستام ساراي مۇپەتتىشنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، —بوپتۇ، چاخچاق ئورنىدا بولسۇن؛ بىللە ئاشخانىغا بارايلى.

ئۇلار نۇرغۇن ئوي-خانا ۋە دالان-كاردورلاردىن ئوتۇپ، ئاشخانىغا كەپتۇ. ئاشخانا ناھايىتى چوڭ بىر ئېغىز ئوي بولۇپ، ناھايىتى چىرايلىق سەرامجانلاشتۇرۇلغان ئىكەن؛ يېگىرمە ئوچاقتا ئوت لاۋۇلداپ كويۇۋاتقان ئىكەن، سۇپ-سۈزۈك بۇلاق سۈيى ئاشخانىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ ئوتىدىكەن، بۇ بۇلاق سۈيىدە بېلىقمۇ بېقىلىدىكەن. ئىچىگە دائىم تەيبارلاپ قويۇلغان ئىشكاپ-جاۋۇنلەر مەرمەردىن ۋە ئىسىل ياغاچلاردىن ياسالغان ئىكەن. ئاشخانىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئون ئېغىز ئوي بار بولۇپ، ھەممىسىدە ھەر خىل يىمەكلىك بار ئىكەن، بۇ يەردە فرانكونىيىنىڭ ھەرقايسى يەرلىرىدە ھەتتا شەرقتە ئەڭ داڭلىق، مېزىلىك دەپ سانالغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى بار ئىكەن. ئاشپەزلەر قول-قولىغا تەگمەي ئىشلىمەكتە ئىكەن، چىنە-قاچا، قازان-

قومۇشلارنىڭ تارالڭ-تۇرۇڭ، جارالڭ-جۇرۇڭلىرى ئاڭلانماقتا ئىكەن. ئاشپەز ئۇستام ئاشخانىغا كىرىشىگىلا، ھەممەيلەن داڭقىتىپ تۇرۇپ قاپتۇ، پەقەت ئوچاقتىكى ئوت لاۋۇلداپ كويۇۋاتقان، بۇلاقتىكى سۇ شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان ئىكەن.

—كىنەز غوجام بۇگۈن نېمە ناشتىلىق بۇيرۇپتۇ؟—دەپ سوراپتۇ ئاشپەز ئۇستام بىر پەشقەدەم ئاشپەز—بىرىنچى ناشتىلىق تائام ئۇستىسىدىن.

—غوجام! ئۇ دانىيە شورپىسى بىلەن ھامبۇرگ كاتلېتكىسى بۇيرۇپتۇ.

—ياخشى،—دەپتۇ ئاشپەز ئۇستام سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ،—كىنەز غوجامنىڭ نېمە يەيدىغانلىغىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ بۇ ئىككى خىل تەس تائامنى ئېتەلەمسەن؟ سەن ھامبۇرگ كاتلېتكىسىنى ھەرگىز ئېتەلمەيسەن، بۇ بىر خىل مەخپى ھۈنەر.

—بۇنىڭدىنمۇ ئاسان ئىش يوق،—دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پەتنەك ئۇلار كۆتمىگەن يەردىن، ئۇ تېمىن بولۇپ يۇرگەن چاغدا بۇ ئىككى خىل تائامنى دائىم ئەتكەن ئىكەن،—بۇنىڭدىنمۇ ئاسان ئىش يوق، ماڭا پالانى-پۇستانى كوكتات، پالانى-پۇستانى دورا-دەرمەك، قاۋان مېيى، ياڭيۇ ۋە تۇخۇم بېرىڭلار، سىلەر دېگەن نەرسىلەرنى ئېتىپ بېرەي،—ئاندىن ئۇ ئاشپەز ئۇستام بىلەن ناشتىلىق تائام ئۇستىسىلا ئاڭلىغۇدەك پەس ئاۋاز بىلەن،—كاتلېتكىغا توت خىل گوش، ئازراق ھاراق، ئودەك مېيى، زەنجۈدىل ۋە "تېتىتقۇ" دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل نەرسە

كېرەك، ــ دەپتۇ.

ــ بەللى! ۋاي بۇ قالتىس گەپتۇ! سەن بۇنى قايسى سېھرگەردىن ئۇگىنىۋالدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئۇستام ھەيران بولۇپ، ــ تامامەن توغرا ئېيتتىڭ، "تېتىستقۇ" دىگەن نەرسىنى سېلىشنى بىزمۇ ئاڭلاپ باقمىغان، دىمىسمۇ، ئۇنى سالسا كاتلېتكا تېخىمۇ مېزىلىك بولىدۇ. ھەقىقەتەن كارامەت ئاشپەز ئىكەنسەن!

ــ بۇنىڭ بۇنداق ھۇنىرى بارلىغىنى چۈشۈمىدىمۇ ئويلاپ باقماپتىكەنمەن، ــ دەپتۇ ئاشپەز ئۇستام، ــ ئەمما ئۇنى ھەر ھالدا سىناپ باقمىنىمىز تۈزۈك. ئۇنىڭ دىگەن نەرسىلىرىنى، ئەسۋاپلارنى ۋە ھەر خىل نەرسىلەرنى بېرىڭلار، ئۇ ناشتىلىق ئېتىپ بەرسۇن.

ئاشپەزلەر ئۇستامنىڭ بۇيرۇغىغا بىنائەن، ھەر خىل نەرسىلەرنى ئۇچاق بېشىغا ئەكەپ قويۇپتۇ؛ بىراق پاپىنىڭ بويى ئۇچاققا يەتمەپتۇ، ھەتتا بۇرنىنى سوزۇپمۇ يەتكۈزەلمەپتۇ. شۇڭا ئۇلار پاپىغا ئىككى ئورۇندۇقنى قاتار قويۇپ، توپىسىگە بىر مەرمەر تاختا قويۇپ بېرىپتۇ. ئاشپەز، ئاشخانا خىزمەتچىلىرى ۋە چاكارلار ئۇنىڭ چۈرىسىدە قاراپ تۇرۇپتۇ، ئۇلار ئۇنىڭ ھۇنىرىنىڭ شۇ قەدەر كامالىغا يەتكەنلىگىدىن، ھەركىتىنىڭ شۇ قەدەر چەبدەس، چاققان ئىكەنلىگىدىن ھەيران بولۇشۇپتۇ. ئۇ دورا ــ دەرمەكلەرنى تەڭشەپ بولغانىدىن كېيىن، ئىككى قازاننى ئوچاققا قويۇپ قاينىتىڭلار، مەن قازاننى چۈشۈر

دىگەنىدە، چۇشۇرۇڭلار دەپ بۇيرۇپتۇ. ئارقىدىن ئۇ بىر، ئىككى، ئۈچ.....دەپ ساناپتۇ. ساناپ بەش يۈزگە كەلگەندە، "پىشتى!" دەپتۇ-دە، تۈۋاقنى ئېچىپتۇ، ئاندىن ئاشپەز ئۇستامنى تېتىپ بېقىشقا تەكلىپ قىپتۇ.

ئاشپەز بىر ئاشخانا خىزمەتچىسىگە ئالتۇن قوشۇق ئەكەلدۇ-رۇپ، ئۇنى بۇلاق سۈيىدە پاكىز يۇيۇپ ئاشپەز ئۇستامغا بېرىپتۇ. ئاشپەز ئۇستام ئالچاڭلاپ ئوچاق بېشىغا كېلىپ، شورپىدىن بىر قوشۇق تېتىپتۇ-دە، ھوزۇر قىلىپ تامشىپ كېتىپتۇ ۋە:

—كارامەت ئوخشاپتۇ، مەن كىنەز غوجامنىڭ نامىدىن قەسەم بېرىمەنكى، كارامەت ئوخشاپتۇ! سىزمۇ تېتىپ باقامسىز، مۇپەتتىش! —دەپتۇ. ساراي مۇپەتتىشى تازىم قىلىپ، ئالتۇن قوشۇقنى ئېلىپ تېتىپ بېقىپتۇ، ھېزىلىكلىگىدىن ئۇنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قاپتۇ.

—سىزنىڭ ھۇنىرىڭىزگە ھەممە ئادەم ئوقۇيدۇ، سويۇملۇق ناشتىلىق تائام ئۇستىسى، سىز تەجرىبىلىك ئاشپەز، لېكىن ئەزەلدىن بۇنداق ئوبدان شورپا ياكى ھامبۇرگ كاتلېتكىسى ئېتىپ باققان ئەمەسسىز! —دەپتۇ ساراي مۇپەتتىشى. ئەمدى ناشتىلىق تائام ئۇستىسىمۇ تېتىپ بېقىپ، قايىل بولۇپ ئۇنىڭغا قول قويۇپتۇ، ئۇ پاپىنىڭ قولىنى سىلكىپ تۇرۇپ:

—ھەي بالا! سەن راستلا تائام ئېتىشكە ئۇستىكەنسەن. "تېتىقۇ"دىن ئازراق سېلىپلا ئاجايىپ تەم كىرگۈزۈۋېتىپسەن، —دەپتۇ.

بۇ چاغدا كىنەزنىڭ ياساۋۇلى ئاشخانىغا كىرىپ كوپچىلىككە كىنەز غوجام ناشتىلىق ئەكەلسۇن دەيدۇ، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇ ئىككى خىل تائامنى كۆمۈش تەخسىگە سېلىپ كىنەزگە كىرگۈزۈپتۇ. ئاشپەز ئۇستام پاپىنى ئوز هوجىرىسىغا باشلاپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقىلى تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ پارىڭى «ئەيسا ئاتا كالامى»نىڭ («ئەيسا ئاتا كالامى» فرانكلارنىڭ ئىبا-دەت قىلغاندا ئوقۇيدىغان كالامى بولۇپ، ئىنجىلنىڭ يېرىمىغىمۇ يەتمەيدۇ) تېگىنى ئوقۇپ بولغىچىلىق ۋاقتىمۇ داۋاملاشمايلا①، بىر چاپارمەن كېلىپ، كىنەز چاقىرىۋاتىدۇ دەپ ئاشپەز ئۇستامنى چاقىرىپتۇ. ئاشپەز ئۇستام دەرھال كىيىمنى كىيىپ، چاپار-مەن بىلەن كېتىپتۇ.

كىنەزنىڭ ناھايىتى خوشال بولغانلىغى تۇرقىدىن چىقىپ تۇرغان ئىكەن. ئاشپەز ئۇستام كىرگەندە، كىنەز كۆمۈش تەخسىدىكى نەرسىلەرنى يەپ تۈگىتىپ، ساقلىنى سۈرتىۋاتقان ئىكەن.

ــ قارا، ئاشپەز ئۇستام! ــ دەپتۇ كىنەز، ــ مەن ئاشپەزلىرىڭ-دىن ئەزەلدىن ناھايىتى رازى؛ ئەمما بۈگۈنكى ناشتىلىقنى كىم ئەتكەنلىگىنى دەپ بەرگىنىچۇ. مەن دادامنىڭ مەرتىۋىسىگە ۋارىسلىق قىلغاندىن بۇيان، بۇنداق مېزىلىك ناشتىلىق يەپ

---

① ئارىدىن ئۇزاق ئوتمەيلا دىمەكچى. ــ ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغۇچىدىن.

باقمىغان ئىدىم. ئېيتقىنا، بۇ ئاشپەزنىڭ ئىسمى نىمە، مەن ئۇنىڭغا بىرنەچچە دۇكاتىن① مۇكاپات بېرىمەن.

ــ كىنەز غوجام! كورمەمىلا ئىشنىڭ قىزىقلىغىنى، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاشپەز ئۇستام ۋە ئەتىگەندە بىرسىنىڭ بىر پاپىنى باشلاپ كەلگەنلىگىنى، پاپىنىڭ ئاشپەز بولىمەن دەپ تۇرۇۋالغانلىغىنى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن بولۇپ ئوتكەن ۋەقەلەرنى كىنەزگە بىر-بىرلەپ سوزلەپ بېرىپتۇ. كىنەز ھەيران بولۇپ، پاپىنى ئالدىغا چاقىرتىپتۇ ۋە ئۇنىڭ كىم بولىدىغانلىغىنى، نەدىن كەلگەنلىگىنى سۇرۇشتۇرۇپ سوراپتۇ. بىچارە ياگو ئوزىنىڭ سېھىر قىلىنىپ مۇشۇ ھالغا كەلتۈرۈپ قويۇلغانلىغىنى، بىر مەھەل باشقىلارغا تېيىن بولغانلىغىنى دىمەيدۇ-دە، ئەلۋەتتە. ئەمما ئۇ ئوزىنىڭ ئاتا-ئانىسز قالغانلىغىنى، بىر مومانىڭكىدە ئاشپەزلىكنى ئۆگەنگەنلىگىنى راستى بىلەن ئېيتىپ بېرىپتۇ. كىنەز ئىچكىرىلەپ سوراپ ئولتۇرماپتۇ، ئۇنىڭغا ئوزىنىڭ يېڭى ئاشپىزىنىڭ غەلىتە چىراي-شەكلى بەك قىزىق تۇيۇلۇپتۇ.

ــ ئەگەر بۇ يەردە قېلىشنى خالىساڭ، ــ دەپتۇ كىنەز، ــ ساڭا يىلىغا ئەللىك دۇكاتىن پۇل، بىر قۇر كىيىم بېرىمەن، بۇنىڭغا بىر كالتە ئىشتان قوشۇپمۇ بېرىمەن. بىراق ھەر كۈنى ماڭا ئوز قولۇڭ بىلەن ناشتىلىق ئېتىپ بېرىشىڭ، چۈشلۈك

---

① دۇكاتىن ــ پۇل نامى. ــ ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغۇچىدىن.

تاتامنى قانداق ئېتىش كېرەكلىگىنى كورسىتىپ ببرىشىڭ ھەمدە مېنىڭ يەمەك-ئىچمەكىمگە پۇتۇنلەي مەسئۇل بولۇشۇڭ كېرەك. سارايدىكى ھەممە ئادەمنىڭ ئىسمىنى مەن قويغان، بۇنىڭدىن كېيىن مەن سېنى "ئۇزۇن بۇرۇن" دەپ ئاتايمەن، ساڭا 2-دەرىجىلىك ئاشپەز دېگەن شەرەپلىك نام بېرىمەن.

"ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا ئۇلۇغ فرانكونىيە كىنىزىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ، ئۇنىڭ پۇتىنى سويۇپتۇ، ئۇنىڭ سادىق چاكىرى بولۇشقا ماقۇل بوپتۇ.

تۇرمۇشى ئەمدى تۇنجى قېتىم كاپالەتكە ئىگە بولغان پاپا ئىشنى كارامەت ياخشى قىپتۇ. "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا كىنىزىنىڭ كىدە ئاشپەز بولغاندىن كېيىن، كىنەز ئوزگىرىپ باشقىچە بىر ئادەم بولۇپ كېتىپتۇ. بۇرۇن ئاشپەزلەر ئۇنىڭ ئالدىغا بىر نەرسە ئەكەلگەندە، ئۇ ھەمىشە چىنە-قاچىلارنى ئۇلارنىڭ بېشىغا ئاتىدىكەن، بىر كۈنى كالا پاقالچىغى ئوبدان پىشمىغان-لىغى ئۈچۈن ئۇ خاپا بولۇپ، ھەتتا كالا پاقالچىغى بىلەن ئاشپەز ئۇستامنىڭ كاللىسىغا قاتتىق ئۇرغان، ئاشپەز ئۇستام شۇ زاماتلا يىقىلىپ چۈشۈپ، ئۇچ كۈن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان ئىكەن. كىنەز ئوزىنىڭ خاپا بولغانىدا قىلغان ئىشلىرىنى بىر-نەچچە ئوچۇم دۇكاتىن پۇل بېرىش بىلەن سالاۋات قىلىۋەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭغا تاماق ئېلىپ كەلگەندە قورقۇپ دىر-دىر تىترىمەيدىغان بىرمۇ ئاشپەز يوق ئىكەن. پاپا ئوردىغا كەلگەندىن بۇيان، سېھرى ئىشلىتىپ ئوزگەرتىۋەتكەنىدەك،

كىنەز پۇتۇنلەي باشقىچە ئادەم بولۇپ قاپتۇ. كىنەز ئوجام بۇرۇن كۆنىگە ئۆچ ئاخ تاماق يىسە، ئەمدى بەش ئاخ تاماق يەيدىغان، ئوزىنىڭ پاكار چاكىرىنىڭ تائام ئېتىش ھۇنىرىدىن پۇخادىن چىققىچە بەھرىمەن بولىدىغان بوپتۇ، تەرىنى پۇرۇشتۇرمەيدىغان، قاپىغىنى توزمەيدىغان بوپتۇ. ئۇنىڭغا ھەر بىر خىل تائام تاتلىق-مەزلىك تېتىيدىغان بوپتۇ، مىجەزىمۇ خۇشخۇي، مۇلايىم بولۇپ، كۈندىن-كۈنگە سەمرىشكە باشلاپتۇ.

كىنەز تاماق ۋاقتىدا كوپىنچە، ئاشپەز ئۇستام بىلەن "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپىنى چاقىرتىپ كېلىپ، بىرىنى ئوڭ تەرىپىگە، بىرىنى سول تەرىپىگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئەڭ ئىسىل تائاملارنى ئوز قولى بىلەن ئۇلارنىڭ ئاغزىغا سېلىپ قويىدىكەن. بۇنداق ھەممەتكە ئېرىشكەن ئاشپەز ئۇستام بىلەن "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا بۇنداق ئىلتىپاتنى ئىنتايىن قەدىرلەيدىكەن.

شۇنداق قىلىپ، پاپىنىڭ نامى پۇتۇن شەھەرگە پۇر كېتىپتۇ. بەزىلەر پاپىنىڭ ئاشپەزلىك ھۇنىرىنى كورۇپ باقساق دەپ ئارقا-ئارقىدىن ئاشپەز ئۇستامغا ئىلتىماس قىپتۇ. بىرنەچچە ئابرويلۇق كىشى ھەتتا ئوز ئاشپەزلىرىنىڭ پاپىدىن ئۇگىنىشى توغرىسىدا كىنەزدىن رۇخسەت ئاپتۇ. ھەر بىر كىشى كۇنىگە يېرىم دۇكاتتىندىن ھەق بەرگەچكە، پاپا نۇرغۇن پۇل تېپىپتۇ. باشقا ئاشپەزلەر بىلەن دوستانە مۇناسىۋەتتە بولۇش، ئۇلاردا كورەلمەسلىك كەيپىياتىنى پەيدا قىلىپ قويماسلىق ئۇچۇن، "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا غوجاملار ئوز ئاشپەزلىرى ئۇچۇن تولىگەن

هەقنى ئۇلارغا ئوز مەيلىچە خەجلەشكە بېرىدىكەن.

"ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا ئىككى يىلغا يېقىن ئاشپەزلىك قىلغاندىن كېيىن تۇرمۇشى ناھايىتى بايلىشىپ ئوتۇپتۇ، نام-ئاتىغىمۇ چىقىپتۇ، بىراق ئۇ ئاتا-ئانىسىنى ئويلىسا، كوڭلى بەك يېرىم بولىدىكەن. ئۇ تاكى توۋەندىكى ۋەقە يۈز بەرگىچە، خاتىرىسىدە قالغۇدەك ھېچقانداق ئىش ئوتۇلمەي ئوبدان كۇن كەچۇرۇپتۇ. "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا نەرسە-كېرەك ئالغاندا بەك چىچەن، بەك تەلەيلىك ئىكەن، شۇڭا ۋاقىت يار بەرسىلا، ئۇ ھامان ئوزى بازارغا بېرىپ توخۇ، ئوردەك، ئوتياش، يەل-يېمىش قاتارلىق نەرسە-لەرنى ئوزى ئەكىلىدىكەن. كىنەز غوجام غاز گوشىگە بەك ئامراق ئىكەن، بىر كۇنى ئەتىگەندە، پاپا غاز بازىرىغا كېلىپ سېمىز-يوغان غازلاردىن سېتىۋالماقچى بوپتۇ. ئۇ ياخشىسىنى تاللايمەن دەپ، بازارنى نەچچە مەرتەم ئارىلاپ چىقىپتۇ. ئۇنىڭ سەت قىياپىتىنى كورگەن كىشىلەر ئۇنى پەقەت مەسخىرە-شاڭخو قىلماپتۇ، ئەكسىچە، ئۇنى كىنەزنىڭ ئاشپىزى دەپ ھورمەتلەپتۇ. ئۇ بۇرۇننى غاز ساتقۇچى ئايالغا قاراتسىمۇ، بۇ ئايال ئامىتم كەلدى دەپ ھىس قىلىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ.

كوچىنىڭ بۇلۇڭىدا ئولتۇرغان ئىلىپ-ساتارلار قاتارىنىڭ ئەڭ بېشىدىكى غاز ساتقۇچى ئايال بىردىنلا پاپىنىڭ كوزىگە چېلىقىپتۇ. لېكىن بۇ ئايال باشقىلاردەك مېلىنى داڭلاپ ۋاقىرىدىمايدىكەن. پاپا بۇ ئايالنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ غازلىرىنى ئوبدان كورۇپ چىقىپتۇ ۋە دەڭسەپ بېقىپتۇ، بۇ غازلار ئۇنىڭ

كۆلدىكىدەك چىقىپتۇ. ئۇ ئۇچ غازنى سۈيىتى بىلەن قوشۇپ سېتىۋاپتۇ-دە، سۈەتنى كەڭ مۇرىسىگە ئېلىپ، ئوردىغا قاراپ يول ئالپتۇ. پاپا ئۇچ غازدىن ئىككىسىنىڭ غازدەك غاقىلداشىغانلىغى، ئۇچىنچىسىنىڭ سۈەتتە جىم ياتقانلىغىغا، پەقەت ئادەمگە ئوخشاش ئاھ ئۇرغانلىغىغا بەك ھەيران بوپتۇ. "بۇ غازنىڭ كېسىلى بار ئوخشايدۇ" دەپتۇ ئۇزىگە ئوزى، "مەن تېزرەك بېرىپ، ئۇنى ئولتۇرۇپ، قازانغا تىقسام بولغۇدەك." لېكىن بۇ غاز ناھايىتى ئوچۇق قىلىپ ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

ئولتۇرمەك بولساڭ مېنى،
چىشلەيمەن شۇئان سېنى.
بوغىماق بولساڭ بوينۇمدىن،
ئايرىلىسەن جېنىڭدىن.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا قاتتىق چوچۇپ كېتىپ، سۈەتنى دەرھال يەرگە قويۇپتۇ. بۇ غاز يولتۇزدەك چاقناپ تۇرىدىغان چىرايلىق كوزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ، يەنە بىر ئۇھ تارتىپتۇ.

—خۇدايا توۋا! —دەپ توۋلۇپتىپتۇ پاپا، —غاز خېنىم! سىلە زۇۋان سۆرىدىغان غازكەنلىغۇ؟ بۇنداق ئىش چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەن ئىدى. ھە، قورقمىسلا! مەن ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىغان ئادەم، سىلىدەك ئاجايىپ جانۋارغا زىيان يەتكۈزمەيمەن.

ئەمما مەن شۇنىڭغا قول باغلىشالايمەنكى، سىلە ھەرگىز ئەسلىدىلا بۇنداق پەيلىرى بار غاز بولمىسلا كېرەك. ئۇزەممۇ بىر چاغلاردا ئەرزىمەس تىنىن بولغان.

ــ توغرا ئېيتتىڭىز، ــ دەپتۇ غاز، ــ مەن مۇشۇنداق يىرگىنىشلىك بىر قات تېرە بىلەن يارالغان ئەمەس. ھەي، ئۇلۇغ ۋەتىبوكىنىڭ قىزى مىمى ئۇز ھاياتىنى بىر كىنەزنىڭ ئاشخانىسىدا قۇربان قىلىدۇ دەپ ھەرگىز ئويلاپ باقمايتىكەنمەن!

ــ خاتىرجەم بولسىلا، سويۇملۇك مىمى خېنىم، ــ دەپتۇ پاپا ئۇنى بەزلەپ، ــ مەن بىر مومىن بەندە، جانابى كىنەزنىڭ ئىككىنچى دەرىجىلىك ئاشپىزى، ھېچكىم سىلىنى ئۇنداق-بۇنداق قىلالمايدۇ. مەن ئۇز ھوجرامدا سىلىگە بىر كاتەك جوندەپ بېرەي، شۇ يەردە تۇرسىلا، سىلىگە يېتەرلىك دان بېرىپ تۇرىمەن، بوش ۋاقىتلاردا سىلە بىلەن پاراڭلىشىمەن. مەن باشقا ئاشپەزلەرگە ھەر خىل، ھەر ياڭزا ئالاھىدە كوكتات يوپۇرماقلىرى بىلەن كىنەزگە ئاتاپ بىر غاز بېقىۋاتىمەن دەيمەن. پۇرسەت بولسىلا، سىلىنى قويۇۋېتىمەن.

غاز كوزىگە ياش ئېلىپ پاپىغا رەھىمەت ئېيتىپتۇ. پاپا ئۇز ۋەدىسىدە تۇرۇپتۇ، ئۇ ھىلىقى ئىككى غازنى سويۇپ، كىنەزگە ئاتاپ ئالاھىدە بېقىلغان غاز دىگەن بانا بىلەن، مىمىغا ئايرىم بىر كاتەك سىلىپ بېرىپتۇ. پاپا بۇ غازنى ئادەتتىكى دان بىلەن ئەمەس، بەلكى قازان ئىنى ۋە كەمپىتلەر بىلەن باقىدىكەن. بوش ۋاقىتى چىقسىلا، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ، ئۇنىڭغا

تەسەللى بېرىدىكەن. ئۇلار كەچۈرمىشلىرىنى بىر بىرىگە دېيىشـ كەندىن كېيىنلا، پاپا بۇ غازنىڭ تارىخىنى بىلىپتۇ. ئەسلىدە بۇ غاز گوتلاند ئارىلىدىكى سېھرىـگەر ۋىتىبوكـنىڭ قـىزى بولۇپ، ۋىتىبوك بىلەن بىر قېـرى جادۇگەر خـوتۇن ئارىسـىدا تالاش ـ تارتىش بولغان، بۇ جادۇگەر خـوتۇن ھىلە ـ مىكـىر ئىشلىتىـپ ۋىتىبوكنى يەڭگەن ئىكەن. جادۇگەر خوتۇن ئوچمـىنى مىمـىدىن ئېلىـپ، ئۇنى بىر غازغا ئايـلانـدۇرۇپ قويۇپ، يـىراق يەرگە ئېلىپ كەتكەن، ئاندىن مۇشۇ يەرگە ئېلىـپ كەلـگەن ئىـكەن. "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا ئوز كەچمىشلىرىنى مىمغا سوزلەپ بەرگەنـدىن كېيىن، مىمى:

ـــ مېنىڭـمۇ سېھرىگەرلىكتىن بىر ئاز خەۋىـرىم بار، دادام ئىمكانىيەت يار بەرگەن دائىرە ئىچىدە ماڭـا ۋە سىڭىللىرىـمـغا سېھرىگەرلىكنىڭ بەزىبىر دەسلەپـكى ساۋاتلىرىـنى ئوگەتـكەن. كوكتات سۇيىتى ھەققـىدە بولغان ماجـىراغا قارىغانـدا، سەيـنى پۇرىغان چاغدا سىزدە بولغان تۇيۇقسىز ئوزگىرىشكە ۋە بايا سىز دىگەن مومايىنىڭ ئېيتقان سوزلىرىگە قارىغاندا، سىزنى كوكتاتـقا ئەپسۇن ئوقۇپ باشقا تۇسـكە كىرگۈزگەنـلىگـىنى كورۇۋېلىـش مۇمكـىن، دىـمەك، ئەگەر جادۇگەر خـوتۇن سـىزگە ئەپـسۇن ئوقۇشتا پايدىلانغان كوكتاتنى تاپساقلا، سىز ئەسلىگىزگە كېلىـسىز، ـــ دەپتۇ.

بۇ سوزلەر بۇنداق كوكتاتنى نەدىن تاپاي، دەپ ئويلىـغان پاپىغا ئانچە بەك تەسەللى بېرەلمەپتۇ. بىراق ئۇ يەنىلا ئۇنىڭغا

رەھمەت ئېيتىپتۇ ھەمدە پاپىدا ئازراق بولسىمۇ ئۇمىت پەيدا بوپتۇ.

بۇ چاغدا، خوشنا شەھەردىن بىر ماركىز (كىنەزنىڭ دوستى) كىنەزنى يوقلاپ كەلگەن ئىكەن. كىنەز ئۇزىنىڭ "ئۇزۇن بۇرۇن" پاپا ئاشپەزنىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا مۇنۇلارنى تاپىلاپتۇ:

ــ ئەمدى ئوزەڭنىڭ ماڭا سەممى-ساداقەت بىلەن ئىشلەيدىغان-ئىشلىمەيدىغانلىغىڭنى، ھۇنىرىڭنىڭ كامالەتكە يەتكەن-يەتمىگەنلىگىنى ئىسپاتلايدىغان ۋاقتىڭ كەلدى. ماڭا مېھمان بولۇپ كەلگەن بۇ ماركىز غوجام، مەندىن قالسا، تاماقنىڭ ھەممىدىن ياخشىسىنى يەيدىغان ئادەم، ئاشپەزلەرنىڭ ھۇنىرىنىڭ قانداقلىغىنى بىلىدىغان چىچەن ئادەم. سەن ھەر كۇنى تاماقنى ئوبدان ئېتىشىڭ، چوقۇم ئۇنى بارغانسېرى ھاڭ-تاڭ قالدۇرۇشۇڭ كېرەك. ئۇ مېھمانكىدە تۇرغان مەزگىلىدە تەكرار سەي كەلتۇرۇلمىسۇن، تەكرار بولۇپ قالسا، مېھمانىدىن ياخشىلىق كۇتمە. مۇشۇ تەلۇمنى ئورۇنلىساڭلا بولدى، لازىملىق نەرسە-لەرنى، نېمە بولۇشىدىن قەتئى نەزەر، غەزىنچىدىن ئېلىۋەر، ئالتۇن ۋە ئالماسنى مايدا قورۇيمەن دىسەڭمۇ ئېختىيارىڭ. گاداي بولۇپ كەتسەم كېتەيكى، ئۇنىڭ ئالدىدا يۇزۇمگە سەت بولىدىغان ئىش بولمىسۇن.

كىنەز سوزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ. پاپا ئەدەپ بىلەن تازىم قىلىپ:

ـــ چوقۇم سىزنىڭ تاپشۇرۇغىڭىز بويىچە ئىشلەيمەن، كىنەز غوجام! خۇدا بۇيرۇسا، بۇ رىزقلىق ماركىز غوجام چوقۇم ھەممە تائامدىن رازى بولىدۇ، ـــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

پاپا ئۇزىنىڭ ھەممە ھۇنىرىنى كورسىتىپتۇ. ئۇ خوجايىنىنىڭ پۇلىنى ئايماپتۇ، ئۇزىنىڭ كۇچىنى تېخمۇ ئايماپتۇ. ئۇ كۇن بويى ئىس-تۇتەك ئىچىدە ئىشلەيدىكەن، ئۇ ئاشخانىدا قوماندان بولغاچقا، ئاشخانا خىزمەتچىلىرىگە ۋە توۋەن دەرىجىلىك ئاشپەزلەرگە بۇيرۇق بېرىپ ۋاقىراپ تۇرىدىكەن، ئۇنىڭ ئاۋازى ئاشخانىنى بىر ئالىدىكەن.

ھىلىقى ماركىز كىنەزنىڭ ئوردىسىدا پۇخادىن چىققىچە يەپ-ئىچىپ ئون توت كۇن تۇرۇپتۇ. ئۇلار كۇنىگە كەم دىگەندە بەش ۋاخ تاماق يەيدىكەن، كىنەز پاپا ئاشپىزىنىڭ ھۇنىرىدىن بەك رازى بوپتۇ. چۇنكى ئۇ مېھمانىنىڭ تەرىدىن ئۇنىڭ قانائەتلەنگەنلىگىنى بىلگەن ئىكەن. كىنەز ئون بەشىنچى كۇنى پاپا ئاشپەزنى دەستۇرخان ئالدىغا چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنى ئۇزىنىڭ ئەزىز مېھمىنى بولغان ماركىز بىلەن كورۇشتۇرۇپتۇ ھەمدە ماركىزدىن پاپىدىن رازى بولغان-بولمىغانلىغىنى سوراپتۇ.

ـــ سەن ھەقىقەتەن كارامەت ئاشپەز ئىكەنسەن، ـــ دەپتۇ ناتونۇش ماركىز، ـــ نېمىنىڭ مېزىلىك ئىكەنلىگىنى بىلىدىكەنسەن. مەن بۇ يەردە شۇنچە ئۇزاق تۇردۇم، سەن بىرەر خىل سەينىمۇ تەكرار قورۇمىدىڭ، ئۇنىڭ ئۇستىگە سەيلەرنىڭ تەمى

ناھايىتى ئوبدان بوپتۇ. ئەمما سەندىن بىر نەرسىنى سورايمەن: شۇنچە ئۇزاق ۋاقىتتىچە نىمە ئۈچۈن تاماملارنىڭ خانىشى دەپ ئاتالغان سۈزلۈينا① گوشنىنى ئېتىپ بەرمەيسەن؟

پاپا قاتتىق چوچۈپتۇ. چۈنكى ئۇ بۇنداق گوشنان خانىشنىڭ ئېتىنى پەقەت ئاڭلاپ باقماپتىكەن. شۇنداقتىمۇ ئۇ تەمكىن ھالدا جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ:

ــ ھە، ماركىز غوجام! ئالدىرمىسىلا، مەن سىلىنىڭ نۇرلىرى ئوردىنى ئۇزاقراق يورۇتۇپ تۇرسىكەن دېگەن ئارزۇدا بولغانلىغىم ئۈچۈن بۇنداق تاماننى تېخى سىلىگە تەقدىم قىلمىدىم. بالدۇر تەقدىم قىلۇەتسەم، خوشلىشىدىغان كۈنى سىلىنى تەبرىكلەيدىغان نەرسە بولماي قالىدۇ ــ دە، گوشنان خانىشتىن باشقا نەرسە سېلىنى مۇبارەكلەشكە قانداقمۇ باپ كەلسۇن!

ــ شۇنداقمۇ؟ ــ دەپتۇ كىنەز قاقاقىلاپ كۈلۈپ، ــ چوقۇم مەن ئۇ ئالەمگە كەتكەن چاغدا ئاندىن تەبرىكلەيدىغان ئوخشايسەن، شۇنداقمۇ؟ چۈنكى ئەقەللىسى مەندەك ئادەمگىمۇ مۇشۇنداق گوشنانىدىن بىرەر قېتىم ئېتىپ بەرمىدىڭ ــ دە! خوشلىشىقا باشقا نەرسە ئويلاپ قويارسەن، بۇنداق گوشنانىنى ئەتە چوقۇم ئېتىپ دەستۇرخانغا كەلتۈرۈشۈڭ كېرەك.

ــ تاپشۇرۇغمىزنى بىجا قىلاي، كىنەز غوجام! ــ دەپتۇ پاپا

---

① سۈزلۈينا دېگەن سوزنىڭ خانىش ئايىم، ئايال پادىشا دېگەن مەنىلىرى بار.

ۋە دەرھال چىقىپ كېتىپتۇ. ئەمدى رەسۋا بولىدىغان ۋە پىشكەللىك باسىدىغان كۈن يېتىپ كەلگەن بولسا كېرەك دەپ ئويلىغان پاپىنىڭ كۆڭلى غەش بوپتۇ. ئۇ بۇنداق گوشىنىنى قانداق ئېتىشنى ئۇقمايدىكەن. ئۇ ئوزىنىڭ ھوجرىسىغا كىرىپ، ئوزىنىڭ تەلەيسىزلىگىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاپتۇ. غاز مىسى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ــ غاز ئۇنىڭ ھوجرىسىدا ئەركىن ماڭالايدىكەن ــ ئۇنىڭدىن نېمىشقا يىغلايدىغانلىغىنى سوراپتۇ.

ــ يىغلىمايمۇ، ــ دەپتۇ ئۇ سۇزلۇينا گوشىنىنى توغرىسىدىكى گەپنى ئاڭلاپ، ــ بۇ تاماق دادامنىڭ دەستۇرخىنىدا دائىم بولاتتى. ئۇنىڭ خۇرۇچلىرى تېخى ئېسىمدە غۇۋا تۇرۇپتۇ. گەرچە زورۇر نەرسىلەر تولۇق بولمىسىمۇ، پالانىدىن مۇنچە، پۇستانىدىن مۇنچە سېلىڭ، بۇ غوجاملارنىڭ شۇنچىۋالا ئىنچىكىلەپ كەتكۇچلىك ئىشتىيىمۇ بولمىسا كېرەك.

پاپا مىمىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ خوشاللىغىدا سەكرەپ كېتىپتۇ، ئۇ ئوزى بۇ غازنى سېتىۋالغان كۈنىنى قۇتلۇقلاپ، گوشنان خانىش ئېتىشكە تۇتۇنۇپتۇ. ئۇ كىچىگىدىن بىرنى ئېتىپ باققان ئىكەن، تازا ئوخشاپتۇ. ئۇ ئاشپەز ئۇستامغا تېتىتىپ كورۇپتىكەن، ئاشپەز ئۇستام ئۇنى ھۇنىرىڭ قالتىس ئىكەن، ھەممە نەمە قولۇڭدىن كېلىدىكەن دەپ يەنە بىر قېتىم ماختاپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى، ئۇ چوڭراق بىر گوشىنىنى چورىسىگە گۈل چىقىرىپ پىشۇرۇپتۇ ۋە مېھمانىنىڭ ئالدىغا ئىسسىق پېتى كىرگۈ-

زۇپتۇ. ئۇزىمۇ ئەڭ چىرايلىق كىيىمىنى كىيىپ تاماقخانىغا كەپتۇ. ئۇ تاماقخانىغا كىرگەن چاغدا، توغرىسىغۇچى ئۇستام گوشنانىنى توغراپ، كىچىك كۆمۈش قوشۇقلارغا سېلىپ، كىنەز ۋە ئۇنىڭ مېھمىنىنىڭ ئالدىغا قويۇۋاتقان ئىكەن. كىنەز چوڭراق بىر پارچىسىنى ئاغزىغا سېلىپ، كوزىنى يوغان ئېچىپ تورۇسقا قاراپتۇ ۋە گوشنانىنى يۇتۇۋەتكەندىن كېيىن:

ــ پاھ! پاھ! پاھ! گوشنان خانىش دىگۈچىلىگى بار ئىكەن؛ پاپا ئاشپىزىمنىمۇ ئاشپەزلەر شاھى دىسە بولىدىكەن، شۇنداقمۇ، جان دوستۇم؟ــ دەپتۇ.

مېھمان كىچىك توغرالغان بىرنەچچە پارچىنى ئاغزىغا سېلىپ، ئالدىرىماي چاينا تېتىغاندىن كېيىن، چىرايىدا مەسخىرىلىك ۋە ياراتماسلىق كۆلكىسى پەيدا بوپتۇ.

ــ گوشنان ھەقىقەتەن ياماڭ ئەمەس بوپتۇ، ــ دەپتۇ ئۇ ۋە تەخسىنى نېرىغا ئىتتىرىپ قويۇپتۇ، ــ بىراق سۆزلۈينا گوشنېنىغا دىگەندەك ئوخشاپ كەتمەپتۇ؛ مېنىڭچە شۇنداق.

كىنەز ناھايىتى خاپا بوپتۇ، قوشۇمسى تۇرۇلۇپتۇ، ئۇيالغىنىدىن يۈزى پوكاندەك قىزىرىپ كېتىپتۇ:

ــ ھوي، ئىتنىڭ بالىسى! ــ دەپ توۋلاپتۇ ئۇ، ــ سەن مۇشۇنداق بىر نىمە بىلەن مېنى ئالدىماقچى بولدۇڭمۇ؟ مۇشۇنداق قاملاشمىغان بىر نىمىنى ئەتكىنىڭنىڭ جازاسى قىلىپ يوغان كاللاڭنى تېنىڭدىن جۇدا قىلدۇرىۋەتسەم توغرا بولىدۇ.

ــ تەخسر غوجام! بۇ گوشنانىنى پۈتۈنلەي قائىدە بويىچە

ئەتتىم، ھەرگىز بىرەر نەرسە كېمىپ قالغىنى يوق! ــ دەپتۇ پاپا دىر-دىر تىترەپ تۇرۇپ.

ــ يالغان گەپ قىلما، مۇتەھەم! ــ دەپتۇ كىنەز ۋە پاپىنى بىرنى تېپىۋېتىپ، ــ دوستۇم بىر نەرسە كەم دەپ قارىسىغا دىمەيدۇ. مەن سېنى چاناپ قىيما قىلدۇرۇپ، گوشۇڭدىن گوشنان ئەتكۈزمىسەم، خەپ!

ــ رەھمى قىلغايلا، رەھمى قىلغايلا! ــ دەپ يالۋۇرۇپتۇ پاپا ۋە مېھمانلىك ئايمغىغا يىقىلىپ، ئۇنلىك پۇتىغا ئېسىلىپ، ــ ئېغىزلىرىغا تېتىمغان گوشنانداا نىمە نەرسە كەم بولۇپ قالغانلىغىنى ئېيتىپ بەرسىلىكەن. ئازراقلا گوش ۋە بىرەر ئوچۇم ئۇننى دەپ جېنىمغا زامىن بولمىسلا.

ــ بۇنلىك ساڭا ھېچقانچە يارىدىمى تەگمەيدۇ، ھەي ئەزىز ئۇزۇن بۇرۇن، ــ دەپتۇ مېھمان كۆلۈمسىرەپ، ــ مەن تۇنۇگۈنلا سېنىك بۇنداق گوشنانىنى مېنىك ئاشپىزىمچىلىك ئېتەلمەيدىغانلىغىنى سەزگەن ئىدىم. گېپىمگە قۇلاق سال، بۇ گوشنانداا "چۇشكۇرۇك ئوتيېشى" دىگەن كوكتات كەم، بۇنداق كوكتاتنى بۇ ئەتراپتا ھېچكىم بىلمەيدۇ، شۇ كوكتات بولمىسا، گوشنان مېزىلىك بولمايدۇ، كىنەز خوجايىنىمۇ بۇنداق تاتامىدىن بەھرىمەن بولالمايدۇ.

فرانكونىيە كىنەزىنىك قۇيقا چېچى تىك بوپتۇ.

ــ مەن چوقۇم بۇنداق گوشنانىنى يەپ كورمەي قالمايمەن، ــ دەپتۇ كوزىدىن ئوت يېنىپ تۇرغان كىنەز ژاقىراپ، ــ

مەن كىنەزلىك شوھرىتىم بىلەن قەسەم بېرىمەنكى، سىز بۇيرۇتقان گوشنانىنى ئەتە ئەتكۈزۈپ ئالدىڭىزغا كەلتۈرەلمىسەم، بۇ ئەبلەخنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ ئوردا دەرۋازىسىغا ئېسىپ قويىمەن. يوقال كوزۇمدىن ئىتنىڭ بالىسى، مەن يەنە بىر قېتىم يىگىرمە توت سائەتلىك سۈرۈك بەردىم.

كىنەز ئاشۇنداق ۋاقىراپتۇ، بۇنداق كوكتاتنىڭ ئېتىنى ھېچ ئاڭلاپ باقمىغان پاپا ئوز ھوجىرىسىغا قايىتىپ كېلىپ، ئوزىگە بالا-قازا كەلگەنلىگىنى، جېنىدىن جۈدا بولىدىغانلىغىنى غازغا يىغلاپ تۇرۇپ ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ــ ئىش شۇلا بولىدىغان بولسا، ــ دەپتۇ غاز خېنىم، ــ مەن سىزگە ياردەم قىلالايمەن: دادام ماڭا كوكتاتلارنى پەرق ئېتىشنى ئۆگىتىپ قويغان. باشقا ۋاقىتلاردا بولغان بولسا، جېنىڭىز ئامان قالمىغان بولار ئىدى، تەلىيىڭىز بار ئىكەن، ھازىر دەل ئاينىڭ بېشى، دەل بۇنداق كوكتات چېچەكلەيدىغان مەزگىل. ئوردا ئەتراپىدا كونا كاشتان دەرىخى بارمۇ؟

ــ بار! ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئوزۇن بوروڭ كوڭلى بىر ئاز ئەمىن تېپىپ، ــ كول بويىدا، بۇ ئوردىدىن ئىكىكى يۇز قەدەم يىراقلىقتا بىرمۇنچە دەرەخ بار؛ كاشتان دەرىخىنى سوراپ نىمە قىلىسىز؟

ــ بۇنداق كوكتات پەقەت قەدىمىي كاشتان دەرىخىنىڭ تۈۋىدىلا ئوسىدۇ، ــ دەپتۇ ھىمى، ــ ۋاقىتنى ئوتكۈزۈۋەتمەي، لازىملىق نەرسىنى تاپقىلى بېرىڭ، مېنىمۇ ئېلىۋېلىڭ، تالاغا

چىققاندىن كېيىن مېنى قويۇۋەتسىڭىز ئۆزەم تېپىپ بېرىمەن.

پاپا غاز خېنىمىنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە، ئۇنى كوتەرگەن پېتى ئوردا دەرۋازىسىغا كەلگەن ئىكەن. پوست مىلتىغىنى كوتىرىپ ئۇنىڭغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ ھە ئۇزۇن بۇرۇن، سەن ئەمدى تۇغەشتىڭ، ئوردىدىن چىقىشىڭغا رۇخسەت يوق، سېنى ئىشكتىن چىقارماسلىق ھەققىدە قاتتىق بۇيرۇق ئالغانمەن.

ــ باقىقا چىقسام بولار؟ ــ دەپتۇ پاپا، ــ ھەمرايىڭىزنى ئەۋەتىڭ، ئوردا مۇپەتتىشىدىن سوراپ باقسۇن، باقمىقا ئوتياش-كوكتاتقا چىقسام بولامدىكىن؟

پوست سوراپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتكەن ئىكەن، ئۇ رۇخسەت ئېلىپ كەپتۇ؛ باغنىڭ ئەترابى ئىگىز تام بولغاچقا، پاپىنى ھەرگىزمۇ قېچىپ كېتەلمەيدۇ دەپ ئويلاشقان ئىكەن. ئۇزۇن بۇرۇن مەمنى ئېلىپ تالاغا چىقىپتۇ-دە، ئۇنى يەرگە ئاستاغىنا قويۇپتۇ؛ مەمى خېنىم كاشتان دەرىخى ئوسكەن كول بويىغا بېرىنچى بولۇپ ئۇچقاندەك چېپىپتۇ. يۇرىگى گۈپۈلدەپ سالغان ئۇزۇن بۇرۇن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپتۇ. ئۇ ئەڭ ئاخىرقى ۋە بىردىن-بىر ئۈمىدىنىڭ قانداق نەتىجە بېرىشىنى كۈتمەكتە ئىكەن. ئەگەر بۇنداق ئوتياش تېپىلماي قالسا، ئوزەمنى كولگە تاشلاپ ئولۇۋېلىشقا رازىمەنكى، ھەرگىز باشقىلارنىڭ قولىدا ئولمەيمەن دېگەن قەتئى نىيەتكە كەپتۇ پاپا. غاز خېنىم ئۇ يان، بۇ يان چېپىپ يۇرۇپ، ھەممە كاشتان دەرىخى ئارىسىدىكى

ئۇششاق ئوت-چوپلەرنى ئاغزى بىلەن قايرىپ ئاختۇرۇپتۇ. ئەمما بۇنىڭدىن نەتىجە چىقماپتۇ، ھەچنىمە تېپىلماپتۇ. غاز خېنىم بەك بىئارام ۋە تىنىمسىز بولۇپ كېتىپ، يىغلۇۋېتىپتۇ؛ بۇ چاغدا كۈن كەچ بولۇپ، قاراڭغۇ چۈشكەن، ئەتراپتىكى نەرسە-لەرنى پەرقلەندۈرۈش ناھايىتى تەس بولۇپ قالغان ئىكەن.

پاپا ئۇشتۇمتۇت كولنىڭ نېرىقى قېتىغا قاراپتۇ ۋە بىردىنلا:

ــ قاراڭ، قاراڭ، كولنىڭ نېرىسىدا يەنە بىر تۈپ يوغان كاشتان دەرىخى تۇرىدۇ؛ ئاشۇ ياقتا بىرىپ ئىزلەپ باقايلى، بەلكىم، تەلىيىم بولسا شۇ ياقتىن چىقىپ قالار.

غاز بىر ئۇچۇپ، بىر سەكرەپ ئالدىدا مېڭىپتۇ، پاپا ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئىنچىكە پاچاقلىرىنى جىددى ئىشقا سېلىپ ئەڭ تېز سۈرئەتتە يۈگرەپتۇ. كاشتان دەرىخىنىڭ تۈۋى ھەچنىمە كورۇنمىگۈدەك ھالەتتە قاپ-قاراڭغۇ ئىكەن. ئەمما ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن، غاز تۈيۈقسىز قەدىمىنى توختىتىپ، خوشال-لىقتىن قاناتلىرىنى قېقىپتۇ ۋە تېزلىكتە بېشىنى ئوت-چوپ ئىچىگە تىقىپ، بىرتال نەرسىنى چىشلۇۋېلىپ، ئۇنى ھەيران بولۇپ تۇرغان ئۇزۇن بۇرۇنىغا ھېچ ئىككىلەنمەستىن بېرىپ:

ــ ھىلىقى ئوتياش مۇشۇ، بۇ يەردە كوپ ئىكەن، ئەمدى بۇنىڭدىن غەم قىلمىسىكىزمۇ بولغۇدەك، ــ دەپتۇ.

پاپا بۇ ئوتياشقا سىنچلاپ قاراپتۇ. ئوتياشنىڭ دىماقىغا ئۇرۇلغان ئىسىل پۇرىغى ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز ھالدا ئۇزۇنىڭ قىياپىتىنىڭ ئۇزگەرگەن ۋاقتىدىكى ئەھۋالنى ئەسلىتىپتۇ. بۇ

ئوتياشنىڭ غولىمۇ، يوپۇرماقلىرىمۇ ئاچ يېشىل بولۇپ، قىپ-قىزىل گۈلى بار ئىكەن. گۈل بەرگىنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى ئالتۇندەك سېرىق يوللۇق ئىكەن.

ــ خوداغا شۈكرى! ــ ۋاقىرىۋېتىپتۇ پاپا ئاخىر، ــ ھەقىقەتەن موجىزە ئىكەن! مېنى بىر تېيىندىن مۇشۇنداق رەسۋا قىيا-پەتكە كىرگۈزگەن نەرسە مۇشۇ ئوتياش، بۇ گېپىم ئىشەنچلىك. مەن سىناپ باقايمۇ؟

ــ ئالدىرىماڭ، ــ دەپتۇ غاز ئىلتىماس قىلىپ، ــ بۇ ئوتياشتىن ئاۋال بىر تۈتام ئۈزۈۋېلىڭ، بىز ئاۋال ھوجرىڭىزغا قايتىپ بارايلى، پۇل-پىچەك، نەرسە-كېرەكلىرىڭىزنى يىغىش-تۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن بۇ ئوتياشنىڭ كارامىتىنى كۆرەيلى.

ئۇلار مۇشۇ بويىچە ئىش كۆرۈپ، پاپىنىڭ ھوجرىسىغا قايتىپ كەپتۇ. پاپا ناھايىتى جىددىلىشىپ كەتكەچكە، يۈرىگىنىڭ سوققان ئاۋازىمۇ ئاڭلىنىپ تۇرۇپتۇ. پاپا تېجەپ قالغان ئەللىك-ئاتمىش دۆكاتىن پۇلىنى، بىرنەچچە قۇر كىيىمى ۋە بىرنەچچە ئايىغىنى بىر بوپا قىلىپ تۇگۈپ، ئاندىن:

ــ ئى خۇدايا پەرۋەردىگارا، مېنى بۇ ئېغىر يۈكتىن ئازات قىلغايسەن، ــ دەپتۇ-دە، بۇرنىنى ھىلىقى ئوتياشنىڭ ئىچىگە تىقىپ، ئىسسىق پۇراقنى بىر ھازاغىچە پۇراپتۇ.

ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىكى ئۈگە-ئۈگىلىرى دەرھال قوزغە-لىپ، تاراس-تۇرۇس قىلىپ ئاۋاز چىقىرىپتۇ، ئۇ ئوزىنى بېشى مۇرىسىدىن سوزۇلۇپ چىققاندەك سېزىپتۇ، بۇرنىغا كوزىنىڭ

قىرىدا قارىغۇدەك بولسا، بۇرنى بارغانسېرى كىچىكلەپ بارغۇ-دەك، دۇمبىسى بىلەن كوكرىگى تۇزۇلۇپتۇ، پۈتىمۇ ئۇزىراپتۇ.

غاز بۇ ئۇزگىرىشلەرنى ھەيرانلىق بىلەن كورۇپ تۇرۇپتۇ.

ــ پاھ! سىز نىمە دېگەن ئېگىز، نىمە دېگەن چىرايلىق-ھە! ــ دەپتۇ غاز، ــ خۇداغا شۈكرى، پۈتۈنلەي باشقىچە قىياپەتكە كىردىڭىز! ــ ياگو ئادەتتىن تاشقىرى خوشال بولۇپ، ئىككى ئالقىنىنى جۈپلەپ دۇئا قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ مۇشۇ خوشاللىغىدا غاز مىمىغا مىڭلاپ-تۇمەنلەپ تەشەككۇر بىلدۇرۇشنى ئەسلا ئېسىدىن چىقارماپتۇ. گەرچە ئۇنىڭ ئويىگە قايتىپ ئاتا-ئانىسى بىلەن كورۇشكۈسى تازا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ مىننەت-دارلىغى مۇنداق ئارزۇ-تىلىگىدىن ئۇستۈن كەپتۇ. ئۇ مۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن گورنىڭ ئاغزىدىن يېنىپ كەلگەن، بۇ ئىشتا سىزدىن مىننەتدار بولماي كىمدىن مىننەتدار بولاي؟ سىز بولمىغان بولسىڭىز مەن بۇنداق كوكتاتنى ھەرگىزمۇ تاپالمىغان بولاتتىم، مەن مەڭگۈ ئاشۇنداق قىياپەتتە قېلىۋەرگەن بولاتتىم، ئېھتىمال، جاللاتلارنىڭ قىلىچى ئاستىدا ئولگەن بولاتتىم. چوقۇم قىلغان ياخشىلىغىڭىزنى قايتۇرىمەن. مەن سىزنى دادىڭىز بىلەن كورۇشتۇرۇشكە ۋەدە بېرىمەن؛ ئۇ ھەرخىل سېھىرنىگەرلىكىنى ئۇستا، ئۇ سىزنى جادۇگەرلىكتىن ئاسانلا ئازات قىلىدۇ.

كوزىدىن شاتلىق ياشلىرى ئاقىقان غاز ياگونىڭ تەكلىۋىنى ماقۇل كورۇپتۇ. ياگو غازنى باشلاپ خوشال-خورام ھالدا ئور-

دىدىن چىقىپ، مىمىنىڭ يۇرتى ــ دېڭىز ساھىلى تەرەپكە قاراپ يول ئېلىپتۇ، ئۇنىڭ كوڭلىدىكىنى ھېچكىمۇ بىلەلمەپتۇ.

بۇ ھىكايىنىڭ ئاخىرىسىنى مەن دەپ بېرەي: ئۇلار كوزلىگەن مەنزىلگە ئامان-ئېسەن يېتىپ بېرىپتۇ. ۋېنېتسىيە قىزىنى سېھىرلىگەرلىكتىن ئازات قىپتۇ، ياگۇنى نۇرغۇن سوغا-سالاملار بىلەن يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ياگو يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندە، ئاتا-ئانىسى بۇ چىرايلىق يىگىتنى كورۈپ، ئۇزلىرىنىڭ يۇتۇپ كەتكەن ئوغلىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىگىدىن خوشاللىغى ئېچىگە پاتماي قاپتۇ، ياگو ۋېنېتسيە بەرگەن سوغا-سالامغا بىر يېگى دۇكان سېتىۋاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن تۇرمۇشى بارا-بارا ياخشىلىنىپ، خاتىرجەم، خوشال-خورام ياشاپتۇ.

ئوردا ھەققىدىمۇ ئىككى ئېغىز گەپ قىلاي: ياگو كىنەز ئوردىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئۇ يەردە چاتاقنىڭ چوڭى چىقىپتۇ، چۈنكى كىنەز ئىككىنچى كۆنى ئۇزىنىڭ قەسىمىنى ــ ئەگەر پاپا ھىلىقى كوكتاتنى تاپالمىسا، ئۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىش ــ ئۇرۇنلىماقچى بولغان ئىكەن، ئەمما پاپىنىڭ سايىسىنمۇ تاپالماپتۇ. كىنەز ئەڭ ياخشى ئاشپىزىدىن ئايرىلىپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئۇزۇن بۇرۇن پاپىنى قەستەن قاچۇرۇۋەتكەن دەپ ئويلىغان ماركىز لەۋزىكىزدە تۇرمايدىكەنسز دەپ، كىنەزگە تاپا قىپتۇ، نەتىجىدە كىنەز بىلەن ماركىز ئوتتۇرىسىدا قاتتىق جەڭ بوپتۇ، تاريختىكى داڭلىق "ئوتىياش ئۇرۇشى" مۇشۇ ئۇرۇش ئىكەن. ئۇلار نۇرغۇن قېتىم ئۇرۇش قىلىپ، ئاخىر سۇلھ قىلىشقان

ئىكەن، سۆلمە يىغىندا ماركىزىمنىڭ ئاشپەزى گوشنان خانىش — سۆزلۈينا ئېتىپ بېرىپ، كىنەزنى راسا رازى قىلغانلىقى ئۈچۈن، بۇ قېتىمقى سۆلمە "گوشنان سۆلمىسى" دەپ ئاتالغان ئىكەن.

كىچىككىنە سەۋەپلەردىن، كوپ ھاللاردا، چوڭ-چوڭ ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. ھەببەللى، ئۇزۇن بۇرۇن پاپا ھەقىدىكى ھىكايە مانا شۇ.

سەرەڭگە ساتقۇچى قىزچاق

(دانىيە) ئاندېرسېن*

ھاۋا دەھشەت سوغاق ئىدى. قار توختماي ياغماقتا، زۇلمەتلىك تۈن پەردىسى چۈشۈشكە باشلىغان ئىدى. بۇ — يىلنىڭ ئاخىرقى كېچىسى — يېڭى يىل ھارپىسى ئىدى. مۇشۇنداق سوغاق ۋە قاراڭغۇ كېچىدە يالاڭتۆشتاق، يالىڭاياق بىر نامرات قىزچاق كوچىدا كېتىۋاتاتتى. ھە، راست، ئۇ ئويىدىن چىقىقان چېغىدا پۇتىغا ساپىما كەش سېپىۋالغان ئىدى، بىراق، ئۇ نېمىگە دال بولسۇن؟ بۇ كەش قىزچاققا بەك چوڭ كەلگەن بولۇپ، ئۇ ئىلگىرى ئاپىسىنىڭ كەشى ئىدى. ئۇ كوچىدىن ئالدىراش ئوتۇپ كېتىۋاتقان چاغدا، ئىككى ئات ھارۋىسى ئۇچقاندەك كېپقالدى، قىزچاق قورقىنىدىن يۈگۈرۈۋىدى، كەشى چۈشۈپ قالدى. ئۇ كەشنىڭ بىر پېيىنى

---

* ئاندېرسېن (1805 — 1875 - يىللار) 19 - ئەسىردىكى دانىيە ئەدىبىياتىدىكى گىگانت ئادەم شۇنداقلا دۇنيا بويىچە ھەممە ئېتىراپ قىلغان ئۇستا چوچەك يازغۇچىسى. بۇ كىتابقا ئۇنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىغا ئىگە 7 پارچە ئەسىرىلا تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

همچنەدىن تاپالمىدى، يەنە بىر پىيىنى بولسا بىر ئوغۇل بالا تېپىۋېلىپ ئېلىپ قاچتى. بۇ ئوغۇل بالا تېخى: كېلىچەكتە بالام بولۇپ قالسا، بۇ كەشنى بوشۇك ئورنىدا ئىشلىتىمەن، دىدى.

ئەمدى قىزچاقنا يالڭاياق مېڭىشقا توغرا كەلدى. ئۇنىڭ پۇتلىرى سوغاقتا توڭلاپ قىزىرىپ، كوكىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ كونىراپ كەتكەن پەرتۇغىغا بىرمۇنچە سەرەڭگە سېلىنغان ئىدى؛ ئۇنىڭ قولىدىمۇ بىر تۇتام سەرەڭگە بار ئىدى. شۇ كۈنى ئەتىدىن-كەچكىچە ئۇنىڭدىن ھېچكىم بىرتالمۇ سەرەڭگە سېتىۋالمىدى؛ ئۇنىڭغا ھېچكىم بىر يارماقمۇ پۇل بەرمىدى.

بىچارە قىزچاق! ئاچ قوساق ھەم توڭلاپ كەتكەن قىزچاق تىترىگىنىچە ئالغا قاراپ مېڭىۋەردى. بۇ راستلا ئېچىنىشلىق بىر كورۇنۇش ئىدى. قار ئۈچقۇنلىرى ئۇنىڭ ئالتۇنداك ساپ-سېرىق، ئۆزۈن بۇدرە چاچلىرىغا چۈشمەكتە ئىدى—بۇ بۇدرە چاچلار ئۇنىڭ مۇرىسىگە تاشلىنىپ تۇراتتى، بۇ ئۇنىڭغا تېخىمۇ گۈزەللىك بېغىشلايتتى. بىراق، ئۇ ئۇزىنىڭ گۈزەللىگىنى ئېسىگىمۇ كەلتۈرمەيتتى. ھەممە دەرىزىدىن نۇر چاقناپ تۇراتتى، كوچىلاردا مىزىلىڭ غاز كاۋىۋى① پۇرىغى دىماقنا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى، چۈنكى بۈگۈن ھارپا كۈنى ئىدى. ئۇ: راست، بۈگۈن

---

① دانىيدە غاز كاۋىۋى روژدېستۋو بايرىمى كۈندىكى ۋە ھارپا كۈنى ئاخشىمىدىكى غىزانىڭ ئاساسلىق سەيلىرىدىن بىرى.

هارپا كۆنغۇ، دەپ ئويلىدى.

قىزچاق ئىككى كورپۈس ئويۇنىڭ (كوچىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا چىقىپ تۇرغان ئىككى كورپۈس ئويۇنىڭ) تۈتاشقان يېرىدىكى بۇلۇڭدا تۇگۈلۈپ ئولتۇردى. ئۇ پۈتلىرىنىمۇ يىغۋىدى، تىزىمىمۇ توڭۈپ كەتكەندەك بولدى. ئۇ بىرتال سەرەڭگىمۇ ساتالمىغان، بىر يارماقمۇ تاپالمىغانلىقى ئۈچۈن دادىسىدىن چوقۇم تاياق يەيتتى، شۇڭا ئويىغا قايتىشقا پېتىنالمايتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئويىمۇ مۇشۇ يەرگە ئوخشاش بەك سوغاق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئويىدە ئېچىلىپ قالغان يوغان توشۇكنى ئوت-چوپ ۋە ئەسكى-تۇسكى لاتىلار بىلەن ئېتىپ قويغان بولسىمۇ، شامال يەنىلا غۇيۇلداپ كىرىپ تۇرىدىغان ئوگزىسىدىن باشقا ھەچنىمە يوق ئىدى.

ئۇنىڭ قوللىرى سوغاقتا قېتىپ قالاي دەپ قالدى. ھەي! مۇشۇ پەيتته بىرتال سەرەڭگىمۇ ئۇنىڭغا ئەسقاتاتتى. ئۇ بىرتال سەرەڭگىنى ئېلىپ تامغا سۈركەشكە جۈرئەت قىلىسىدى، قولىنى بىرئاز بولسىمۇ ئىسىتۈالغان بولاتتى! ئۇ ئاخىر بىرتال سەرەڭگىنى ئالدى-دە، "شارت" قىلىپ ياقتى، سەرەڭگە يانىدى، ئوت پىلىلدىدى! قىزچاق قوللىرىنى ئوتقا قاقلىۋىدى، ئوت خۇددى كىچىك بىر تال شامدەك بولۇپ، ئىسسىق، نۇرلۇق يالقۇنغا ئايلاندى. بۇ نۇر بەكمۇ گۈزەل ئىدى! بۇ چاغدا قىزچاق ئۆزىنى پاقىراپ تۇرغان مىس مەشنىڭ يېنىدا ئولتۇرغاندەك ھىس قىلدى. بۇ ئوت نىمە دېگەن ئۇلۇغ، نىمە دېگەن ئىسسىق، نىمە

دىگەن گۈزەل-ھە! ھەي، بۇ قانداق ئىش؟ قىزچاق ئىسسىتىۋالاي دەپ پۇتلىرىنى ئەمدىلا سوزۇشىغا توساتتىن ئوت ئۆچۈپ قالدى! مەشمۇ كورۇنمەيتتى. قىزچاق كويۇپ بولغان بىر تال سەرەڭگىنىڭ قالدۇغىنى تۇتقان پېتى ئۇز ئورنىدا ئولتۇراتتى.

ئۇ يەنە بىر تال سەرەڭگە ياقتى. سەرەڭگە يېنىپ نۇرچاچتى. تامنىڭ يوزۇق چۇشكەن يېرى بىردىنلا تېخمۇ سۇزۇكلىشىپ، خۇددى بىر پارچە نېپىز پەردىگە ئوخشاپ قالدى؛ ئۇ ئوينىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەرنى: شىرەگە سېلىنغان ئاپپاق دەستىخاننى، دەستىخان ئۈستىگە قويۇلغان ئىسسىل چىنە-قاچىلارنى، ئۇلارغا توشقۇزۇپ قويۇلغان، قارا ئۈزۈك ۋە ئالما سېلىپ پىشۇرۇلغان مىزىلىك غاز كاۋىنىنى كوردى. تېخمۇ قىزىقارلىغى شۇكى، بۇ غاز پەتنۇستىن سەكرەپ چۇشۇپ، دۇمبىسىگە پىچاق، ۋىلكا سانجىلغان پېتى ئىغاڭلاپ توپ-توغرا ئوزىگە قارىپ كېلىۋاتماقتا ئىدى. بۇ چاغدا سەرەڭگە ئوچۇپ قالدى؛ ئۇنىڭ كوز ئالدىدا ھەم قېلىن، ھەم سوغاق تاملا تۇراتتى.

ئۇ يەنە بىر تال سەرەڭگە ياقتى. ئەمدى ئۇ كوركەم بىرتۇپ نورۇز ئارچىسى ئاستىدا ئولتۇراتتى. بۇ ئارچا ئۇنىڭ ئوتكەندە روزىدىستۇو بايرىمىدا بىر باي سودىگەرنىڭ ئەينەكلىك ئىشىگىدىن كورگەن ھىلىقى ئارچىدىنمۇ يوغان ھەم كوركەم ئىدى. ئۇنىڭ ياپ-يېشىل شاخلىرىدا نەچچە مىڭلىغان شام يېقىلىق ئىدى؛ سودا دۇكانلىرىنىڭ دەرىزىلىرىگە ئېسىلغان چىرايلىق، رەڭلىك رەسىملەر ئۇنىڭغا كوزىنى ئىسىلەيتتى. قىزچاق ئىككى قولىنى

ئۇزىتىشىغا، سەرەڭگە ئوچۇپ قالدى. نورۇز ئارچىسىدىكى شام نۇرى بارغانسېرى ئۇلغىيىپ كەتكەن ئىدى، قىزچاق ئۇلارنىڭ نۇرچاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارغا ئايلىنىپ كېتىۋاتقانلىغىنى كوردى. بۇ يۇلتۇزلارنىڭ بىرى ئاسماندا بىرتال قىزىل سىزىق سىزىپ ئېقىپ چۈشتى.

"يەنە بىرسى ئولۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ" دەپ ئويلىدى قىزچاق، ئۇنىڭ ئەڭ مېھرىۋان مومىسى هايات ۋاقتىدا ئۇنىڭغا ئاسماندا بىر يۇلتۇز ئېقىپ چۈشسە، يەردىن بىر روھ خۇدانىڭ يېنىغا چىقىپ كېتىدۇ، دېگەن ئىدى.

قىزچاق يەنە بىر تال سەرەڭگىنى تامغا سۇركەپ ياندۇردى. سەرەڭگە يورۇغى ئەتراپنى يورۇتتى؛ ئۇ مۇشۇ يورۇقتا مومىسىنى ئېنىق كوردى. مومىسى ئۇنىڭ كوزىگە بەكمۇ نۇرلۇق، بەكمۇ مۇلايىم، بەكمۇ ئىللىق كورۇندى.

ـــ موما! ـــ دەپ توۋلىۋەتتى قىزچاق، ـــ جېنىم موما! مېنىمۇ ئالغاچ كېتىڭ! مەن بىلمەن، بۇ سەرەڭگە ئوچكەن هامان سىز غايىپ بولۇپ كېتىسىز، سىز ئاشۇ ئىسسىق مەش، ئاشۇ ئىسسىل غاز كاۋۇزى، ئاشۇ بەختلىك نورۇز ئارچىسىدەك غايىپ بولۇپ كېتىسىز!

شۇنداق قىلىپ، قىزچاق مومىسىنى ئېيقىلىش ئويىدا برتۇتام سەرەڭگىدىن قېيقالغان سەرەڭگىلەرنىڭ هەممىسىنى ئالدىراشلىق بىلەن ياندۇردى. بۇ سەرەڭگىلەرنىڭ ئوتى كۆچلۈك نۇرچېچەپ، ئەتراپنى كۆندۈزدىنمۇ بەك يورۇق قىلىۋەتتى. مومىسى بۇ دورام

ئادەتتىن تاشقىرى گۈزەل ھەم قامەتلىك كورۇنىدى. مومىسى قىزچاقىنى كوتىرىۋېلىپ، باغىرىغا چىڭ باستى. ئىككىيلەن يورۇقلۇق ۋە خوشاللىق ئىچىدە ئۆچۈپ كەتتى، ئۇچقانسېرى ئىگىزگە كوتىرىلىپ، سوغاقمۇ، ئاچلىقمۇ، قايغۇ-ھەسرەتمۇ يوق جايغا-خۇدانىڭ يېنىغا كەتتى!

بىراق، سوغاق قاتتىق بولغان تاڭ سەھەردە بۇ قىزچاق تام تۆۋىدە ئولتۇراتتى؛ ئۇنىڭ ئىككى مەڭزى ئانارەدەك قىزارغان، لەۋلىرىدىن تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئۇ ئالىلىقاچان ئولۇپ كەتكەن ئىدى-كونا يىلنىڭ ئاخىرقى كۈنى مۇزلاپ ئولۇپ كەتكەن ئىدى. يېڭى يىل قۇياشىنىڭ نۇرى ئۇنىڭ كىچىككىنە جەسىدىگە چۈشەتتى! ئۇ قولىدا سەرەڭگە تۇتاملىغان ھالەتتە شۇ يەردە ئولتۇراتتى-سەرەڭگىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كويۇپ تۈگىگەن ئىدى.

-ئىسسىنۇالاي دەپتىكەن-دە، -دېيىشتى كىشىلەر.

ئۇنىڭ نى-نى گۈزەل نەرسىلەرنى كورگەنلىگىنى، نەقەدەر بەختلىك ھالدا مومىسى بىلەن بىللە يېڭى يىلدىكى بەخت-سائادەتكە چومگەنلىگىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

پادىشانىڭ يېڭى كىيىمى

(دانىيە) ئاندېرسېن

بۇنىڭدىن نۇرغۇن زامانلار بۇرۇن چىرايلىق يېڭى كىيىم دىسە جېنىنى بېرىدىغان بىر پادىشا ئوتكەن ئىكەن. ئۇ چىرايلىق كىيىنىش ئۈچۈن قولىدىكى دەپە-دۇنيانى ئايمايدىكەن. ئۇ ھەربى قوشۇنلىرىغمۇ كۆڭۈل بولمەيدىكەن، ئويۇن كورۇشنىمۇ خالىمايدىكەن، يېڭى كىيىمنى ئەل-يۇرتقا كورسىتىمەن دىمىسە، ھارۋىسىغا چۈشۈپ باغ سەيلىسى قىلىشنىمۇ ھەۋەس قىلمايدىكەن. ئۇنىڭ ھەممە ھەۋىسى كىيىمنى كۆنگە، سائىتىگە بىر قۇرىدىن يېڭىلاپ تۇرۇشتا ئىكەن. پادىشا جاناپلىرى تىلغا ئېلىنغاندا كىشىلەرنىڭ "ئۇ مەجلىسخانىدا" دىگىنىگە ئوخشاش، بۇ پادىشا تىلغا ئېلىنغاندا كىشىلەر ھامان "پادىشايى ئالەم كىيىمخانىسىدا" دىيىشىدىكەن.

پادىشا تۇرغان چوڭ شەھەردە تۇرمۇش بايلىقى، كوڭۈللۈك بولۇپ، چەتئەللىكلەر ھەركۈنى كېلىپ تۇرىدىكەن. بىركۈنى ئىككى ئالدامچى كەپتۇ. ئۇلار: بىز توقۇمىچىلارمىز، ئىنسان بالىسى ئويلاپ تاپالايدىغان ئەڭ چىرايلىق رەختنىڭ ھەرقانـ

دىغنى توقۇيالايمىز، بۇنداق رەختنىڭ رەڭگى ۋە گۈلى ئادەتتىن تاشقىرى چىرايلىق بولغانلىقى ئۈستىگە، بۇلاردىن تىكىلگەن كىيىملەرنىڭ قابىلىيەتسىز ياكى ئوتۇپ كەتكەن ئەخمەقلەرنىڭ كوزىگە كورۈنمەيدىغان ئالاھىدە خاسىيىتى بار، دەپتۇ.

"بۇ تازا كوڭۈلدىكىدەك كىيىم ئىكەنغۇ! مەن بۇنداق كىيىم كىيىۋالسام، پادىشالىغىمدا كىملەرنىڭ ئوز خىزمىتىگە لايىق ئەمەسلىگىنى؛ كىملەرنىڭ ئەقىللىق، كىملەرنىڭ ئەخمەق ئىكەنلىگىنى بىلىۋالالايدىكەنمەن. راست، مەن ئۇلارغا بۇنداق رەختنى دەرھال توقۇپ بېرىشنى بۇيرۇتسام بولغۇدەك!" دىگەن ئويغا كەپتۇ پادىشا. شۇنداق قىلىپ، ئىشقا تېزرەك كىرىشسۇن دەپ بۇ ئىككى ئالدامچىغا نۇرغۇن نەق پۇل بېرىپتۇ.

ئالدامچىلار ئىككى دەستىگاھ قۇرۇپ، ئىشلەۋاتقان كىشىدەك بولۇشۇۋاپتۇ، بىراق دەستىگاھلىرىدا ھىچقانداق نەرسىنىڭ قارىسىمۇ كورۈنمەپتۇ. ئۇلار ئەڭ ئىنچىكە يىپەك يىپ ۋە ساپ ئالتۇن بېرىشنى جىددى تەلەپ قىپتۇ. ئۇلار بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى چونتەكلىرىگە سېلىپ بولغاندىن كېيىن، ھىچقانداق يىپ تارتىلمىغان دەستىگاھ بىلەن تۇن يېرىمغىچە ھەپىلىشىپتۇ.

"ئۇلار رەختنى قانداقراق توقۇۋاتىدىكىن، شۇنىڭدىن خەۋەر ئالسام بولاتتى" دەپ ئويلاپتۇ پادىشا. بىراق ئەخمەق ياكى خىزمەتكە ياراملىق كىشىلەرنىڭ كوزىگە ئۇ رەختنىڭ كورۈنمەيدىغانلىغنى ئويلاپ كوڭلى ھەقىقەتەن باشقىچە بوپتۇ. ئۇ ئوزىنىڭ قورقۇشنىڭ ھاجەتسىز ئىكەنلىگىگە ئىشىنىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ،

ئىشىنىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ كېلىشكە كىشى ئەۋەتمىشنى لايىق كۆرۈپتۇ. ھىلىقى ئىككى كىشىنىڭ كارامەت رەختلەرنى توقۇيدىغانلىغىنى ئاڭلىغان پۈتكۈل شەھەر خەلقىمۇ ئوز خوشنىلىرىنىڭ زادى قانچىلىك دوت ياكى قانچىلىك ئەخمەق ئىكەنلىگىنى بىلىش ئارزۇسىدا ئىكەن.

"توقۇمچىلارنىڭ يېنىغا سادىق قېرى ۋەزىرىمنى ئەۋەتەي، رەختنىڭ قانداقلىغىنى ئۇنىڭدىن ئارتۇق بىلىدىغان كىشى بولماس، چۈنكى ئۇ بەك ئەقىللىق ئادەم، ئۇنىڭ ئۇستىگە خىزمەتنىڭ هوددىسىدىن چىقىش جەھەتتىن ئېيتقاندا، ھېچكىم ئۇنىڭغا يېتەلمەيدۇ" دەپ ئويلاپتۇ پادىشا.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئاقكۆڭۈل قېرى ۋەزىر ھىلىقى ئىككى ئالدامچى توزغان ئويگە كەپتۇ. ئىككىيلەن قۇرۇق دەستگاھتا قول-قوللىرىغا تەگمەي ئىشلەۋاتقان ئىكەن.

"خۇدايا توۋا! ھېچنەرسە كورۈنمەيدىغۇ كوزۇمگە!" دەپ ئويلاپتۇ قېرى ۋەزىر كوزلىرىنى يوغان ئېچىپ، لېكىن بۇ سوزنى ئېيتىشقا جۇرئەت قىلالماپتۇ.

ئالدامچىلار ۋەزىرگە، يېقىنراق كېلىڭ دەپتۇ، شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇنىڭدىن گۇللىرى چىرايلىقمىكەن، رەڭگى چىرايلىقمىكەن دەپ سوراپتۇ ئىككى قۇرۇق دەستگاھنى كورسىتىپ تۇرۇپ. بىچارە قېرى ۋەزىر شۇنچە قارىسىمۇ ھېچنەرسە كورۈنمەپتۇ، ئەمىلىيەتتىمۇ كوزگە كورۈنگۈدەك ھېچنەرسە يوق ئىكەن.

"ۋاي، خۇدايىم! مەن ئەخمەقمەنمىدۇ؟ مەنسەدە ئۇنداق

ئوي ئەسلا بولمىغان ئىدىغۇ. مەن بۇنى ھەرقانداق ئادەمگە بىلدۈرمەسلىگىم كېرەك. ئىشقا يارامسىزمەنمۇيا؟ بولمىدى، كوزۇمگە بۇ رەختنىڭ كورۇنمىگەنلىگىنى بىرسىگە ئىللا-بىللا دىمەيمەن" دىگەن ئويغا كەپتۇ ۋەزىر.

ــ خوش، ھېچقانداق پىكىرلىرى يوقمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ رەخت توقۇۋاتقان توقۇمچىلارنىڭ بىرى.

ــ ۋاي-ۋۇي، بەك چىرايلىق بوپتۇ، راست بەك ياخشى توقۇلۇپتۇ!ــ قېرى ۋەزىر شۇنداق دەۋېتىپ كوزەينىگىنىڭ تېگىدىن سىنچىلاپ قاراپتۇ،ــ گۇللىرى نىمە دىگەن چىرايلىق! رەڭگى نىمە دىگەن پەيزى! راست، ئىسىل توقۇلغان بۇ رەختتىن ئىنتايىن رازى بولغانلىغىمنى پادىشا جاناپلىرىغا مەلۇم قىلىمەن.

ــ بۇ گەپلىرىدىن ناھايىتى خوشال بولدۇق،ــ دەپتۇ ئىككى توقۇمچى تەڭلا. ئاندىن ئۇلار بۇ رەختنىڭ رەڭگىنى ۋە ئاز ئۇچرايدىغان گۇللىرىنى بىرقۇر تەرىپلىشىپتۇ ۋە بەزى ئاتالغۇلارنىمۇ تەسۋىرلىرىگە قوشۇپ قويۇپتۇ. پادىشانىڭ ئالدىغا بارغاندا ئەينەن يادقا ئېيتىپ بېرىش ئۈچۈن، قېرى ۋەزىر ئۇلارنىڭ سوزلىرىنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپتۇ ۋە ئەملىيەتتىمۇ شۇنداق قىپتۇ.

بۇ ئىككى ئالدامچى رەخت توقۇشقا ئېھتىياجلىق دەپ، يەنە كوپ پۇل، يىپەك ۋە ئالتۇن ئاپتۇ. ئۇلار بۇ نەرسىلەرنى چونتەكلىرىگە ساپتۇ، بىرتال يىپنىمۇ دەستىگاھقا سالماپتۇ. بىراق ئۇلار قۇرۇق دەستىگاھتىكى ئىشلىرىنى يەنىلا توختاتماپتۇ.

ئاردىدىن ئۇزاق ئوتمەيلا پادىشا ئىشىك ئەھۋالىنى ۋە رەختنىڭ قاچان توقۇلۇپ بولىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ كېلىشكە يەنە بىر سادىق ئەمەلدارىنى ئەۋەتىپتۇ. ئاۋالقى ۋەزىرگە ئوخشاشلا، ئۇنىڭمۇ ئىشى ئوڭغا تارتماپتۇ: نەچچە-بەرى ئايلىنىپ شۇنچە قارىسىمۇ، قۇرۇق دەستىگاهتا ھېچنەرسە كورۇنمەپتۇ، ئۇنىڭ كوزىگە ھېچنەرسە چېلىقماپتۇ.

ــ ماۋۇ رەخت قانداقراق ئىكەن؟ــ دەپ سوراپتۇ ئىككى ئالدامچى. ئۇلار چىرايلىق گۈلىلەرنى قولى بىلەن كورسىتىپ چۈشەندۈرۈپتۇ ــ ئەمىلىيەتتە بولسا ئۇنداق نەرسە يوق ئىكەن.

"مەن ئەخمەق ئەمەس ئىدىمغۇ! ئېھتىمال، ھازىرقى ئەمىلىمگە لايىق ئەمەسلىگىمدىن بولۇۋاتامدۇ يا؟ بۇ قىزىق ئىشنى كورۈڭ، لېكىن بۇنى ھېچكىم بىلىپ قالماسلىغى كېرەك!" دەپ ئويلاپتۇ ھىلىقى ئەمەلدار. شۇ سەۋەپتىن، ئۇ كوزىگە سايىسىمۇ كورۇنمىگەن رەختنى تازا ماختاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، توقۇمچىلارغا رەختنىڭ چىرايلىق رەڭگى ۋە چەۋەر-لىك بىلەن چۈشۈرۈلگەن گۈللىرىدىن بەك مەمنۇن بولغانلىغىنى ئېيتىپتۇ.

ــ راست، ئىنتايىن چىرايلىق توقۇلۇپتۇ، ــ دەپتۇ ئۇ پادىشاغا. بۇ چىرايلىق رەخت توغرىلىق شەھەردىكى ئەل-جامائەت ئارىسىدا گەپ-سوزلەر تارقىلىپتۇ.

رەخت دەستىگاهتا چاغدىلا پادىشانىڭ رەختنى كورۈپ باققۇسى كېلىپ كېتىپتۇ. ئۇ بىرتوپ ئادەمنى ئالاھىدە تاللاپ بېكىتىپتۇ،

بۇلارنىڭ ئىچىدە رەختنى كورۇپ كەلگەن ھىلىقى سادىق ئىككى ۋەزىرمۇ بار ئىكەن. ئاندىن ئۇلار ھىلىقى ئىككى ھىلىگەر ئالدامچى تۇرغان يەرگە بېرىپتۇ. بۇ ئىككى ئەبلەخ پۇتۇن دىققىتى بىلەن رەخت توقۇۋاتقان ئىكەن، بىراق بىر تال يىپنىڭ قارىسىمۇ كورۈنمەپتۇ.

ــ بۇ رەخت پۇزۇرمىكەن؟ ئالىلىرى، قارىسلا: گۇللىرى نىمە دىگەن چىرايلىق! رەڭگى نىمە دىگەن پەيزى! ــ دەپتۇ ئىككى سادىق ئەمەلدار قۇرۇق دەستىگاھنى كورسىتىپ تۇرۇپ، چۈنكى ئۇلار باشقىلارنىڭ چوقۇم بۇ رەختلەرنى كورەلەيدىغانلىغىغا ئىشىنىدىكەن.

"بۇ قانداق ئىش؟ مەن ھىچنىمىنى كورمىدىمغۇ! بۇ غەلىتە بىر ئىش بولدىغۇ. ئەجىبا مەن ئەخمەقمۇ؟ مېنىڭ پادىشا بولۇش لاياقىتىم يوقمۇ؟ بۇ مەن ئۇچراتقان ئەڭ قورقۇنچلۇق ئىش بولدى" دەپ ئويلاپتۇ پادىشا.

ــ پاھ، ھەقىقەتەن بەك چىرايلىق ئىكەن! ــ دەپتۇ پادىشا، ــ مەن بۇنىڭدىن يۇزدە-يۇز رازى بولدۇم!

شۇنداق قىلىپ، پادىشا بېشىنى لىڭشىتىپ رازى بولغانلىغىنى بىلدۈرۈپتۇ. پادىشا دەستىگاھقا سىنجىلاپ قاراپتۇ، چۈنكى ئۇ ئۇزىنىڭ ھىچ نەرسە كورمىگەنلىگىنى دېيىشنى خالىمىغان ئىكەن. پادىشانىڭ ھەمراىلىرىمۇ ئۇ يان-بۇ يان سىنجىلاپ قاراپ كېتىپتۇ، بىراق ئۇلارمۇ ئوخشاشلا ھىچ نىمىنى كورەلمەپتۇ. ئۇلارمۇ پادىشاغا ئوخشاش: "پاھ، پاھ، نىمە دىگەن چىرايلىق

ـ هه!" دېيشىپتۇ. ئۇلار پادىشاغا بۇ يېڭى، چىرايلىق رەخت بىلەن كىيىم تىكتۇرۇپ، شۇ كىيىمنى كىيىپ، ئوتكۇزۇلۇش ئالـدىدا تۇرغان نامايىش مۇراسىمىغا قاتنىشىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىپتۇ. "بۇ رەخت ئىسسل، نەپىس، تەڭداشسىز ئىكەن!" دېيىشىپتۇ ھەممەيلەن بىر بىرىنىڭ سوزىگە قوشۇلۇپ. ھەممەيلەن قاتتىق خوشال بوپتۇ. پادىشا ئىككى ئالدامچىغا گېراتسوگ دېگەن ئۇنۋان ۋە تۆگمىسىگە قادىۋالغىلى بولىدىغان مىدال بېرىپتۇ؛ شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇلارغا "پادىشاغا خاس توقۇمچىلار" دېگەن نام بېرىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە نامايىش مۇراسىمى ئوتكۇزۇلىدىغان بوپتۇ. ئەتە مۇراسىم بولىدۇ دېگەن كۆنى كېچىسى ئالدامچىلار پادىشانىڭ يېڭى كىيىمنى پۈتتۈرىمىز دەپ تۈن بويى ئىشلىگەن بولۇۋېلىپ، ئۇن ئالتىدىن ئوشۇق شام يېقىپ، تۈن بويى كىرپىك قاقماي چىقىپتۇ. ئۇلار دەستگاھتىن رەختنى ئالغان، ئىككى چوڭ قايچا بىلەن كىيىم پىچقان، يىپسىز يېڭىنە بىلەن كىيىم تىككەن ھەركەتلەرنى قىپتۇ. ئاخىردا ئۇلار "مانا، يېڭى كىيىم تەييار بولدى!" دەپتۇ تەڭلا.

پادىشا ئوزىنىڭ ئالىجاناپ ـ ئىسلزادە چەۋەندازلىرىنى باشلاپ كەپتۇ. ئىككى ئالدامچى خۇددى بىر قولدا بىر نەرسە باردەك، بىردىن قولىنى ئالدىغا سۇنۇپتۇ.

ـــ قارىسىلا پادىشا ئالىلىرى، مانا ماۋۇ شىم! ماۋۇ تون! ماۋۇ چاپان! ـــ دەپتۇ ئۇلار. ـــ ئومچۇقىنىڭ تورىدەك يېنىك ـ

يۇمشاق بۇ كىيىمنى كىيۋالسلا، ھەچنىمە كىيمىگەندەك بىلىنىدۇ، بۇ كىيىمنىڭ خاسىيىتى دەل شۇ.

ــ خۇدا ھەققى راست ئېيتسىلەر، ــ دېيىشىپتۇ چەۋەندازلار. بىراق ئۇلارنىڭ كوزىگە ھېچ نەرسە كورۇنمەپتۇ، چۈنكى ھېچ نەرسە يوق ئىكەن.

ــ پادىشايى ئالەم كىيىملىرىنى سالسلا، ــ دەپتۇ ئىككى ئالدامچى، ــ يېڭى كىيىمنى مۇشۇ چوڭ ئەينەكنىڭ ئالدىدا كىيگۈزۈپ قويساق.

پادىشا ھەممە كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپتۇ. ئىككى ئالدامچى بايا تىككەن يېڭى كىيىملىرىنى بىر-بىرلەپ ئېلىپ بەرگەندەك ھەركەتلەرنى قىپتۇ. ئۇلار بىر نەمنى چىگىۋاتقاندەك بولۇپ پادىشانىڭ بېلى بىلەن خېلىغچە ھەپىلىشىپتۇ: ئۇ ئارقا پەش ئىكەن. پادىشا ئەينەك ئالدىدا ئۇ ياق-بۇ ياقلىرىغا قاراپ، بېلىنى تولغاپ كورۇپتۇ.

ــ ۋاي توۋا، قۇيۇپ قويغاندەك دەل كەلگىنىنى كورمەمدىغان! بەك ئىسىل تىكىلىپتۇ! ــ دەپتۇ ھەممەيلەن، ــ گۈلى نەمە دېگەن چىرايلىق! رەڭگى نەمە دېگەن پەيزى! بۇنداق ئىسىل كىيىم نەدە بولسۇن!

ــ ئەل-جامائەت پادىشايىمىزنى كۇتۇپ قالدى، جاناپلىرىنىڭ بېشىغا تۇتىدىغان گۈللۈك سايۋەنمۇ ھازىر بولدى! ــ دەپتۇ مۇراسىم بېگى.

ــ بولىدۇ! مەن كىيىنىپ بولدۇم، بۇ كىيىم يارىشىپتىمۇ؟ ــ

دەپـتۇ پادىـشا يەنە ئەيـنەك ئالدىـدا ئۇ يان-بۇ يان بۇرۇلۇپ قاراپ، ئۇ ئەل-جامائەت: پادىشايىمىز چىرايلىق يېڭى كىيىمگە زەك سېلىپ قاراۋاتىدۇ دەپ ئويلىسۇن، دېگەن ئويـدا ئىكەن.

پادىشانىڭ ئارقا پېشىنى كوتىرىپ ماڭمىدىغان ۋەزىـرلەر شۇ پەشنى كوتىرىـپ ماڭغان قىياپەتتە قۇرۇق قوللىرىنى كوتىرىشىپ پادىشانىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ. ئۇلار ھېچ نەرسە كورمىگەنلىگىنى باشقىلارنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلمىدىكەن.

شۇنـداق قىلىپ، پادىشا بۇ ھەشەمەتلىك گۇلـلۇك سايىۋەن ئاستىدا نامايىشقا چىقىپـتۇ. كوچىلاردا ۋە دەرىزىـلەردە قاراپ تۇرغانلار:

ـــ پاھ، پاھ! پادىشانىڭ يېڭى كىيىمى ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن! كىيىمنىڭ ئارقا پېشى بەكمۇ چىرايلىق بوپتۇ! بۇ كىيىم ئۇنىڭغا بەكمۇ ياراشىپتۇ!" دېيىشىپتۇ. ھېچكىم ئۆزىـنىڭ ھېچ نەرسە كورمىگەنـلىگىنى بىلدۇرمەپـتۇ، چۈنكى بىلـمىنپ قالسا، باشقىلارنىڭ خىزمەتكە ياراملىسز ياكى ئەخمەق دېيىشىدىن ئەنـسىرەيدىكەن. پادىشانىڭ ھەممە كىيىمـلىرى ئەزەلدىن بۇگۈنـكىدەك ماختاشقا سازاۋەر بولمىغان ئىكەن.

ـــ پادىشايىم ھېچقانداق كىيىم كىيمەپتىغۇ! ـــ دەپ ۋاقىرىۋېـتىپتۇ ئاخىردا بىر بالا.

ـــ تەڭـرىم، بۇ نىمە دېگەن گەپ-كـلىك! ـــ دەپـتۇ بالىنىڭ دادىسى. شۇنداق قىلىپ، ھەممەيلەن بۇ بالـىنىڭ گېپىنى كۆـسۆلدىشىپ تارقىتىشقا باشلاپتۇ.

ـــ پادىشا ھىچقانداق كىيىم كىيمەپتۇ! پادىشانىڭ كىيىم كىيمىگەنلىگىنى بىر كىچىك بالا دەۋېتىپتۇ!

ـــ پادىشا راستلا ھىچ نەرسە كىيمىگەن! ـــ دېيىشىپتۇ ئاخىر ھەممە پۇقرا. پادىشانى سەل سۇر بېسىپتۇ، چۈنكى بۇ ئەل-جامائەتنىڭ سوزلىرى ئۇنىڭغا توغرىدەك تۇيۇلۇپتۇ. "ھەرقانداق بولسىمۇ بۇ نامايىش مۇراسىمى ئاياقلاشسۇن-دە" دەپ ئويلاپتۇ پادىشا ئىچىدە. شۇڭا ئۇ تېخىمۇ مەغرۇرانە قىياپەتكە كىرىپتۇ. ئۇنىڭ ۋەزىرلىرىمۇ زادىلا مەۋجۇت ئەمەس ئارقا پەشنى كوتەرگەن پېتى ئارقىسىدىن مېڭىپتۇ.

دېڭىز بوغما يىلانى

[دانىيە] ئاندېرسېن

بۇرۇن ئائىله كېلىپ چىقىشى ناھايىتى ياخشى بىر كىچىك دېڭىز بېلىغى ئوتتۇرىسىدىكى ئىسمى ئېسمىدە قالماپتۇ — ئۇنى بىلىم ئىگىلىرىلا سىزگە دەپ بېرەلەيدۇ. بۇ كىچىك بېلىقنىڭ ياش-قۇرامى تەڭ بىرمىڭ سەككىز يۈز ئاكا-ئۇكا، ھەدە-سىڭلىسى بار ئىكەن. ئۇلار ئوزلىرىنىڭ ئاتا-ئانىسىنى بىلمەيدىكەن. شۇڭا ئۇلار ئوزىنىڭ كۆنىنى ئوزى ئېلىپ، ئوكياندا ئەركىن ئۈزۈشىدىكەن، ناھايىتى كوڭۈللۈك ئوتۇشىدىكەن.

ئۇلارنىڭ پۈتمەس-تۈگىمەس سۈيى بار ئىكەن — پۈتكۈل ئوكيان ئۇلارغا مەنسۇپ ئىكەن. شۇڭا ئۇلار ھېچقاچاندا يىمەك-لىك ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ يۈرمەيدىكەن، چۈنكى ئۇ يەردە يىمەكلىك تەييار ئىكەن. بېلىقلار نېمىنى قىلغۇسى كەلسە، شۇنى قىلىدىكەن، نېمە ھىكايە ئاڭلىغۇسى كەلسە، شۇ ھىكايىنى ئاڭلايدىكەن. بىراق ھېچقايسىسى بۇنى ئويلىمايدىكەن.

كۈن نۇرى سۇغا چۈشۈپ، ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى يورۇتۇپ

تۇرىدىكەن. كۇن نۇرىدا ھەممە نەرسە ئوپ-ئوچۇق كورۇ-نۇپ تۇرىدىكەن، دېڭىزنىڭ ئىچى راستلا ئەڭ ئاجايىپ-غارايىپ جانلىقلار بىلەن تولغان دۇنيا ئىكەن. بەزى جانلىقلارنىڭ چوڭ-لۇغىدىن ئادەم قورقىدىكەن، ئۇلارنىڭ ئاغزى بەك چوڭ بولۇپ، ئاغزىنى ئاچسلا بىرمىڭ سەككىز يۈز قېرىنداشىنى ھاپ ئېتىۋې-تەلەيدىكەن. ئۇلار بۇ مەسىلىنىمۇ خىيالىغا كەلتۇرۇپ باقماي-دىكەن، چۇنكى ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىنى بىرەر جانلىق يۇتۇ-ۋەتمىگەن ئىكەن.

كىچىك بېلىقلار خۇددى ئاق بېلىق ۋە كوك بېلىقلاردەك بىر بىرىدىن ئايرىلماي توپ بولۇپ ئۇزۇشىدىكەن. بىراق ئۇلار ھېچ ئىشنى خىيالىغا كەلتۇرمەي سۇدا ئويناقلاپ ئۇزۇپ يۈر-گەنده، تۇيۇقسىزدىنلا ئۇزۇن ھەم توم بىر نەرسە ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كېلىپ چۇشۇپتۇ. بۇ نەرسە قورقۇنچلۇق بىر خىل ئاۋاز چىقىرىپ توختىماستىن توۋەنگە چۇشۇۋېرىپتۇ. بۇ نەرسە بارغاز-سېرى ئۇزىراپتۇ؛ بېلىجانلار ئۇنىڭغا تېگىپ كەتسىلا كۇكۇم-تالغان بولۇپ كېتىدىكەن ياكى ئېغىر يارىدار بولۇپ، ئىككىنچى ھۇشىغا كېلەلمەيدىكەن. ھەممە بېلىجانلار—چوڭلىرىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس—ۋەھىمە باسقان ھالدا جېنىنى ئېلىپ دېڭىز يۇزىدىن دېڭىز تېگىگە قاچماقتا ئىكەن. بۇ يوغان ئېغىر نەرسە بارغانسېرى چوڭقۇر چوكۇپ، بارغانسېرى ئۇزىراپ، نۇرغۇن-نۇرغۇن كىلومېتىر سوزۇلۇپ، دېڭىزنى كېسىپ ئوتۇپتۇ.

بېلىق ۋە قۇلۇلە—ئۇزەلەيدىغان، ئومىلىيەلەيدىغان ياكى

سۇنىڭ ئېقىشى بىلەن ماڭمىدىغان جىمى جانلىقلارنىڭ بۇ قور-قۇنچلۇق نەرسىگە، نامەلۇم بولغان، توساتتىن يۇقۇرىدىن چۈشۈپ كەلگەن، غايەت چوڭ بولغان دېگىز يىلان بېلىغا دىققىتى چۈشۈپتۇ.

بۇ زادى نېمە نەرسە؟ راست، بۇ بىزگە مەلۇم، ئۇ سان-ساناقسىز ئۇزۇنلۇقتىكى توم ئېلېكتر سىمى. كىشىلەر ئۇلارنى ياۋروپا بىلەن ئامېرىكا قىتئەسى ئارىلىغا تارتىۋاتقان ئىكەن.

ئېلېكتر سىمى چۈشكەنلىكى يەردە، دېگىزدىكى قانۇنىي ئاھاللەرنى ۋەھىمە بېسىپ، شاۋ-شۇۋ باشلىنىپ كېتىدىكەن. ئۇچار بېلىقلار دېگىز يۈزىگە ئېتىلىپ چىقىپ، بارىكۇچى بىلەن ئاسمانغا قاراپ ئۇچىدىكەن. فاڭغۇ بېلىغى سۇ يۈزىدە ئوق يېتىم مۇساپىگىچە ئۇچۇپ بارالايدىكەن، چۈنكى ئۇنىڭ شۇنداق بەگسىسى بار ئىكەن. قالغان بېلىقلار بولسا دېگىزنىڭ تېگىگە شۇڭغۇيدىكەن؛ ئۇلار ئۇچقانىدەك تېز قاچىدىكەن، ئېلېكتر سىمىنى كورمەي تۇرۇپلا يىراق يەرلەرگە بېرىپ بولىدىكەن. دېگىزنىڭ تەكتىدە ئەركىن-ئازادە ئۇزۇپ، ئوز ئۇرۇقداشلىرىنى يېپ يۈرگەن يوغان باش بېلىق بىلەن بىمۇ بېلىقلىرىنىمۇ ئەمدىلىكتە باشقا بېلىقلار سارايسىمگە سېلىپ قويۇپتۇ.

بىر جۈپ خەيشىن شۇ قەدەر قورقۇپ كېتىپتۇكى، ھەتتا ئۇچەيلىرىمۇ ئاغزىدىن چۈۋۈلۈپ چىقىپتۇ. بىراق ئۇلار يەنىلا ئولۇپ كەتمەيدىكەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ شۇنداق بەگسىسى بار ئىكەن. بىرمۇنچە راك بىلەن قىسقۇچ پاقىلار ئوزلىرىنىڭ قاسراقلىرىدىن

ئېتىلىپ چىقىپ، پۈت-قوللىرى قېپقالسىمۇ قېچىپتۇ.

مۇشۇنداق ئالاقزادىلىك-پاتىپاراقچىلىقتا ھىلىقى بىرسىگە سەككىز يۈز ئاكا-ئۇكا، ھەدە-سىڭىل قېرىنداشلار تەرەپ-تەرەپكە پىتراپ كېتىپتۇ. ئۇلار قايتا بىر يەرگە جەم بولالماپتۇ، بىر بىرىنى تونۇۋېلىشقىمۇ مۇمكىن بولماپتۇ. ئۇلاردىن بىر قىسمىلا بۇرۇنقى يېرىدە قاپتۇ. ئۇلار بىرەر سائەت جىم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، يۇرىگى جايىغا چۈشكەندەك بوپتۇيۇ، بىر ئاز ئەجەپلىنىشكە باشلاپتۇ.

ئۇلار ئەتراپلىرىغا قاراپتۇ؛ يۇقۇرىغىمۇ، تۆۋەنگىمۇ قاراپتۇ. ئۇلار دېگىزنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن ئوزلىرىنى قورقۇتقان، شۇنداقلا باشقا چوڭ-كىچىك بېلىقلارنىمۇ قورقۇتقان ھىلىقى قورقۇنچلۇق نەرسىنى كورگەنلىگىگە ئىشىنىپتۇ. بۇ بېلىجانلار ئوز-لىرىنىڭ ئاددىي كوزلىرى بىلەن بۇ نەرسىنىڭ دېگىزنىڭ تېگىدە ياتقانلىغىنى، ئۇنىڭ خېلىلا ئىنچىكە ئىكەنلىگىنى كورەلەپتۇ، لېكىن ئۇلار بۇ نەرسىنىڭ قانچىلىك يوغىنالايدىغانلىغىنى، قانچىلىك پىششىق بولۇپ ئوزگىرىدىغانلىغىنى بىلمەيدىكەن. بۇ نەرسە جىمجىت ياتىدىكەن، بىراق ئۇلار بۇ ئۇنىڭ ھىلىسى بولسا كېرەك دەپ قارايدىكەن.

ــ ئۇ ئاشۇ يەردە يېتىۋەرسۇن! ئۇنىڭ بىز بىلەن ھىچقانداق مۇناسىۋىتى يوق! ــ دەپتۇ بېلىجانلار ئىچىدىكى ئەڭ ئېھتىياتچان بىرى، ئەمما ھىلىقى ئەڭ كىچىك بېلىق يەنىلا ئۇنىڭ زادى نىمە نەرسە ئىكەنلىگىنى بىلمەكچى بوپتۇ. ئۇلار بۇ

نەرسە يۇقۇرىدىن چوكۇپ كەلگەن، كىشىلەر چوقۇم يۇقۇرىدىن ئىشەنچلىك خەۋەر ئالالايدۇ دەپ ئويلاپ، دېگىز يۇزىگە ئۇزۇپ چىقىپتۇ.

ھاۋا ئەينەكتەك سۇزۇك ئىكەن.

بېلىجانلار دېگىز يۈزىدە بىر يۇنۇس بېلىغىنى ئۇچرىتىپتۇ. يۇنۇس بېلىغى چامباشچىلىقىنى بىلدۈرگەن بىر سەرگەردان ئىكەن: ئۇ دېگىز يۈزىدە موللاق ئاتالايدىكەن. ئۇنىڭ كوزى بار ئىكەن، شۇڭا ئۇ ھەممە ئەھۋالنى كورگەن ۋە بىلگەن بولۇشى مۇمكىن. بېلىجانلار ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلغان ئىكەن، بىراق ئۇ ھەمىشە ئۇزىنىلا ۋە ئۇزىنىڭ موللاق ئېتىشىنىلا ئويلايدىكەن. يۇنۇس بېلىغى ھېچ نېمىنى كورمىگەچكە، ھېچ نېمگە جاۋاپ بېرەلمەيتۇ. ئۇ گەپ قىلماستىن غادىيىپ تۇرۇۋاپتۇ.

بېلىجانلار نائىلاج بىر تېيولېنغا مۇراجەت قىپتۇ. تېيولېن سۇغا شۇڭغۇشىلا بىلدۈرگەن. ئۇ كىچىك بېلىقلارنى يىغىۋ، بىراق بۇگۈن ئۇنىڭ قوسىغى بەك توق بولغاچقا، خېلى ئەدەپ بىلەن تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بىلدۈرگىنى يۇنۇس بېلىغىدىن سەل-پەل كوپرەك ئىكەن.

ــ مەن بىرنەچچە كېچە نەم تاشنىڭ ئۇستىدە يېتىپ، بىر-نەچچە چاقىرىم يىراقتىكى قۇرۇقلۇققا قاراپ تۇردۇم. ئۇ يەردە نۇرغۇن كېلەڭسىز جانۋارلار بار ئىكەن ــ ئۇلار ئۇزلىرىنى ئوز تىللىرىدا "ئادەم" دەپ ئاتايدىكەن. ئۇلار ھەمىشە بىزنى تۇتقاقچى بولىدىكەن، بىراق بىز دائىم قېچىپ قۇتۇلىدىكەنمىز.

مەن قانداق قېچىشنى بىلمەن، بايا سىلەر تىلغا ئالغان يىلان بىلىقمۇ بىلمىدۇ. يىلان بېلىق ئەزەلدىنلا ئۇلار تەرىپىدىن تىزگىنلەنگەن، چۈنكى، ئۇنىڭ ئەلمىساقتىن تارتىلا قۇرۇق-لۇقتا يېتىپ كەلگەنلىگى شۇبھىسىز. ئۇلار ئۇنى قۇرۇقلۇقتىن ئايرىپ كېمىگە بېسىپ، ئاندىن يەنە دېڭىز ئارقىلىق يىراقتىكى بىر قۇرۇقلۇققا توشۇپ بارىدىكەن. مەن ئۇلارنىڭ خېلى كوپ ئاۋارىگەرچىلىكىگە دۇچكەلگەنلىگىنى كوردۇم، بىراق ئۇلارنىڭ ئاۋارىچىلىقتىن قۇتۇلۇش چارىسى بار ئىكەن، چۈنكى ئۇ قۇرۇقلۇقتا بەك گەپكە كىرىدىكەن. ئۇلار ئۇنى كاللەك قىلىپ يوگىتىۋالى-دىكەن. سۇغا چۈشۈرۈلگەن چاغدا ئۇنىڭدىن چىققان شالاق-شۇلۇق ئاۋازنى ئاڭلىدىم. ئەمما ئۇ ئۇلارنىڭ قولىدىن قېچىپ چىقىپ مۇشۇ يەرگە كېلىۋالغان. ئۇلار ھەممە كۆچلىرى بىلەن، نۇرغۇن قوللىرى بىلەن ئۇنى تۇتماقچى بولغان ئىكەن، لېكىن ئۇ يەنىلا قېچىپ قۇتۇلۇپ، دېڭىز تېگىگە بېرىۋاپتۇ. ئۇ ھازىرمۇ دېڭىز تېگىدە ياتقان بولسا كېرەك دەپ ئويلايمەن!

ــ ئۇ ناھايىتى ئىنچىكىغۇ! ــ دەپتۇ كىچىك بېلىق.

ــ ئۇلار ئۇنى ئاچ قويۇپ شۇنداق قىلىپ قويدى! بىراق ئۇ دەرھاللا ئېسىگە كېلىپ، ئەسلىدىكى يوغان ھالىغا كېلىدۇ. كىشىلەر دائىم تىلغا ئالىدىغان ۋە قورقىدىغان چوڭ دېڭىز بوغىما يىلانى شۇ بولسا كېرەك دەپ ئويلايمەن. مەن ئۇنى ئەسلا كورۈپ باقمىغان ئەمەس، ھەم ئۇنىڭغا زادىلا ئىشەنمەيتتىم. ئەمدى ئىشىنىدىغان بولدۇم: ئۇ شۇ ئەبلەخ ئىكەن! ــ تىيولېن

شۇنداق دەپتۇ-دە، شارتتىدا شۇغا شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىپتۇ.

— ئۇ ھەقىقەتەن كوپ ئىشنى بىلىدىكەن! ئۇ راست سوز-مەن ئىكەن! — دەپتۇ كىچىك بېلىق، — ماڭا ئەزەلدىن بۇنداق ئەقىل كىرگەن ئەمەس! بۇنسى يالغان گەپ بولمىسلا بولدى!

— بىز ئۇزۇپ بېرىپ تەكشۈرۈپ باقايلى! — دەپتۇ ھىلىقى ئەڭ كىچىك بېلىق، — بىز يول بويى باشقىلاردىن سۈرۈشتۈرۈپ باقساقمۇ بولىدۇ!

— ئەگەر باشقا خەۋەر ئالالمىسام، قانىتىمنى مىدىرلىتىپ قويۇشنىمۇ خالىمايمەن، — دەپتۇ قالغان بېلىقلار ۋە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ كېتىپتۇ.

— ئەمما مەن بارىمەن! — دەپتۇ ئەڭ كىچىك بېلىق. شۇنداق قىلىپ، ئۇ سۇنىڭ تەكتىگە كىرىپ كېتىپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ بارغان يېرى "چوكۇپ كەتكەن ھىلىقى ئۇزۇن نەرسە" ياتقان يەردىن تېخى ناھايىتى يىراق ئىكەن. كىچىك بېلىق دېگىز تېگىدە يۈرۈپ ھەممە ياقنا سەپسالىتۇ ۋە ئىزلەپتۇ.

كىچىك بېلىق ئوزى تۇرغان دۇنيانىڭ شۇ قەدەر چوڭلۇغىغا زادىلا دىققەت قىلماپتىكەن. ئاق بېلىقلار پاقىراپ خۇددى كۆمۈش رەڭلىك چوڭ كېمىدەك، بىرتوپ بولۇپ ئۇزۇشۇپ يۈرگەن ئىكەن. تېخىمۇ كورىكەم كوك بېلىقلار ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئۇزۇپ يۈرگەن ئىكەن. تۇرلۇك شەكىلدىكى ۋە رەڭگا-رەڭ بېلىقلارنىڭ ھەممىسى كەپتۇ. دېگىز كۇنىلۇگى بېرىم سۇزۇك گۇل-چىچەكلەردەك، سۇنىڭ ئېقىشىغا بېقىپ ئۇ يان-بۇ يانغا

تولغنىپ تۇرغان ئىكەن. دېڭىز تېگىدە غايەت چوڭ ئوسۇملۇكلەر، ئادەم بويى كېلىدىغان ئوت-چۆپلەر ۋە بالىمان دەرىخىغە ئوخشايدىغان دەرەخلەر ئوسكەن ئىكەن، ئۇلارنىڭ يوپۇرماقلىرىدا پاقىراپ تۇرغان سەدەپلەر بار ئىكەن.

ئاخىر كىچىك بېلىق توۋەندىكى ئۇزۇن بىرقارا نۇرنى بايقاپ، شۇ تەرەپكە ئۇزۇپ بېرىپتۇ. لېكىن ئۇ بېلىقمۇ ئەمەس ئىكەن، ئاغامچىمۇ ئەمەس ئىكەن، بەلكى چوكۇپ كەتكەن چوڭ بىر كېمىنىڭ سالاسۇنى ئىكەن. دېڭىز سۈيىنىڭ بېسىمى سەۋەبلىك، بۇ كېمىنىڭ يۇقۇرى-توۋەن ئىكىكى قەۋىتى يېرىلىپ ئىككى بولەك بولۇپ كەتكەن ئىكەن. كىچىك بېلىق كېمە بولمىلىرىگە ئۇزۇپ كىرىپتۇ. كېمە چوكىكەن چاغدا، كېمە بولمىسىدىكى نۇرغۇن ئادەم ئولىگەن ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلارنى سۇ ئېقىتىپ كەتكەن ئىكەن. بۇ كېمىدە ھازىر ئىككىلا ئولۇك قاپتۇ: بىرى قۇچىغىدا بىر بالىسى بار ۋە تۇپ-تۇز ياتقان جۇڭان ئىكەن. سۇ ئۇلارنى بوشۇكىكە بولەپ قويغانىدەك تەڭرىتىپ تۇرغان ئىكەن. ئۇلار ئۇخلاۋاتقانىدەك ياتقان ئىكەن.

كىچىك بېلىق بەك قورقۇپ كېتىپتۇ؛ ئۇلارنىڭ ئەمدى ئويغانمايدىغانلىغىنى ئۇ پەقەت ئۇقمايدىكەن. دېڭىز يۈسۈنى سالاسۇنغا يامىشىپ، ئانا-بالىنىڭ چىرايلىق جەسىدىگە ئېسىلىپ تۇرغان ئىكەن. بۇ يەر بەك جىمجىت ۋە تىپ-تىنچ ئىكەن. كىچىك بېلىق جان-مانىغا قارىماي قېچىپ سۈيى بىرئاز تىنىق ۋە باشقا بېلىقلار سۇ ئۇزۇۋاتقان يەرگە بېرىۋاپتۇ. ئۇ

ئانچه ئۇزاقتا بارمايلا قورقۇنچلۇق كارامەت چوڭ بىر كىتقا يولۇقۇپتۇ.

ـــمېنى يۇتۇۋەتمەسلە تەخسر، ـــدەپتۇ كىچىك بېلىق، ـــ بەك كىچىك بولغانلىغىم ئۈچۈن مەندە ھېچقانداق تەم يوق، مەن ھايات ياشاش ئەڭ چوڭ خوشالىلىق دەپ قارايمەن!

ـــشۇنچە چوڭقۇرلۇققا كېلىپ نەمە ئىش بار ساڭا؟ باشقا جەمەتلىرىڭ نېمىشقا كەلمىدى؟ ـــدەپ سوراپتۇ كىت.

شۇنداق قىلىپ، كىچىك بېلىق ھىلىقى غەلىتە يىلان بېلىق ـــئۇنىڭ نەمە دەپ ئاتىلىشىدىن قەتئى نەزەر ـــھەقىقەتە، بۇ نەرسىنىڭ سۇ يۈزىدىن چوكۇپ چۈشكەنلىگىنى، دېڭىزدىكى ئەڭ يۇرەكلىك ئاھالىلەرنىڭمۇ قورقۇپ ئالاقزادە بولۇپ كەتكەنلىگىنى سوزلەپ بېرىپتۇ.

ـــياپىرا! ـــدەپتۇ كىت. ئۇ ئاغزىنى تولدۇرۇپ بىر يۇتۇم سۇ يۇتۇۋېلىپ، سۇ يۈزىگە چىقىپ نەپەس ئالغاندا، ئاغزىدىن چىققان سۇ يوغان ناسوستىن ئېتىلىپ چىقىقان سۇدەك چىقىپتۇ.

ـــياپىرىم! ـــدەپتۇ كىت، ـــمەن ئورۇلگەن چاغدا، دۇمبەم قىچىشقاندەك قىلۇىدى، بايا شۇ ئەبلەخ ماڭا سۇرۇلۇپتىكەن ـ دە! مەن تېخى ئۇنى كېمىنىڭ خادا ياغىچى بولسا كېرەك، ئۇنى ئەكېلىپ تاتىلىغۇچ قىلايمىكىن دەپتىمەن! ئەمما ئۇ بۇ يېقىن ئەتراپتا ئەمەس. شۇنداق، بۇ نەرسە ناھايىتى يىراق يەرلەردە ياتىدۇ. مېنىڭ ھازىر قىلغۇدەك باشقا ئىشىم يوق، بېرىپ ئىزلەپ باقاي!

شۇنداق قىلىپ، كىت ئالدىدا ئۆزۈپتۇ، كىچىك بىلىق خېلى ئارىلىق قالدۇرۇپ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ، شۇ ھامان بىر ئېغىز توۋلۇپ كەلگەچكە، كىت تېزدىنلا ئۇزاپ كەتكەن ئىكەن.

ئۇلارغا يولدا بىر لەھەك بىلەن چىشلىق ئاقۇلە ئۇچراپتۇ. بۇ ئىككىسىمۇ ئۇزۇن ھەم ئاۋاق بۇ غەلىتە يىلان بىلىق ھەققىدىكى ھېكايىنى ئاڭلىغان ئىكەن. ئۇلار بۇنى كورمىگەن ئىكەن، شۇڭا ئۇلارنىڭمۇ ئۇنى كورگۈسى كەپتۇ.

بۇ چاغدا بىر نېمىنىڭ بىلىغى ئۇزۇپ كەپتۇ.

ــ مەنمۇ سىلەر بىلەن بىللە باراي، ــ دەپتۇ نېمىنىڭ بىلىغى. ئۇمۇ شۇ تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقان ئىكەن. ــ ئەگەر بۇ چوڭ دېڭىز يىلانى لەگگەر ئاغامچىسىدىن توم بولمىسا، مەن بىر چىشلەپلا ئۇنى ئىككى قىلىۋېتىمەن. ــ ئۇ ئاغزىنى ئېچىپ، ئالتە قاتار چىشلىرىنى كورسىتىپتۇ. ــ مەن لەگگەرنى چىشلىسەم، ئۇنىڭدا ئىز قالمىدۇ، ئۇ نەرسىنىمۇ چىشلەپ ئۇزۇۋېتىشىم مۇمكىن، ئەلۋەتتە!

ــ ھە، بايا شۇنداق ئىكەن ــ دە! ــ دەپتۇ كىت، ــ مەن چۈشەندىم!

كىت ئىشىنى باشقىلاردىن روشەن كورۈۋالايمەن دەپ يۇرگەن ئىكەن.

ــ قېنى، ئۇنىڭ قانداق ئۇزىدىغانلىغىنى، قانداق چايقىلىدىغانلىغىنى، قانداق بۇرۇلىدىغانلىغىنى ۋە قانداق يوگىلىدىغانلىغىنى

لىغىنى كورۇپ باقايلى! ــ دەپتۇ ئۇ.

كىت توغرا پەرەز قىلالماپتۇ. ئۇلار تەرەپكە نەچچە مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى يوغان يىلان بېلىق ئۇزۇپ كېلىۋاتقان ئىكەن.

ــ بۇ ئەبلەخنى مەن بۇرۇن كورگەن! ــ دەپتۇ چىشلىق ئاقۇلە، ــ ئۇ دېڭىزدا زادىلا چاتاق چىقارمايدۇ، ھەرقانداق چوڭ بېلىقنمۇ قورقىتىپ باققان ئەمەس.

شۇڭا ئۇلار دېڭىز يىلان بېلىغا ھىلىقى يېڭىدىن كەلگەن يىلان بېلىقنى سوزلەپ بېرىپتۇ، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۇزۇرى بىلەن بىللە ئۇنى ئىزلەپ بېرىشنى خالايدىغان ـ خالىمايدىغانلىغىنى سوراپتۇ.

ــ ھىلىقى يىلان بېلىق مەندىنمۇ ئۇزۇنمىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ دېڭىز يىلان بېلىغى، ــ ئۇنداق بولسا، چاتاق چىقارمىكىن!

ــ ئۇنداق بولۇشى مۇقەررەر! بىز كوپ سانىنى تەشكىل قىلىمىز، شۇڭا قورقمايمىز. ــ دەپتۇ قالىغان بېلىقلار. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار دەرھال ئالدىغا قاراپ ئۇزۇپ كېتىپتۇ.

دەل مۇشۇ چاغدا، ئۇلارنىڭ يولىنى بىرنەرسە ــ ئۇلارنىڭ قوشۇلمىسىدىنمۇ چوڭ بولغان بىر يوغان مەخلۇق توسۇۋاپتۇ.

بۇ نەرسە لەيلەپ تۇرغان ئارالغا ئوخشايدىكەن، ھالبۇكى لەيلەپ چىقالمايدىكەن.

بۇ بىر قېرى كىت ئىكەن. ئۇنىڭ بېشى دېڭىز يۈسۈنى بىلەن تولۇپ كەتكەن، دۇمبىسىگە ئوملىگۈچ ھايۋانلار تولۇپ كەتكەن، قۇلۇلە ۋە سەدەپ قېپى دوۋە بولۇپ كەتكەن ئىكەن،

شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ قارا تېرىسى ئاق داغلار بىلەن توشۇپ كەتكەن ئىكەن.

ــ بوۋاي، بىز بىلەن بىللە ماڭسىلا! ــ دەپتۇ ئۇلار، ــ بىر يېڭى بېلىق كەپتىكەن، بىز بۇنىڭغا سەۋرى قىلىپ تۇرالمايمىز.

ــ مەن مۇشۇ يەردە يېتىشىنى خالايمەن، ــ دەپتۇ قېرى كىت، ــ مېنى دەم ئالغىلى قويۇڭلار! مەن يېتىپ ئارام ئالاي! ۋاي، راست، راست، راست. مەن قاتتىق كېسەل بولۇپ قالدىم! دېڭىز يۈزىگە لەيلەپ چىقىپ، دۇمبەسىنى سۇدىن چىقىرىپ تۇرساملا، بىرئاز ياخشى بولغاندەك بولىمەن. بۇ چاغدا غايەت چوڭ دېڭىز قۇشلىرى كېلىپ مېنى چوقۇيدۇ. ئۇلار بەك چىڭ چوقۇمىسىلا، بۇمۇ مەن ئۇچۇن راھەت بولىدىكەن. بۇ قۇشلارنىڭ تۇمشۇغى بەزىدە سىمىز گوشلىرىمگە پاتىدۇ. قاراپ بېقىڭلار! بىر قۇشنىڭ پۇتۇن ئۇستىخانلىرى تا ھازىرغىچە دۇمبەمدە تۇرۇپتۇ. ئۇ تىرنىغىنى دۇمبەمگە بەك چىڭ پاتۇرۇپتىكەن، مەن دېڭىز تېگىگە چوككەندە ئۇ تىرنىغىنى ئېلىپ چىقالمىغان. شۇنىڭ بىلەن، كىچىك بېلىقلار كېلىپ ئۇنى چوقىغان. ئۇنىڭغا قاراپ بېقىڭلار، ئاندىن ماڭا قاراپ بېقىڭلار! مەن كېسەل!

ــ بۇنىڭ ھەممىسى تەسەۋۇر! ــ دەپتۇ باشقا بىرىكىت، ــ مەن ئەزەلدىن كېسەل بولۇپ باققان ئەمەس. بېلىق كېسەل بولمايدۇ!

ــ ئەپۇ قىلىڭلار! ــ دەپتۇ قېرى كىت، ــ يىلان بېلىقنىڭ تېرە كېسىلى بار، كارىپ بېلىغغا چېچەك چىقىشى مۇمكىن،

هەممىزدە پارازىت بار!

ــ بۇ يالغان گەپ! ــ دەپتۇ لەھەڭ. ئۇ ۋاقىتىنى ئوتكۈزۈۋ-ۋېتىشنى خالىماپتۇ، باشقا بېلىقلارمۇ شۇنداق ئىكەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ يەنە باشقا ئىشلىرى بار ئىكەن.

ئاخىردا ئۇلار سىمىتاناپ ياتقان يەرگە كەپتۇ. ئۇ دېڭىز ئاستىدا ياتقان ئىكەن، قۇملۇق، پاتقاق، تاش ئاستى، دېڭىز ئوسۇملۇكلىرى ۋە پۈتكۈل مارجانلىقلارنى كېسىپ ئوتۇپ، ياۋروپادىن ئامېرىكا قىتئەسىگىچە سوزۇلغان ئىكەن. بۇ يەردە جەددى ئېقىنلار تىنماي ئوزگىرىپ تۇرغان، قاينىغان چوگلەپ تۇرغان، بېلىقلار توپ-توپ بولۇشۇپ ئۇزۇپ يۈرگەن ئىكەن ــ بېلىقلار بىز كورگەن سان-ساناقسىز پەسىل قۇشلىرىدىنمۇ كوپ ئىكەن. بۇ يەردە شاۋ-شۇۋلار، سۇ چاچقۇغان ئاۋاز، شالاقلىغان ۋە غۇڭۇلدىغان ئاۋاز بار ئىكەن ــ قۇلۇلە قېپىنى يېنىمىزغا قويساق، بۇنداق غۇڭۇلدىغان ئاۋازنى سەل-پەل ئاڭلايمىز. ئەمدى ئۇلار مۇشۇ يەرگە كەپتۇ.

ــ ھىلىقى ئەبلەخ مۇشۇ يەردە ياتىدۇ! ــ دەپتۇ چوڭ بېلىق. كىچىك بېلىقلارمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ شۇنداق دەپتۇ.

ئۇلار سىمىتاناپنى كورۇپتۇ، بۇ سىمىتاناپنىڭ باش-ئايىغىغا ئۇلارنىڭ كوزى يەتمەپتۇ.

دېڭىز بۇلۇتى، سۇلۇك ۋە مارجان قۇرۇتى دېڭىز ئاستىدا لەيلەپ يۈرمەكتە ئىكەن، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئېسىلىپ تۇرغان، بەزىلىرى يەرگە چاپلىشىپ تۇرغان ئىكەن، شۇڭا گاھ كورۇنۇپ،

گاھ كورۇنمەيدىكەن. دېڭىز كامىرى، قۇلۇلە ۋە سازائگسمان قۇرۇتلار دېڭىز تېگىدە ئومىلەپ يۈرىدىكەن. چوڭ ئومچۇكلەر بىرمۇنچە ئومىلگۈچى قۇرۇتلارنى دۇمبىسىگە ئارتىۋېلىپ، سمىتاناپ ئۇستىدە ماڭمىدىكەن. قارا كوك خەيشېڭ — بۇ ئومىلگۈچى نىمە دەپ ئاتالسا ئاتالسۇن، ئىش قىلىپ ئۇ پۇتۇن بەدىنى بىلەن نەرسە يەيدىكەن — دېڭىز تېگىدە يېتىپ بۇ يېڭى ھايۇانىنى پۇراپ ياتقان ئىكەن. بىمۇ بېلىغى بىلەن يوغان باش بېلىق ئۇيان-بۇيان ئۇزۇپ، سۇكوت بىلەن ھەرتەرەپتىن كەلگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ تۇرىدىكەن. دېڭىز چاقپىلىگى پاتقاقتا كىرىشكە ئامراق بولۇپ، پەقەت كوزى بار ئىككى مۇڭگۈزنى چىقىرىپ تۇرىدىكەن. ئۇ بۇ پاتپاراقچىلىقتىن زادى قانداق نەتىجە چىقمىدىكىن دەپ جىم قاراپ ياتقان ئىكەن.

سمىتاناپ جىمجىت ياتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا جان ۋە پىكىر بار ئىكەن. ئىنسانلارنىڭ پىكرى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭگەن ئىكەن.

— بۇ جانۋار ناھايىتى قۇۋا! — دەپتۇ كىت، — ئۇ دەل مېنىڭ قوسىغىمغا كېلىپ تېگىشى مۇمكىن، ھالبۇكى مېنىڭ قوسىغىم ئەڭ ئاسان يارىلىنىدۇ!

— ئەترانى سىلاپ-سىپىغاچ ئىلگىرىلەيلى! — دەپتۇ سۇ-لۇك، — مېنىڭ بىلەكلىرىم ئۇزۇن، بارماقلىرىم چاققان. مەن ئۇنى تۇتالايمەن. مەن ھازىر ئۇنى چىڭ تۇتۇپ كورۇپ باقىمەن.

سۇلۇك ئۇزىنىڭ ئەپلىك ئۇزۇن بىلىگىنى سمىتاناپنىڭ ئاستىغا

سوزۇپ ئاپىرىپ، ئاندىن ئۇنىڭغا يوگىۋاپتۇ.

ــ ئۇنىڭ قاسىرىغى يوق ئىكەن! ــ دەپتۇ سۇلۇك، ــ تېرىسى مۇ يوق ئىكەن! ئىشىنمەنىكى، بۇ نەرسە ھەرگىز جانلىق بالا تاپالمايدۇ!

دېگىز يىلان بېلىغى سوزۇلۇپ سمىتاناپنىڭ يېنىغا يېتىپتۇ.

ــ بۇ كاساپەت مېنىڭدىنمۇ ئۇزۇن ئىكەنغۇ! ــ دەپتۇ ئۇ، ــ ئەمما ئۇزۇن بولغىنى بىلەن كارايىتى چاغلىق، بىر ئادەمنىڭ تېرىسى، قوسىغى بولۇشى ۋە جانلىق ـ جۇشقۇن ئىقتىدارى بولۇشى كېرەك ـ تە.

ھىلىقى ياش، قاۋۇل كىت توۋەنگە چوكۇپتۇ، چوككەندىمۇ ئادەتتىكىدىن كوپ چوڭقۇر چوكۇپتۇ.

ــ سىز بېلىقمۇ ياكى ئوسۇملۇكمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ كىت، ــ ئېھتىمال، سىز دېگىزنىڭ توپىسىدىن چۇشكەن بىرەر نەرسە بولسىگىز كېرەك؛ بىزنىڭ ئارىمىزدا ياشاش تەس كېلىۋاتقاندۇ ـ ھە؟

لېكىن سمىتاناپ جاۋاپ بەرمەپتۇ ــ جاۋاپ بېرىش ئۇنىڭ ئىشى ئەمەس ئىكەن. ئۇنىڭ ئىچىدە پىكىر ــ ئىنسانلارنىڭ پىكرى ئوتۇۋاتقان ئىكەن. بۇ پىكىر بىر سىكۇنىت ئىچىدىلا نەچچە مىڭ چاقىرىم يول مېڭىپ، بىر دولەتتىن ئىككىنچى بىر دولەتكە بارالايدىكەن.

ــ جاۋاپ بېرىشنى خالامسەن ياكى ئوتتۇرىدىن ئۇزۇلۇشنى خالامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ يىرتقۇچ لەھەك. قالغان چوڭ بېلىق

لارمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، ــ جاۋاپ بېرىشنى خالامسەن ياكى ئوتتۇرىدىن ئۇزۇلۇشنى خالامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

سىمتاناپ قىلچە پەرۋا قىلماپتۇ، ئۇنىڭ ئۇزىگە خاس پىكرى بار ئىكەن. ئۇ پىكىر قىلماقتا ئىكەن، بۇ ناھايىتى تەبىئى ئەھۋال، چۈنكى ئۇنىڭ ۋۇجۇدى پىكىر بىلەن تولغان ئىكەن.

"ئۇلار مېنى ئۇزۇۋۈەتسە ئۇزۇۋۈەتسۇن. كىشىلەر مېنى سۇزۇۋۈەلىپ، قايتا ئۇلاپ قويىدۇ. مېنىڭ بىرمۇنچە جەمەتلىرىم تېپىز سۇلاردا بۇنداق ئەھۋالىلارنى ئۇچراتقان" دەپ ئويلاپتۇ سىمتاناپ.

شۇڭا ئۇ جاۋاپ بەرمەپتۇ؛ ئۇنىڭ قىلىدىغان باشقا ئىشلىرى بار ئىكەن. ئۇ تېلېگىراممىا يەتكۈزىدىكەن؛ ئۇنىڭ دېگىز تېگىدە يېتىشى قانۇنلۇق ئىكەن.

بۇ چاغدا، كۈن، كىشىلەر ئېيتقانىدەك، ئولتۇراي دەپ قاپتۇ. ئاسماندىكى بۇلۇتلار ئوتقاشتەك، بىر بىرىدىن چىرايلىق كورۇنۇپتۇ.

ــ ھازىر بىزگە قىزىل نۇر چۈشتى! ــ دەپتۇ سۇلۇك، ــ ئەمدى بۇ نەرسىنى تېخىمۇ ئېنىق كورەلەيمىز ــ ئەگەر شۇنداق قىلىش زورۇر بولسا.

ــ كورۇپ باقايلى! كورۇپ باقايلى! ــ دەپتۇ نىيەنيۇي بېلىغى چىشلىرىنى كورسىتىپ تۇرۇپ.

ــ كورىلى! كورىلى! ــ دەپتۇ يەلكەن بېلىق، كىت ۋە دېگىز يىلان بېلىغى تەڭلا.

ئۇلار تەكلا ئالدىغا قاراپ ئېتىلىپتۇ. نيەنيۇي بىلىغى ھەمـ مىنىڭ ئالدىـدا مېڭىپـتۇ. ئەمـما ئۇلار سىمـتاناپنى چىشـلەپ ئۇزمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، چىشـلىق ئاقۇلە ھەرىدەك چىشنى نيەنيۇي بىلىغىنىڭ دۇمبىسىگە چىقىرىپتۇ. بۇ بىر ئېغىر خاتالىق بوپتۇ: نيەنيۇي بىلىغىدا چىشلىگۈدەك ماغدۇر قالماپتۇ.

ئەمدى پاتقاقـنىڭ ئىچى قالايمـقان بولۇپ كېتىپـتۇ. چوڭ بىلىقـلار بىلەن كىچىك بىلىقـلار، خەيشىڭـلار بىلەن قۇلۇللەر ئۇدۇل كەلـگەن يەرگە ئوزلىرىنى ئۇرۇپ، بىر بىرىنى چىشلەپ سوقۇشۇپ كېتىپتۇ. سىمتاناپ جەمجەت يېتىپ، ئوزىگە تېگىشلىك ئىشنى قىپتۇ.

دېڭىزنى قاراڭـغۇلۇق بېسىـپتۇ، ئەمما مىڭلىغان-تۇمەنلىگەن دېڭىز جانۋارلىرى نۇر چېچىـپ تۇرۇپتۇ. تېرىقچىلىكمۇ كەلمەيـ دىغان راك تۇخۇملىرىدىنمۇ نۇرچاقناپ تۇرىدىكەن. بۇ ھەقىقەـ تەن كارامەت ئىش ئىكەن، بىراق بۇ پاكىت.

دېڭىزدىكى ھايۋانلار بۇ سىمتاناپقا كوزلىرىنى ئۇزمەي قاراپ تۇرۇپتۇ.

"بۇ كاساپەت بىر نەرسىمۇ ياكى نەرسە ئەمەسمۇ؟"

راست، گەپنىڭ پوسكاللىسى مۇشۇ يەردە.

بۇ چاغدا بىر دېڭىز پىلى كەپتۇ. ئىنسانلار بۇ نەرسىنى دېڭىز قىزى ياكى دېڭىز ئادىمى دەپ ئاتايدىكەن. بۇ كەلگىنى "قىز" ئىكەن، ئۇنىڭ بىر قۇيـرۇغى، سۇ پالاقلىتىدىغان قىسـقا ئىككى بىلىـگى ۋە ساڭگىـلاپ تۇرغان كوكرىـگى بار ئىـكەن. ئۇنىڭ

بېشىدا نۇرغۇن دېڭىز يۇسۇنى ۋە ئومىلىگۈچىلەر بار ئىكەن، ئۇ مۇشۇ نەرسىلەرنىڭ بولغانلىغى بىلەن بەك پەخىرلىنىدىكەن.

ــ سىلەرنىڭ بىلگىڭلار ۋە چۈشەنگىڭلار كېلەمدۇ، يوقمۇ؟ ــ دەپتۇ دېڭىز پىلى، ــ پەقەت مەنلا دەپ بېرەلەيمەن. بىراق مەن ماڭا ۋە مېنىڭ جەمەتلىرىمگە دېڭىز تېگىدىن ئەركىن ئوت ـ چوپ يېيىش هوقۇقى بېرىلىشىنى تەلەپ قىلىمەن. مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش بېلىقمەن، لېكىن هەركەت جەهەتتە مەن ئومىلىگۈچىلەردىنمەن. مەن دېڭىزدا ئەڭ ئەقىللىق ئادەم. مەن دېڭىزدا ياشايدىغان هەممە نەرسىنى بىلىمەن، دېڭىزنىڭ تاشاينىدا ياشايدىغان هەممە نەرسىنىمۇ بىلىمەن. دېڭىزنىڭ ئۈستىدىن چۈشكەن نەرسىلەرنىڭ هەممىسى جانسىز ياكى ئولگەن نەرسە بولىدۇ، ئۇلاردا هىچقانداق كۈچ ـ قۇدرەت بولمايدۇ. ئۇ ئورنىدا يېتىۋەرسۇن. ئۇ ئىنسانلارنىڭ بىر خىل كەشپىياتىدىنلا ئىبارەت، خالاس!

ــ ئىشىنمەنكى، ئۇ بۇنىڭ بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ! ــ دەپتۇ كىچىك بېلىق.

ــ كىچىك كوك بېلىق، لوقما سالما! ــ دەپتۇ دېڭىز پىلى.

ــ سىم بېلىق! ــ دەپتۇ باشقا بېلىقلار: بۇنىڭدىن باشقا كىشىنىڭ كوڭلىنى تېخىمۇ ئاغرىتمىدىغان گەپلەر بولۇپتۇ.

دېڭىز پىلى ئۇلارغا: بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمايدىغان، ئادەمنى قورقىتمىدىغان بۇ جانۋارنىڭ پەقەت قۇرۇقلۇقتىكى بىر كەشپىيات ئىكەنلىگىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. ئۇ يەنە قىسقىچە نۇتۇق

سوزلەپ، ئىنسانلارنىڭ مەككارلىغىنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

ــ ئىنسانلار بىزنى تۆتماقچى، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشتىكى بىردىن-بىر مەقسىدى مانا مۇشۇ. ئۇلار تور سەپلەپ، قارماققا يەمتۈك سېلىپ بىزنى تۇتىدۇ. ئاۋۇ ياتقان نەرسە بىرتال ئاغامچا. ئۇلار بىزنى ئۇنى چىشلەيدۇ دەپ ئويلايدۇ، تازا ئوتۇپ كەتكەن ئەخمەقلەر ئىكەن! بىز ئۇنداق ئەخمەقلەردىن ئەمەس! كارغا كەلمەيدىغان بۇ نەمگە چېقىلمايلى، ئۇ ئۇزىلا يوقاپ كېتىدۇ، چاڭ-توزاڭ ۋە لاي-لاتقىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. قۇرۇقلۇقتىن چۈشكەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىدە نۇقسان بار ۋە ئۇلار چېنىپ تۇرىدۇ ــ بىر پۈتلىغا ئەرزىمەيدۇ!

ــ بىر پۈتلىغا ئەرزىمەيدۇ! ــ دېيىشىپتۇ ھەممە بېلىقلار. ئۇلار دېڭىز پىلىنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ پىكىر بايان قىپتۇ.

كىچىك بېلىق بولسا ئۇز قارىشىدا تۇرۇپتۇ:

ــ ئۇزۇن ھەم ئاۋاق بۇ دېڭىز بوغما يىلانى دېڭىزدىكى ئەڭ ئاجايىپ بېلىق بولۇشى مۇمكىن. ماڭا مۇشۇنداق تۇيۇلىدۇ.

ــ ئاجايىپ بېلىق! ــ بىز ئادەملەر مۇشۇنداق دەيمىز، بەلكى بۇنداق دېيىشتە بىزدە ئىشەنچ ۋە ئاساس بار.

بۇ غايەت چوڭ دېڭىز بوغما يىلانى بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنسىدىلا غەزەل ۋە رىۋايەتلەردە تىلغا ئېلىنغان ئىكەن.

ئۇ ئىنسانلارنىڭ ئەقىل-پاراسىتىدىن تۇغۇلغان ۋە پەيدا بولغان ئىكەن. ئۇ دېڭىز ئاستىدا يېتىپ، شەرق ئەللىرىدىن غەرب ئەللىرىگە سوزۇلغان ئىكەن. ئۇ خەۋەرنى قۇياش ئۇز

نۇرىنى يەر شارىمىزغا يەتكۈزگەنـدەك تېز يەتكۈزىدىـكەن. ئۇ تەرەققى قىلىۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ قۇدرىـتى ۋە دائىرىسى يىلدىن-يىلغا ئاشماقتا ۋە كېڭەيمەكتە ئىكەن. ئۇ دېگىزنى كېسىپ ئوتۇپ، يەر شارىنى ئايلىنىپ چىقىدىكەن؛ ئۇ ئورکەشلەۋاتـقان سۇغمۇ، تىپ-تىنچ سۇغـمۇ چوكۇپ كىرەلەيدىكەن—مۇشۇنـداق سۇدا كېمە باشلىغى خۇددى سۇزۇك ھاۋادا ماڭغاندەك، سۇغا قارايدى-كەن، رەڭگا-رەڭ ساليوتتەك بېلىق توپلىرىنى كورەلەيدىكەن.

بۇ بوغما يىلان—بەخت بەخش قىلىدىـغان ئوتتۇرا قاتلام① نىڭ بوغما يىلانى—يەر شارىنى بىر ئايلىنىپ چىقىپ، ئوزىـنىڭ

① ئەسلىسى Midgaard—جەننەت بىلەن دوزاق ئوتتۇرىسىـدىكى جاي، يەنى بىز ئىنسانلار تۇرغان دۇنيا.

قۇيرۇغىنى چىشلىۋالىدىكەن. بېلىقلار بىلەن ئومىلىگۈچىلەر چىشلىرىنى چىشلەپ ئۇنىڭغا ئېتىلىپ بېرىپتۇ، ئۇلار قۇرۇقلۇقتىن چۈشۈرۈلگەن بۇ نەرسىنىڭ ئىچىدە ئىنسانلارنىڭ پىكىرىنىڭ ياخشى مەقسەت ئۈچۈن، شۇنداقلا يامان مەقسەت ئۈچۈنمۇ تۇرلۇك-تۇرلۇك تىللار ئارقىلىق، ئۇن-تىنسىز ھالدا بۇ بىلىم قاچىلانغان يىلانىڭ ۋۇجۇدىدا ئېقىپ يۈرگەنلىگىنى تامامەن چۈشەنمەيدىكەن. ئۇ دېگىزدىكى ئاجايىپ نەرسىلەر ئىچىدىكى ئەڭ ئاجايىپ نەرسە—زامانىمىزدىكى

دېگىز بوغما يىلانىدۇر.

كورۇمسىز ئودەك چوجىسى

(دانىيە) ئاندېرسېن

يېزا ھەقىقەتەن كارامەت چىرايلىق ئىدى. ئۇ چاغ بۇغداي ئالتۇندەك ساغارغان، سۇلۇ ياپ-يېشىل بولۇپ كەتكەن، يېشىل يايلاقتا قۇرۇق چوپىلەر دوۋە-دوۋە قىلىپ دوۋىلەنگەن يازكۇنلىرى ئىدى، ئۇزۇن ھەم قىزىل پاچاقلىرى بىلەن يوغان قەدەم تاشلاپ سەيلە قىلىپ يۇرگەن لەيلەك تىنماي ئەرەپچە سوزلەيتتى. ئۇ بۇ تىلنى ئانىسىدىن ئۆگىنىۋالغان ئىدى. ئېتىز-لىق بىلەن يايلاق ئەتراپى كەڭ ئورمانلىق بولۇپ، ئورمانلىقتا چوڭقۇر كولچەكلەر بار ئىدى. يېزىنىڭ چىرايلىقلىغىدا راستلا گەپ يوق ئىدى. كۈن ئوز نۇرىنى كونا شەكىلدىكى بىر ئويگە چېچىپ تۇراتتى، ئوي ئەتراپىدىكى چوڭقۇر ئېرىقلاردا سۇ ئاقاتتى. تام تۆۋىدىن ئېرىق بويىغىچە ئوسكەن قېرىقىزلار شۇ قەدەر بوي تارتىپ كەتكەن ئىدىكى، ئەڭ ئىگىز ئوسكەنلىرىنىڭ ئاستىدا بالىلار تىك تۇرالايتتى. بۇ ئەتراپ قېلىن ئورمانلىققا ئوخشاش چاتقالىق ئىدى. بۇ يەردە ئۇۋىسىدا بالىلىرىنىڭ شاكال يېرىپ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرغان بىر ئانا ئودەك بار

ئىدى. بۇ ئودەكىنىڭ بۇ چاغدا چارچاپ ھالى قالمىغان ئىدى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنى يوقلاپ كەلگۈچىلەرمۇ ئازلاپ كەتكەن ئىدى. باشقا ئودەكلەر قېرىقىزنىڭ تۇڭىگە كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغاندىن كۇرە ئېرىقتا ئۆزۈپ ئويناشنى ئەۋزەل كۇرەتتى.

ئاخىر تۇخۇملار بىر-بىرلەپ يېرىلىشقا باشلىدى. ھەممە تۇخۇملارنىڭ سېرىغىغا جان كىرىپ، ئودەك چوجىلىرى بويۇنلىرىنى سوزۇپ چىقىشقىلى تۇردى.

ــ غاق-غاق! ــ دېدى ئانا ئودەك. چوجىلەرمۇ ئۇنى دوراپ بار ئاۋازى بىلەن غاقلىدىشىپ كەتتى. ئۇلار يېشىل يوپۇرماقلار تۇۋىدە ئەتراپقا كوز سالاتتى. ئاپىسى ئۇلارنى ئىمكان قەدەر تەرەپ-تەرەپكە قارىتاتتى، چۇنكى يېشىل رەڭ ئۇلارنىڭ كوزىگە پايدىلىق ئىدى.

ــ ئەجەپ چوڭ ئىكەنا بۇ ئالەم! ــ دېيىشىپ كەتتى كىچىك جانىۋارلار. تۇخۇم ئىچىدىكى چېغىدىكىدىن ھازىر ئۇلار كورۇپ تۇرغان بۇ جاھان ھەقىقەتەن باشقىچە ئىدى.

ــ جاھاننىڭ ھەممىسى مۇشۇكەن دەپ قالدىڭلارمۇ؟ ــ دېدى ئاپىسى ئۇلارغا. ــ بۇ ئالەم باغنىڭ نېرىقى بېشىغا، پوپىنىڭ ئېتىزلىغىغا، ناھايىتى يىراقتا سوزۇلىدۇ! ئۇ ياقلارغا ئۆزەممۇ بېرىپ باقمىغان! بارغىڭلار كېلىۋاتامدۇ؟ ــ ئۇ ئورنىدىن تۇردى، ــ ياق چوجىلىرىنىڭ ھەممىسى تولۇق چىقىپ بولغىنى يوققۇ! ئەڭ چوڭ تۇخۇم تېخى قىمىر قىلماي ياتىدۇ، قاچانغىچە

یاتارکن؟ ئېچىم ئەجەپمۇ پۇشتىغۇ. ــ شۇنداق قىلىپ، ئۇ يەنە جايىدا ئولتۇرۇۋالدى.

ــ ھە، چىقاي دەپ قالدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنى يوقلاپ كەلگەن بىر قېرى ئانا ئۇدەك.

ــ ماۋۇ بىر تۇخۇم ئەجەپمۇ جىق ۋاقتىمنى ئالدى! ــ دىدى ئولتۇرغان ئانا ئۇدەك، ــ يېرىلىدىغاندەك ئەمەس. قالغانلىرىغا قاراپ بېقىڭ. بۇ چوجىلىرىمگە كىمنىڭ زوقى كەلمەسۇن؟ ھەممىسى دادىسىغا ئوخشاپتۇ ــ ئۇ ئەسكىغۇ مېنى يوقلاپ بىرەر قېتىمۇ كېلىپ باقمىدى!

ــ يېرىلمايۋاتقان تۇخۇمغا قاراپ باقايچۇ، ــ دىدى قېرى مېھمان، ــ مېنىڭچە، بۇ كۆركە توخۇنىڭ تۇخۇمى ئىكەن. بۇرۇن مەنمۇ بىر قېتىم ئالدانغانمەن. ئاشۇ كىچىك جانۋارلار سۇغا كىرىشتىن قورقانلىقتىن، مېنى كوپ ئاۋارە قىلغان ۋە باش قېتىنچىلىغىغا سالغان ئىدى. ئۇلارنى ھەرقانچە قىلىپمۇ سۇغا چۈشۈرەلمىدىم، شۇنچە دىسەممۇ، تىللىساممۇ كار قىلمىدى! ــ قېنى، بۇ تۇخۇمغا قاراپ باقايچۇ. ۋاي خۇدايىم! بۇ كۆركە توخۇنىڭ تۇخۇمى ئىكەن! بۇنى بۇ يەرگە تاشلاپ قويۇپ، باشقا بالىلىرىڭىزغا سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىتىۋېرىڭ.

ــ مەن ئۇنى يەنە بىر مەزگىل بېسىپ ئولتۇراي، ــ دىدى ئانا ئۇدەك، ــ شۇنچە ۋاقىت باستىمغۇ، يەنە بىر ھەپتە باسساممۇ مەيلى.

ــ ئۇنداق بولسا ئۇز مەيلىڭىزچە بولسۇن، ــ دىدى قېرى

ئودەك ۋە خوشلىشپ كېتىپ قالدى.

ئاخىر ھىسلىقى چوڭ تۇخۇم يېرىلدى. كىچىك جانۋار چۇكۇلداپ سىرتقا ئومىلەپ چىقتى، ئۇ چوڭ ھەم كورۇمسىز ئىدى.

ــ نىمە ئانچە چوڭ بۇ چوجە، ــ دىدى ئاپىسى ئۇنىڭغا كوز يۇگۇرتۇپ، ــ باشقا چوجىلىرىمنىڭ ھىچقايسىسى بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ، لېكىن بۇ ھەرگىز كۇركە توخۇنىڭ چوجىسى ئەمەس! بوپتۇ، دەرھال بۇنى سىناپ باقاي، ئۇ سۇغا چۈشۈشى كېرەك، ئۇنى پۇتۇمدا تېپىپ بولسىمۇ سۇغا چۈشۈرىمەن!

ئەتىسى، كۇن باشقىچىلا ئوچۇق بولۇپ، ئاپىتاپ يېشىل قېرىقىزغا چىۋىشۇپ تۇراتتى. ئانا ئودەك بالىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئېرىق بويىغا باشلاپ كەلدى. ئۇ ئوزى چولتۇكىدە قىلىپ سۇغا چۈشۈپ، غاقىلدىۋىدى، بالىلىرى كەينى-كەينىدىن سۇغا سەكرىدى. ئۇلارنىڭ بەشى سۇغا چوكۇپ كەتكەن ئىدى، لېكىن ئۇلار دەرھال بەشىنى سۇدىن چىقىرىۋېلىپ، بىر چىرايلىق ئۇزۇشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ پۇتلىرى بەك ئەپچىل ھەركەتلىنەتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى سۇدا ئىدى، ھەتتا ھىلىقى كورۇمسىز سۇر چوجىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ئۇزۇمەكتە ئىدى.

ــ بەللى، كۇركە توخۇنىڭ چوجىسى ئەمەس ئىكەنغۇ ئۇ، ــ دىدى ئانا ئودەك، ــ قارىمامدىغان پۇتلىرىنىڭ چاققانلىغىغا، ئۇزۇشلىرى نىمىدىگەن سالماق، سىلىق! ئۇ مېنىڭ ئوز بالام! ئوبدان سەپسېلىپ قارىسا، ئۇنىڭ خېلى چىرايلىق

ئىكەنلىگى بىلىنىدۇ. غاق، غاق، غاق! مېگىزلار ئارقامىدىن، سىلەرنى كەڭ ئالەمگە ئاپىرىپ، سىلەرگە ئودەك فىرمىسىنى كورسىتىپ قويايلى. بىراق ماڭا يېقىن مېگىزلار، بىرەرسى دەسسەپ سالمىسۇن سىلەرنى يەنە. مۇشۇكتىنمۇ ئېھتىيات قىلىڭلار جۇمۇ!

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئودەك فىرمىسىغا كىرىشتى. بۇ چاغدا فىرما ئىچىدىن قورقۇنچلۇق شاۋقۇن-سۇرەن كوتىرىلدى، قارىغۇدەك بولسا، ئىكىكى جەمەت بىر يىلان بىلىقنىڭ بېشىنى تالاشقان، ئاخىر ئۇنى مۇشۇك ئېپىقاچقان ئىدى.

—قاراڭلار بالىلىرىم، ئالەم دىگەن مۇشۇنداق بولىدۇ! — دىدى ئانا ئودەك. ئۇنىڭ جاۋغىيىدىن بىرئاز شۇلگەي ئاققان ئىدى، ئۇنىڭمۇ ھىلىقى يىلان بىلىقنىڭ بېشىنى يىگىسى كەلگەن ئىدى. —ئەمدى پۈتۈڭلارنى ئىشقا سىلىڭلار، —دىدى ئانا ئودەك، —روھلۇق بولۇڭلار، ئاۋۇ تەرەپتىكى قېرى ئانا ئودەك بۇ يەرنىڭ كاتتا موتۇرى بولىدۇ، ئۇ ئۇچراپ قالسا، بېشىڭلارنى ئېگىڭلار. ئۇنىڭ ئىسپانىيىلىك بىلەن قانداشلىغى بولغاچقا شۇنداق سېمىز. كوردۇڭلارمۇ، ئۇنىڭ پۇتىدا بىر پارچە قىزىل لاتا بار، ئۇ بەك كارامەت نەرسە، شۇنداقلا ئۇ ئودەك ئۇچۇن ئەڭ چوڭ شان-شەرەپ بولۇپ ھىسابلىنىدۇ؛ ئۇنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى زور، ئۇ كىشىلەرنىڭ بۇ ئودەكتىن ئايرىلىغۇسى كەلمەيدىغانلىغىنى، ھايۋانلار بىلەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى بىلىشى كېرەكلىگىنى چۇشەندۇرۇپ بېرىدۇ.

روهلۇق بولۇڭلار ــ پۈتۈڭلارنى يىغۇالماڭلار. ئوبدان تەربىيە كورگەن چوجە ئاتا-ئانىسىدەك پۈتلىرىنى ئەركىن قويۇۋېتىدۇ. قېنى، بېشىڭلارنى ئېگىپ، غاق، غاق! دەڭلار.

چوجىلەر ئاپىسىنىڭ دېگىنى بويىچە قىلىشتى.

ــ قاراڭلار، ئوزىمىز ئازلىق قىلمۇاتقاندەك بىر تالاي ھارام-تاماقلار كەپتۇ يەنە! تۇڤي! قاراڭلار ئاۋۇ شۇمتەكنىڭ ئەلپازىغا! كوزىمىزگە بەك سەت كورۇنۇپ كەتتىغۇ! ــ دەپ جاۋۇلداشتى ياندا تۇرغان ئودەكلەر. بىرى دەرھال ئۇچۇپ بېرىپ بىچا-رىنىڭ گەجگىسىدىن چوقۇدى.

ــ ئۇنىڭغا تەگمەڭلار، ــ دېدى ئانىسى، ــ ئۇ ھېچكىمگە زەرەر يەتكۈزمەيدۇ!

ــ ئۇغۇ راست، بىراق ئۇ بەك چوڭ، بەك غەلىتە ئىكەن، ــ دېدى ھىلىقى چوقۇغان ئودەك، ــ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى چوقۇيمىز!

ــ بۇ ئودەكنىڭ باللىرى ناھايىتى چىرايلىق ئىكەن، ــ دېدى پۈتىدا قىزىل لاتىسى بار قېرى ئانا ئودەك، ــ ئاشۇ بىرسىنى ھىساپقا ئالمىغاندا، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى چىرايلىق ئىكەن. بىرىنىڭ ئاشۇنداق بولۇشى راست ئەپسۇسلىنارلىق بوپتۇ. ئانىسىنىڭ ئۇنى چىرايلىقراق قىلىپ قويۇشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

ــ ئۇنداق قىلالمايمەن، خانىم، ــ دېدى ئانا ئودەك، ــ ئوزى سەت بولغىنى بىلەن، مىجەزى بەك ياخشى. سۇ ئۈزۈش-

تىمۇ باشقىلاردىن قېلىشمايدۇ ــ باشقىلاردىن ياخشى ئۇزىدۇ دەپ ئېيتالايمەن. ئاستا ـ ئاستا چىرايلىق بولۇپمۇ قالار، مۇڭلۇق پەيتى كەلگەندە كىچىكلەپمۇ قالار، بەلكىم. ئۇ تۇخۇم ـ تىك ئىچىدە كوپ ياتقانلىقى ئۈچۈن قىياپىتى باشقىچىرەك بولۇپ قالغان، ــ شۇنداق قىلىپ، ئانىسى ھىلىقى كورۇمسىز بالىسىنىك يەلكىسىنى سىلاپ، تۆكلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ قويدى، ــ ئۇ تېخى ئەركەك ئۇدەك، شۇڭا ھىچ گەپ ئەمەس. مېنىڭچە ئۇنىڭ تېنى بەك ساغلام، كەلگۈسىدە ئۇ ھامان ئۇزۇ ـ تىك يوللىنى ئۇزى تاپالايدۇ.

ــ باشقا بالىلىرىك ناھايىتى ئوماق ئىكەن، ــ دىدى پۈتىدا قىزىل لاتىسى بار قېرى ئانا ئۇدەك، ــ بۇ يەردە ھەرگىز قىسىلىپ ـ تارتىنىپ يۈرمە؛ يىلان بېلىقنىڭ بېشى ئۈچۈرسا، ماڭا يوللىۋېتەرسەن.

مانا ئەمدى ئۇلارنىڭ كۆنى بۇ يەردە ئۇز ئويلىرىدە ئوتكەن ـ دىكىدەك ئوتۈشتى.

بىراق، تۇخۇمدىن كېيىن چىققان ھىلىقى چوجە بەك سەت ـ كورۇمسز بولغاچقا، نەگىلا بارسا باشقا ئۇدەكلەر ئۇنى چوقۇ ـ لايىتتى، يەكلەيتتى، مەسخىرە قىلاتتى، ئۇدەكلەر شۇنداق قىلىپلا قالماي، توخۇلارمۇ شۇنداق قىلىشاتتى.

ــ راستلا بەك چوڭ ئىكەن ئۇ! ــ دېيىشتى ھەممىسى. پۈتىدا دوكۇرى بار تۈغۇلغان ھىلىقى ئەركەك كۇركە ئۇزىنى پادىشا چاغلايتتى. ئۇ تۈك ـ پەيلىرىنى پاخپايتۈپلىپ، ھىلىقى چوجىگە

هۇرپىيپ كەلدى، ئۇنىڭ كوزلىرى چەكچەيگەن، يۈزى پوكاندەك قىزارغان ئىدى. بۇ بىچارە چوجە ئۇزىنى نەگە قويۇشنى ياكى نەگە بېرىشنى بىلەلمەي قالدى. ئۇ ئۇزىنىڭ كورۇمسز بولۇپ قالغانلىغىغا، يەنە كېلىپ ھەممە ئۇدەك، توخۇلارنىڭ مەسخىرە قىلىش نىشانىغا ئايلىنىپ قالغانلىغىغا قاتتىق ھەسرەتلەندى.

بىرىنچى كۇندىكى ئەھۋال ئەنە شۇنداق بولدى. كېيىنكى كۇنلەردە ئەھۋال كۇندىن-كۇنگە ناچارلاشتى. ھەممەيلەن بۇ بىچارە چوجىنى قوغلۇۋەتمەكچى بولۇشتى؛ ھەتتا ئۇنىڭ ئاكا-ئۇكا، ھەدە-سىڭىللىرىمۇ ئۇنىڭغا دوق قىلىدىغان بولدى. ئۇلار دائىم:

—بۇ سەت ئالۋاستىنى مۇشۇك ئېلىپ كەتسەكەن!—دىيىشەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئانىسىمۇ:

—كوزۇمدىن نېرىراق يۇتسەڭچۇ!—دەيدىغان بولدى. ئۇ-دەكلەر ئۇنى چوقۇيدىغان، چوجىلەر ئۇنى دوشكەللەيدىغان، ئۇدەك ۋە توخۇ باققۇچى ئايالمۇ ئۇنى تېپىدىغان بولدى.

ھېچ بولماي، ئۇ چىتلاقتىن ئۇچۇپ چىقىپ قېچىپ كەتتى. چاتقاللىقتىكى قۇشلار ئۇنىڭدىن ئۇركۇپ ئاسمانغا قاراپ ئۇچۇشتى. "بۇمۇ مېنىڭ بەك سەت بولغانلىغىمدىن بولسا كېرەك!" دەپ ئويلىدى ئۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كوزىنى يۇمۇۋېلىپ، قېچىۋەردى. شۇ قاچقان پېتى نۇرغۇن ياۋا ئۇدەك ماكانلاشقان ساز-لىقتا كېلىپ قالدى. بەك چارچىغانلىغى ۋە روھى چۈشكۈن

بولغانلىغى سەۋىۋىدىن تۇن بويى قىمىر قىلماي ياتتى.

تاڭ ئېتىشىغىلا ئۇچۇشقا باشلىغان ياۋا ئۆدەكلەر ئۇزلىرىنىڭ بۇ يېڭى دوستىغا سەپسېلىشتى.

ــ سەن كىم بولىسەن؟ ــ دەپ سوراشتى ئۇلار. ھەممىسگە ئىززەت بىلەن ھورمەت بىلدۈرمەكچى بولغان چوجە بىر دەم بۇيان، بىر دەم ئۇيان ئورۇلۇپ باش ئېگەتتى.

ــ سەن ھەقىقەتەن تولىمۇ سەت ئىكەنسەن! ــ دېيىشتى ياۋا ئۆدەكلەر، ــ بىزنىڭ جەمەتتىكى بىرسىگە ئويلەنمىسەڭلا بولغىنى، كورۇمسز بولغىنىڭنى بىز بىلەن ئانچە ئالاقىسى يوق. ــ بىچارە جانۋار ئويلىنىشىنى زادى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدى؛ ئۇ كىشىلەر مېنىڭ قومۇشلۇقتا يېتىشمىغا، ساىلىقتىكى سۇدىن ئانچە ــ مۇنچە ئېچىشمىگە رۇخسەت قىلسىلا بولاتتى، دېگەننى ئارزۇ قىلاتتى.

ئۇ بۇ يەردە توپ ــ توغرا ئىككى كۈن ياتتى. بىر ۋاقىتلاردا ئىككى ياۋا غاز ــ ئېنىقراق ئېيتقاندا ئىككى ئاتا غاز ــ ئۇچۇپ كەلدى. ئاپىسىنىڭ تۇخۇمىدىن يېقىنىدىلا چىققان بۇ غازلار ئىنتايىن كەپسز ئىدى.

ــ ھەي، دوستۇم، ــ دېدى ئۇلار، ــ كورۇمسزلىكىڭدىن ئايلىنىپ كېتەي، ھەتتا مەن① مۇ ئىختىيارسز ھالدا سېنى ياقـ

---

① بۇ يەردىكى "مەن" (Jeg) بىرلىك بولۇپ، ئۇ ئالدىدىكى "ئۇلار" دېگەن سوز بىلەن زىت كېلىدۇ، ئەمما ئەسلىسى شۇنداق.

تۆزۈپ قالدىم. بىز بىلەن بىللە ئۇچۇپ، پەسىل قۇشى بولساڭ قانداق؟ بۇ يەرگە يېقىن يەنە بىر ساىلىقتا برنەچچە چىرايلىق غاز بالىسى بار. ئۇلار قىزلار، ھەممىسى "غاق، غاق!" دېيىشنى بىلىدۇ. ئۇزەڭ سەت بولساڭمۇ، بىرىپ تەقدىرىڭنى سىناپ باقمامسەن!

دەل شۇ ئەسنادا "پاڭ-پۇڭ" قىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، بۇ ئىككى ئەركەك غاز قومۇشلۇقتا چۈشۈپ ئولدى، سۇ قىپ-قىزىل قانغا بويالدى. يەنە "پاڭ-پۇڭ" قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. توپ-توپ ياۋا غازلار قومۇشلۇقتىن ئۇچۇپ كېتىشتى. ئارقىدىن يەنە مىلتىق ئاۋازى چىقتى. بايا كىشىلەر ئوۋ قىلىۋاتقان ئىكەن. ئوۋچىلار ساىلىق ئەترايىغا موكۇۋالغان، بىرنەچچە ئادەم ھەتتا قومۇش ئۈستىگە سوزۇلۇپ كەتكەن دەرەخ شاخلىرىغا چىقىۋالغان ئىدى. كوك ئىس قارىياغاچ ئارىسىنى تۇمانىدەك قاپلاپ، سۇ يۈزىدىن ئاستا-ئاستا يىراقلارغا تارقالماقتا ئىدى. ئوۋ ئىتلىرى پالاق-پۇلۇق قىلىپ پاتقاقلىقتىن يۈگۈرەپ چىقىشتى، پىلىك ئوت بىلەن قومۇشلار ئىككى تەرەپكە يېتىپ قالغان ئىدى. ھىلىقى بىچارە ئۇدەك چوجىسى ئۇچۇن بۇ ھەقىقەتەن قورقۇنچلۇق ئىش ئىدى! ئۇ بېشىنى قانتى ئاستىغا تىقىۋالدى. دەل مۇشۇ چاغدا، قورقۇنچلۇق يوغان بىر ئوۋ ئىتى يۈگۈرەپ كېلىپ ئۇنىڭ قېشىغىلا كېلىپ تۇردى. ئىت تىلىنى ئۇزۇن ساڭگىلىتىۋالغان بولۇپ، كوزلىرى خۇنۇك ھەم دەھشەت پاقىرايىتتى. ئۇ تۇمشۇغىنى ئۇدەك چوجىسىگە تاقاپ، ئۇچلۇق چىشلىرىنى

چىقاردىيۇ، چوجىگە چېقىلماي، يەنە "پالاق، پۇلۇق!" قىلىپ چېپىپ كەتتى.

ــ ئۇق، خۇداغا شۈكۈر!ــ دىدى چوجە يۇرىگى ئورنىغا چۈشكەندەك بولۇپ، ــ سەتلىگمىدىن ئىتمۇ مېنى ياراتماي كەتتى!

ئۇ تېچقىنا ياتتى. قومۇشلۇقتىن مىلتىق ئاۋازى كەينى-كەينىدىن كېلىپ تۇراتتى.

قاش قارايغان چاغدا ئەتراپ جىمجىت بولۇپ قالدى. بىراق بىچارە ئۇدەك چوجىسى تېخىچە ئورنىدىن تۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. ئۇ بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن ئاندىن غەيرەتلىنىپ ئەتراپىغا كوز يۈگۈرتتى-دە، بۇ ساسلىقتىن شاقىددىلا قېچىپ چىقتى. ئېتىزلىققا، ئوتلاققا قاراپ بار كۈچى بىلەن يۈگۈردى. بۇ چاغدا قاتتىق بوران چىقىۋاتقاچقا، ئۇ ئىنتايىن تەسلىكتە يۈگۈرەپ باراتتى.

قارائىغۇ چۈشكەندە، ئۇ بىر دېخاننىڭ ئاددى ئويىگە يېتىپ كەلدى. بۇ ئوي شۇنداق ۋەيرانە ئىدىكى، ئۇ ئوزىنىڭ قايسى تەرەپكە ئورۇلۇپ چۈشۈشىنى بىلمەي تۇرغان ئىدى-شۇ سەۋەپتىمۇ ئورۇلمىگەن ئىدى. چوجىنىڭ ئەتراپىدا قاتتىق بوران غۇيۇلدايتتى، ئۇ نائىلاج بوران چىققان تەرەپكە قاراپ ئولتۇرۇۋالدى. بوران بارغانسېرى ئۇلغىيىپ باراتتى. ئۇ بىردىنلا ئىشكىنىڭ زەنجىرى بوشاپ قالغانلىغىنى، ئىشكىمۇ قىڭغىر بولۇپ قالغانلىغىنى كورۈپ قالدى. ئۇ ئىشكىنىڭ يوچۇغىدىن ئويگە

كىرىپ كەتسە بولىۋېرەتتى؛ شۇنداق قىلىپ، ئۇ كىرىپ كەتتى.

ئويدە بىر موماي مۇشۇك ۋە مكىيىنى بىلەن تۇراتتى. موماي مۇشۇگىنى "ئوغلۇم" دەيتتى. بۇ مۇشۇك دۇمبىسىنى ئىگىز كوتىرىپ مياۋلايتتى، كوزلىرىدىن ئوت چاقنىتالايتتى. بىراق ئۇنى شۇنداق قىلدۇرۇش ئۇچۇن تۇكىنى تەتۇرسىگە سىلاشقا توغرا كېلەتتى. ھىلىقى مكىيانىنىڭ پۇتى كالتە ھەم ئىنچىكە بولغانلىغى ئۇچۇن، موماي ئۇنى "كالتە پاچاق مكىيان" دەيتتى. ئۇ ئوبدان تۇخۇم تۇغۇپ بېرەتتى، شۇڭا موماي ئۇنى ئوز بالىسىدەك كورەتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە بۇ ناتونۇش ئودەك چوجىسى دەرھال ھەممىنىڭ دىققىتىنى تارتتى. مۇشۇك مياۋلىغىلى، مكىيان قاق-قاقلىغىلى تۇردى.

—بۇ قانداق ۋەقە؟—دىدى موماي ۋە ئوپچورىسىگە قاراشقا باشلىدى. مومانىڭ كوزى تورلىشپ قالغاچقا، چوجىنى ئادد-شپ كېلىپ قالغان سېمىز ئودەك ئوخشايدۇ دەپ قالغان ئىدى.—راست ئاجايىپ تەلەيلىك ئىكەنمەن!—دىدى ئۇ،—ئەمدى مەندە ئودەك تۇخۇمى بولىدىغان بولدى، ئۇ ئەركەك ئودەك بولۇپ قالمىسدى! بۇنى ئېنىقلاش كېرەك!

شۇنداق قىلىپ، ئودەك چوجىسىنى ئۇچ ھەپتە كۇتۇشتى، بىراق ئۇ تۇخۇم تۇغمىغان ئىدى. ھىلىقى مۇشۇك بۇ ئويىنىڭ موتۇرى ئىدى، مكىيان بولسا ئويىنىڭ خېنىمى ئىدى، شۇڭا ئۇلار ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسلا "بىز ۋە بۇ ئالەم!" دىگەن

سوزنى ئېغىزلىرىدىن چۈشۈرمەيتتى، ئۇلار ئوزلىرىنى بۇ ئالەم-نىڭ يېرىمى، يېرىمى بولغاندەكلا ھېس قىلاتتى. ئۇدەك چوجىسى بىر ئادەمدە ئەكسىچە پىكىرنىڭ بولۇشى مۇمكىنلىغۇ دەپ ئويلايتتى، ئەما بۇنىڭغا مىكىيان قوشۇلالمايتتى.

ــ تۇخۇم تۇغالامسەن؟ــ دەپ سورىدى ئۇ.

ــ ياق!

ــ ئۇنداق بولسا، پىكىر قىلماي جىم ئولتۇر.

ــ دۇمبەڭنى كوتىرەلەمسەن، مياڭلىيالامسەن، كوزۇڭدىن ئوت چاقنىتالامسەن؟ــ دەپ سورىدى مۇشۇك.

ــ ياق!

ــ ئۇنداقتا، ئەقىللىقلار سوزلەۋاتقاندا، ساڭا پىكىر بايان قىلىش ھاجەت ئەمەس!

كوڭلى يېرىم بولغان ئۇدەك چوجىسى تامنىڭ بىر بۇلۇڭىغا بېرىپ ئولتۇردى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئېسىگە ساپ ھاۋا ۋە ئاپتاپ كەلدى. ئۇ ئوزىدە بىر خىل ئاجايىپ ئارمان بارلىغىنى ھېس قىلىپ، سۇغا چۈشۈپ ئۇزۇشنى خىيال قىلدى. ئاخىردا ئۇنىڭ تاقىتى پۈتتى-دە، خىيالىغا كەچكەن ئىشلارنى مىكىيانغا ئېيتتى.

ــ نىمە كويلاردا يۈرسەن؟ــ دېدى مىكىيان، ــ بىكار چىلىق-تىن كەلسە-كەلمەس خىيالىلارنى قىلىپ يۈرگىنىڭغۇ بۇ. بىر-نەچچە تۇخۇم تۇغۇپ ياكى مياڭلاپ باق، شۇ چاغدا بۇنداق ئويلاردا بولمايدىغان بولىسەن.

ـــ دېگەن بىلەن سۇدا ئۇزۇش بەك راھەتتە! ـــ دېدى ئۇدەك چوجىسى، ـــ باشنى سۇغا تىقىپ بىر شۇڭغۇۋېلىش نىمە دېگەن ھوزۇر!

ـــ شۇنداق، ئۇغۇ راست شۇنداق! ـــ دېدى مىكىيان، ـــ ساراڭ بولۇپ قالغان ئوخشايسەن، ھە؟ مۇشۇكتىن سوراپ كور ـــ ئۇ مەن بىلمىدىغانلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن دانىشمەن ـــ شۇنىڭ دىن سوراپ كور، ئۇ سۇدا ئۇزۇشنى ياكى سۇغا شۇڭغۇشنى ياخشى كورەمدىكىن، كورمەمدىكىن. ئۇزەم توغرىلىققۇ گەپ قىلمايلا قويايلى، سېنىڭ خوجايىنىڭ بولغان ئاۋۇ مومايدىن سوراپ كور؛ دۇنيادا ئۇنىڭ ئالدىغا ئوتمىدىغان ئەقىللىق ئادەم يوق! ئۇنى سۇدا ئۇزۇشنى، بېشىنى سۇغا تىقىشنى خالايدۇ دەپ ئويلامسەن؟

سىلەر مېنى چۇشەنمەيسىلەر! ـــ دېدى ئۇدەك چوجىسى.

سېنى چۇشەنمەيدىكەنمىزمۇ؟ ئۇنداق بولسا كىم چۇشىنىدۇ سېنى؟ سەن ھەرگىز مۇشۇكتىنمۇ، خوجايىن مومايدىنمۇ ئەقىللىق ئەمەستۇرسەن ـــ ئۇزەم توغرىلىق گەپ قىلمايلا قويايلى. ھەي بالا، ئۇزەكنى بەك قالتىس چاغلاپ يۈرمە! مۇشۇنچىلىك ياخشىلىق كورگىنىڭگە رازى بولۇپ، ياراتقۇچى ئىگەمگە ھەشقاللا دىسەك بولىدۇ. ھازىر ئىسسىق ئويگە كىرىپ، ئاغىنىمۇ تېپىۋالدىك، ئۇلاردىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۇگىنىۋېلىشىڭ مۇمكىنغۇ؟ بىراق سەن ھارام تاماق بىرنىمىكەنسەن، سېنىڭ بىلەن بىللە بولۇش راستلا ھېچقانداق خوشاللىق كەلتۈرمەيدۇ. گېپىمگە

ئىشەنگەن، قۇلاقتا ياقمايدىغان بۇنداق سوزلەرنى قىلىشتىكى مەقسىدىم ساڭا ياردەم قىلىش. كىمنىڭ ساڭا ھەقسىز دوست ئىكەنلىگىنى شۇندىلا بىلىسەن! تۇخۇم تۇغۇشنى، ياكى مىياڭلاشنى، ياكى بولمىسا كوزۇڭدىن ئوت چاقنىتىشنى ئۆگىنىۋېلىشقا ئەھمىيەت بەرگىن!

ــ كەڭ ئالەمگە بارغىنىم تۇزۇكتەك تۇرىدۇ، ــ دىدى ئودەك چوجىسى.

ــ مەرھەمەت، يول بولسۇن ئەمسە! ــ دىدى مىكىيان.

شۇنداق قىلىپ، ئودەك چوجىسى ئوز يولىغا راۋان بولدى. ئۇ سۇدا ئۇزدى، شۇڭغۇدى؛ بىراق، بەك سەت بولغانلىغى ئۈچۈن، باشقا ھايۋانلار ئۇنى كوزگە ئىلمىدى. كۆز كېلىپ، دەرەخ يوپۇرماقلىرى ساغرىشقا باشلىدى. كۆز شامالى يوپۇرماقلارنى ئاسمانغا ئۇچۇراتتى. ھاۋا ناھايىتى سوغاق بولۇپ، ئېغىر مولدۇر ۋە قارنى كوتىرىپ كېلىۋاتقان بۇلۇتلار پەسىيىشكە باشلىغان ئىدى. توڭغان قاغىلار قاشاغا قونۇۋېلىپ ھە دەپ قاقىلدايتتى. راست، مۇشۇنداق مەنزىرىنى كوز ئالدىڭىزغا كەلتۈرسىڭىزلا، سىزمۇ توڭلىغاندەك بولىسىز. بۇ بىچارە چوجىنىڭ راستلا راھەتلىنىپ ئوتكەن ۋاقتى بولمىغان ئىدى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن، گۈزەل قۇياش ئولتۇراي دىگەندە، چاتقاللىقتىن بىر توپ چىرايلىق يوغان قۇش ئۇچۇپ چىقتى. ئودەك چوجىسى شۇ چاققىچە بۇنداق چىرايلىق قۇشلارنى كورۈپ باقمىغان ئىدى. ئۇلار ئاپپاق بولۇپ، بوينى ئۇزۇن ھەم ئەۋ-

رىشم ئىدى. بۇلار ئاققۇلار ئىدى. ئاجايىپ بىر خىل ئاۋازدا قىچقىرىدىغان بۇ ئاققۇلار چىرايلىق قاناتلىرىنى كېرىپ، سوغاق جايلاردىن ئىلىق ئىقلىمغا، مۇز قاتمىاس كوللىرگە قاراپ ئۇچۇشماقتا ئىدى.

ئاققۇلار بەك ئىگىز ئىنتايىن ئىگىز ئۇچقان ئىدى، كورۇمسىز ئودەك چوجىسى ئىختىيارسىز ھالدا ئىيتقۇسىز خوشاللىقتا چومدى. ئۇ سۇدا چاپىلەكتەك پىقرايىتتى، شۇنىڭ بىلەن تەڭ بوينىنى ئاققۇلارغا قارىتىپ سوزۇپ، بىر خىل غەلىتە، ئۇنلۇك ئاۋازدا غاقىلدايىتتى، ھەتتا بۇ ئاۋازىدىن ئوزىمۇ چوچۇپ كەتتى. ئاھ! بۇ گۈزەل، بەختلىك قۇشلار قانداقمۇ ئۇنىڭ ئىسسىدىن كوتىرىلسۇن! ئاققۇلار كوزدىن غايىپ بولغان چاغدا، ئودەك چوجىسى سۇ تېگىگە شۇڭغۇدى؛ سۇ بېتىگە قايىتىپ چىققاندا بولسا، كوڭلىدە بىرخىل غەشىلىك پەيدا بولدى. ئۇ ھىلىقى قۇشلارنىڭ ئىتىنمۇ، ئۇلارنىڭ ئۇچۇپ نەگە بارىدىغانلىغىنمۇ بىلمەيتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ھېچقانداق نەرسىنى ياخشى كورۇپ باقمىغاندەك، ئۇلارنى ياخشى كورۇپ قالغان ئىدى. ئۇلارغا ئىچى تارلىقمۇ قىلمايتتى. ئۇلاردەك گۈزەل بولۇشنى خىيالىغا قانداقمۇ كەلتۈرەلسۇن؟ باشقا ئودەكلەر ئوزلىرى بىلەن بىللە ياشاشقا رۇخسەت قىلسىلا، بىچارە سەت چوجە ناھايىتى رازى بولغان بولاتتىغۇ.

قىش ھاۋاسى بارغانسېرى سوۋۇپ كەتكىلى تۇردى، ئىنتايىن سوغاق بولۇپ كەتتى! سۇ يۈزىدە مۇز قېتىپ قالماسلىغى

ئۇچۇن، ئودەك چوجىسى سۇدا ئۇزۇپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. بىراق ئۇ ھەركەت قىلىپ يۈرگەن بۇ كىچىك دائىرە ھەركۇنى كېچىسى تارىيىپ باراتتى. مۇز قېتىپ، يېرىلغان مۇزنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدىغان بولغان ئىدى. پۈتۈنلەي مۇز تۇتۇپ كەتمەسلىگى ئۇچۇن، ئودەك چوجىسى ئىككى پۇتى بىلەن تىنماي ئۇزەتتى. ئاخىردا ئۇ ھۇشىدىن كېتىپ قىمىر قىلماي يېتىپ قالدى ۋە مۇز بىلەن بىللە قېتىپ قالدى.

سەھەردە بۇ يەردىن ئوتۇپ كېتىۋاتقان بىر دېخان ئودەك چوجىسىنى كورۇپ قالدى. ئۇ يېقىن بېرىپ مۇزنى ياغاچ كەشى بىلەن ئۇرۇپ ياردى ۋە چوجىنى ئويمىگە ئېلىپ بېرىپ خوتۇنىغا بەردى. ئودەك چوجىسى بۇ ئويدە ئاستا-ئاستا ھۇشىغا كەلدى.

دېخان بالىلىرىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئوينىغۇسى كەلدى، بىراق چوجە، بۇلار ماڭا زىيان-زەخمەت يەتكۇزەمدىكىن دەپ ئەنسىرەيتتى. ئۇ قورقۇپ كېتىپ سۇت قاچىسىغا سەكرىۋىدى، سۇت توكۇلۇپ كەتتى. دېخانىنىڭ خوتۇنى ئىككى قولىنى قېقىپ تۇرۇپ ۋاقىرىۋەتتى. ئۇركۇپ كەتكەن ئودەك چوجىسى ئۇچقان پېتى سارماي سېلىنغان داسقا چۇشتى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇن تۇڭغا ئۇچۇپ كىرىپ، ئاخىردا ئۇنىڭدىن ئومىلەپ چىقتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ تۇرقىنىڭ قانداق بولۇپ كەتكىنىنى دېمەمسز! دېخانىنىڭ خوتۇنى قىيا-چىيا كوتىرىپ، قولىغا لاخشىگرىنى ئېلىپ ئۇنى ئۇرماقچى بولدى. ئۇنى تۇتماقچى بولغان بالىلار قىستى-قىستاڭچىلىقتا ئوپۇر-توپۇر بولۇشتى. بالىلار كۇلىشەتتى،

ۋاقىراپ ـ جاقىرىشاتتى! ھىلىمۇ ياخشى دەرۋازا ئوچۇق بولغاچقا، چوجە قېچىپ چىقتى ـ دە، يېڭى قار ياققان چاتقاللىققا بېرىۋالدى. ئۇ ھۇشىدىن كەتكەندەك ياتاتتى.

ئودەك چوجىسىنىڭ مۇشۇنداق قەھرىتان قىشتا تارتقان ئازاپ ۋە چەككەن كۈلپەتلىرىنىلا سوزلىسەك، ھىكايىمىز بەك ئېچىنىشلىق بولغان بولار ئىدى. كۈن يەر ـ زىمىنىنى قايتا ئىللىتىشقا باشلىغاندا، ئودەك چوجىسى ساىلىقتىكى قومۇشلار ئارىسىدا ياتاتتى. بۇلبۇل سايراشقا باشلىدى ـ گۈزەل باھار كۈنلىرى كەلگەن ئىدى.

ئۇ توساتتىن قانىتىنى كەردى: قانات قېقىۋىدى، ئۇزۇنى بۇرۇنقىدىن كوپ كۈچلۈك ھىس قىلىپ، شۇ زامات ئۇچۇپ كەتتى. ئۇچقان پېتى بىر چوڭ باققا كېلىپ قالغىنىنى ئۇزۇمۇ سەزمەي قالدى. باغدا ئالمىلار ھۇپپىدە چېچەكلىگەن، خۇش پۇراق چېچىپ تۇرغان سىرىنگۇللەرنىڭ ياپ ـ يېشىل شاخلىرى ئەگرى ئېرىققا سائگىلىغان ئىدى. باھار تۇسىگە چومگەن بۇ يەر نىمە دېگەن چىرايلىق ـ ھە! چىرايلىققىنا ئۇچ ئاققۇ دەرەخ سايىسىدىن چىقىپ ئۇدۇللا ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇلار سۇدا شىر ـ شىر ئاۋاز چىقىرىپ يېنىك ـ ئازادە ئۇزەتتى. بۇ گۈزەل جانىۋارلارنى تونۇۋالغان ئودەك چوجىسىدە غەلىتە بىر خىل غەمكىنلىك پەيدا بولدى.

"شۇلار تەرەپكە قاراپ ئۇچىمەن، ئاشۇ ئالىجاناپ قۇشلارنىڭ قېشىغا ئۇچۇپ بارىمەن! ئۇلار شۇنچە سەت تۇرۇپ تېخى

تەپتارتماستىن بىزنىڭ قېشىمىزغا كەلگۈدەك بولدۇڭمۇ دەپ، مېھنى ئولتۇرۇۋۇپتىشى مۇمكىن. بىراق، كېرەك يوق! ئۇلارنىڭ قولىدا ئولگىنىم ئودەكلەرنىڭ چوقۇلىشىدىن، توخۇ-لارنىڭ چوقۇغىنىدىن، ئودەك فېرمىسىدىكى ھىلىقى ئايالنىڭ تەپكىنىدىن ۋە قىشتا چاپا چەككەندىن كوپ ياخشى ئەمەسمۇ!" دەپ ئويلىدى چوجە ۋە سۇغا ئۇچۇپ چۈشۈپ، گۈزەل ئاققۇ-لارغا قاراپ ئۇزۇپ كەتتى. ئۇنى كورگەن ئاققۇلار تۇكلىرىنى پاخپايتىپ ئۇنىڭغا قاراپ ئۇزۇپ كەلدى. بىچارە ئودەك چوجىسى: "مېنى ئولتۇرۇۋۇەتسەڭلار!" دىدى ۋە بېشىنى سۇغا تىقىپ، ئولۇمنى كۈتۈپ تۇردى. لېكىن ئۇ شۇ تاپتا ئەينەكتەك سۇپ-سۈزۈك سۇدا نىمىنى كوردى؟ ئۇ ئۆزىنىڭ شولىسىنى كوردى. ئۇ ئەمدى كالامپاي، كۈلرەڭ، سەت ھەم كىشى بىزار بولىدىغان ئودەك ئەمەس، بەلكى ئاققۇ ئىدى!

ئاققۇنىڭ تۇخۇمىدىن بولغانلا بولساڭ، توخۇ فېرمىسىدا تۇغۇلغان بولساڭمۇ ھېچقىسى يوق.

بۇرۇن بېشىغا تالاي-تالاي بەختسىزلىك ۋە كۈلپەتلەر چۈشكەن ئودەك چوجىسى ئەمدىلىكتە ئىنتايىن شاتلانىدى. بەخت بىلەن گۈزەللىكنىڭ ئۆزىگە قۇچاق ئېچىۋاتقانلىغىنى ئۇ ئەمدى ئېنىق بىلگەن ئىدى—نۇرغۇنلىغان چوڭ ئاققۇلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا سۈ ئۈزمەكتە، ئۇنى سويمەكتە ئىدى.

باققا بىرنەچچە بالا كېلىپ، نان ئۈۋىغى بىلەن بۇغداينى سۇغا تاشلىدى.

ـــ ئاۋۇ يېڭىدىن كەلگەن ئاققۇغا قاراڭلار! ـــ دەپ ۋاقىرىدى باللارنىڭ ئەڭ كىچىگى.

ـــ راست، يېڭىدىن يەنە بىر ئاققۇ كەپتۇ! ـــ دەپ باشقا باللارمۇ خوشاللىغىدا ۋاقىرىشىپ كەتتى. ئاندىن ئۇلار چاۋاك چېلىشىپ، ئۇسۇل ئوينىشىپ، ئاتا-ئانىلىرىنىڭ قېشىغا يۇگۇرەپ كېتىشتى. ئۇلار جىق-جىق نان ئۇۋۇقلىرى بىلەن پېچىنىلەرنى سۇغا تاشلىدى، ئەينى ۋاقىتتا ھەممەيلەن:

ـــ يېڭى كەلگىنى ھەممىدىن بەك چىرايلىق ئىكەن! ئۇ نېمە دېگەن ياش، نېمە دېگەن گۈزەل! ـــ دېيىشتى. قېرى ئاققۇلار ئۇنىڭ ئالدىدا بېشىنى سېلىشتى.

ئۇ بەك تەڭلىكتە قالدى. ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي بېشىنى قانىتى ئاستىغا تىقىۋالدى. ئۇ ئۇزۇنى ئىنتايىن بەختلىك سەزدى، لېكىن ئۇ پەقەت مەغرۇرلانمايتتى، چۈنكى ياخشى نىيەتلىكلەر زادىلا مەغرۇرلانمايدۇ. ئۇ ئۇزۇنىڭ قانداق قىلىپ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغانلىغىنى، مەسخىرە قىلىنغانلىغىنى؛ ئەمدى كوپچىلىكنىڭ ئۇزۇنى چىرايلىق قۇشلار ئىچىدىكى ئەڭ چىرايلىغى دەپ ماختاشلىرىنى كوز ئالدىدىن بىر قۇر ئوتكۈزدى. سېرىنگۈل ئۇنىڭ ئالدىدا شاخلىرىنى سۇغا تەگكۈدەك قىلىپ ئېگەتتى. كۈن ئۇنىڭغا ئىللىق نۇرىنى چېچىپ، خوشاللىق بەخش ئېتەتتى. ئۇ قاناتلىرىنى كوتىرىپ، ئۆزۈن بوينىنى سوزۇپ، چىن كوڭلىدىن شاتلىغىنى ئىزھار قىلدى:

ـــ بۇنداق بەختلىك بولۇشۇم كورۇمسىز ئۇدەك چوجىسى ۋاقتىمدا چۈشۈمگىمۇ كىرىپ باقمىغان ئىدى!

ئاقۇ

(دانىيە) ئاندېرسېن

بىزگە قىش كۈنلىرى يېتىپ كەلگەندە قالىغاچلار يىراق جايلارغا ئۇچۇپ كەتكەن بولىدۇ. شۇ يىراق جايدا بىر پادىشا بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئون بىر ئوغلى ۋە ئېلىزا ئىسىملىك بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ ئون بىر ئاكا-ئۇكىنىڭ هەممىسى شاهزادە ئىكەن. ئۇلار مەكتەپكە مەيدىلىرىگە يۇلتۇز ئىزنەك تاقاپ، يانلىرىغا خەنجەر ئېسىپ بارىدىكەن. ئۇلار ئالتۇن تاختايغا ئالماس قەلەم بىلەن خەت يازىدىكەن، كىتاپنى بېشىدىن ئايەغىچە، ئايەغىدىن بېشىغچە يادقا ئوقۇيدىكەن. كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرىدىلا شاهزادىلەر ئىكەنلىگىنى بىلىدىكەن. ئۇلارنىڭ سىڭلىسى ئېلىزا ئەينەكتىن ياسالغان كىچىك ئورۇندۇقتا ئولتۇرىدىكەن. ئېلىزانىڭ باهاسى پادىشالىق بايلىغىنىڭ تەڭ يېرىمىغا باراۋەر كېلىدىغان بىر رەسىملىك كىتاۋى بار ئىكەن.

پاھ، بۇ بالىلار نىمىدىگەن بەختلىك ئوتىدۇ-هە؛ بىراق بەخت ئۇلارغا مەڭگۈلۈك بولماپتۇ.

بالىلارنىڭ دادىسى پۈتكۈل دولەتنىڭ پادىشاسى بولۇپ، بۇ پادىشا ئىچىدە زەھەر قايىنايدىغان بىر خوتۇنىنى ئاپىتۇ. ئۇ خوتۇن بۇ بىچارە بالىلارغا كۈن كورسەتمەيدىكەن. بۇنى بالىلار بىرىنچى كۈنىلا بايقىغان ئىكەن. ئوردا بويىچە كاتتا مۇبارەكلەش مەرىكىسى بولۇۋاتقاندا، بالىلار "مېھمان كۈتۈش" ئويۇنى ئويناپتۇ. بىراق خانىش ئۇلارغا پىچىنە ۋە ئوتقا قاقلانغان ئالمىدىن ئاشقان-تاشقانلىرىنمۇ بەرمەپتۇ، خانىش ئۇلارغا بىر پىيالە قۇم بېرىپتۇ؛ بۇنى ئىسىل تائام دەپ بىلىگلار، دەپتۇ ئۇ بالىلارغا.

بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۇ خوتۇن ئېلىزانى يېزىدىكى بىر دېخانىنىڭ ئويىگە ئەۋەتىۋېتىپتۇ. ئاردىدىن ئۇزاق ئوتمەيلا، ئۇ خانىش بىچارە شاھزادىلەرنى پادىشاغا يۇز تۇرانە تازا يامانلاپ بېرىپتۇ ۋە پادىشانى ئۇلارغا كوڭۈل بولمەيدىغان قىلىپ قويۇپتۇ.

ـــسىلەر ئۇنسز چوڭ قۇشلارغا ئوخشاش، دالىلارغا ئۇچۇپ كېتىگلار، كۇنۇگلارنى ئوزەگلار ئېلىگلار، ـــدەپتۇ ئىچى زەھەر خانىش. ئەمما ئۇنىڭ قىلماقچى بولغان ئەسكىلىكلىرىنىڭ ھەممىسى ئىشقا ئېشىۋەرمەپتۇ. شاھزادىلەر چىرايلىق ئون بىر ئاققۇغا ئايلىنىپ، غەلىتە ئاۋازدا سايرىشىپ، ئوردا دەرىزىسىدىن ئۇچۇپ چىقىپتۇ، باغدىن ئۇچۇپ ئوتۇپ، ئورمانلىققا كېتىپتۇ.

بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ دېخانىنىڭ ئويىدە ئۇخلاۋاتقان سىگلىسى ئورنىدىن تېخى تۇرمىغان ئىكەن. ئۇلار بۇ يەردىن ئوتۇۋاتقاندا

تاك ئاتـقىنغا ئانچـه ئۇزاق بولمـغان ئـكەن. ئۇلار ئويـنـاك توپىسىده ئايلىنىپ، ئۇزۇن بويۇنلىرىنى بىر ئۆ ياقىغا، بىر بۇ ياقىغا سوزۇشۇپ، قاناتلىرىنى قېقىپتۇ. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئاۋاز-لىرىنى ھېچـكىم ئاڭلىمـغان، ئۇزلـىرىنى ھېچـكىم كورمـگەن بولغاچقا، ئۇلار نائىلاج ئۇچۇپ كېتىۋېرىپـتۇ، ئىگىـز ئۇچۇپ، قەۋەت-قەۋەت بۇلۇتلار ئارىسـغا كىرىپـتۇ، چەكـسىز ئالەمـگە قاراپ يول ئېلىـپ، دېگـەز بويـغا تۇتىشـپ كەتـكەن قېـلىن ئورمانغا كەپتۇ.

دىخانىنىڭ ئويىده تۇرغان بىچارە ئېلىزا بىر يېشـىل يوپۇر-ماقنى ئويناپ ئولتۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ بۇنىڭدىن باشقا ئويۇنـچۇغىمۇ يوق ئىكەن. ئېلىزا يوپۇرماقـتىن كىچـىك بىر توشۇك تېشىپ، شۇ توشۇكتىن كۇنگە قاراپتۇ، ئاكىلىرىنىڭ نۇرلۇق كوزلـىرىنى كورگەنـدەك بوپـتۇ. كۇن نۇرى يۈزىـگە چۈشـكەنـدە، ئېلىزا ئاكىلىرىنىڭ ئۇزىـنى سويۇپ ئەركـىلەتكەنـلىكلىرىـنى ئېسىـگە ئالىدىكەن.

كۇنلەر ئادەتتىكىدەكلا بىر بىرىنى قوغلىشـىپ ئوتتۇېـرىپتۇ. شامال ئوي سىرتىدىـكى يوغان ئەتـىر گۇلـلەردىـن قىلىنـغان قاشاغا غۇيۇلداپ ئۇرۇلۇپ، بۇ گۇللەرگە:

ـــ سـىلەردىـنـمۇ چىـرايـلىق نەرسە بارمـىدۇ؟ـــ دەپـتۇ پىچىرلاپ.

ـــ ئېلىزا بىزدىن چىرايلىق، ـــ دەپتۇ ئەتـىر گۇلـلەر باش-لىرىنى چايقاپ.

يەكشەنبە كۈنى دىخاننىڭ خوتۇنى ئىشىك ئالدىدا قەسىدە-نامىسنى ئوقۇۋاتقاندا، شامال كىتابنىڭ بەتلىرىنى ئۇچۇرتۇپ:

ــ سېنىڭدىن ياخشى نەرسە بارمىدۇ؟ ــ دەپتۇ كىتابقا.

ــ ئېلىزا مەندىن ياخشى، ــ دەپتۇ كىتاپ. ئەتىر گۈل بىلەن كىتابنىڭ دىگەنلىرى مۇتلەق راست گەپ ئىكەن.

ئېلىزا 15 ياشقا كىرگەنىدە، ئۇنى ئويىمگە قايتۇرۇپ كېتىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئايدەك چىرايلىق بولۇپ ئوسكەنلىگىنى كورۇپ، خانىشنىڭ ئوغلى قاينىاپ، غەزىۋى ئورلەپتۇ. ئۇنىڭ ئېلىزا-نىمۇ ئاكىلىرىغا ئوخشاش ئاققۇغا ئايلانىدۇرۇۋەتكىسى كەپتۇ، پادىشا قىزىنى كورمەكچى بولغانلىغى ئۈچۈن، ئۇ دەرھاللا ئۇنداق قىلىشقا پېتىنالماپتۇ.

بىر كۈنى سەھەردە خانىش مونچىغا كىرىپتۇ. ئاق مەرمەر تاشتىن سېلىنغان بۇ مونچىنىڭ ئىچىگە يۇمشاق سېلىنچا ۋە ئەڭ ئىسىل گىلەم سېلىنغان ئىكەن. خانىش يەردىن ئۈچ چارپاقا ئېلىپ، ئۇچىلىسىنى بىر-بىرلەپ سويۇپتۇ-دە، بىرىنچى پاقىغا:

ــ ئېلىزا مونچىغا كىرگەندە، ئۇنىڭ بېشىغا چىقىۋالغىن، ئۇمۇ ساڭا ئوخشاش گومۇش-كالۇا بولۇپ كەتسۇن، ــ دەپتۇ. ئاندىن خانىش ئىككىنچى پاقىغا:

ــ ئۇنىڭ پىشانىسىگە چىقىۋال، ئۇ ساڭا ئوخشاش سەت بولۇپ قالسۇن، دادىسى تونۇيالماس بولۇپ كەتسۇن، ــ دەپتۇ. كېيىن ئۇچىنچى پاقىغا مۇنداق دەپ پىچىرلاپتۇ:

ـــ ئۇنىڭ مەيدىسىگە چىقىپ يېتىۋال، يۈرىگى ئېچىشىپ ئازاپلانسۇن.

شۇنداق قىلىپ خانىش چارپاقىلارنى سۈزۈك سۇغا قويۇپ بېرىپتۇ؛ سۇ شۇ ئەسنادىلا يېشىل رەڭگە كىرىپتۇ. خانىش ئېلىزانى چاقىرتىپ كېلىپ، كىيىمىنى سالدۇرۇپ، سۇغا كىرگۈزۈپتۇ. ئېلىزا سۇغا كىرىشىگە، بىرىنچى پاقا بېشىغا، ئىككىنچى پاقا پىشانىسىگە، ئۈچىنچى پاقا مەيدىسىگە چىقىۋاپتۇ. بىراق ئېلىزا بۇلارنىڭ ھېچقايسىسىغا دىققەت قىلماپتۇ. ئۇ ئورە تۇرغان ئىكەن، ئۇچ تال كوكنارگۈلى سۈنىڭ يۇزىگە لەيلەپ چىقىپتۇ. ئەگەر بۇ پاقىلار زەھەرلىك بولمىغان بولسا، ئۇلارنى سېھىرگەر ئايال سويمىگەن بولسا، ئۇلار ئۇچ تال قىزىل ئەتىر گۈلگە ئايلىناتتىكەن. لېكىن، قانداقلا بولمىسۇن، ئۇلار ئېلىزانىڭ بېشىدا ۋە مەيدىسىدە ياتقانلىقتىن گۈلگە ئايلانمای قالمايدىكەن. بەك ئاقكۆڭۈل، بەك ساددا ئېلىزاغا سېھىرگەر-لىكمۇ ئوتمىگەن ئىكەن.

بۇ ئەھۋالنى كورگەن زەھەرخەندە خانىش ئېلىزانىڭ بەدىنىگە ياڭاق سۈيى سۈرتۈپ، ئۇنىڭ تېرىسىنى قارا قوڭۇر تۈسكە كىرگۈزۈپتۇ. ئاندىن ئۇ يەنە ئېلىزانىڭ چىرايلىق يۇزىگە بىر خىل سېسىق مای سۈرتۈپ قويۇپتۇ، سۇمبۇل چاچ-لىرىنى پاخپايتىپ چىگىشلەشتۈرۈۋېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ساھىپجامال ئېلىزا ھېچكىم تونۇمايدىغان ھالغا كەپتۇ.

دادىسى ئېلىزانى كورۈپ قاتتىق ھەيرەتتە قاپتۇ-دە، بۇ

مېنىڭ قىزىم ئەمەس دەپتۇ. ئويدىكى ئىت ۋە قالغاچلاردىن باشقا ھېچكىمۇ ئۇنى تونۇيالماپتۇ. ئەمما بۇ ئىت ۋە قالغاچلار بىچارە ھايۋان، ئۇچار قۇشلار بولغاچقا، گەپ قىلالمايدىكەن.

بىچارە ئېلىزا يىغلاپ تاشلاپتۇ. يىراقلارغا كەتكەن 11 ئاكىسىنى ئويلاپ، ھەسرەت بىلەن ئوردىدىن تۇيدۇرماستىن چىقىپتۇ-دە، دالا ۋە ساسلىقتا توپ-توغرا بىركۈن يۈرۈپ، چوڭ بىر قېلىن ئورمانلىققا كىرىپ قاپتۇ، نەگە بارىدىغانلىغىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدىكەن، ئۇ قاتتىق ھەسرەت چېكىپتۇ؛ ئاكىلىرىنى سېغىنىپتۇ: ئۇلارمۇ ماڭا ئوخشاش، مۇشۇ كەڭ بىپايان دۇنياغا قوغلانغانغۇ، ئۇلارنى ئىزدەپ تاپاي، دېگەن ئويغا كەپتۇ.

ئېلىزا ئورمانغا كىرىپ ئۆزاق ئوتمەستىن قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىپتۇ-دە، ئېزىپ قېلىپ، چوڭ ۋە كىچىك يوللاردىن بەك يىراقلىشىپ كېتىپتۇ؛ شۇڭا ئۇ يۇمشاق مۇخ ئۈستىدە يانپاشلاپ يېتىپتۇ. ئۇ كەچلىك دۇئا-تىلاۋەتنى تۈگەتكەندىن كېيىن بېشىنى بىر تۈپ دەرەخقە قويۇپ دەم ئاپتۇ. ئەتراپ تىم-تاس بولۇپ، ھاۋا ئىللىق ئىكەن؛ سان-ساناقسىز پاقىراق قوڭغۇزلارنىڭ پاقىرىغان نۇرلىرى يېشىل ئوت ئۈچقۇنلىرىدەك ئوتلار ۋە مۇخلار ئارىسىدا كورۇنۇپ تۇرغان ئىكەن. ئېلىزا بىر تال شاخنى ئاستا لىڭشىتىپتىكەن، پاقىراق قوڭغۇزلار، خۇددى يۇلتۇز ئېقىپ چۈشكەندەك ئۈنىڭ ئۈستۈبشىغا چۈشۈپتۇ.

ئېلىزا تۇن بويى ئاكىلىرىنى چۈشەپتۇ. ئاكىلىرى بىر توپ

بالىلار بولۇپ، بىللە ئويناۋاتقىدەكمىش، ئالتۇن تاختايغا ئالماس قەلەم بىلەن خەت يېزىپتىمىش، قىممىتى پادىشالىق دۇنياسىنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان ھىلىقى چىرايلىق رەسىملىك كىتاپنى كورۇۋاتقۇدەكمىش. بىراق، ئاكىلىرى ئالتۇن تاختايغا بۇرۇنقىدەك دۇگىلەك ياكى ئاچماق سىزماي، ئوزلىرىنىڭ كورسەتكەن باتۇرلۇقلىرىنى ــ ئوز باشلىرىدىن ئوتكەن ياكى ئوزلىرى كورگەن ئىشلارنى يازغانمىش. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ھىلىقى رەسىملىك كىتاپتىكى نەرسىلەرگىمۇ جان كىرگەنمىش ــ قۇشلار سايراۋاتقۇدەك، ئادەملەر رەسىملىك كىتاپتىن مېڭىپ چىقىپ، ئېلىزا ۋە ئۇنىڭ ئاكىلىرى بىلەن پاراڭلىشىۋاتقۇدەك. ئېلىزا كىتاپنى ۋاراقلىسا، ئۇلار ئورنىمىز ئالمىشىپ قالمىسۇن دەپ دەرھال ئوز ئورۇنلىرىغا بېرىۋالغانمىش.

ئېلىزا ئويغانغاندا كون خېلى ئىگىز كوتىرىلگەن ئىكەن. ئەمما يەتتە، ئىگىز ئوسكەن دەرەخلەرنىڭ قويۇق شاخ ـ يوپۇرماقلىرى كۇننى توسۇۋالغاچقا، ئېلىزا كۇننى كورمىگەن ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ كۇن ئالتۇندىن ياسالغان گۈلدەك دەرەخلەر ئارىسىدا سىلجىپ پاقىراپ تۇرغان ئىكەن. يېشىل شاخ ـ يوپۇرماقلار خۇش پۇراق چېچىپ تۇرغان، قۇشلار ئېلىزانىڭ دولىسىغا قونۇۋالغۇدەك قىلغان ئىكەن. ئېلىزانىڭ قۇلىغىغا سۇنىڭ شىلدىرلىشى ئاڭلىنىپتۇ. بۇ بىرنەچچە چوڭ بۇلاق سۇيىنىڭ كولگە قاراپ ئاققان چاغدىكى ئاۋازى ئىكەن. تېگىگە ناھايىتى چىرايلىق قۇم تىنىغان بۇ كولىنىڭ ئەتراپى قېلىن چاتقاللىق ئىكەن، چاتقاللارنىڭ بىر

يېرىدىن بۇغىلار خېلى يوغان بىر يوچۇق ئېچىۋەتكەن ئىكەن — ئېلىزا مۇشۇ يول بىلەن كول تەرەپكە مېڭىپتۇ. كول سۈيى شۇنداق سۈزۈك ئىكەنكى، دەرەخ شاخلىرىنى ۋە چاتقاللارنى شامال لىڭشتىمغان بولسا، ئېلىزا ئۇلارنى كول تەكتىگە سىزىلغان رەسىم ئوخشايدۇ دەپ قالاتتىكەن، چۈنكى يوپۇرماقلارنىڭ ھەممىسى، مەيلى ئاپتاپ چۈشكەنلىرى بولسۇن، ياكى چۈشمىگەنلىرى بولسۇن، كولدە شۇنداق ئېنىق ئەكسىلىنىپ تۇرغان ئىكەن.

ئېلىزا سۇدا ئۈزۈنىڭ چىرايىنى كورۈپ چوچۈپ كېتىپتۇ: ئۇنىڭ چىرايى قاردەك ھەم سەتلىشىپ كەتكەن ئىكەن. براق، ئۇ نازۇك قوللىرىنى ھولدەپ، كوزى بىلەن پىشانىسىنى ئۇۋىلىغان ئىكەن، ئەسلىدىكىدەك ئاق رەڭلىك بولۇپ قاپتۇ. ئۇ كىيىملىرىنى سېلىپ، سۈزۈك سۇغا كىرىپتۇ: شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ دۇنيادا تەڭداشسىز گۈزەل مەلىكىگە ئايلىنىپتۇ.

ئېلىزا كىيىملىرىنى قايتا كىيىپ، سۇمبۇل چاچلىرىنى توڭۇزالغاندىن كېيىن شاقىراپ ئېقىۋاتقان بۇلاق بېشىغا كېلىپ، سۇنى ئوچۇملاپ ئىچىپتۇ. ئاندىن كېيىن ئورمانىنىڭ ئىچىگە قاراپ مېڭىۋېرىپتۇ، لېكىن نەگە بارىدىغانلىغى ئۈزىگىمۇ مەلۇم ئەمەس ئىكەن. ئۇ سويۇملۇك ئاكلىرىنى سېغىنىپتۇ، شەپقەتلىك خۇدانى ئېسىگە ئالىتۇ: خۇدايىم ھەرگىز مېنى تاشلىۋەتمەيدۇ، خۇدا ئاچ قالغان بەندىلەرگە ئاش بولسۇن دەپ تاغ ئالمىسىنى بەخش قىلغان، مېنى مۇشۇ دەرەخ تۈۋىگە باشلاپ كەلگەنمۇ خۇدايىمغۇ،

دەپ ئويلاپتۇ. بۇ دەرەخـتىكى مۇە شاخـلىرى كوتىرەلـمەس دەرىجىدە بەك چىك بولۇپ كەتكەن ئىكەن. ئىلىزانىڭ چۇشلۇك غىزاسى مۇشۇ مۇە بوپتۇ. ئۇ ئېگىلىپ كەتكەن شاخلارغا تىرەك قويۇپتۇ، ئاندىن ئورماننىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ مېڭىۇبرىپتۇ.

ئەتراپ شۇنـداق جىمجىت بولۇپ، ھەتـتا ئوزىـنىڭ ئاياق تىۇشى، ئايىغى ئاستىدا غازاڭلارنىڭ سۇنـغان ئاۋازىمۇ ئىلىزانىڭ ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن. بۇ يەردە بىرەر ئۇچار قاناتمۇ كوزگە چىلىقـماپتۇ، قىلىن دەرەخلەر ئارىسىدا ئاپتاپـمۇ كورۇنمەپتۇ. قاتار-قاتار كەتكەن دەرەخـلەر شۇنـداق ئـىگىز ھەم قويۇق ئوسـكەن ئىكەنكى، ئىلىزا ئالدىغا قاراپ، توت ئەتراپىنى قاشا تورىۇالغان-دەك ھـس قىپـتۇ. ئۇ مۇشۇنـداق غىرىپـلىق-يالـغۇزلۇقـنىڭ دەردىنى ئومرىدە تارتىپ باقمىغان ئىكەن!

تۇن قاپ-قاراڭـغۇ بولۇپ، مۇخـلار ئارىسـىدىن پاقـراق قوڭغۇزلارنىڭ پاقرىـغان يورۇغـمۇ كورۇنمەپـتۇ. كەپپى بەك بۇزۇلـغان ئىلىزا يېتىپ ئۇيـقۇغا كېتىپـتۇ. بىرىەمـدىن كېيىن توپىسىدىكى شاخلارنىڭ ئارىسى ئېچىلـىپ، شەپقەتلىـك خۇدا مېھرىلىك كوزىنى تىككەندەك، نۇرغۇن-نۇرغۇن پەرىشتە خۇدا-نىڭ توپىسىدىن ۋە يېنىدىن ماراپ تۇرغاندەك بوپتۇ.

ئەتىگىنى ئويغانغاندا، ئۇ بايىقى ئىشلارنى چۇشىدە كورگەنـلىگىنى ياكى ئوڭدا كورگەنلىگىنى بىلەلمەپتۇ.

ئىلىزا ئالدىـغا قاراپ بىرنەچچە قەدەم ماڭـغان ئىكەن، بىر سۇەت شىرىنلىك مۇە كوتىرىۇالغان بىر مومايغا ئۇچراپ قاپتۇ.

موماي ئۇنىڭغا مۇددىن بىرنەچچىنى بېرىپتۇ. ئېلىزا ئۇنىڭدىن: مۇشۇ ئورماندىن ئاتلىق ئوتكەن ئون بىر شاھزادىنى كوردىڭىز- مۇ، دەپ سوراپتۇ.

ــ كورمىدىم، ــ دەپتۇ موماي، ــ بىراق تۇنۇگۈن باشلىرىغا ئالتۇن تاج كىيگەن ئون بىر ئاققۇنىڭ مۇشۇ ئەتراپتىكى دەريادىن ئۈزۈپ ئوتۇپ كېتىۋاتقانلىغىنى كورگەنتىم.

موماي ئېلىزانى باشلاپ خېلى مېڭىپ بىر دوڭگە يېقىن كەپتۇ. بۇ دوڭنىڭ ئېتىگىدە ئىلان باغرى كەتكەن بىر ئۇستەڭ بار ئىكەن. ئوستەڭنىڭ ئىككى قېشىدىكى دەرەخلەرنىڭ بۈككىدە شاخلىرى ئوستەڭگە سوزۇلۇپ، بىر بىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن ئىكەن. ئوستەڭ كەڭرەك بولۇپ، شاخلار يەتمىگەن يەردە دەرەخلەرنىڭ يىلتىزلىرى تۆپراقتىن چىقىپ، شاختا چىرمىشىپ، قارشى تەرەپتىكى دەرەخنىڭ شاخلىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن ئىكەن.

ئېلىزا موماي بىلەن خوشلىشىپ، ئوستەڭنى بويلاپ مېڭىپ ۋەرگەن پېتى شۇ ئوستەڭنىڭ كەڭ دېڭىزغا قۇيۇلىدىغان يېرىگىچە كەپتۇ.

ئەمدى بۇ قىزنىڭ كوزىگە كەڭ كەتكەن كوركەم دېڭىز كورۈنۈپتۇ، بىراق دېڭىزدا بىرەر كېمىنىڭ قارىسىمۇ كورۈنمەپ- تۇ. ئەمدى ئالدىغا قانداق مېڭىشنى كېرەك؟ ئېلىزا دېڭىز ساھىلىدىكى شېغىللارغا قاراپتۇ: شېغىللارنى دېڭىز سۇيى يالاۋېر- ىپ يۇپ-يۇمىلاق قىلىۋەتكەن ئىكەن. ئەينەك، تومۇر پارچە-

لىرى، تاش ــ بۇ يەرگە چىقىپ قالغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى دېگىز سۈيىدە يېگى تۈسكە كىرگەن ــ ئېلىزانىڭ نازۇك قولىدىنمۇ نازۇك بولۇپ كەتكەن ئىكەن.

"سۇ ھارماي ـ تالماي ئېقىپ، قاتتىق نەرسىلەرنىمۇ نازۇك قىلىۋېتەلەيدىكەن. مەندىمۇ شۇنداق ھارماسلىق روھى بولۇشى كېرەك! ساۋاق بەرگىنىگىزگە مىڭ ـ مىڭ رەھمەت سۇزۇك ۋە ئېقىپ تۇرىدىغان سۇ! كۇنلەرنىڭ بىرىدە سىزنىڭ مېنى سويۇمـ لۇك ئاكىلىرىمنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويىدىغانلىغىگىز كوڭلۇمگە ئايان بولىۋاتىدۇ."

قىز دولقۇندا چايقىلىپ لەيلەپ چىققان چوپكە چاپلىشىۋالغان ئون بىر تال ئاققۇ پېيىنى كورۇپتۇ. ئېلىزا ئۇلارنى يىغىپ بىر باغلام قىلىپ باغلاپتۇ. بۇ پەيلەردىن سۇ تېمپىتۇــزادى ئۇنىڭ شەبنەم ياكى كوز يېشى ئىكەنلىگىنى ھىچكىم بىلمەيدىـ كەن. دېگىز بويى جىمجىت بولسىمۇ، ئېلىزا يالغۇزسىرىماپتۇ، چۇنكى دېگىزدا ھەر مىنۇت ئۇزگىرىش بولۇپ تۇرىدىكەن ــ ئۇنىڭدا 2ـ3 سائەت ئىچىدە بولغان ئۇزگىرىش چىرايلىق كولدە بىر يىلدا بولغان ئۇزگىرىشتىنمۇ كوپ بولىدىكەن. يوغان قارا بۇلۇت ئۇزۇپ كەلگەندە، دېگىز: "مېنىڭمۇ جۇدۇنۇم تۇتىـ دىغان چاغ بار" دىگەندەك بولىدىكەن ـ دە، ئارقىدىنلا شامال چىقىپ، سۇ دولقۇنلىنىدىكەن. ئەمما، بۇلۇت ئارىسىدىن ھەسەنـ ھۇسەن چىقىپ، شامال جىمىققان چاغدا، دېگىز ئەتىر گۇلىنىڭ يوپۇرمىغدەك بىر دەم يېشىل، بىر دەم ئاق بولۇپ كورۇنىدىكەن.

لېكىن ئۇ ھەرقانچە تىنجىغان بىلەنمۇ دېگىز ساھىلىدىن ئاز-تولا دولقۇن كوتىرىلىپ تۇرىدىكەن. دېگىز سۈيى ئۇخلاۋاتقان بوۋاقنىڭ كوكرىگىدەك ئاستا كوتىرىلىپ تۇرىدىكەن.

كۈن ئولتۇراي دېگەندە، ئېلىزا باشلىرىغا ئالتۇن تاج كىيگەن ئون بىر ئاققۇنىڭ قۇرۇقلۇقتا ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىغىنى كورۇپتۇ. بىرىنىڭ كەينىگە بىرى تىزىلىپ ئۇچقان بۇ ئاققۇلار خۇددى ئۇزۇن ئاق بەلۋاغىدەك كورۇنۇپتۇ. ئېلىزا دوكگە چىقىپ چاتقالىنىڭ ئارقىسىغا موكۈۋاپتۇ. ئاققۇلار كەڭ ئاق قاناتلىرىنى قېقىشىپ ئېلىزانىڭ يېنىغا ئاستا قونۇشۇپتۇ.

كۈن دېگىز ئاستىغا ئولتۇرۇش بىلەن تەڭ، بۇ ئاققۇلارنىڭ پەيلىرى دەرھال چۈشۈپ، ئون بىر كېلىشكەن شاھزادىگە—ئېلىزانىڭ ئاكىلىرىغا ئايلىنىپتۇ. ئېلىزا خوشاللىغىدا ۋاقىرىۋېتىپتۇ. ئۇلار خېلى ئوزگىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، قىز ئۇلارنىڭ ئوز ئاكىلىرى ئىكەنلىگىنى بىلىپتۇ ھەم چوقۇم شۇلار دەپ ئويلاپتۇ. شۇڭا ئېلىزا ئۇلارنىڭ قۇچىغىغا ئوزىنى تاشلاپ، ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنى چاقىرىپتۇ. ئېلىزانى كورگەن ۋە تونۇغان ئاكىلىرى ئۇنىڭ بويى ئوسۇپ، ساھىپجامال قىز بولغانلىغىغا ئىنتايىن خوشال بولۇپتۇ. ئۇلار بىر دەم كۈلۈشۈپتۇ، بىر دەم يىغلىشىپتۇ. ئۇلار دەرھال بىر بىرىنىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ، ئوگەي ئانىسىنىڭ زالىملىقلىرىدىن خەۋەر تېپىشىپتۇ.

—قۇياش ئاسماندا بولسلا، —دەپتۇ چوڭ ئاكىسى، —بىز

ئاكا-ئۇكىلار ئاقتۇغا ئايلىنىپ، تىنماي ئۇچۇپ‌تۇرىمىز. كۈن ئولتۇراي دېگەندە بىر پانا جاي تېپىش مەقسىتىدە بولىۋاتقان ئىدۇق. كۈن ئولتۇراي دېگەندە بۇلۇت ئارىسىغا كىرىدىغان بولۇپ، ئادەمگە ئايلىنىپ چۆكتۈرۈپ دېگىزغا چوكۇپ كەتكەن بولاتتۇق. بۇ يەر بىزنىڭ ماكانىمىز ئەمەس. دېگىزنىڭ ئۇ تەرىپىدە مۇشۇ يەرگە ئوخشاش ئاجايىپ گۈزەل بىر ئەل بار. لېكىن ئۇ يەر ناھايىتى يىراق. ئۇ يەرگە بېرىش ئۈچۈن مۇشۇ پايانسىز دېگىزدىن ئوتۇشكە توغرا كېلىدۇ، سەپىرىمىزدە قونۇپ ئوتكۈدەك ئارالمۇ يوق؛ سۇ يۈزىگە چىقىپ تۇرغان بىرلا خادا تاش بار. ئۇنىڭ چوڭلۇغى ئون نەچچىمىز قىستىلىپ تۇرۇپ دەم ئالغۇدەكلا كېلىدۇ. دولقۇن كوتىرىلگەندە كوپۈكلەر بىزگە چاچىرايدۇ. بىزگە شۇ خادا تاشنى بەرگەن خۇدايىمغا مىڭ رەھمەت ئېيتىشىمىز كېرەك. بىز ئۇنىڭ ئۈستىدە ئادەمگە ئايلىنىپ كېچىنى ئوتكۈزىمىز. ئۇ بولمىغان بولسا، بىز سويۇملۇك ۋەتىنىمىزنى مەڭگۈ كورەلمىگەن بولاتتۇق، چۈنكى بىزنىڭ ئۈچۈشىمىز بىر يىلنىڭ ئەڭ ئۇزۇن ئىككى كۈنىدە ئاياقلىشىشى كېرەك.

— دادىمىزنىڭ ئويىنى يىلغا بىرلا قېتىم كورەلەيمىز. ئۇ يەردە 11 كۈنلا تۇرالايمىز: مۇشۇ ئورمانىنىڭ توپىسىدە پەرۋاز قىلىپ تۇرۇپ، بىز تۇرغان ئوردىغا، ئوزىمىزنىڭ كوزى يورۇغان، دادىمىز تۇرغان جايغا، ئايمىز دەپنە قىلىنغان چېركاۋنىڭ ئىگىز مۇنارىسىغا نەزەر تاشلايمىز. بۇ يەردىكى چاتقاللىق ۋە

دەل-دەرەخلەر بىزنىڭ تۇققانلىرىمىزدەك بولۇپ قالدى. بۇ يەردە ياۋا ئاتلار بالا چېغىمىزدا كورگىنىمىزدەك دالىدا چېپىپ يۈرىدۇ؛ بۇ يەردىكى كومۇرچىلەر قەدىمىي ناخشىلارنى ئېيتىدۇ، كىچىك چېغىمىزدا بۇ ناخشىغا ئۇسۇل ئويناياتتۇق؛ ۋەتىنىمىز مۇشۇ يەر؛ بىر خىل كۆچ بىزنى مۇشۇ ياققا تارتىپ تۇرىدۇ؛ سويۇملۇق سىڭلىمىز، سېنىمۇ مۇشۇ يەردىن تاپتۇق! مۇشۇ يەردە يەنە ئىككى كۈن تۇرۇشىمىز مۇمكىن، ئاندىن كېيىن ئۇچۇپ دېڭىزنى توغرىسىغا كېسىپ ئوتۇپ، ھىلىقى گۈزەل ئەلگە بارىمىز، بىراق ئۇ يەر ئوز ۋەتىنىمىز ئەمەس. سېنى ئۇ ياققا قانداق ئېلىپ كېتەرمىز؟ كېيىمىزمۇ، قېيىغىمىزمۇ يوق.

ــ سىزلەرنى قانداق قىلسام قۇتقۇزارمەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ سىڭلىسى.

ئۇلار كېچىچە دىگۈدەك پاراڭلىشىپ، بىرەر سائەتچىلا ئۇخلاپتۇ.

ئۇستىدىن ئاققۇلارنىڭ قانات قاققان ئاۋازى ئاڭلانغانلىقتىن، ئېلىزا ئويغىنىپ كېتىپتۇ. ئاققۇ سياقىغا كىرگەن ئاكىلىرى بىر پەس ئايلىنىپ ئۇچۇپتۇ-دە، كېيىن يىراقلارغا كېتىپتۇ. توپتىن ئايرىلىپ قالغان بىرسى ــ كەنجى ئاكىسى بېشىنى ئېلىزانىڭ قۇچىغىغا قويۇپتۇ. ئېلىزا ئۇنىڭ ئاق قانىتىنى سىلاپتۇ. ئۇلار كۈن بويى بىللە ئوتۇپتۇ. گۈگۈم ۋاقتىدا باشقا ئاققۇلار يەنە ئۇچۇپ كەپتۇ. كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۇلار يەنە ئادەم سياقىغا كىرىپتۇ.

ـــبۇ يەردىن ئەتە ئۇچۇپ كېتىمىز. ئېھتىمال بىر يىلغىچە بۇ يەرگە قايتىپ كېلەلمەسمىز، ـــدەپتۇ ئاكىلىرى، ـــبىراق سېنى مۇشۇنداق تاشلاپ كېتەلمەيمىز! بىز بىلەن بىللە بېرىشقا جۇرئەت قىلامسەن؟ بىلىگمىزدە سېنى ئورمانىدىن كوتۇرۇپ چىقىپ كەتكۈدەك ماغدۇر تۇرغان يەردە، قانىتىمىزنىڭ سېنى دېگىزدىن يۇدۇپ ئوتۇپ كېتىشكە قۇربى يەتمەسمۇ؟

ـــشۇنداق قىلىڭلار، مېنى ئالغاچ كېتىڭلار، ـــدەپتۇ ئېلىزا.

ئاكىلىرى تالنىڭ يۇمشاق قوۋزىغى بىلەن چىڭ قومۇشتىن كېچىچە چوڭ ۋە پوختا بىر تور توقۇپتۇ. ئېلىزا تورنىڭ ئىچىدە يېتىپتۇ. قۇياش بالقىپ چىققاندا ئاكىلىرى يەنە ئاققۇغا ئايلىنىپتۇ ۋە تورنى ئېغىزلىرى بىلەن چىشلەپ ئۇچۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئۇزلىرىنىڭ تاتلىق ئۇخلاۋاتقان سويۇمـلۇق سىڭلىسىنى ئېلىپ ئاسمانىنىڭ قەرىگە چىقىپ، بۇلۇتلار ئارىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئېلىزانىڭ يۇزىگە ئاپتاپ چۈشۈۋاتقان ئىكەن، بىر ئاققۇ تور ئۇستىدە ئۇچۇپ، كەڭ قانىتى بىلەن ئاپتاپنى توسىپتۇ.

ئېلىزا ئويغانغان چاغدا، ئاكىلىرى قۇرۇقلۇقتىن كوپ يىراقـلاپ كەتكەن ئىكەن. ئېلىزا تېخىچە چۈش كورۈۋاتقان ئوخشايـمەن، دەپ ئويلاپتۇ؛ دېگىز ئۇستىدە كوتىرىلىپ، ئاسماندا ئىگىز ئۇچۇش ئۇنىڭغا ناھايىتى كارامەت ئىش تۇيۇلۇپتۇ. ئېلىزانىڭ پېيندا چىرايلىق، ئوبدان پىشقان مېۋە شېخى ۋە

هەسەلدەك تاتىلىق چوپ يىلىتىزى تۇرغان ئىكەن. بۇلارنى كەنجى ئاكىسى تېپىپ كېلىپ ئۇنىڭ يېنىغا قويۇپ قويغان ئىكەن. ئېلىزا ئاكىسىغا قاراپ مىننەتدارلىق بىلەن كۆلۈپتۇ، بۇ ئىشلارنى قىلغان كىشى كەنجى ئاكىسى ئىكەنلىگىنى ئۇ بىلگەن ئىكەن. كەنجى ئاكىسى ئېلىزاغا ئاپتاپ چۈشۈپ قالمىسۇن دەپ، قاناتلىرى بىلەن كۆننى توساپ ماڭغان ئىكەن.

بەك ئىگىز ئۇچۇپ كېلىۋاتقان ئۇلار بىرىنچى قېتىم توۋەندە ئۇزۇپ يۈرگەن كېمىنى كورۇپتۇ، بۇ كېمە سوۋ ئۇستىدە ئۇچۇپ يۈرگەن بېلىقچى قۇشتەك كورۇنۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا تىك تۇرغان قارا بۇلۇت كورۇنۇپتۇ—بۇ بىر تاغ ئىكەن. ئېلىزا شۇ تاغ ئۇستىدىن ئۇزىنىڭ ۋە ئون بىر ئاققۇنىڭ كولەڭگىسىنى كورۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۇچقان قاتارى ئىنتايىن چوڭ بولۇپ، بەئەينى سۇرەتتەك ئىكەن، بۇ ئۇزلىرى بۇرۇن كورگەن ھەرقانداق نەرسىدىنمۇ چىرايلىق بىلىنىپتۇ. لېكىن كۇن بارغانسېرى ئىگىز ئورلەپ، ئارقا تەرەپتىكى بۇلۇتمۇ بارغانسېرى يىراقلىشىپتۇ، ھىلىقى سايىلارمۇ غايىپ بولۇپتۇ.

ئۇلار ۋېزىلداپ ئوتكەن ۋقتىمىك كۇن بويى ئۇچۇپتۇ. بىراق، ئۇلار سىڭلىسىنى ئېلىپ كېلىۋاتقانلىغى ئۇچۇن ئادەتتىكىدىن كوپ ئاستا ئۇچۇپتۇ. ھاۋا بۇزۇلۇپ، گۇگۇم چۈشەي دەپ قاپتۇ. ئېلىزا پەسلەپ بېرىۋاتقان كۇنىگە تاقەتسىزلىك بىلەن قاراپتۇ، لېكىن ھىلىقى يالغۇز خادا تاش تېخىچە كوزگە كورۇنمەپتۇ. ئاققۇلار قاناتلىرىنى تېخىمۇ كۇچەپ قېقىپ كېلىۋاتقاندەك بىلە-

نىپتۇ. ھەي! ئۇلارنىڭ تېز ئۇچالمايۋاتقانلىغى تامامەن مېنىڭ كاساپىتىمدىن بولۇۋاتىدىغۇ. كۇن ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئۇلار ئادەم سىياقىغا كىرىپ دېگۈزغا چۈشۈپ غەرق بولىدۇغۇ، دەپ ئويلىغان ئېلىزا ئىچ-ئىچىدىن ئالىلاتائالاغا دۇئا قىپتۇ. بىراق ئۇ يەنىلا ھېچقانداق خادا تاشنى كورمەپتۇ. يوغان-يوغان قارا بۇلۇتلار يېقىنلىشىپ، جۇدۇن-چاپقۇننىڭ كېلىپ قالغانلىغىدىن دېرەك بېرىپ شامال چىقىپتۇ. قارا بۇلۇتلار يىغىلىپ، تۇرۇلۇپ، شىددەتلىك دولقۇنغا ئايلىنىپ، چوڭ بىر پارچە قوغۇشۇنىدەك ئالغا سىلجىپتۇ. چاقماق توختىماي چېقىشقا باشلاپتۇ.

كۇن دېگۈز قىرغىغىدىكى ئۇپۇق سىزىغىغا يېقىنلاشقاندا، ئېلىزانىڭ يۈرىگى دۇپۇلدەشكە باشلاپتۇ. ئاققۇلار بۇ چاغدا پەسكە قاراپ ناھايىتى تېز ئۇچۇپتۇ، پەسكە چۈشۈپ كېتىدىغان بولدۇم دەپ ئويلاپتۇ ئېلىزا. بىراق ئاققۇلار ناھايىتى تېزلا ئۇزلىرىنى توختىتالماپتۇ. كۇننىڭ يېرىمى سۇغا چوككەندە تۇ-ۋەندىكى كىچىك خادا تاش—سۇ بېتىگە چىقىقان تىيولىنىڭ بېشىدىن سەل چوڭراق بولغان خادا تاش ئېلىزانىڭ كوزىگە بىرىنچى قېتىم كورۇنۇپتۇ. تېز ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان كۇن بىر يۇلتۇزچىلىكلا قالپتۇ. بۇ چاغدا ئېلىزانىڭ پۇتى قاتتىق يەرگە تېگىپتۇ. كۇن كويىگەن قەغەزنىڭ ئۇچقۇنىدەك بىردىنلا غايىپ بولۇپتۇ. ئاكىلىرى ئېلىزانى چوردەپ قولىغا تۇتۇشۇپ تۇرۇپتۇ، ئۇزلىرى بىلەن ئېلىزا تىڭ تۇرغان يەردىن باشقا، بوش جايمۇ قالمىغان ئىكەن. دولقۇن خادا تاشقا ئۇرۇلۇپ،

قاتتىق ياققان يامغۇردەك ئۇلارغا تەگمەكتە ئىكەن. ئاسماندا لاۋۇلدىغان يالقۇن ۋال-ۋۇل قىلىپ، گۈلدۇرماما تىنماستىن گۈلدۇرلەپتۇ. بۇ چاغدا ئاكا-سىڭىللار بىر بىرىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇشۇپ، دۇرۇت ئوقۇپتۇ، — بۇ ئۇلارغا ئەمىنلىك ۋە غەيرەت بېغىشلاپتۇ.

تاڭ سەھەردە ھاۋا ساپ ۋە سۈزۈك ئىكەن. كۈن چىقىشى بىلەنلا ئاققۇلار ئېلىزانى ئېلىپ كېچىك ئارالدىن ئۈچۈپتۇ. دولقۇن يەنىلا ناھايىتى شىددەتلىك ئىكەن. بۇلار ئىگىزگە كو-تىرىلگەندە توۋەنىدىكى ئاق بۇژغۇنلار سۇدا ئۇزۇپ يۈرگەن سان-ساناقسىز ئاققۇدەك كورۇنۈپتۇ.

كۈن تېخىمۇ ئىگىز كوتىرىلگەندىن كېيىن، ئېلىزاغا ئالدى تەرەپتە ئاسماندا لەيلەپ تۇرغاندەك تاغلىق بىر ئەل كورۇنۈپتۇ. پاقىراپ تۇرغان مۇز قاپلاپ كەتكەن تاغ چوققىسىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئۇزۇنلۇغى 2—3 چاقىرىم كېلىدىغان ئوردا بار ئىكەن، ئوردىنىڭ قاتار كەتكەن يۇمىلاق تۇۋرۈكلىرى ھەيۋەت ئىكەن. ئوردىنىڭ ئايلىق تەرىپىدە ئىگىز-پەس ئوسكەن پالما دەرەخلىرى ۋە چاقپىلەكتەك چوڭلۇقتىكى چىرايلىق گۈللەر كو-رۇنۈپتۇ. مەن باردىغان ئەل مۇشۇمۇ دەپ سوراپتۇ ئۇ ئاكىلى-رىدىن. ئاققۇلار باشلىرىنى چايقاپتۇ، ئېلىزانىڭ كورگىنى پەرىشتە مورگاننىڭ① بۇلۇت ئىچىدىكى ھەشەمەتلىك، ئوزگە-

① بۇ — قەدىمقى ئەنگلىيىنىڭ ئاسۇۋان توغرىسىدىكى بىر قاتار رىۋايەتلىرىدىكى بىر پەرىشتە. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ ئاسماندا تۇرلۇك ئېزىنتقۇلارنى پەيدا قىلالارمىش.

رەپ تۇردىغان ئوردىسى ئىكەن، ئاكىلىرى ئادەمزاتنى ئۇ يەرگە ئاپىرىشقا جۇرئەت قىلالمايدىكەن. ئېلىزا ئوردىغا كوزىنى تىكىپ كېلىۋاتقاندا، تۆيۈقسىزدىن تاغىمۇ، ئورمانمۇ، ئوردىمۇ غايىپ بولۇپ، ئىگىز مۇنارىلىق، ئۇچلۇق دەرىزىلىك ھەيۋەتلىك 20 چېركاۋ پەيدا بولۇپتۇ. ئېلىزا چېركاۋلاردىن چىققان گارمون ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولۇپتۇ. ئەمىلىيەتتە ئۇ دېڭىز شاۋقۇنىنى ئاڭلىغان ئىكەن.

ئېلىزا چېركاۋلارغا يېقىن قالغاندا، چېركاۋلار قاتار كەتكەن يەلكەنلىك كېمىلەرگە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ ئاستىدا لەيلەپ تۇرۇپتۇ. ئېلىزا توۋەنگە كوز يۈگۈرتسە، بايا بۇلار سۇ يۈزىگە يېپىلغان تۇمان ئىكەن. راست، ئۇ بۇ بىر قاتار، پۇتمەس-تۇگىمەس ئوزگىرىشلەرنى كورۇشكە مەجبۇر بوپتۇ. بىر ۋاقىتتا ئوزى باردىغان ئەل كورۇنۇپتۇ. بۇ كوركەم يېشىل تاغلىرى، شامشاد-زارلىغى، شەھرى ۋە ئوردىسى بار يەر ئىكەن. ئېلىزا كۆن ئولتۇرۇشتىن خېلى بۇرۇنلا تاغدىكى يوغان بىر ئوڭكۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ. ئوڭكۇر ئاغزىنى يۇمران، ياپ-يېشىل ياماشقۇچى ئوسۇملۇكلەر قاپلىغان بولۇپ، رەڭدار گىلەمدەك كورۇنۇپتۇ.

—بۇگۈن كېچە نىمە چۈشەيسەنكىن! —دەپتۇ كەنجى ئاكىسى ئېلىزانىڭ ياتىدىغان يېرىنى كورسىتىپ.

—سىلەرنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ چارىسىنى چۈشىسەم دەيمەن! —دەپتۇ ئېلىزا.

ئاكىلىرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئىلمىگى كۇچىيىۋاتقان ئېلىزا خۇدا-دىن ياردەم سوراپ، خۇداغا چىن ئىخلاسى بىلەن دۇئا قىپتۇ. راست، ھەتتا چۇشىدىمۇ دۇئا قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئىگىز ئاسمانغا ئۇچۇپ چىققاندەك، مورگاننانىڭ بۇلۇت ئىچىدە-كى ئوردىسىغا كىرگەندەك بولۇپتۇ. كارامەت چىرايلىق، پۇتۇن بەدىنىدىن نۇر چاقناپ تۇرغان پەرىشتە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ھىلىقى مومايغا ــ ئورماندا ئوزىگە مۇھە بەرگەن ۋە ئالتۇن تاجلىق ئاققۇلارنىڭ ئىز-دېرىكىنى ئېيتىپ بەرگەن مومايغا بەك ئوخشايدىكەن.

ــ ئاكىلىرىڭىزنى قۇتقۇزۇۋالغىلى بولىدۇ! ــ دەپتۇ پەرىشە، ــ بىراق سىزدە جاسارەت ۋە غەيرەت بارمۇ؟ دېڭىز سۇيى سىزنىڭ نازۇك قولىڭىزدىنمۇ كوپ نازۇك، ئەمما بۇ سۇ قاتتىق تاشنى باشقا شەكىلگە كىرگۈزەلەيدۇ. ئەمما ئۇنىڭدا ئاغرىش دېگەن نەرسە بولمايدۇ، سىزنىڭ قولىڭىز بولسا ئاغرىيدۇ. سۇنىڭ يۇرىگى يوق، شۇڭا ئۇ سىز چىدىغان ئازاپ ۋە ئەلەمنى سېزەلمەيدۇ. قولۇمدىكى بۇ چاقماق ئوتقا قارا! سىز ياتقان ئۆڭكۇرنىڭ ئەتراپىدا مۇشۇنداق چاقماق ئوت چىقى. پەقەت شۇلا ــ چېركاۋ زەرەتكارلىغىدا ئوسكەن چاقماق ئوتلا داۋا بولىدۇ. بۇ گېپىم ئېسىڭىزدە بولسۇن. قولىڭىزنى كويدۇرۇپ قاپارتىۋەتسىمۇ، شۇ چاقماق ئوتلارنى يىغىڭ. پۇتىڭىز بىلەن ئەزىسىڭىز، ئۇنىڭدىن چىگە چىقىدۇ. ئاندىن ئۇنىڭدىن يېپ ئېشىپ، 11 كىشىلىك ئۇزۇن يەڭلىك پىنجەك توقۇڭ. بۇلارنى

11 ئاققۇغا يېپىپ قويسىڭىز، ئۇلاردىكى سېھرىي كۈچ يوقايدۇ. ئەمما شۇنىسى ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، بۇ ئىشنى باشلىغان چاغـدىن تارتىپ تاكى ئۇنى تاماملاپ بولغىچە ــ ھەتتا بىر يىل ۋاقىت كەتسىمۇ ــ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماڭ. ئەگەر گەپ قىلىپ سالسىڭىز، قىلغان بىرىنچى گېپىڭىز ئاكىلىرىڭىزنىڭ يۈرىگىگە ئوتكۇر خەنجەردەك بېرىپ قادىلىدۇ. ئۇلارنىڭ جېنى سىزنىڭ تىلىڭىزدا. بۇنى ئەستە مەھكەم تۇتۇڭ!

شۇنداق قىلىپ، پەرىشتە ئىلزاغا چاقماق ئوتنى سىلاتقۇزۇپتۇ. لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتتەك چاقماق ئوتقا قولى تېگىش بىلەنلا ئىلزا ئويغىنىپ كېتىپتۇ. تاڭ ئېتىپ كەتكەن ئىكەن. ئوزى ياتقان يەردە بىر تال چاققاق ئوت ــ چۇشىدە كورگەن چاققاق ئوتقا ئوخشاش چاقماق ئوت تۇرغان ئىكەن. ئىلزا يەرگە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ خۇداغا رەھمەت ئوقۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئوڭكۇردىن چىقىپ ئىشغا كىرىشىپتۇ.

ئىلزا نازۇك قولى بىلەن قورقۇنچلۇق چاقماق ئوتنى تۇتۇپتۇ. تەككەن يەرنى ئوتتا كويدۇرگەندەك كويدۇرىدىغان بۇ ئوسۇملۇك ئىلزانىڭ قولى بىلەن بىلىگىنىڭ نۇرغۇن يېرىنى قاپارتىۋېتىپتۇ. بىراق سويۇملۇك ئاكىلىرىنى قۇتقۇزۇش يولىدا ئۇ بۇنداق ئازاپنى چېكىشكە رازى ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، ئۇ چاققاق ئوتنىڭ ھەر بىرسىنى يالىڭاياق پۇتى بىلەن ئېزىپ، ئۇنىڭ يېشىل چىگلىرىدىن پىنجەك توقۇشقا باشلاپتۇ.

كۇن پاتقاندىن كېيىن ئاكىلىرى قايتىپ كەپتۇ. ئىلزانىڭ

شۇنداق قىلىپ پەرىشتە ئېلىزاغا چاققاق ئوتنى سىلاتقۇزۇپتۇ.

لام-جم دىمگىنىدىن قاتتىق چوچۇگەن ئاكىلىرى زەھەرخەندە ئوگەي ئانىمىز يەنە يېڭى سېھىر ئىشلەتكەن ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپتۇ. ئاكىلىرى سىگىلىسىنىڭ ئوزلىرى ئوچۇن ئازاپ چېكىۋاتقانلىغىنى قولىغا قاراپىلا بىلىپتۇ. كەنجى ئاكىسى يىغلاپ تاشلاپتۇ. ئاكىسىنىڭ كوز يېشى تامغان يەرنىڭ ئاغرىغى بېسىلىپتۇ، كويۇپ قاپىرىپ چىققان قاپارتمىلارمۇ قالماپتۇ.

سويۇملۇق ئاكىلىرىنى قوتقوزۇۋالمىغچە تىنىم تاپماسلىققا بەل باغلىغان ئىلىزا تۇن بويى ئىشلەپتۇ. ئەتىسى كەچكىچە، ئاققۇلار ئوچۇپ كەتكەندىن كېيىن، ئىلىزا يالغوز ئوزىلا قاپتۇ، بىراق ۋاقىت ئونىڭغا بەك تېز ئوتوۋاتقانىدەك تويۇلوپتۇ. پىنجەكنىڭ بىرى پوتوپتۇ، ئۇ دەرھال ئىكىكىنچىسىنى توقوشقا كىرىشىپتۇ.

بۇ چاغدا تاغ ئارىسىدىن ئووچىلارنىڭ بوۇرغىلىرى، شاۋقۇن-سوۇرەنلىرى ئاڭلىنىپتۇ، ئىلىزا قورقوشقا باشلاپتۇ. شاۋقۇن بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كەپتۇ، تايغانلارنىڭ قاۋاشلىرى ئاڭلىنىپتۇ، چوچۇپ كەتكەن ئىلىزا ئوڭكوۇرگە كىرىپتۇ-دە، يىغىپ كەلگەن چاقماقلارنى ۋە تەييار قىلغان چىگىلەرنى كىچىك بىر باغلام قىلىپ چىگىپ، ئۇستىدە ئولتوۇرۇۋاپتۇ.

دەل مۇشۇ چاغدا، چاتقالىلىق ئىچىدىن يوغان بىر تايغان ئىتىلىپ چىقىپتۇ، ئارقىسىدىن ئىككىنچىسى، ئوچىنچىسى ئىتىلىپ چىقىپتۇ. ئوۇلار هاۋشوپ جوۇنەپتۇ-دە، يەنە يوگوۇرىشىپ كەپتۇ. ئارىدىن بىرنەچچە مىنوت ئوتمەيلا ئووچىلار ئوڭكوۇر

ئاغزىغا يېتىپ كەپتۇ؛ بۇلار ئىچىدىكى ئەڭ كىچىكىنى مۇشۇ ئەلنىڭ پادىشاسى ئىكەن. ئۇ ئىلىزاغا يېقىن كەپتۇ. ئۇ ئومىرىدە بۇنداق چىرايلىق قىزنى كورمەپتىكەن.

ــ قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كىلىپ قالدىڭىز قىزىم؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئۇ.

ئىلىزا بېشىنى چايقاپتۇ. گەپ قىلسا ئاكىلىرىنى قۇتقۇزۇشقا ۋە ئاكىلىرىنىڭ ھاياتىغا زىيان يېتىدىغانلىغى ئۈچۈن، ئۇ ئاغزىنى ئاچماپتۇ. ئۇ ئوزى تارتقان ئازابنى پادىشاغا بىلدۈرمەسلىك ئۈچۈن قوللىرىنى پەرتوغى بىلەن توسۋاپتۇ.

ــ مەن بىلەن كېتىڭ! ــ دەپتۇ پادىشا، ــ بۇ يەردە تۇرۇۋەرسىڭىز بولمايدۇ، ئەگەر چىرايلىق جامالىڭىزغا يارىشا، نىيىتىڭىز ئاق بولىدىغان بولسا، مەن سىزنى تاۋار ــ دۇردۇن، يىپەك ــ شايىغا ئورايمەن، بېشىڭىزغا ئالتۇن تاج كىيگۈزۈپ، ئەڭ ھەشەمەتلىك ئوردامنى سىزگە تۇرار جاي قىلىپ بېرىمەن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىلىزانى ئاتقا مىنگۈزۈپتۇ. ئىلىزا يىغلاپ، ئازاپ بىلەن ئىككى قولىنى تولغاپتۇ.

ــ سىزنى بەختلىك قىلماقچىمەن، بۇنىڭ ئۈچۈن كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەندىن مىننەتدار بولىسىز، ــ دەپتۇ پادىشا.

شۇنداق قىلىپ پادىشا ئىلىزانى ئالدىغا مىنگۈزۈپ ئالدىدا مېڭىپتۇ، باشقا ئۈۋچىلار ئۇلارنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ.

كۈن پاتقان چاغدا، ئۇلارنىڭ ئالدىدا چىرايلىق، نۇرغۇن چېركاۋلىرى ۋە گۈمبەزلىرى بار بىر پادىشا شەھىرى كورۈنۈپتۇ.

پادىشا ئېلىزانى ئوردىغا باشلاپ كىرىپتۇ. بۇ يەردە مەرمەر تاشتىن ياسالغان ھەشەمەتلىك سارايىنىڭ ئىچىدىكى چوڭ پونتان بۇلاقتىن سۇ پۇركىلىپ چىقىپ تۇرغان ئىكەن، تام-تورۇسلارغا ئىسىل رەسىملەر سىزىلغان ئىكەن. ئەمما ئېلىزانىڭ بۇلارنى كورۇشكە كوڭلى بارماپتۇ. ئۇ ھەسرەتلىنىپ كوزلىرىدىن ياش توكۈپتۇ. ئېلىزا كېنىزەكلەرگە ئوزىگە ئادەتتىكىچە ئوردا كىيىمىنى كىيگۈزۈشنى، چېچىغا مەرۋايىت قاداپ قويۇشنى، قاپىرىپ كەتكەن قوللىرىغا نەپىس قولقاپ كىيگۈزۈپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ.

پۈزۈر كىينىگەن چىرايلىق ئېلىزا ئەل-جامائەتنىڭ كوزىنى قاماشتۇرۇپتۇ. پۈتكۈل ئوردا ئەھلى ئۇنىڭغا باشلىرىنى چوكۈرۈپ تازىم قىپتۇ، ئېپىسكوپ ئورمانىدىن كەلگەن بۇ قىزنىڭ ئوزى جادۇگەر، ھەممىزنىڭ كوزىنى باغلۇۋالدى، پادىشانى ئوزىگە مەپتۇن قىلىۋالدى، دەپ بېشىنى چايقاپ، پىچىرلاپ كەتكەن بولسىمۇ، پادىشا ئېلىزانى خوتۇنلۇققا تاللاپتۇ.

پادىشا بۇنداق پىتنە-پاساتلارغا پەرۋا قىلماي، مۇزىكا چېلىپ نەغمە قىلىشىنى، ئەڭ ئىسىل نىمەتلەردىن زىياپەت تەييارلاشنى، گۈزەل ئايالىلارغا ئېلىزانىڭ چوردىسىدە ئۇسۇل ئويناشنى بۇيرۇپتۇ. ئېلىزانى گۈللەر خۇش پۇراق چېچىۋاتقان باغ ئارقىلىق ھەشەمەتلىك زالغا ئېلىپ كىرىشىپتۇ؛ بىراق ئېلىزانىڭ لەۋلىرىدە قىلچىمۇ كۈلكە، كوزىدە بىر ئازمۇ خوشاللىق سېزىلمەپتۇ، ئۇنىڭ چىرايىدىن ھەسرەت-نادامەت بىلىنىپ

تۇرىدىكەن. پادىشا يان تەرەپتىكى ھوجرىنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ-تۇ ــ بۇ ئېلىزانىڭ ياتىدىغان يېرى ئىكەن. بۇ ھوجرا ئېلىزا تۇرغان ھىلىقى ئوتكۇرگە ئوخشاش رەڭدار ئىسل گىلەم بىلەن بىزەلگەن ئىكەن. چاقماق ئوتتىن چىقىرىۋالغان بىر باغلام چىگە يەردە تۇرغان بولۇپ، توقۇلۇپ بولغان پىنجەك تورۇسقا ئېسىلىق تۇرغان ئىكەن. ئوۋچىلار بۇ نەرسىلەرنى غەلىتە كورۇپ ئالغاچ كەلگەن ئىكەن.

ــ بۇ يەردە ئويىگىزگە قايتقىنىڭىزنى چۈشىگىزدە كورەر-سىز، ــ دەپتۇ پادىشا ئۇنىگغا، ــ مانا بۇلار سىز ئوز ماكانىگىزدا قىلىشقا ئالدىرىغان ئىشلار. ئەمدى مۇشۇنداق ياخشى مۇھىتتا سىز ئوتكەن كۇنلىرىگىزنى ئەسلەپ، ئىچ پۇشۇغىگىزنى چىقىرىۋېلىڭ.

ئەزىز نەرسىلىرىنى كورگەن ئېلىزانىڭ لېۋىدە كۇلكە ئويناپ، يۇزىگە قان يۇگۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئېسىگە ئاكىلىرىنى قوتقۇزۇش ئىشى كەپتۇ ــ دە، پادىشانىڭ قولىنى سويۇپ قويۇپتۇ. پادىشا ئېلىزانى مەيدىسىگە بېسىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن تەڭ ھەممە چىرىكاۋدا قوڭغۇراق چېلىنىۋۇن، توي مۇراسىمى ئوتكۇزىدىغانلىغىم جاكالانسۇن، دەپ يارلىق چىقىرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئورمانلىقتىن كەلگەن بۇ گۇزەل، گاچا قىز بۇ ئەلنىڭ خانىشى بولۇپ قاپتۇ.

ئېپىسكوپ ئېلىزانى يامانلاپ پادىشانىڭ قۇلىغغا كوپ پىچىر-لاپتۇ، بىراق بۇ سوزلەر پادىشاغا تەسىر قىلماپتۇ. ئاخىرى

توي بوپتۇ. ئېپسكوپ ئېلىزاغا ئوز قولى بىلەن تاج كىيگۈزۈشكە مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ قاسقىنى كىچىك خانىلىق تاجنى زەھەرخەندىلىك ۋە مەنسىتمەسلىك بىلەن ئېلىزانىڭ قېشىغىچە چوكۇرۇپ كىيگۈزۈپتۇ، ئېلىزانىڭ بېشى ئاغرىپ كېتىپتۇ. بىراق ئېلىزانىڭ قەلبىنى بۇنىڭدىنمۇ يامان بىر نەرسە يەنى ئاكىلىرى ئۈچۈن يەۋاتقان غەم-قايغۇ قىسپتۇ. تەن ئازاۋىنى ئۇ پەقەت سەزمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ پەقەت گەپ-سوز قىلماپتۇ، ئەگەر ئۇ گەپ قىلىپ تاشلىسا، ئاكىلىرىنىڭ جېنىغا زامىن بولىدىكەن. بىراق، ئاقكوكۈل، كېلىشكەن، بار ئاماللار بىلەن ئوزىنىڭ كوڭلىنى ئېچىشقا ھەركەت قىلغان پادىشاغا ئۇنىڭ كوزىدىن چوڭقۇر مېھىر ئىپادىلىنىپتۇ. ئۇ پادىشانى چىن كوڭلىدىن ياخشى كورۈپ قاپتۇ، ئۇنىڭغا بولغان ئىشقى-مۇھەببىتى كۈندىن-كۈنگە ئېشىپ بېرىپتۇ. ئۇ ئوزىنىڭ پادىشاغا ئىشىنىدىغانلىغىنى، ئوزىنىڭ قايغۇ-ھەسرىتىنى پادىشاغا تولۇق ئېيتىپ بېرىشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىدىكەن. لېكىن ئۇ گەپ قىلماسلىغى، سۆكۈت ئىچىدە ئىشىنى پۈتتۈرۈشى كېرەك ئىكەن. شۇڭا ئۇ كېچىسى پادىشانىڭ يېنىدىن غىپپىدىلا چىقىپ ئوڭكۇر-گە ئوخشاش ياسالغان ھىلىقى كىچىك ئويگە كىرىپ، پىنجەكىلىرىنى توقۇۋېرىپتۇ. ئەمما، يەتتىنچىسىنى توقۇۋاتقاندا چىگىسى تۇگەپ قاپتۇ.

چېركاۋدىكى مازاردا ئوزىگە لازىملىق چاقماق ئوت بارلىغىنى ئېلىزا بىلىدىكەن. بىراق ئۇنى ئوزى بېرىپ ئېلىپ كېلىشكە

توغرا كېلىدىكەن. ئۇ يەرگە قانداق بارغىلى بولار؟

"يۇرىگىمدىكى دەرت ئالدىدا قولۇمنىڭ ئاغرىشى ھېچگەپ ئەمەس. تەۋەككۈل قىلىپ باقايچۇ! خۇدامۇ مەدەت بېرەر، ياردەم قىلار!" دېگەن ئۇي كەپتۇ ئۇنىڭغا.

ئېلىزا تەشۋىشلەنگەن ھالدا، خۇددى جىنايەت ئوتكۇزمەكچى بولۇۋاتقان كىشىدەك، ئايدىڭ كېچىدە باققا يوشۇرۇنچە كىرىپتۇ. ئۇ ئۆزۈن دەرەخلىق يولدىن، جىمجىت كوچىدىن ئوتۇپ، چېركاۋدىكى مازارغا كەپتۇ. قارىسا بىر توپ يالماۋۇز① خۇددى يۇيۇنۇشقا تەييارلانغاندەك، جۇل-جۇل كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، قەۋرىنىڭ تېشى ئۈستىدە يالىڭاچ ئولتۇرغان ئىكەن. يالماۋۇزلار ئۆزۈن ھەم ئورۇق بارماقلىرىنى يېڭى قەۋرىگە تىقىپ، يېڭى كومۇلگەن ئولۇكنى ئېلىپ چىقىپ، ئولۇكنىڭ گۆشىنى يەۋاتقان ئىكەن. ئېلىزا ئامالسىزلىقتىن ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئوتۈپتۇ. يالماۋۇزلار قورقۇنچلۇق كوزلىرىنى ئېلىزاغا تىكىپتۇ. ئېلىزا ئىچىدە دۇئا-تەگبىر ئوقۇپ، چاققاق ئوتلارنى يىغۋېرىپتۇ. ئاخىر يىققان چاققاق ئوتلىرىنى ئېلىپ ئوردىغا قايتىپتۇ.

ئېلىزانى بىرلا كىشى—ھېلىقى ئېپىسكوپلا كورۇپ قاپتۇ. ئەل ئۇخلاۋاتقاندا ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. بۇ خانىش ھەققى

---

① ئەسلىسى "Lamier" بولۇپ، قەدىمقى زاماندىكى شىمالىي ياۋروپا ئەپسانىلىرىدە ئېيتىلىدىغان مەخلۇق، ئۇنىڭ بېشى بىلەن توشى ئايالىنىڭكىگە، باشقا بېرى يىلانغا ئوخشايدىكەن، بالىلارنى ئالداپ قېنىنى شورايدىكەن.

خانىش ئەمەس، ئۇ چوقۇم جادۇگەر، پادىشانى ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى جادۇگەرلىگى بىلەن ئۆزىگە قارىتىۋالغان، دېگەن گۇمانىم ئەمدى دەللىلەندى، دېگەن يەرگە كەپتۇ ئۇ.

ئۇ ئوز كوزى بىلەن كورگەن ئىشنى ۋە كوڭلىدىكى گۇمانىنى توۋە-ئىستىغپارخانىدا پادىشاغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ تىلىدىن قاتتىق-شەپقەتسىز سوزلەر توكۈلگەندە بۇتلارمۇ باشلىرىنى چايقاپ "پاكىت تامامەن ئۇنداق ئەمەس! ئېلىزادا گۇناھ يوق!" دېگەندەك بوپتۇ. بىراق ئېپىسكوپ بۇنى باشقىچە چۈشەندۈرۈپ، بۇتلار ئېلىزاغا قارشى گۇۋاللىق بېرىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ گۇناھىغا باشلىرىنى چايقاۋاتىدۇ، دەپتۇ. بۇ چاغدا پادىشانىڭ كوزلىرىدىن چەققان ياش ئىككى مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپتۇ. پادىشا ئويىگە گۇمان بىلەن قايتىپتۇ-دە، كېچىسى ئۇخلىغان بولۇپ يېتىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ كوزىگە زادى ئۇيقۇ كەلمەپتۇ. ئۇ ئېلىزانىڭ ئورنىدىن قانداق تۇرغانلىغىنى كورۈپتۇ. ئېلىزا ھەر كېچىدە شۇنداق قىلىدىكەن، پادىشا ھەر قېتىم ئۇنىڭ كەينىگە چۈشۈپ بارىدىكەن، ئېلىزا يالغۇز ئويگە كىرىپ يوق بولۇپ كېتىدىكەن.

پادىشانى كۇندۇن-كۇنگە غەم بېسىپتۇ. ئېلىزا بۇ ئەھۋالنى بايقىغان بولسىمۇ، لېكىن سەۋەبىنى بىلەلمەپتۇ. بۇ ئەھۋال ئۇنى خاتىرجەمسىزلەندۈرۈپتۇ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ دىلىنى ئاكىلىرىنى قوتقۇزۇش دەردى ئازاپلاۋاتقان ئىكەن! ئۇنىڭ كوزىدىن ئاققان ئاچچىق ياش ئۇنىڭ سوسۇن رەڭلىك خانىشىلىق لىباسىغا تارامىلاپ چۈشۈپ، ئالماستەك پاقىرايدىكەن. بۇنداق سەلتەنەتنى

كورگەن ئايال مەنـمۇ خـانىش بولـسام قانـداق ياخـشى بولار ئىدى دەپ قالىدىكەن. بۇ چاغدا ئېلىزانىڭ ئـىشى ئاياقلىشاي دەپ قالغان، توقۇيدىغان بىرلا پىنجەك قالغان ئـىكەن. بىراق ئۇنىڭ چىگىسى قالمىغان ھەتتا ئۇنىڭدا بىر تال چاقـماق ئوتمۇ قالمىغان ئىكەن. شۇڭا يەنە بىرنەچـچە باغ چاققاق ئوت ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن چېركاۋدىكى مازارغا ئاخىرقى قېتىم بېرىشقا توغرا كەپتۇ. جىمجىت يوللار ۋە ھىلىقى قورقۇنچلۇق يالـماۋۇزلارنى ئېسىگە ئېلىپ، ئۇ ئىختىيارسىز قورقۇشقا باشلاپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئىرادىسى خۇددى خۇداغا بولغان ئېتـىقادى چىـڭ بولغاندەك چىڭ ئىكەن.

ئېلىزا چېركاۋ تەرەپكە مېڭىپتۇ، پادىـشا بىلەن ئېپىسكوپ ئۇنىڭ كەينىگە چۈشۈپتۇ. ئۇلار ئېلىزانىڭ تومۇر رىشاتـكىلىق ئىشكىتىن ئوتۇپ، چېركاۋدىكى زەرەتكارلىققا بېرىپلا يوق بولۇپ كەتـكەنـلىگىنى كورۈپتۇ. ئۇلار زەرەتكارلـىققا يېقىن بارغاندا ھىلـىقى يالـماۋۇزلار ئېـلىزا كورگەندىـكىدەك قەۋرە تېشىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان ئىكەن. پادىشا مۇشۇ كېچىدە بېشىنى قۇچـىغىمغا قويۇپ ياتقان ئېـلىزامۇ مۇشۇلارنىڭ بىرى ئـىكەن-دە، دەپ ئويلاپ كەينىگە بۇرۇلۇپتۇ.

ــ خەلق ھوكۇم قىلسۇن ئۇنىڭغا! ــ دەپتۇ پادىشا.

خەلق ئۇنى لاۋۇلـداپ تۇرغان ئوتـتا كويدۇرۇشـكە ھوكۇم قىپتۇ.

ئېلىزانى ھەشەمەتلىك ئوردىدىن زەي گەمىگە ئېلىپ كېلىـ

شىپتۇ، گەمىنىڭ دەرىزىسىدىن شامال غۇيۇلداپ كىرىپ تۇرىدە-كەن. ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى خانىشلىق لىباسلىرىنى سالدۇرۇۋۇپ-تىپ، ئۇزى يىقىلىپ چاقىلاق ئوتنى تاشلاپ بېرىپتۇ. ئۇ چاقىلاق ئوتنى تەكى قىلىپ، ئۇزى توقۇغان قوپال-قاتتىق پىنجەكنى يېيىنچا قىلىدىكەن. مۇشۇنىڭدىن باشقا ھەممىنى ئۇنى خوشال قىلالمايدىكەن. ئۇ ئىشىنى داۋاملاشتۇرىۋېرىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا خۇداغا ئىبادەت قىپتۇ. سىرتتا، كوچىدىكى بالىلار ئۇنى مەسخىرە قىلىپ ناخشا ئېيتىدىكەن. ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ بىرەر ئېغىز گەپ قىلىدىغان ئىنسان چىقمايتۇ.

گۈگۈم چۈشكەن چاغدا دەرىزە سىرتىدىن ئاققۇنىڭ قانات قاقىقان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ-كەنجى ئاكىسى سىڭلىسىنى ئىزدەپ كەلگەن ئىكەن. ئاكىسى خوشال بولغانلىغىدىن ئىنچىكە-رەپ يىغلاپتۇ، چۈنكى ئېلىزا بۈگۈن كېچىنىڭ ئوز ھايا تىدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر كېچە ئىكەنلىگىنى بىلىدىكەن. لېكىن ئۇنىڭ ئىشىمۇ ئاياقلىشىقا ئاز قالغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاكىلىرىمۇ بۇ يەرگە يىغىلىپتۇ.

بۇ چاغدا ئېپىسكوپمۇ كەپتۇ، ئۇ ئاخىرقى مىنۇتلارنى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئوتكۈزمەكچى بولۇپ كەلگەن ئىكەن، پادىشانىڭ مۇشۇنداق قىلىشىغا ئۇ قوشۇلغان ئىكەن. ئېلىزا بېشىنى چايقاپ، نېرى كېتىڭ دېگەن تىلىگىنى كوز ئىشارىسى بىلەن، ھەممىيە-تىنى چىرايىدا ئىپادىلەش بىلەن بىلدۈرۈپتۇ، چۈنكى ئۇ مۇشۇ ئەڭ ئاخىرقى كېچىدە ئىشىنى پۈتتۈرۈشى كېرەك ئىكەن،

ئۇنداق قىلمىسا، كورسەتكەن ھەممە تىرىشچانلىغى، ھەممە نەمىسى، توككەن كوز يېشى، چەككەن جاپاسى، ئۇيقۇسىز ئوتكەن تۇنلىرى نەتىجسىز بولۇپ چىقىدىكەن. ئېپىسكوپ ئۇنىڭغا يامان گەپلەرنى قىلىپ، ئاخىر كېتىپ قاپتۇ. ئوزىنىڭ بىگۇنالىغى ئوزىگە مەلۇم بىچارە ئېلىزا ئوز ئىشىنى قىلۇېرىپتۇ.

چاشقان ئۇ ياق-بۇ ياققا يورغىلاپ، چاققاق ئوتنى ئېلىزانىڭ قېشىغا ئېپكېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئىشىغا ياردەملىشىپتۇ. دەرىزە-نىڭ تومۇر رىشاتكىسىغا قونغان بۇلبۇل ئېلىزا بوشىشپ كەتمەسۇن دەپ تۇن بويى ئەڭ مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئېيتىپ چىقىپتۇ.

تاڭ تېخى تولۇق ئاتمىغان ئىكەن. كۇن چىقىشقا تېخى بىر سائەت بار ئىكەن. بۇ چاغدا ئېلىزانىڭ 11 ئاكىسى خان ئوردىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پادىشا بىلەن كورۇشۇشنى تەلەپ قىپتۇ. بۇ مۇمكىن ئەمەس، ھازىر تېخى كېچە، پادىشا ئۇخلاۋاتىدۇ، ئۇنى ئويغىتىشقا بولمايدۇ، دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قوۋۇقچىلار ئۇلارغا. ئېلىزانىڭ ئاكىلىرى يالۋۇرۇپتۇ، قورقىتىپمۇ بېقىپتۇ، شۇنداق قىلىپ تۇرغاندا ياساۋۇللار كەپتۇ، ھەتتا پادىشانىڭ ئوزىمۇ چىقىپتۇ. پادىشا نېمە ئىش دەپ سوراپتۇ. بۇ چاغدا كۇن چىقىپتۇ، ئېلىزانىڭ ئاكىلىرى بىردىنلا يوقاپ كېتىپ، 11 ئاققۇ ئوردا ئۇستىدە پەرۋاز قىلىپ ئوچۇپتۇ.

جادوگەرنى كويدۇرۇپ ئولتۇرگەننى كورۇش ئۇچۇن پۇتۇن شەھەر خەلقى شەھەر دەرۋازىسىدىن سىرتقا قىيان سۇدەك ئېقىپتۇ. قېرى ھەم ئورۇق ئات ئېلىزا ئولتۇرغۇزۇلغان

مەھبۇسلار ھارۋىسىنى ئاستا تارتىپ كەپتۇ. ئىلىزاغا ماتادىن كىيىنلىك كىيگۈزۈپ قويۇشقان ئىكەن. ئۇنىڭ چىرايلىق بېشىدىكى سۈمبۈل چېچى چۈۋۈلغان بولۇپ، يەلپۇنۇپ تۇرغان، يۈزلىرى ئولۇكنىڭ يۈزىدەك تاتىرىپ كەتكەن، لەۋلىرى بوش مىدىراۋاتقان ئىكەن، شۇنداقتىمۇ قوللىرى پىنجەك توقۇشىنى توختاتمىغان ئىكەن. ئۇ ئولۇمگە مېڭىش يولىدىمۇ باشلىغان ئىشىنى توختاتماپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا 10 پىنجەك تۇرغان ئىكەن، ھازىر ئون بىرىنچىسىنى توقۇۋاتقان ئىكەن. ئەل-جامائەت ئۇنى زادىلا قىلىشپتۇ، تىللىشپتۇ.

— قاراڭلار بۇ جادۇگەرنى! پىچىرلاپ بىر نېمىلەرنى ئوقۇۋاتىدۇ! قولىدا قەسىدىنامىمۇ يوق ئىكەنغۇ؛ يىرگىنىشلىك غەلىتە نەرسىنى قولىدىن چۈشۈرمەيۋاتىدۇ تېخى، ئۇ نېمىنى تارتىۋېلىپ پارە-پارە قىلىۋېتەيلى!

ئىلىزانىڭ قولىدىكى نەرسىنى پارە-پارە قىلىۋېتىش ئۈچۈن ھەممەيلەن ئۇنىڭغا يۈپۈرۈلۈپتۇ. دەل مۇشۇ چاغدا 11 ئاققۇ ھارۋىغا كېلىپ قونۇپ، كەڭ قاناتلىرىنى قېقىپ ئىلىزانى چورىدەپ تۇرۇپتۇ. جامائەت قورقۇپ كېتىپ ئىككى تەرەپكە داجىپتۇ.

— بۇلار خۇدانىڭ خەۋەرچىسىغۇ! ئۇ چوقۇم گۇناسىز ئوخشايدۇ! — دەپ پىچىرلىشىپتۇ نۇرغۇن كىشىلەر، بىراق ئۇلار ئۇنلۇك دېيىشكە پېتىنالماپتۇ.

بۇ چاغدا جاللاتلار ئىلىزانى قولىدىن چىڭ تۇتۇۋاپتۇ.

ئىلىزا 11 پىنھەكنى ئاققۇلارغا دەررۇ تاشلاپ بېرىپتۇ. شۇ ئەسنادىلا كىلىشكەن 11 شاھزادە پەيدا بوپتۇ. بىراق ئەڭ كىچىك شاھزادىنىڭ بىر قولى ئورنىدا ئاققۇنىڭ قانىتى قاپتۇ، چۈنكى ئۇنىڭغا تېگىشلىك پىنجەكنىڭ بىر يېڭى كەم ئىكەن— ئىلىزا ئۇنى پۈتتۈرۈشكە ئۇلگۈرەلمىگەن ئىكەن.

—ئەمدى مەن گەپ قىلسام بولىدۇ!—دەپتۇ ئۇ،—مەن گۇناسىز مەن!

بۇ ئەھۋالنى كورگەن ئەل-جامائەت خۇددى ئەۋلىياغا باش ئۇرغاندەك ئىلىزاغا ئىختىيارسىز باش ئۇرۇپتۇ. قەلبىنى ھايا-جان، تەشۋىش ۋە قايغۇ-ھەسرەت بىراقلا چۈلغىغان ئىلىزا ئوزىنى ئاكىلىرىنىڭ قۇچىغىغا ئېتىپتۇ-دە، ھۆشىدىن كېتىپتۇ.

—راست، ئۇ گۇناسىز،—دەپتۇ ئەڭ چوڭ ئاكىسى.

ئۇ ئوتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇ سوز-لەۋاتقاندا نەچچە يۈزلىگەن ئەتىر گۈل ئېچىلغاندەك ئەتراپقا خۇش پۇراق تارقىلىپتۇ، ئەسلىدە ئوتۇن دوۋىسىدىكى ھەر بىر تال ياغاچ يىلتىز تارتىپ شاخلاشقا باشلىغان، گۈپۈلدەپ خۇش پۇراق چاچقان ئىگىز ھەم چوڭ قاشاغا ئايلانغان، قىپ-قىزىل ئەتىر گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلىپ كەتكەن ئىكەن. قاشانىڭ ئۈستىدە بىر تال ئاپپاق گۈل يۇلتۇزدەك چاقناپتۇ. پادىشا شۇ گۈلنى ئۈزۈۋېلىپ ئىلىزانىڭ مەيدىسىگە تاقاپ قويۇپتۇ. ئىلىزا ھۆشىغا كەلگەندە، دىلىنى تېچىلىق ۋە بەختىيارلىق ھىسى چۈلغاپتۇ.

ھەممە چېركاۋنىڭ قوڭغۇراقلىرى چېلىنىپ، قۇشلار توپ-توپ بولۇشۇپ ئۇچۇپ كېلىشكە باشلاپتۇ. ئوردىغا يول ئالغان بۇنداق توي مەرىكىسىنىڭ سېپىنى ھەقىقەتەن ھېچقانداق پادىشا كورۇپ باقمىغان ئىكەن.

باشمالتاق قىز

[دانىيە] ئاندېرسېن

بۇرۇنـنىڭ بۇرۇنسىدا بىر ئايال بولۇپ، ئۇ كىچىككىنە بىر بالام بولـسا دەپ بەكمۇ ئارزۇ قىلـىدىكەن. بىراق ئۇ قانـداق قىلغانـدا بۇ ئارزۇسىغا يېتىشـنى بىلمەيـدىكەن. شۇڭا ئۇ ئايال پېرىخوندىن ئەقىل سوراپتۇ.

ــ كىچىككىنە بالام بولسا دېگەن ئۇمىدىم بار ئىدى! قانداق قىلـسام بالام بولىدىغانلىغىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟ــ دەپـتۇ ئۇ ئايال پېرىخونغا.

ــ ئوھوي! ئاسانلا ئىشقۇ بۇ! ــ دەپـتۇ ئايال پېرىخون، ــ ماۋۇ بىر تال ئارپىنى ئېلىـپ كېتىڭ. بىراق بۇ سەھـرالقـلار ئېتىـزلارغا تېرىيدىغان ئارپىلاردىـن ئەمەس، توخـۇلارغا دان بولىدىغان ئارپىدىنمۇ ئەمەس. بۇنى ئاپىرىپ تەشتەككە سېلىپ قويۇڭ. ئۇزاق ئوتمەيلا كورمەكچى بولغان نەرسىگىـزنى كورەـ لەيسىز.

ــ رەھمەت سىزگە! ــ دەپـتۇ ئايال ۋە ھىلىقـى پېرىخونـغا ئۇچ تەڭگە پۇل بېرىـپ، ئويىـگە قايتىپـتۇ. ھىلىقـى ئارپىـنى

تېرىپتۇ. تېز ئارىدىلا كۆركۈمگە ئوخشاش چىرايلىق قىزىل گۈل ئۇنۇپ چىقىپتۇ، بىراق ئۇنىڭ يوپۇرمىغى غۇجىمەك بولمۇ-ۋالغان بولۇپ، غۇنچىدەكلا تۇرىدىكەن.

ــ نىمە دېگەن چىرايلىق گۈل بۇ، ــ دەپتۇ ئايال ۋە گۈلنىڭ قىزىل ئارىلاش چىرايلىق سېرىق بەرگىگە سويۇپتۇ. بىراق ئۇ سويۇۋاتقاندا، گۈل بىردىنلا تىرسىلداپ ئېچىلىپتۇ، ئەمدى بۇنىڭ دەل كۆركۈم گۈل ئىكەنلىگى ئېنىق بىلىنىپتۇ. گۈلنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى يېشىل ئانىلىغىدا ئاق پىشماق كەلگەن ئوماق بىر كىچىككىنە قىز ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭ جۇغى باشمالتاقىنىڭ تېگىچىلىك كەلمىگەنلىگى ئۈچۈن، كىشىلەر ئۇنى باشمالتاق قىز دەپ ئاتىشىپتۇ.

باشمالتاق قىزنىڭ بوشۇگى سىلىقلىغىدىن پاقىراپ تۇرىدىغان ياڭاق پوستى، كوپىسى ھاۋارەڭ گۈلنەپشىنىك بەرگى، يوتقىنى ئەتىر گۈلنىڭ بەرگى ئىكەن. ئۇنىڭ كېچىسى ياتىدىغان يېرى شۇ ئىكەن. بىراق ئۇ كۈندۈزى جوزا ئۈستىدە ئويناۋاتقىنى ــ ئايال جوزا ئۈستىگە بىر تەخسە، تەخسىگە بىر گۈل چەمبىرەك قويۇپ قويغان ئىكەن. گۈلنىڭ غولى سۈغا چىلاقلىق تۇرىدىكەن، سۇدا كۆركۈم گۈلنىڭ يوغان بەرگى لەيلەپ تۇرىدىكەن. باشمالتاق قىز مۈشۈ گۈل بەرگىدە ئولتۇرۇپ، بوز ئاتنىڭ ئىككى تال قىلىنى پالاق قىلىپ، تەخسىنىڭ بۇ بېشىدىن ئۇ بېشىغا ئۇزىدىكەن. بۇ راستلا بەك چىرايلىق كورۇنىدىكەن! قىز ناخشىمۇ ئېيتالايدىكەن، ئېيتقاندىمۇ شۇنداق مۇڭلۇق، يېقىملىق

ئېيتىدىكەنكى، بۇنداق ناخشىنى ھېچكىم بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئاڭلاپ باقمىغان ئىكەن.

باشمالتاق قىز بىر كۈنى كەچتە ئۇزىنىڭ ئىسسىل توشىگىدە ئۇخلاۋاتقاندا، بىر چارپاقا دەرىزىنىڭ سۈنۈق كوزىدىن سەكرەپ ئويىگە كىرىپتۇ. سەت، يوغان ھەم شىلىمشىق بۇ چارپاقا ئۇنتۇرلا جوزىغا سەكرەپ چىقىپتۇ. باشمالتاق قىز جوزا ئۈستىدىكى قىزىل ئەتىر گۈل بەرگى ئاستىدا ياتقان ئىكەن.

ــ بۇ چىرايلىق قىز ئوغلۇمغا ئوبدان خوتۇن، ماڭا ئوبدان كېلىن بولغۇدەك! ــ دەپتۇ چارپاقا. ئاندىن ئۇ باشمالتاق قىز ياتقان ياڭاق پوستىنى يۇدۇگەن پېتى دەرىزىدىن سەكرەپ چۈشۈپتۇ ــ دە، باققا كىرىپ كېتىپتۇ.

باغدا كەڭ بىر ئېرىق سۇ ئاقىدىكەن، ئەمما ئېرىقنىڭ ئىكىكى قىرغىغى پەس ھەم زەي ئىكەن. چارپاقا ئوغلى بىلەن مۇشۇ يەردە تۇرىدىكەن. ۋايەي! ئوغلىمۇ ئايىسىغا قۇيۇپ قويغاندەكلا ئوخشايدىكەن ۋە شۇنداق سەت ــ كورۇمسىز ئىكەن. ياڭاقنىڭ پوستىدا ئۇخلاۋاتقان ئاي جامال قىزچاقنى كورگەندە، ئۇ "ۋاق ــ ۋاق! كۇر ــ كۇر!" دىگەندىن باشقا ھېچنىمە دىيەلمەپتۇ.

ــ ئاۋازىڭنى پەسرەك قىلىڭ، ئويغىتۋېتىسىز بىكار، ــ دەپتۇ قېرى چارپاقا، ــ ئۇ قېچىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن، چۈنكى ئۇ ئاققۇنىڭ پىيىدەك يېنىك ئىكەن! بىز ئۇنى ئېرىقتىكى نىلۇپەر ــ نىڭ كەڭ يوپۇرمىغى ئۈستىگە ئاپىرىپ قويايلۇق. نازۇك، يېنىك بۇ قىزچاق ئۈچۈن ئۇ يوپۇرماق ئارال بولۇپ كورۈنەر، بەلكىم!

ئۇنىڭدىن قېچىپ ھىچنەگە بارالمايدۇ. ئاڭغىچە پاتقاق ئاستىدىكى ئويمىزنى ئوڭلاپمۇ بولارمىز — ئىككىلار شۇ يەردە ئوي تۈتۈپ كۈن كەچۈرسىلەر تېخى.

بۇ ئوستەڭدە كەڭ يوپۇرماقلىق يېشىل ياتما نىلۇپەر نۇرغۇن ئىكەن. ئۇلار سۇ ئۈستىدە لەيلەپ تۇرغانىدەك كورۈنىدىكەن. يىراقتا لەيلەپ تۇرغان يوپۇرماق ئەڭ چوڭ يوپۇرماق ئىكەن. قېرى چارپاقا ئۇزۇپ بېرىپ، ئىچىدە باشمالتاق قىز ياتقان ياڭاق پوستىنى شۇ يوپۇرماقنىڭ ئۈستىگە قويۇپتۇ.

بۇ بىچارە كىچىككىنە قىز تاڭ سەھەردىلا ئويغىنىپتۇ. ئۇ ئوزىنىڭ يوپۇرماقتا تۇرغانلىغىنى كورۈپ كوڭلى بۇزۇلۇپ ئىختىيارسىز يىغلاپ ساپتۇ، بۇ كەڭ يېشىل يوپۇرماقنىڭ ئەتراپى سۇ بولغاچقا، قۇرۇقلۇقتا چىقىۋېلىشقا ھىچ ئامال يوق ئىكەن.

قېرى چارپاقا پاتقاقتا ئولتۇرۇپ ئويىنى پىلىنىڭ ئوت ۋە سېرىق ياتما نىلۇپەرلەر بىلەن بىزەپتۇ — يېڭى كېلىن ئولتۇردىغان ئوي چىرايلىقراق بولغىنى تۇزۇكتە. كېيىن ئۇ سەت ئوغلى بىلەن بىللە باشمالتاق قىز تۇرغان يوپۇرماقنىڭ يېنىغا ئۇزۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئاۋال باشمالتاق قىزنىڭ چىرايلىقىنا كارۇتىنى يېڭى ئويگە ئاپىرىپ قويماقچى ئىكەن. سۇ ئىچىدە تۇرغان قېرى چارپاقا باشمالتاق قىزغا ئېگىلىپ تازىم قىلىپ:

— بۇ ياق مېنىڭ ئوغلۇم، سېنىڭ كەلگۈسىدىكى ئېرىڭ بولىدۇ. ئىككىلار پاتقاق ئىچىدە ناھايىتى بەختلىك تۇرمۇش

كەچۈرسىلەر، ــ دەپتۇ.

بۇ بايۇەچچە "ۋاق-ۋاق! كۇر-كۇر" دىگەننىلا بىلمىدىكەن.

ئۇلار چىرايلىققىنا كىچىك كارۋاتىنى ئېلىپ سۇدا ئۇزۇپ كېتىپتۇ. يېشىل يوپۇرماقتا يالغۇز قالغان باشمالتاق قىز ئوكسۇپ يىغلاپتۇ، چۈنكى ئۇ يىرگىنىشلىك چاپاقا بىلەن بىللە تۇرۇشنىمۇ، ئاشۇنداق چاپاقنىڭ سەت ئوغلىنىڭ ئۈزىگە ئەر بولۇشىنىمۇ خالىمايدىكەن. سۇدا ئۇزۇپ يۈرگەن بېلىجانلار بۇ چاپاقنى كورۇپتۇ ھەم ئۇنىڭ سوزلىرىنمۇ ئاڭلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سۇدىن باشلىرىنى چىقىرىپ بۇ كىچىككىنە قىزغا كوز تىكىپتۇ. ئۇلار بىر قاراپلا ئۇنىڭ ئايدەك جامالىنى كورۇپ، بۇنداق گۈزەلنىڭ سەت چاپاقنا خوتۇن بولۇشنا قاتتىق نارازى بوپتۇ. ياق! بۇنداق ئىشقا زادى يول قويۇشقا بولمايدۇ! دەپ ئويلاپتۇ-دە، سۇنىڭ ئىچىدىكى بىر يېشىل يوپۇرماقنىڭ غولى ئەتراپىغا يىغىلىشىپتۇ ــ بۇ كىچىك قىزچاق مۇشۇ يوپۇرماق ئۈستىدە تۇرىدىكەن. ئۇلار يوپۇرماقنىڭ غولىنى چىشلەپ ئۈزۈۋېتىپتۇ، يوپۇرماق سۇنىڭ ئېقىشىغا قاراپ ئېقىپ، قىزنى ناھايىتى يىراقلارغا ــ چاپاقا پەقەت باراالمايدىغان يىراق يەرلەرگە ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئېقىپ كېلىۋاتقان باشمالتاق قىز تالاي-تالاي يەردىن ئوتۇپتۇ، چاتقاللىقنى ئوزلىرىگە ماكان قىلىغان ئۇچارقاناتلار ئۇنى كورۇپ: "نىمە دىگەن چىرايلىق قىزچاق سىز!" دەپ سايرىشىپتۇ.

يوپۇرماق باشمالتاق قىزنى ئېلىپ يىراقلارغا لەيلەپتۇ، ئاخىرى لەيلىگەن پېتى چەتئەلگە چىقىپ كېتىپتۇ.

ناھايىتى چىرايلىق كەلگەن كىچىك بىر ئاق كەپىنەك باشمالتاق قىزنى پىر-پىر ئايلىنىپ ئۇچۇپ يۇرۇپ يوپۇرماق ئۇستىگە كېلىپ قونۇپتۇ، چۈنكى ئۇنىڭغا باشمالتاق قىز يېقىپ قالغان ئىكەن؛ باشمالتاق قىزمۇ چارپاقا ئەمدى تاپالمايدىغان بولدى دەپ بەك خوشال بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇ ئېقىپ كېلىۋاتقان بۇ جاي كارامەت كوركەم ئىكەن—كۈن نۇرى سۈغا چۈشكەندە، سۇ ئالتۇندەك پاقىراپ تۇرىدىكەن. باشمالتاق قىز بەلۈغنى يېشىپتۇ-دە، بىر ئۇچىنى كەپىنەككە، بىر ئۇچىنى يوپۇرماققا چىڭ باغلاپتۇ. ئۇستىدە باشمالتاق قىز ئولتۇرغان يوپۇرماق سۇدا تېز ئېقىپ كېتىۋېرىپتۇ.

بۇ چاغدا، ئۇچۇپ كېلىۋاتقان يوغان بىر ماي قوڭغۇز باشمالتاق قىزنى كورۇپ قاپتۇ. ئۇ پۇتى بىلەن باشمالتاق قىزنىڭ قىلدەك ئىنچىكە بېلىدىن قىسىپتۇ-دە، دەرەخكە قاراپ ئۇچۇپتۇ. ھىلىقى يېشىل يوپۇرماق سۇدا داۋاملىق ئېقىۋېرىپتۇ، كەپىنەكمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېتىپتۇ، چۈنكى كەپىنەك يوپۇرماققا باغلاقلىق بولغاچقا، ئۇچۇپ كېتەلمەيدىكەن.

خۇدايا توۋا! ماي قوڭغۇز ئۇنى دەرەخ ئاردىغا ئېلىپ كىرگەندە، بىچارە باشمالتاق قىز تازا قورقۇپتۇ. بىراق ئۇ ئۇزىدىن كورە ھىلىقى چىرايلىق ئاق كەپىنەك ئۇچۇن بەكرەك قايغۇرۇپتۇ. باشمالتاق قىز ئۇنى يوپۇرماققا چىڭ باغلاپ قويغان

باشمالتاق قىز بەلۋىغىنى يېشىپ، بىر ئۈچىنى
كېپىنەككە، بىر ئۈچىنى يوپۇرماققا چىلىك باغلاپتۇ.

ئىكەن، ئەگەر ئۇ بىر ئىلاج قىلىپ قۇتۇلۇپ چىقىسا جەزمەن ئاچ قېلىپ ئولۇپ كېتىدىكەن. بىراق بۇ ئەھۋال ماي قوڭغۇز-نىڭ خىيالىغا كېچىمۇ باقماپتۇ. دەرەخنىڭ يوغان يېشىل يوپۇر-مىغا كېلىپ قونغان قوڭغۇز باشمالتاق قىزغا گۈل شىرنىسىنى ئەكىلىپ بېرىپتۇ، شۇنداقلا سىز قوڭغۇزغا ئوخشىمىسىڭىزمۇ، ئانداق چىرايلىقكەنسىز، مۇنداق چىرايلىقكەنسىز دەپ، بىر تالاي گەپلەرنى قىپتۇ. ئاردىدىن ئۇزاق ئوتمەي باشقا دەرەخ-لەردىكى ماي قوڭغۇزلارنىڭ ھەممىسى ھال-ئەھۋال سوراپ كەپتۇ. ئۇلار باشمالتاق قىزغا كوز يۇگۇرتۇشكە باشلاپتۇ:

ــ ھوي، بۇنىڭ ئاران ئىكىكىلا پۇتى بار ئىكەنغۇ! ــ دېيىشىپتۇ ماي قوڭغۇز خېنىملار بۇرۇتلىرىنى مىدىرلىتىپ قويۇپ، ــ بۇنسى بەك كورۇمسىز ئىكەن!

ــ بۇرۇتىمۇ يوق ئىكەنغۇ! ــ دەپتۇ ئۇلار.

ــ تۆۋەي! بېلى نىمە دېگەن ئىنچىكە! ئادەمنىڭ نەق ئوزى ئىكەنغۇ، نىمە دېگەن سەت ئۇ! ــ دېيىشىپتۇ ھەممە چىشى ماي قوڭغۇزلار تەڭلا.

دىمىسمۇ باشمالتاق قىز ھەقىقەتەن ئىنتايىن گۈزەل ئىكەن. ئۇنى ئېلىپ قېچىپ كەلگەن ھىلىقى ماي قوڭغۇزمۇ شۇنداق ئويدا ئىكەن. بىراق كوپچىلىك ئۇنى بەك سەت ئىكەن دەۋەر-گەنىدىن كېيىن، ئۇمۇ ئۇلارنىڭ سوزلىرىگە ئىشىنىپ، ئۇنى ئېپقېلىش رايىدىن كېچىپتۇ! شۇنداق قىلىپ باشمالتاق قىزنىڭ خالىغان يەرگە كېتىشىگە مۇمكىنچىلىك تۇغۇلۇپتۇ. ماي قوڭغۇزلار

ئۇنى ئېلىپ دەرەختىن ئۇچۇپ، بىر تال پۇرمە جۈيخۇا گۈل، ئۇستىگە ئەكىلىپ قويۇپتۇ. ئۇ: چىرايىم بەك سەت بولغانلىغى ئۈچۈن ھەتتا ماي قوڭغۇزمۇ مېنى ياراتمىدى دەپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلاپتۇ. بىراق ئۇ يەنىلا كىشىلەر تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان نازاكەتلىك، ئايدەك يورۇق، ئەك پاك ئەتىر گۈلنىڭ بەرگىدەك پەرىنىڭ ئوزى ئىكەن.

بىچارە باشمالىتاق قىز يېزىچە كەڭ كەتكەن ئورمانلىقتا يالغۇز ئوزى ئوتۇپتۇ. ئۇ ئوت-چۆپلەر بىلەن ئوزىگە كىچىك بىر كارۋات توقۇپ، يامغۇردىن دالدا بولۇش ئۈچۈن ئۇنى قېرىنقىزنىڭ يوغان يوپۇرمىغى ئاستىغا ئېسىپ قويۇپتۇ. ئۇ گۈللەر شىرنىسىنى ئوزۇق قىپتۇ. ھەر كۈنى ئەتىگەندە يوپۇرماقلارغا چۈشكەن شەبنەمنى ئىچىپتۇ. ياز بىلەن كۈز مانا شۇنداق ئوتۇپتۇ. ئەمدى ھەم سوغاق، ھەم ئۇزاق قىش كەپتۇ. ئوزىگە شىرىن-تاتلىق ناخشىلارنى ئېيتىپ بەرگەن ئۈچار قاناتلار ئۈچۈپ كېتىپتۇ. دەرەخلەر قۇرۇپ، گۈللەر توزۇپتۇ. قېرىنقىزنىڭ يوغان يوپۇرمىغى—باشمالىتاق قىزنىڭ تۇرغان يېرى—مۇ قورۇلۇپ، پەقەت ساغارغان غوللا قاپتۇ. ئۇنىڭغا سوغاق دەھشەت بىلىنىپتۇ. چۈنكى ئۇنىڭ كىيىملىرى جۇل-جۇل بولۇپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە تېنى ئاجىز ھەم زىلۋا ئىكەن—بىچارە باشمالىتاق قىز ئەمدى توڭلاپ ئولىدىغان بولدى-دە! قار يېغىشقا باشلاپتۇ. ھەر بىر قار ئۇچقۇنى ئۇنىڭغا خۇددى بىزنىڭ ئۇستىمىزگە كۇرەك بىلەن تاشلانغان قاردەك بىلىنىپتۇ. چۈنكى بىز ئىگىز،

ئۇ پەقەت بىر سۆڭلا كېلەتتى. ئۇ نائىلاج قۇرۇق يوپۇرماقنى ئورىلىۋاپتۇ، بىراق بۇمۇ دال بولماي، توڭلاپ دىر-دىر تىترەپ كېتىپتۇ.

ئوزى تۇرغان ئورمانلىققا يېقىن بىر يەردە كەڭ كەتكەن بۇغدايلىق بار ئىكەن، بۇغداي ئاللىبۇرۇن ئورۇپ كېتىلگەن بولۇپ، توڭ ئېتىزدا بۇغداي ئېكىزىلا قالغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئوتۇش باشمالىتاق قىزغا كەڭ ئورمانىنى كېسىپ ئوتكەندەك ئىش ئىكەن. بىچارە توڭغانلىغىدىن غال-غال تىترەپ كېتىپتۇ! ئۇ مېڭىپ ئاخىر دالا چاشقىنىنىڭ ئىشىگى ئالدىغا كەپتۇ. بۇ بۇغداي غولى ئاستىدىكى كىچىك بىر كامار بولۇپ، دالا چاشقىنى مۇشۇ ئىللىق يەردە هوزۇر قىلىپ تۇرىدىكەن. ئۇ ئويىگە لىققىدە بۇغداي بېسۋالغان ئىكەن، ئۇنىڭ يەنە چىرايلىق بىر ئاشخانىسى ۋە ساربىي بار ئىكەن. بىچارە باشمالىتاق قىز يوقسۇزلۇق ئازاۋنىنى تارتقان تىلەمچى قىزدەك، ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ، بىر تال ئارپا بەرسىڭىز، ئىككى كۇندىن بېرى ئاغزىمغا هىچنەرسە سېلىپ باقمىدىم، دەپتۇ دالا چاشقىنىغا.

ــ بىچارە بالا، ــ دەپتۇ دالا چاشقىنى ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، ــ بايا بۇ بىر ئاقكوڭۇل دالا چاشقىنى ئىكەن، ــ ئىسسىق ئويۇمگە كىرىپ مەن بىلەن هەمداستۇرخان بولغىن.

ــ قىشنى مېنىڭ بىلەن بىللە ئوتكۇزسەڭ مەيلى، بىراق ئويۇمنى پاك-پاكىز، رەتلىك قىلىپ قويىسەن، شۇنىڭ بىلەن

تەڭ ھىكايە ئېيتىپ بېرىسەن، مەن ھىكايە ئاڭلاشقا بەك ئامراق، ــ دەپتۇ باشمالىتاق قىزنى ياخشى كورۇپ قالغان دالا چاشقىنى.

باشمالتاق قىز مېھرىۋان دالا چاشقىنىنىڭ ھەممە تەلەپلىرىنى ئورۇنلاپ، ناھايىتى كوڭۈللۈك ئوتۇپتۇ.

ــ يېقىن ئاردا بىزگە مېھمان كېلىدۇ، ــ دەپتۇ دالا چاشقىنى بىر كۈنى، ــ خوشنام مېنى يوقلىغلى ھەپتىدە بىر قېتىم كېلىپ تۇرىدۇ. ئۇ تۇرىدىغان جاي مېنىڭكىدىنمۇ ئازادە، ئۇنىڭ ئويلىرى كەڭرى، ئۇ ئۇچىسىغا چىرايلىق قارا مەخمەل چاپان كىيگەن. سەن شۇنىڭغا خوتۇن بولساڭ، ئومرۇڭنى راھەتتە ئوتكۈزىسەن. بىراق ئۇنىڭ كوزى كورمەس. ئوزەڭ بىلمىدىغان ئەڭ ياخشى ھىكايىلەرنى ئېيتىپ بەرمىسەڭ بولمايدۇ.

باشمالتاق قىزبۇ نىڭغا قىزىقماپتۇ. ئۇ بۇ خوشنىسىغا تېگىشنى خالىماپتۇ، چۈنكى ئۇ قارغۇ چاشقان ئىكەن. قارغۇ چاشقان قارا مەخمەل چاپىنىنى كىيىپ پەتىگە كەپتۇ. دالا چاشقىنى قارغۇ چاشقاننى باي، بىلىملىك، ئويى مېنىڭ ئويۇمدىن يىگىرمە ھەسسە چوڭ؛ بىلمەيدىغىنى يوق، دەپ تەرىپلەپتۇ ۋە: بىراق ئۇ ئاپىتاپىنى، چىرايلىق گۈلىلەرنى ياخشى كورمەيدۇ، ئەكسىچە ئۇلارنى يامانلاشقا خۇشتار، چۈنكى ئۇلارنى كورۇپ باقمان ئەمەس، دەپ گەپ قىلىپ بېرىپتۇ.

باشمالتاق قىز ئۇنىڭغا ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ ئاۋال «كېتىۋەر ئۇچۇپ ماي قوڭغۇزلار!» دىگەن ناخشىنى،

ئۇنىڭدىن كېيىن «پوپ كەلدى يايلاقتا» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپتۇ. ئۇنىڭ چىرايلىق ئاۋازىنى ئاڭلىغان قارغۇ چاشقان ئۇنىڭغا كويۇپ قاپتۇ. بىراق ئۇ بەك ئېھتىياتچان بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ھەسسىياتىنى بىلدۈرمەپتۇ.

ئۇ ئوز ئويىدىن باشمالتاق قىز تۇرغان ئويگە تۆتاشتۇرۇپ ئۇزۇن بىر لەخمە كولاپ، دالا چاشقىنى بىلەن باشمالتاق قىزنى لەخمىدە سەيلە قىلىشقا تەكلىپ قىپتۇ، خالىسا ئاڭلار، قاچان كەلسەڭلەر بولۇپبرىدۇ دەپتۇ ۋە يولدا ياتقان ئولۇك قۇشتىن قورقۇپ كەتمەسلىكىنى سەمگە سېلىپ قويۇپتۇ. بۇ قۇش بەش ئەزايى ساق، تۆمۈشۇغىمۇ، قانىتىمۇ بار قۇش ئىكەن، ئۇنىڭ يېقىندا، قىش كىرگەن چاغدا ئولگەنلىگى شەكسىز ئىدى. ئۇنىڭ يەرلىگىنى قارغۇ چاشقان كولاپ لەخمە قىلىۋەتكەن ئىكەن.

ئاغزىغا تۆتىرۇق چىشلىۋالغان قارغۇ چاشقان ــ تۆتىرۇقتىن قاراڭغۇدا نۇرچاقناپ تۇرىدىكەن ــ ئۇزۇن ھەم قاراڭغۇ لەخمىنى يورۇتۇپ ئالدىدا مېڭىپتۇ. ئۇلار ھىلىقى قۇشنىڭ ئولۇگى بار يەرگە كەلگەندە قارغۇ چاشقان يوغان تۆمۈشۇغى بىلەن لەخمىنىڭ توپىسىنى ئۈستى تەرەپكە تۇرتۇپ، بىر توشۇك ئېچىپتۇ. توشۇكتىن قۇياش نۇرى چۈشۈپتۇ. لەخمىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا بىر ئولۇك قالغاچ ياتقان ئىكەن، ئۇنىڭ چىرايلىق قانىتى تېنىگە چىڭ چاپلىشىپ، ئىنچىكە پۇتى بىلەن بېشى تۆكلىرى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن ئىكەن: بۇ بىچارە جانۋارنىڭ توڭلاپ ئولگەنلىگىدە گەپ يوق ئىدى. بۇنى كورگەن باشمالتاق قىزنىڭ ئىچى

سەرىلىسپ كېتىپتۇ، چۈنكى ئۇ ئۇچار قاناتلارغا بەك ئامراق ئىكەن. راست، ئۇلار يېزىچە باشمالىتاق قىزغا مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئېيتىپ بەرگەن، ئۇنىڭغا ۋىچىرلاپ گەپ قىلغان ئىكەن.

ــ ئۇ ئەمدى ناخشا ئېيتالمايدۇ!ــ دەپتۇ قارغۇ چاشقان قالغاچنى قىسقا پۇتى بىلەن نېرىغا ئىتتىرىپ،ــ قۇش بولۇپ يارىلىش نىمە دېگەن ئېچىنىشلىق ئىش-ھە! ئىنشائاللا، مېنىڭ بالىلىرىم بۇنداق كۆن كورمىسۇن. ۋىچىر-ۋىچىر قىلىپ سايرىغاندىن باشقا قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان بۇنداق قۇش قىشتا ئاچتىن ئۆلمەي قالمايدۇ!

ــ راست، سىز ئەقىللىق ئادەم، گەپلىرىڭىز يولۇق،ــ دەپتۇ دالا چاشقىنى،ــ قىش يېتىپ كەلگەندە، بۇنداق "ۋىچىر-لاش"نىڭ بىر قۇشقا نىمە پايدىسى بار؟ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاچ قېلىش ۋە توڭلاشتىن باشقا يول يوق. كوپچىلىك ئېيتقان پاكلىقنىڭ نەتىجىسى شۇ بولسا كېرەك دەپ ئويلايمەن!

باشمالىتاق قىز لام-جم دىمەپتۇ. ئۇ ئىكىكسى قالغاچقا ئارقىسىنى قىلىپ تۇرغان چاغدا، باشمالتاق قىز ئىگىشىپ قالغاچنىڭ بېشىدىكى تۈكىنى مېھىر بىلەن سىلاپتۇ ۋە يۇمۇق كوزىگە ئاستا سويۇپ قويۇپتۇ.

"يازدا ماڭا تالاي مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئېيتىپ بەرگەن قالغاچ بەلكىم مۇشۇدۇ، مۇشۇ سويۇملۇق، چىرايلىق قالغاچ تالاي خوشاللىق بەخش ئەتكەن ئىدىغۇ ماڭا!" دەپ ئويلاپتۇ باشمالتاق قىز.

قارغۇ چاشقان كۆن نۇرى چۈشكەن هىلىقى توشۇكنى ئېتىپ قويۇپ، بۇ ئىكىكى خېنىمنى ئويىمگە ئاپىرىپ قويۇپتۇ. لېكىن بۇ كېچىسى باشمالىتاق قىزنىڭ كوزى زادىلا ئۇيقۇغا بارماپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، چوپىتىن چوڭ ۋە چىرايلىق بىر ئەدىيال توقۇپتۇ-دە، ئۇنى ئولگەن قالغاچقا يېپىپ قويۇپتۇ. مۇزدەك سوغاق يەردە ئىسسىقراق ياتسۇن دەپ دالا چاشقىنىنىڭ ئويىدىن تاپقان ئازراق پاختىنىمۇ قوشۇپ يېپىپ قويۇپتۇ.

ــ خەيىر- خوش! گۈزەل قۇشجان! ــ دەپتۇ باشمالىتاق قىز، ــ خوش! دەل-دەرەخلەر كوكەرگەن، ئاپتاپ تېنىمىزنى ئىسسىتقان ياز كۈنلىرى مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئېيتىپ بەرگەن ئىدىڭ ــ بۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا مىڭ رەھمەت ئېيتىمەن!

شۇنداق قىلىپ، ئۇ بېشىنى قالغاچنىڭ كوكرىگىگە قويۇپتۇ- دە، دەرھال چوچۇپ كېتىپتۇ، چۈنكى قالغاچنىڭ كوكرىگىدە بىر نەمە مىدىرىغاندەك قىلغان ئىكەن. بۇ قالغاچنىڭ يۈرىگىنىڭ سوقۇشى ئىكەن. بۇ قالغاچ ئولمىگەن، توڭلاپ ھۇشىدىن كېتىپ يېتىپ قالغان ئىكەن. بەدىنگە ئىسسىق ئوتكەندىن كېيىن، ئەمدى ئۇنىڭغا جان كىرىپتۇ.

كوز كىرگەندە جىمى قالغاچلار ئىللىق ئەللەرگە ئۇچۇپ كېتىدۇ. بۇ چاغدا ئەگەر بىرەر قالغاچ توپتىن قېپقالسا، ئۇ سوغاقتا قالىدۇ-دە، ئولۇپ قالغاندەك توڭلاپ قېتىپ قېلىپ يەرگە چۈشىدۇ، شۇ چۈشكەن يېرىدە مۇزدەك قاردا بېسىلىپ قالىدۇ.

باشمالتاق قىز قورققىنىدىن دىر-دىر تىترەپ كېتىپتۇ؛ ئۇزىنىڭ بىر ئىلىك كەلمەيدىغان بويىغا سېلىشتۇرۇپ قارىسا، بۇ قالغاچ ئۇنىڭغا تاغدەك كورۈنۈپتۇ. ئۇ غەيرەتسىكە كېلىپ، بىچارە قالغاچنى پاختىغا مەھكەم ئوراپتۇ، ئوزى يوتقان ئورنىدا يېپىنىدىغان يالپۇز يوپۇرمىغىنى قالغاچنىڭ بېشىغا يېپىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى كېچىدە ئۇ قالغاچنى كورۈشكە يەنە ئوغرىلىقچە كەپتۇ. بويىغا جان كىرگەن بىلەن، تېخى تولۇق هوشىغا كەلمىگەن قالغاچ كوزىنى ئاران ئېچىپ باشمالتاق قىزغا قاراپتۇ. باشقا چىراق بولمىغاچقا، باشمالتاق قىز قولىغا تۆتروق تۆتۈپ تۇرۇپتۇ.

ــ رەھمەت سىزگە، سويۇملۇقۇم، ئاپىمغىم! ــ دەپتۇ ساقسىز ياتقان قالغاچ، ــ مەن هازىر راستلا راهەتلىنىپ هەم ئىسسىپ قالدىم! ئۇزاق ئوتمەي ماغدۇرۇمغا كېلىپ يەنە ئىلىق ئاپتاپتا ئۇچىدىغان بولىمەن.

ــ هوي، ــ دەپتۇ باشمالتاق قىز، ــ تالا بەك سوغاق! قار يېغىۋاتىدۇ، يەر-جاهاننى موز قاپلىغان. ئىسسىق كارۋىتىكىزدىن چۈشمەي ياتقىنىڭىز تۇزۇك، سىزدىن مەن خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن.

باشمالتاق قىز قالغاچقا گۈل بەرگىدە سۇ ئەكىلىپ بېرىپتۇ. قالغاچ سۇ ئىچىۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا مۇنۇلارنى دەپ بېرىپتۇ: بىر قانىتىم تىكەنلىك چاتقالغا سۈرۈلۈپ كېتىپ زەخمىلەنگەچكە، باشقا قالغاچلاردەك تېز ئۇچالمايدىغان بولۇپ قالدىم؛ ئۇ

چاغدا ئۇلار ئۆزۈن سەپەرگە — يېراقتىكى ئىسسىق ئەللەرگە ئاتلانماقچى بولغان ئىدى. ئاخىر مەن يەرگە چۈشۈپ كەتتىم، قالغان ئىشلارنى ھازىر ئەسلىيەلمەيمەن، ئۇزەمنىڭ زادى قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىغىنى ئۇزەممۇ ئۇقمايمەن.

قالغاچ بۇ يەردە قىشچە تۇرۇپتۇ. باشمالتاق قىز ئۇنىڭدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ ۋە ئۇنى بەك ياقتۇرۇپ قاپتۇ. قارغۇ چاشقان بىلەن دالا چاشقىنىنىڭ بۇ ئىشتىن پەقەت خەۋىرى يوق ئىكەن، چۈنكى ئۇلار يالغۇز قالغان بۇ بىچارە قالغاچنى ياخشى كورمەيدىكەن.

ئەتىياز كېلىپ، يەر — جاھان ئىسسىغاندا قالغاچ باشمالتاق قىز بىلەن خوشلىشىپتۇ. قىز قارغۇ چاشقان ئاچقان توشۇكىنى ئاچقان ئىكەن، كۈننىڭ ئەلۋەك نۇرى ئىككىسىگە چۈشۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قالغاچ باشمالتاق قىزغا: مېنىڭ بىلەن بىللە كېتەمسىز، دۇمبەمگە مىنۋالسىڭىز، يېراقلارغا، يېشىل ئورمانلىققا ئۇچۇپ بارىمىز، دەپتۇ. بىراق، ئۇزى مۇشۇنداق كېتىپ قالسا، دالا چاشقىنىنىڭ چوقۇم ئازاپلىنىدىغانلىغىنى باشمالتاق قىز بىلىدىكەن.

— ياق، كەتسەم بولمايدۇ! — دەپتۇ باشمالتاق قىز.

— ئەمسە، خەير — خوش، ئامان — ئېسەن بولۇڭ، ئاقكوڭۇل، سويۇملۇق قىز! — دەپتۇ قالغاچ ۋە كۇنگە قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. باشمالتاق قىز ئۇزى شۇنچە ياخشى كورىدىغان بىچارە قالغاچنىڭ ئارقىسىدىن كوزلىرىگە ياش ئالغىنچە قاراپ قاپتۇ.

قالغاچ "ۋىچىرا! ۋىچىرا!" قىلىپ سايىرىغان پېتى يېشىل ئورمانلىققا قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

باشمالتاق قىزنىڭ كۆڭلى قاتتىق يېرىم بوپتۇ، ئۇنىڭ ئىللىق ئاپتاپ بار جايغا بېرىشىغا رۇخسەت قىلىنمايدىكەن. دالا چاشقىنىنىڭ ئويىنىڭ توپىسىدىكى ئېتىزلىقتا بۇغداي خېلى بوي تارتىپ قالغان ئىكەن. ئىگىز ئوسكەن بۇغداي بويى بىر ئىلىكمۇ كەلمەيدىغان قىزنىڭ كوزىگە قېلىن ئورماندەك بولۇپ كورۇنۇپتۇ.

ــ يېزىچە تويلۇق كېيىم-كېچىگىنى تىكىپ تەييار قىل!ــ دەپتۇ دالا چاشقىنى ئۇنىڭغا، دالا چاشقىنىنىڭ كىشىنى سەسكىنىدۇرىدىغان ھىلىقى خوشنىسى ــ قارا مەخمەل چاپانلىق قارغۇ چاشقان باشمالتاق قىز بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشنى تەلەپ قىلغان ئىكەن. ــ پوپايكا بىلەن پاختىلىق چاپىنىگىنى راسلىۋال. قارغۇ چاشقانغا خوتۇن بولغاندىن كېيىن، ئولتۇرغاندا كىيىدىغان ۋە ياتقاندا كىيىدىغان كىيىملىرىڭ بولۇشى كېرەك-تە!

شۇنداق قىلىپ، باشمالتاق قىز ئەمدى چاقتا يىپ ئىگىرىشكە باشلاپتۇ. قارغۇ چاشقان كېچە-كۇندۇزلەپ يىپ ئىگىرىشكە ۋە رەخت توقۇشقا توت ئومچۇق چاقىرىپتۇ. قارغۇ چاشقان باشمالتاق قىزنى ھەر ئاخشىمى يوقلاپ كېلىپ تۇرۇپتۇ. قارغۇ چاشقان: ياز چىقىپ كېتەي دىگەن چاغدا، كۇن ھازىرقىدەك قاتتىق ئىسسىپ كەتمەيدۇ، ھازىر ئاپتاپ يەرنى تاشتەك قاتۇرۇۋەتتى، دەپ كوتۇلداۋېرىپتۇ. راست، ياز چىققاندىن كېيىن ئۇ باشمالتاق قىز بىلەن توي قىلىدۇ. بىراق، ئادەمنى بىزار قىلىدىغان بۇ

قارغۇ چاشقاندىن راستلا بەزگەن باشمالتاق قىزنىڭ كوڭلى غەش ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگىنى كۈن چىققاندا، كەچقۇرۇن كۈن ئولتۇرغاندا ئىشكىنىڭ قېشىغا ئۇغرىلىقچە بارىدىكەن. شامال بۇغداي باشاقلىرىنى ئىغاڭلىتىپ، كوك ئاسمان كوزىگە چېلىققان چاغدا، قىز تالا ناھايىتى يوروق ۋە گۈزەل بولسا كېرەك دەپ ئويلاپتۇ ۋە ھىلىقى سويۇملۇك قالغاچنى يەنە كورۇشنى ئارزۇ قىپتۇ. بىراق ئۇ قالغاچ قايتىپ كەلمەپتۇ. ئو چوقۇم يىراقتىكى چىرايلىق يېشىل ئورمانلىققا ئۇچۇپ كەتكەن بولسا كېرەك.

كۆز بوپتۇ، باشمالتاق قىزنىڭ تويلۇق كىيىملىرى تەييار بوپتۇ.

ــ توت ھەپتىدىن كېيىن تويۇڭ بولىدۇ، ــ دەپتۇ دالا چاشقىنى ئۇنىڭغا. ئەمما باشمالتاق قىز مەن قارغۇ چاشقانىنى ياقتۇرمايمەن، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلمايمەن، دەپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

ــ يوق گېپىڭنى قوي! ــ دەپتۇ دالا چاشقىنى، ــ تەرسالىق قىلما، بولمىسا ئاپاق چىشلىرىم بىلەن سېنى چىشلەيمەن! ئۇ دېگەن ناھايىتى ياخشى ئادەم، جەزمەن ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىسەن! ئۇنىڭكىدەك قارا مەخمەل چاپان خانىش ئايمىدىمۇ يوق! ئۇنىڭ ئاشخانىسى بىلەن قازىنىغدا ھەممە نىمىلەر تولۇپ يېتىپتۇ. مۇشۇنداق ئەر تاپقىنىڭ ئۈچۈن شۈكرى دېسەڭ بولىدۇ!

توي بولۇشقا ئاز ۋاقىت قاپتۇ. باشمالتاق قىزنى كوچۇرۇشكە

قارغۇ چاشقانىنىڭ ئوزى كەپتۇ. باشمالىتاق قىزغا ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈشكە، يەر ئاستىدا يېتىشقا، ئىللىق كۈن نۇرىنى مەڭگۈ كورمەسلىككە توغرا كەپتۇ، چۈنكى قارغۇ چاشقان كۈن نۇرىنى ياخشى كورمەيدىكەن. بىچارە قىزچاق ناھايىتى بىئارام بوپتۇ، ئۇ نۇرلۇق كۈن بىلەن خوشلىشىشقا مەجبۇر بوپتۇ ــ دالا چاشقىنى بىلەن بىللە تۇرغان چاغدا ئۇ ئىشنىڭ ئالدىغا بېرىپ كۈنگە بىرەر قېتىم قارىۋالىدىكەندۇق.

ــ خوش، نۇرلۇق كۈن! ــ دەپتۇ ئۇ ئىككى قولىنى كوككە سوزۇپ قۇچمغىنى ئېچىپ ھەمدە دالا چاشقىنىنىڭ ئويىدىن چىقىپ بىرنەچچە قەدەم ھېڭىپتۇ ــ بۇ چاغدا ئارپا ئورۇلۇپ بولۇپ، قۇرۇپ كەتكەن غولىلا قالغان ئىكەن. ــ خەير ــ خوش! خوش! ــ دەپتۇ ئۇ يەنە تەكرارلاپ، شۇنىڭدىن كېيىن ئېچىلىپ تۇرغان بىر تال قىزىل گۈلنى قۇچاقلاپ، ــ ئاشۇ قالغاچنى كورسىگىز، مەندىن سالام ئېيتارسىز، ــ دەپتۇ ئۇنىڭغا.

دەل مۇشۇ چاغدا ئۇنىڭ توپىسىدە تۇيۇقسىزلا "ۋىچىر ــ ۋىچىر! ۋىچىر ــ ۋىچىر!" ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپتۇ. باشمالتاق قىز ئاسمانغا قارىسا، نەق ھىلىقى قالغاچ ئۇچۇپ يۇرگەن ئىكەن. قالغاچ باشمالتاق قىزنى كورۈپ ئىنتايىن خوشال بوپتۇ. باشمالتاق قىز ئۇزىنىڭ رەزىل قارغۇ چاشقانغا خوتۇن بولۇشنى خالىمايدىغانلىغىنى، يەتتە قەۋەت يەر ئاستىدا كۈن نۇرىنى مەڭگۈ كورەلمەيدىغانلىغىنى ئېيتىپتۇ ۋە بۇلارنى ئويلاپ ئوزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلۇۋېتىپتۇ.

ـــ قەھرىتان قىش كېلەي دەپ قالدى، ـــ دەپتۇ قالغاچ، ـــ مەنغۇ يىراقتىكى ئىللىق ئەلگە ئۇچۇپ كېتسەمەن. مەن بىلەن بىللە كېتىشنى خالامسىز؟ دۇمبەمگە مىنۇالسىگىزلا بولىدۇ! بەلۋاغ بىلەن ئوزىگىزنى ماڭا چىڭ باغلاپ قويىسىز، شۇ چاغدا بىز رەزىل قارغۇ چاشقانىنىڭ قېشىدىن، ئۇنىڭ زۇلمەتلىك قارائۇغۇ ئويىدىن يىراقتا ئۇچۇپ كېتىمىز ـ دە، ئىگىز تاغلاردىن ئېشىپ، ئىللىق ئەلگە يېتىپ بارىمىز: ئۇ يەردە كۈن نۇرى بۇ يەردىكىدىنمۇ ئەلۋەك، ئۇ يەردە ھەمىشە ياز بولىدۇ، چىرايلىق گۈللەر ئېچىلىپ تۇرىدۇ. مەن بىلەن بىللە كېتىڭ، شىرىن ـ شېكەر باشمالتاق قىز! زىنداندەك ئوڭكۇردە قېتىپ ياتقىنىمدا جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قالغان سىز ئەمەسمۇ!

ـــ بولىدۇ، سىز بىلەن بىللە كېتەي! ـــ دەپتۇ باشمالتاق قىز. شۇنداق قىلىپ، ئۇ قالغاچنىڭ دۇمبىسىگە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ ـ دە، پۇتىنى ئۇنىڭ قانىتىنىڭ ئۇستىگە قويۇپتۇ ۋە بەلۋاغ بىلەن ئوزىنى قالغاچنىڭ ئەڭ مىقتا بىر پېيىگە چىڭ باغلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قالغاچ ئاسمانغا كوتىرىلىپتۇ، ئورمانلاردىن، دېڭىزدىن، يىل بويى قار كەتمەيدىغان ئىگىز تاغلاردىن ئۇچۇپ ئوتۇپتۇ. سوغاق ئاسماندا باشمالتاق قىز توڭلاپ تىترەپ كېتىپ ـ تۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قالغاچنىڭ ئىسسىق پېيىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ، كىچىككىنە بېشىنى چىقىرىپ، يەردىكى گۈزەل مەنزىرىلەرنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ.

ئۇلار ئۇچا ـ ئۇچا ئىللىق ئەلگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ يەردە كۈن

بۇ يەردىكىدىنمۇ ئىسسىق، ئاسمانىمۇ نەچچە ھەسسە ئىگىز ئىكەن. ئېتىز-ئېرىق بويىدا، قاشالار ئەتراپىدا كوزنىك يېغىنى يەيدىغان يېشىل، كوك ئۆزۈملەر بار ئىكەن. دەرەخلىق لىمون ۋە پالما بىلەن تولغان ئىكەن. مۇشكى ئەنبەر بىلەن ئىسپار چوپلەرنىڭ ئىسىل پۇراقلىرى ھاۋانى قاپلىغان ئىكەن؛ يول ئۈستىدە ناھايىتى ئوماق باللار يۈگۈرۈشۈپ، رەڭگا-رەڭ چىرايلىق چوڭ كېپىنەكلەر بىلەن ئويناۋاتقان ئىكەن. قالغاچ يىراقتا ئۇچقانسېرى مەنزىرىلەر بولەكچە چىرايلىق بولۇپ كورۈنۈپتۇ، زۇمرەتتەك كوك كول بويىدا جاننى سويۇندۇرىدىغان بوستانلىق، ئۇنىڭ ئارىسىدا ئاپئاق نۇر چاقناپ تۇرغان، مەرمەردىن ياسالغان قەدىمىي بىر ئوردا كورۈنۈپتۇ. ئۇزۇم تاللىرى ئوردىنىڭ بىرمۇنچە ئىگىز ۋە يۇمىلاق تۈۋرۈكلىرىگە يامىشىپ كەتكەن بولۇپ، بۇ تۈۋرۈكلەرنىڭ بېشىغا قالغاچلار چاڭگا تىزىشقان ئىكەن. شۇ چاڭگىلارنىڭ بىرى باشمالتاق قىزنى ئېلىپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان قالغاچنىڭ ماكانى ئىكەن.

ــ مېنىڭ ئويۇم مۇشۇ، ــ دەپتۇ قالغاچ، ــ توۋەندە نۇرغۇن چىرايلىق گۈللەر بار، خالىغىنىڭىزدىن بىر تال ئېلىڭ، سىزنى ئۇنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويايى، ئۇندىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ قانداق ھوزۇرلىنىمەن دىسىڭىز شۇنداق ھوزۇرلىنىسىز.

ــ بەك ئوبدان! ــ دەپتۇ باشمالتاق قىز كىچىككىنە قوللىرى بىلەن چاۋاك چېلىپ.

گۈللەر قېشىدىكى يوغان مەرمەر تۈۋرۈك ئورۇلۇپ چۈشۈپ

ئۇچ پارچە بولۇپ كەتكەن ئىكەن. شۇلارنىڭ ئارىسىدىن كوزنى قاماشتۇرىدىغان بىر تال ئاق گۈل ئوسكەن ئىكەن. قالغاچ باشـ مالتاق قىزنى ئېلىپ چۈشۈپ، كەڭ بىر گۈل بەرگىگە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. بۇ قىزچاق بەك ھەيران قاپتۇ. گۈلنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئاپپاق كەلگەن ۋە ئەينەكتەك سۈزۈك كىچىككىنە بىر يىگىت ئولتۇرغان ئىكەن. بېشىغا ھەشەمەتلىك ئالتۇن تاج كىيگەن بۇ يىگىتنىڭ ئىككى مۇرىسىدە يالتىراق قانىتى بار ئىكەن، جۈغى باشمالتاق قىزنىڭكىدىن پەرقلەنمەيدىكەن. ئۇ گۈللەر پەرىشتىسى ئىكەن. ھەر بىر تال گۈلنىڭ ئىچىدە مۇشۇنداق كىچىككىنە بىر يىگىت ياكى خېنىم تۇرىدىكەن. ھالبۇكى، بۇ يىگىت ئۇلارنىڭ خانى ئىكەن.

ـــخۇدايا توۋا؟ نىمە دېگەن چىرايلىق يىگىت بۇ!ـــدەپ شۇئىرلاپتۇ باشمالتاق قىز قالغاچقا.

قالغاچ كوزىگە پىلدەك يوغان كورۇنىدىغان كىچىك ۋە نازۇك شاھزادە قالغاچتىن بەك قورقىدىكەن. بىراق، باشمالتاق قىزنى كورگەن شاھزادە دەرھال خوشال بولۇپ يايراپ كېتىپتۇ: ئۇ ئوز ئومرىدە كورگەن قىزلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ چىرايلىقى مۇشۇ ئىكەن. شۇڭا ئۇ بېشىدىكى ئالتۇن تاجنى ئېلىپ باشمالتاق قىزغا كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭ ئىسمىنى، ئوزىگە خوتۇن بولۇشنى خالايدىغان ـ خالىمايدىغانلىغىنى سوراپتۇ، ئوزىگە خوتۇن بولسا، ئۇنىڭ ھەممە گۈللەرگە خانىش بولىدىغانلىغىنى ئېيتىپتۇ. شاھزادىمۇ ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا ئەر بولۇشقا لايىق ئىكەن.

چارپاقىنىڭ ئوغلىغا ۋە قارا مەخمەل چاپانلىق قارغۇ چاشقانغا سېلىشتۇرغاندا، ئۇ پۈتۈنلەي باشقىچە ـ دە! شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئوزىنى ياخشى كورگەن شاھزادىسىگە: "خالايمەن" دەپتۇ. بۇ چاغدا ھەر بىر تال گۈلنىڭ ئارىسىدىن بىر خېنىم ياكى بىر ئەپەندىم چىقىپتۇ. ئۇلار شۇ قەدەر سويۇملۇك ئىكەنكى، ئۇلارغا بىر قارىۋېلىشنىڭ ئوزى بەخت ئىكەن. ئۇلارنىڭ ھەممىسى باشـ مالتاق قىزغا سوغا تەقدىم قىپتۇ، سوغىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئاق چۈننىڭ قوش قانىتى بوپتۇ. ئۇلار بۇ قاناتنى باشمالتاق قىزـ نىڭ دۈمبىسىگە ئورنىتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ گۈلىلەر ئارىسىدا ئۇچۇپ يۈرەلەيدىغان بوپتۇ. بۇ چاغدا ھەممەيلەن خوشالـ خورامىلىقا چومۇپتۇ. قالغاچ چاڭگىسىدا ئولتۇرۇپ ئۇلارغا ئەڭ يېقىملىق ناخشىلارنى ئېيتىپ بېرىپتۇ، لېكىن ئۇ باشمالتاق قىزنى بەك ياخشى كورىدىغانلىغى ئۈچۈن، ئۇ مەندىن مەڭگۈ ئايرىلمىسا بولاتتى دەپ ئىچىدە مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ.

ـــ ئەمدى سىزنى باشمالتاق قىز دېمەسلىك كېرەك! ـــ دەپتۇ گۈل پەرىشتىسى ئۇنىڭغا، ـــ بۇ ئىسىم ياخشى ئەمەس ئىكەن، سىز دېگەن شۇنچە چىرايلىق تۇرسىڭىز! بۇنىڭدىن كېيىن بىز سىزنى مايا ① دەپ ئاتايمىز.

---

① يۇنان رىۋايەتلىرىدە ئېيتىلىشىچە، ئاتلاس (Atlas) بىلەن پىلېيون (Pleione)دىن تۇغۇلغان يەتتە قىزنىڭ ئەڭ چوڭى شۇنداقلا ئەڭ چىرايلىغى مايا (Maia) ئىكەن؛ بۇ يەتتە ئاچا ـ سىڭىل ئوز ئاتا ـ ئانىلىرى بىلەن بىللە ئالتۇن كالا ـــ تاۋرۇس

ـــ كورۇشكىچە ئامان بولۇڭ! خەير ـ خوش! ـــ دەپتۇ قالغاچ ۋە بۇ ئىللىق ئەلدىن ئۇچۇپ يىراق ـ يىراقلاردىكى دانىيىگە قايتىپتۇ. دانىيىدە ئۇ چوچەك يازىدىغان بىرسىنىڭ دەرىزىسىگە كىچىك بىر چاڭگا ساپتۇ ۋە بۇ ئادەمگە "ۋىچىرا! ۋىچىرا!" قىلىپ ناخشا ئېيتىپ بېرىپتۇ. بىزنىڭ بۇ چوچىگىمىز ئاشۇ قالغاچتىن كەلگەن.

(Taurus) ئوردىسىدىكى ئەڭ يورۇق 9 يۇلتۇزغا ۋەكىللىك قىلىدىكەن. ئۇلار 5 ـ ئايدا (يەنىم ۋاقتىدا) چىقىپ، 10 ـ ئايدا (2 ـ قېتىملىق تېرىم ۋاقتىدا) موكۇۋالىدىكەن.

دېڭىز قىزى

(دانىيە) ئاندېرسېن

دېڭىز سۈيى يىراقتىن ئەڭ چىرايلىق ئەمىبەگۈلنىڭ بەرگىدەك كوپ-كوك ۋە ئەينەكتەك سۈپ-سۈزۈك كورۈنەتتى. ئەمما ئۇ ئەينى ۋاقىتتا شۇنداق چوڭقۇر ئىدىكى، ھەرقانداق لەڭگەرمۇ ئۇنىڭ تېگىگە يەتمەيتتى. دېڭىز تېگىدىن سۇ يۈزىگە چىقىش ئۈچۈن نۇرغۇن چېركاۋ مۇنارىلىرىنى بىر بىرىگە ئۇلاشقا توغرا كېلەتتى. دېڭىز ئاستىدىكى كىشىلەر سۇنىڭ تەكتىنى ماكان قىلغان ئىدى.

بىراق سىز ھەرگىز دېڭىز تېگىدە ئاق قۇملا بار دەپ ئويلاپ قالماڭ. ياق، ئۇنداق ئەمەس. ئۇ يەردە ئاجايىپ-غارايىپ دەرەخلەر ۋە ئوسۇملۇكلەر ئوسىدۇ. ئۇلارنىڭ شاخلىرى بىلەن يوپۇرماقلىرى شۇ قەدەر يۇمرانكى، سۇ سەل-پەل مىدىر-لىسلا، جانلىق نەرسىدەك قىمىرلايدۇ. چوڭ-كىچىك بېلىقلار مۇشۇ شاخلار ئارىسىدىن ئاسماندىكى ئۇچار قاناتلاردەك ئۇزۇپ ئوتۇشۇپ تۇرىدۇ. دېڭىزنىڭ ئەڭ چوڭقۇر تەكتىگە دېڭىز پادىشاسىنىڭ ئوردىسى جايلاشقان. ئوردىنىڭ تاملىرى مارجان

بىلەن قويۇرۇلغان بولۇپ، ئۇچىلۇق ئىگىز دەرىزىلىرى ژال-ژۇل قىلىپ تۇرغان قەھرىۋادىن ياسالغان؛ بىراق ئۇگزىسى قارا قۇلۇله قېپى بىلەن يېپىلغان بولۇپ، سۇنۇك ئېقىشىغا بېقىپ ئوزلۇكسىز ئېچىلىپ-يېپىلىپ تۇرىدۇ. بۇلار ئاجايىپ چىرايلىق، چۈنكى بۇ قۇلۇله قېپىنىڭ ھەر بىرسىنىڭ ئىچىدە يالت-يۇلت قىلىپ تۇرغان مەرۋايىتلار بار. مەرۋايىتنىڭ ھەرقانداغى خانىش ئايىملارنىڭ تاجىغا ئەڭ ئاساسلىق زىننەت بولالايدۇ.

دېڭىز تېگىدە تۇرىدىغان دېڭىز پادىشاسى ئۇزاقتىن بېرى بويتاق ئوتۇپ كەلگەن ئىدى، ئوي ئىشلىرىنى قېرى ئانىسى باشقۇراتتى. ئانىسى ئەقىللىق ئايال ئىدى، بىراق ئەسلى-زاتىم ئىسلىزادە دەپ ئوزىنى بىر چاغلايتتى، شۇڭا باشقا ئىسلىزادىلەر قۇيرۇغىغا ئاران يېرىم تىزىق مۇلى قۇلۇلسى ئېسىۋالسا، ئۇ بىر تىزىق ئېسىۋالاتتى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇ كىچىك دېڭىز مەلىكىلىرىنى—قىز نەۋرىلىرىنى بەك ياخشى كورگەچكە، راسا ماختاشقا سازاۋەر بولاتتى. ئۇنىڭ ئالتە نەۋرىسى كېلىشكەن قىزلاردىن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە كەنجىسى ئەڭ چىرايلىق ئىدى. ئۇنىڭ ئەتلىرى ئەتىر گۇلىنىڭ بەرگىدەك سىلىق ھەم يۇمشاق ئىدى، كوزى چوڭقۇر كولىنىڭ سۇيىدەك كوك ئىدى. بىراق، باشقا مەلىكىلەردەك ئۇنىڭمۇ پۇتى يوق ئىدى، بېلىنىڭ توۋەن تەرىپى بېلىقنىڭ قۇيرۇغىدەك ئىدى.

ئۇلار ئۇزاق كۇنىلەرنى ئوردىدا ئوتكۇزەتتى، تامىلىردا گۇللەر ئېچىلىدىغان زالىلاردا ئويناياتتى. قەھرىۋادىن ياسالغان

چوڭ دەرىزىلەر ئوچۇق تۇراتتى، خۇددى بىز دەرىزىنى ئوچۇق قويغاندا قالغاچ ئۇچۇپ كىرگەنىدەك، بېلىقلار قىزلارغا قاراپ ئۇزۇپ كېلىشەتتى. ئۇ بېلىقلار كىچىك مەلىكىلەرنىڭ قېشىغا كېلىپ، قوللىرىدىن يەم ئېلىپ يەيتتى، ئۇلارغا ئۇزىنى سىلاتقۇزاتتى.

ئوردىنىڭ سىرتىدا ناھايىتى چوڭ بىر باغ بار ئىدى، باغدا نۇرغۇن قىپ-قىزىل ۋە كوپ-كوك دەرەخلەر بار بولۇپ، دەرەختكى مۇلەر ئالتۇندەك پاقىرايتتى، ئۇلارنىڭ گۈللىرى كويۇۋاتقان ئوتتەك ئىدى، گۈللەر ۋە يوپۇرماقلار تىنماي مىدىرلاپ تۇراتتى، باغ يۇمشاق قۇملۇقتا بولىمۇ، قۇملۇق گۈڭگۈرتتىن چىقىدىغان يالقۇنىدەك كوك ئىدى. بۇ جايدا بىر خىل ئاجايىپ كوك نۇر چاقناپ تۇراتتى. بايقىمىغان كىشى ئۇزىنى دېگىزدا ئەمەس، بەلكى كوك قەردە ھىس قىلاتتى، ئۇنىڭغا ئۇستىمۇ، ئاستىمۇ كوپ-كوك ئاسمان بىلىنەتتى. دېگىز تازا تىنجىغان چاغلاردا قۇياشنىڭ بىنەپشەرەڭ گۈلىدەك بولۇپ قالغانلىغى، ئۇنىڭ گۈل چىنىسىدىن رەڭگا-رەڭ نۇر چىقىۋاتقانلىغى كورۈنەتتى.

ھەر بىر كىچىك مەلىكىنىڭ باغىدا خالىغىنىنى تېرىيدىغان يېرى بار ئىدى. بىر مەلىكە ئۇزىنىڭ گۈلزارلىغىنى كىت شەكىلدە ياسىسا، يەنە بىر مەلىكە ئۇزىنىڭ گۈلزارلىغىنى ئادەمسىمان بېلىق سىياقدا ياسايتتى. ئەمما كەنجە مەلىكە بولسا ئۇز گۈلزارلىغىنى كۇنىگە ئوخشاش دۇگىلەك قىلىپ ياسىغان،

شۇنىڭدەك كۆنگە ئوخشاش قىزىل نۇر چېچىپ تۇرىدىغان گۈللەر-نىلا تېرىغان ئىدى. ئۇنىڭ مىجەزى باشقىچە بولۇپ، كەم سوز ئىدى، ھامان بىرنىمىلەرنى خىيال قىلىۋاتقاندەك جىم يۈرەتتى. ئاچىلىرى چوكۈپ كەتكەن كېمىلەردىن تاپقان ئەك ئاجايىپ-غارايىپ نەرسىلەر بىلەن ئوز گۈلزارلىقلىرىنى بېزەۋاتقان چاغلاردا، ئۇ ئىگىز ئاسماندىكى كۆنگە ئوخشاش قىپ-قىزىل گۈلدىن باشقا چىرايلىق مەرمەر تاشتىن تاراچلانغان بىر ھەيكەلنى ياراتتى. بۇ كېلىشكەن بىر يىگىتنىڭ ھەيكىلى ئىدى؛ ئۇ ئاپپاق مەرمەر تاشتىن ئويۇلغان بولۇپ، ۋەقە-ھادىسىگە ئۇچرىغان كېمە بىلەن بىللە دېڭىز تېگىگە چوكۈپ كەتكەن ئىدى. مەلىكە ھەيكەلنىڭ يېنىغا ئەتىر گۈلگە ئوخشاش بىر تۇپ قىپ-قىزىل مەجنۇن تال تىكتى. باراخسان ئوسكەن بۇ مەجنۇن تالنىڭ يۇمران شاخلىرى ۋە يوپۇرماقلىرى ھەيكەل ئۈستىگە، تاكى كوپ-كوك قۇمغىچە ساڭگىلاپ چۈشتى، سايىسىدىنمۇ بىر خىل سوسۇن تۈس چىقىپ تۇراتتى. شاخلىرىغا ئوخشاش، ئۇنىڭ كولەڭگىسىمۇ جىم تۇرمايتتى، ئۇنىڭ يىلتىزى بىلەن شېخى بىر بىرى بىلەن سويۇشۇپ ئويناۋاتقاندەك كورۈنەتتى.

كەنجە مەلىكە ئادەمزات دۇنياسىغا ئائىت ھەكايىلەرنى ئاڭلىسا بەك خوشال بولاتتى. شۇڭا مومىسى ئۇنىڭغا كېمە بىلەن شەھەر، ئادەمزات بىلەن ھايۋانات توغرىسىدىكى ئوزى بىلىدىغان ھەممە بىلىملەرنى ئېيتىپ بېرىشكە مەجبۇر بولاتتى. يەردىكى گۈللەرنىڭ خوش پۇراق چاچىدىغانلىغى ئۇنى خۇسۇسەن لەززەت-

لەندۇرىۋېتەتتى، دېڭىزدىكى گۈللەر بولسا ئۇنداق ئەمەس ئىدى، يەردىكى ئورمانلىق يېشىل بولسىمۇ ئاغلىق ۋە كىشىلەر كورۇپ تۇرىدىغان، دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدىن ئۇزۇپ ئوتۇشۇپ تۇرىدىغان بېلىقلارنىڭ كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان ناخشىلارنى ئېيتىدىغانلىغىمۇ ئۇنى قىزىقتۇراتتى. مومىسىنىڭ "بېلىق" دېگىنى ئەسلىسىگە قۇشلار ئىدى، مۇشۇنداق سوزلەپ بەرمىسە، مەلىكىلەر ئۇنىڭ ھېكايىسىنى چۈشىنەلمەيتتى، چۈنكى ئۇلار قۇش دېگەننى زادىلا كورۈپ باقمىغان ئىدى.

ــ ئون بەش ياشقا كىرگىنىگلارىدا دېڭىز يۈزىگە چىقىشىگلارغا رۇخسەت قىلىمەن، ــ دېدى مومىسى ئۇلارغا، ــ ئۇ چاغدا ئاي نۇرىغا پۇركۇنۇپ تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، غايەت چوڭ كېمىلەرنىڭ يېنىگىلاردىن ئوتۇشىنى كورىسىلەر، ئورمان بىلەن شەھەرلەرنىمۇ كورۈۋالىسىلەر.

ئارىدىن بىر يىل ئوتۇپ، ئاچىلىرىنىڭ بىرى ئون بەشكە كىردى، قالغانلىرىچۇ، ئۇلار بىر بىرىدىن بىر ياش كىچىك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، كەنجە مەلىكە يەنە توپ ـ توغرا بەش يىل كۈتكەندىلا، ئاندىن دېڭىز تېگىدىن بىز تۇرغان جاھانىي كورۈشكە چىقالايتتى. بىراق ھەر بىر مەلىكە ئۆزىدىن كېيىنكى مەلىكىگە بىرىنچى كۈنى كورگەن ـ بىلگەن ئەڭ كوركەم نەرسىلىرىنى ئېيتىپ بېرىشكە ۋەدە بېرىشتى، مومىسىنىڭ سوزلەپ بەرگەنلىرى ئۇلارغا تېخى كەملىك قىلاتتى ــ ئۇلار نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىشنى ھەۋەس قىلاتتى!

ئۇلارنىڭ ھەچقايسىسىنىڭ تەشنالىغى ئەڭ كىچىگىنىڭكىدەك كۆچىلۈك ئەمەس ئىدى، جەمئىيەت ھەم خىيالىچان بۇ قىزغا ھەمىدىن ئۇزاق كۆتۈشكە توغرا كەلگەن ئىدى. ئۇ ئوچۇق تۇرغان دەرىزە تۆۋىدە تالاي-تالاي تۈنلەر تۇرۇپ، كوپ-كوك دېڭىز سۈيىدىن يۇقۇرىغا، قۇيرۇغى بىلەن قاناتلىرىنى ئويناقلىتىپ يۇرگەن بېلىقلارغا تىكىلىپ قارىدى. ئۇ ئاي بىلەن يۇلتۇزلارنىمۇ كوردى — ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ نۇرى سۇسىراق ئىدى، ئەمما ئارىلىقتا سۇ بولغىنى ئۈچۈن، ئاي ۋە يۇلتۇز ئۈنىڭغا بىرگە كورۈنگەندەكىدىن جەق چوڭ كورۈنەتتى. ئاي بىلەن يۇلتۇزنىڭ ئاستىدىن قارا بۇلۇتقا ئوخشاش نەرسە ئۇزۇپ ئوتىسە، ئۇنىڭ يا كىت ئىكەنلىگىنى، ياكى نۇرغۇن يولۇچى چۈشكەن كېمە ئىكەنلىگىنى مەلىكە بىلىپ تۇراتتى. بىراق ئۇزلىرىنىڭ ئاستىدا چىرايلىق بىر بېلىق قىزنىڭ ئاپپاق قوللىرىنى كېمە ئاستىغا سوزۇپ تۇرغانلىغىنى بۇ يولۇچىلارنىڭ ھەچقايسىسى تەسەۋۇر قىلالمايتتى.

ئەمدى چوڭ مەلىكە ئون بەشكە كىرگەن ۋە ئۇنىڭ سۇ يۈزىگە چىقىدىغان ۋاقتى بولغان ئىدى.

ئۇ سۇ يۈزىدىن قايتىپ كەلگەن ئىدى، سوزلەپ بېرىشكە تېگىشلىك ئىشلار ھىساپسىز ئىدى؛ دېڭىز جەمجىتلىقتا چومگەن چاغدا، ئاي يورۇغىدا قوم ئۈستىدە دېڭىز بويىغا چاپلىشىپ يېتىپ، چوڭ شەھەردىكى سان-ساناقسىز يۇلتۇزلاردەك يورۇق چىراق-لارغا كوز تىكىش، جەمجىتلىقتا مۇزىكا، شاۋقۇن، ھارۋا ۋە

ئادەملەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش، چېركاۋلارنىڭ گۈمبەزلىرى ۋە ئۇچلۇق مۇنارلىرىنى تاماشا قىلىپ، جاراڭلىغان قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلاشنىڭ ھەممىدىن ئىسسل ئىش ئىكەنلىگىنى سوزلەپ بەردى. ئەمما شۇ مەلىكە ئۇ يەرگە بارالمىغانلىغى ئۈچۈن، ئۇ نەرسىلەرگە قاتتىق تەشنا ئىكەنلىگىنىمۇ دەپ بەردى.

بۇنى ئاڭلاپ ئەڭ كىچىك سىڭلىسىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالغان ئىدى! ئۇ تۇنىدە ئوچۇق تۇرغان دەرىزىنىڭ تۈۋىدە تۇرغىنىدا، كوپ-كوك دېڭىز سۈيىدىن يۇقۇرىغا كوز تاشلىغاندا ھىلىقى چوڭ شەھەرنى ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئاۋازىنى ئېسىگە كەلتۈردى، ئۇ چېركاۋ قوڭغۇراقلىرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولاتتى.

سۇ يۇزىگە چىقىپ خالىغان يەرگە بېرىشقا ئىككىنچى يىلى ئاچا-سىڭىللارنىڭ ئىككىنچىسى رۇخسەت ئالدى. ئۇ سۇ يۇزىگە پىلتىڭلاپ چىققاندا كۈن ئەمدىلا ئولتۇرغان بولغاچقا، مەنزىرە كوركەم ئىدى، ئۇنىڭغا بۇ مەنزىرە كارامەت چىرايلىق بىلىندى. ئۇ: بۇ چاغدا پۈتۈن ئاسمان ئالتۇنغا ئوخشاپ كېتىپتۇ، دەيتتى، بۇلۇتلارنىڭ چىرايلىقلىغىنى تەسۋىرلەپ بېرىشكە بولسا ئۇنىڭ تىلى ئاجىزلىق قىلاتتى. بۇلۇتلار ئۇنىڭ توپىسىدىن بىردەم قىزغۇچ بولۇپ، بىردەم سوسۇن بولۇپ ئوتەتتى، بىراق، ئۇزۇن ۋە ئاپئاق شايىدەك كورۈنگەن ئاققۇلار سۇ ئۈستىدە پەرۋاز قىلغىنىدا ئۇلاردىنمۇ تېز ئۇچاتتى. بۇ ئاققۇلار كۇنگە قاراپ ئۇچۇپ بارماقتا ئىدى. مەلىكىمۇ كۇنگە قاراپ ئۇزدى: ئەمما

كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەن ئىدى. كۈننىڭ كەچكى شەپىغى دېڭىز بىلەن بۇلۇتلار ئارىسىدا ئاستا-ئاستا كوزدىن غايىپ بولدى.

ئارىدىن يەنە بىر يىل ئوتكەندىن كېيىن، ئاچا-سىڭىللار-نىڭ ئۇچىنچىسى سۇ يۇزىگە چىقتى. ئۇ ئۇلار ئىچىدە ئەڭ يۇرەكلىك ئىدى، ئۇ ئۆزۈپ دېڭىزغا قۇيۇلىدىغان دەريانا چىقىپ قالدى. ئۇ رەت-رەت ئۆزۈم-تىكلىگەن كوركەم يېشىل تاغلارنى كوردى. بۇ باراخسان ئورمان ئارىسىدا ئوردا بىلەن ئىكىنزارلىقلار خىره-شىره كورۈنۈپ تۇراتتى، قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى؛ كۈن بەك ئىسسىپ كەتكەچكە، ئۇ بەزىدە سۇغا چومۇپ، ئوتتەك قىزىغان يۇزىنى سەگىتىشكە مەجبۇر بولاتتى. ئۇ بىر كىچىك دەريانىڭ دوقمۇ-شىدا سۇدا ئۆزۈپ يۈرگەن ئادەمزات بالىلىرىغا يولۇقتى. مەلە-كىنىڭ ئۇلار بىلەن ئوينىغىسى كېپكەتتى، بىراق بالىلار ئۇنى كورۈپ قورقىشىدىن قېچىشتى. ئارقىدىن كىچىككىنە بىر قارا مەخلۇق كەلدى—بۇ بىر كۆچۈك ئىدى. بىراق بۇ مەلىكە كۆچۈك دېگەننى زادىلا كورۈپ باقمىغان ئەمەس ئىدى. كۆچۈك ئۇنىڭغا قاراپ قاتتىق قاۋاۋلىدى، مەلىكە قورقۇپ دېڭىزغا كىرىپ كەتتى. ئەمما ئاشۇ ھەيۋەت ئورمان، يېشىل تاغ، سۇ ئۆزۈشنى بىلمىدىغان ئوماق بالىلار—ئۇلارنىڭ بىلىقلارنىڭكىدەك قۇيرۇغى بولمىسمۇ—ئۇنىڭدا ئۇنتۇلغۇسىز تەسىر قالدۇردى.

ئاچا-سىڭىللارنىڭ توتىنچىسى ئۇنچە يۇرەكلىك ئەمەس ئىدى، ئۇ جىمجىت دېڭىزدىن نېرى كېتەلمىدى. دېڭىز يۈزىدە

تۇرغاندىن ئىسىل ئىش يوق، چۈنكى دېگىزدا تۇرۇپ ناھايىتى يىراقلارغا نەزەر سالغىلى بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تەڭ، ئاسمان ئېسىپ قويغان غايەت چوڭ ئەينەك قوڭغۇراقتەك كورۇنىدۇ، دەيتتى ئۇ. ئۇ كېمىلەرنى كوردى، بىراق بۇ كېمىلەر ئۇنىڭدىن بەك يىراقتا بولغاچقا، بېلىقچى قۇشلاردەك كورۇنەتتى. ئۇ يۇنۇس بېلىقلىرىنىڭ ئويناقشىپ پىلتىڭلاشلىرىنى، ئاجايىپ چوڭ كىتنىڭ سۇنى بۇلاقتىن پۇركىلىپ چىققان سۇدەك پۇركۇشلىرىنى كوردى.

ئەمدى نوۋەت مەلىكىلەرنىڭ بەشىنچىسىگە كەلگەن ئىدى. ئۇ قىش كۇنلىرى تۇغۇلغان بولغاچقا، ھەدىلىرى دېگىز يۇزىگە بىرىنچى قېتىم چىققاندا كورمىگەن نەرسىلەرنى كوردى. دېگىز يېشىل رەڭگە كىرىپ، غايەت چوڭ مۇز تاغلار ھەر تەرەپكە يوتكەلمەكتە ئىدى. مەلىكە: مۇز تاغلار مەرۋايىتتا ئوخشايدىكەن، بىراق ئادەمزات سالغان چىرىكاۋلارنىڭ مۇنارىدىن كوپ چوڭ ئىكەن؛ ئۇلار خىلمۇ-خىل، ئاجايىپ-غارايىپ شەكىلدە كورۇنۇپ، ئالماستەك پاقىراپ تۇرىدىكەن، دېدى. ئۇ ئەڭ چوڭ مۇز تاغدا ئولتۇرغان ئىدى، سۇمبۇل چېچىنى دېگىز شامىلى يەلپۈدى، ھەممە كېمىلەر ئۇ ئولتۇرغان مۇز تاغنى ئايلىنىپ ئوتۇپ، ھاپلا-شاپلا يىراقلارغا كېتىشتى. بىراق قاش قارايغان چاغدا ئاسماننى بىردىنلا قارا بۇلۇت قاپلاپ كەتتى-دە، چاقماق چېقىلىپ، ھاۋا گۈلدۇرلەشكە باشلىدى، چوڭ قارا دولقۇنلار يوغان-يوغان مۇز پارچىلىرىنى كوتىرىپ چىقاتتى، مۇزلار

قىپ-قىزىل چاقماق نۇرىدا ۋال-ۋۇل قىلاتتى. ھەممە كىمىلەر يەلكەنلىرىنى چۈشۈرۈپ، ئالاقزادىلىك ۋە قورقۇش كەيپىياتى ئىچىدە قالدى؛ بىراق مەلىكە كوك چاقماقنىڭ ئەگرى-بۈگرى نۇرى چۈشۈپ تۇرغان دېڭىزغا كوز تىكىپ، لەيلەپ كېتىۋاتقان مۇز تاغ ئۈستىدە بىخارامان ئولتۇراتتى.

دېڭىز يۈزىگە بىرىنچى قېتىم چىققاندا بۇ ھەدە-سىڭىللارنىڭ قايىسسى بولسۇن بۇ يېڭىلىق ۋە گۈزەل نەرسىلەرنى قاتتىق ھەۋەس بىلەن تاماشا قىلىدى. بىراق، ھازىر ئۇلار بويىغا يەتكەن قىزلاردىن بولۇپ قالغان بولغاچقا، خالىغان يېرىگە بارالايتتى، بۇ نەرسىلەرگە ئانچە بەك قىزىقمىمۇ كەتمەيتتى. ئۇلار ئويلىرىگە قايتىشقا تەشنا بولۇشتى. ئارىدىن بىر ئاي ئوتكەندىن كېيىن ئۇلار: مەك قىلغان بىلەن دېڭىز ياخشى ئىكەن، ئويدىن راھەت يەر بولامدىغان! دېيىشتى.

گۈگۈم ۋاقتىلىرىدا ھەدە-سىڭىل بەشەيلەن قول تۇتۇشۇپ دېڭىز يۈزىگە بىر رەت بولۇپ چىقىپ، چىرايلىق ناخشىلارنى ئېيتىشاتتى—ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرى ئادەمزات ئاۋازىدىنمۇ بەك يېقىملىق ئىدى. قارا بوراننىڭ شەپىسى كېلىپ، كېمىلەرنىڭ بەزىلىرى خەۋپىكە ئۇچراش ئېھتىمالى بولۇپ قالغان چاغدا، ئۇلار شۇ كېمىلەرنىڭ قېشىغا بېرىپ، ناھايىتى مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئېيتىشاتتى، دېڭىزچىلارغا: دېڭىز تېگى بىر جەننەت، دېڭىزغا چوكۇپ كېتىشتىن قورقمائلار، دېيىشەتتى؛ بىراق دېڭىزچىلار ئۇلارنىڭ ناخشىسىنى چۈشىنەلمەي، بۇنى قارا بوراننىڭ ئاۋازى

ئوخشايدۇ دەپ قالاتتى. دېڭىزچىلار دېڭىز تېگىدە چىرايلىق بىر نىمە كۆرىمىز دەپ ئويلىمايتتى، چۈنكى كىمە سۈغا چوكۈپ كەتسە، كىمىدىكىلەرمۇ سۈغا غەرق بولۇپ، دېڭىز پادىشاسىنىڭ ئوردىسىغا ئولۈك ھالىتىدىلا باراتتى.

بىر كۈنى كەچتە ھەدە-سىڭىللار يەنە قول تۇتۇشۇپ دېڭىز يۈزىگە لەيلەپ چىققىنىدا، ئەڭ كىچىك سىڭلىسى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ يىغلۇۋېتىدىغانىدەك كورۇ-نەتتى، بىراق بېلىق ئادەمنىڭ كوزىدىن ياش چىقمايتتى، شۇڭا ئۇنىڭ كوڭلى تېخىمۇ يېرىم بولدى.

—ۋاھ، مەنمۇ ئون بەش ياشقا كىرسەمچۇ!—دەيتتى ئۇ— يۇقۇرىدىكى جاھاننى، ئۇنىڭدا تۇرغان ئادەملەرنى جېنىمدەك ياخشى كورگەن بولاتتىم.

ئاخىرى ئۇ راستلا ئون بەش ياشقا توشتى.

—ئەمدى بىزدىن ئايرىلساڭ بولىدىغانلىغىنى ئوزەڭمۇ بىلە-سەن،—دىدى مومىسى ئۇنىڭغا،—كەل قىزىم، سېنىمۇ ھەدە-لىرىڭگە ئوخشاش قىلىپ ياساپ قويايى.

شۇنداق قىلىپ، مومىسى ئۇنىڭ بېشىغا پىياز گۈلىدىن ياسالغان چەمبىرەك تاقىدى، ھەر بىر گۈلنىڭ بەرگىدە يېرىم تال مەرۋا-يىت بار ئىدى. مومىسى قىزىنىڭ ئىسلىزادە ئىكەنلىگىنى كورسە-تىش ئۈچۈن، سەككىز مۇلى قۇلۇلسىنى قۇيرۇغىغا مەھكەم چېتىپ قويدى.

—بۇ نەرسە ماڭا جاپا بولىدىغان بولدى!—دىدى بېلىق

قىز.

ــ ئەلۋەتتە، چىرايلىق بولۇش ئۈچۈن ئازراق جاپا چەكمەي بولمايدۇ، جېنىم قىزىم. ــ دېدى مومىسى.

ئۇنىڭ بۇ بىزەكلەردىن قۇتۇلغىسى، ئېغىر گۈل چەمبىرەكنى چورۇۋەتكىسى كېپكەتتى! باغدىكى قىزىل گۈللەردىن قىسۋالسا خويمۇ يارىشاتتى، بىراق ئۇ شۇنداق قىلىشقا پېتىنالمىدى. ئۇ: "خوش!" دېدى ــ دە، يەڭگىل ھەم سۈزۈك كۆۋۈكەتكە لەيلەپ سۇ ئۈستىگە چىقتى.

ئۇ دېڭىزدىن بېشىنى چىقارغان چاغدا كۈن ئولتۇرغان ئىدى، ئەمما بۇلۇتلار ئەتىر گۈلدەك جىلۋىلىنىپ، ئالتۇنىدەك پاقىراپ تۇراتتى؛ شۇنىڭ بىلەن تەڭ، قىزغۇچ ئاسماندا زوھرە يۇلتۇز چىرايلىق چاقناپ تۇراتتى. ھاۋا ئىللىق ھەم ساپ، دېڭىز ئادەتتىن تاشقىرى تىنچ ئىدى. دېڭىزدا ئۇچ مومىلىق بىر چوڭ كېمە تۇراتتى. قىلچىلىك شامال بولمىغاچقا، يەلكەنلىرىنى بىرسىغىنە چىقىرىلغان ئىدى. دېڭىزچىلار موما ياغمچى ئاغامچىسىنىڭ يېنىدا، يەلكەن ياغمچىدا ئولتۇرۇشاتتى.

ھاۋادا مۇزنىكا بىلەن ناخشا ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ھاۋا بارغانسېرى قاراڭغۇلىشىپ، ياڭزىمۇ ــ ياڭزا پانۇسلار تەڭلا يورۇدى. ئۇلار دۇنيادىكى ئەللەرنىڭ ئاسماندا يەلپۇنۇپ تۇرغان بايراقلىرىغا ئوخشايتتى. بېلىق قىز كېمە ھوجىرىسىنىڭ دەرىزىسى قېشىغا ئۈزۈپ باردى. دېڭىز دولقۇنى ئۇنى ئۇرۇپ يۇقۇرى كوتەرگەندە، ئۇ پاقىراپ تۇرغان دەرىزە ئەينىگىدىن

هۇجرا ئىچىدە تۇرغان، پوزۇر كىينىگەن يىگىتلەرنى كوردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن كېلىشكىنى ئاھۇ كوزلۇك شاھزادە ئىدى، ئۇنىڭ يېشى ئون ئالتىدىن ئاشمىسا كېرەك. بۇگۈن ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى، دەل شۇ سەۋەپتىن، بۇگۈن كېمە ئىچى تازا قىزىپ كەتكەن ئىدى.

دېڭىزچىلار كېمە ئۇستىدە ئۇسۇلغا چۈشۈشتى. شاھزادە كېمە ئۇستىگە چىققاندا يۈزدىن ئوشۇق راكىتا ئاسمانغا ئېتىلىپ، ئەتراپنى كۈندۈزدەك يورۇق قىلىۋەتتى. بۇنى كورۈپ قاتتىق قورقىقان بېلىق قىز دەرھال سۇغا چوكۈۋالدى. ئەمما بىردەمدىن كېيىن بېشىنى سۇدىن چىقىرىۋىدى، ئاسماندا يالتىراپ تۇرغان ھەممە يۇلتۇزلار ئۇزىنىڭ ئۇستىگە چۈشۈپ كېلىۋاتقاندەك بىلىندى. ئۇ مۇنداق يالقۇنىنى ھىچقاچان كورۈپ باقمىغان ئىدى. ئەتراپتا غايەت چوڭ قۇياشلار ۋىز-ۋىز ئاۋاز چىقىرىپ، كوزنى قاماشتۇرىدىغان ئوت بېلىقلار كوك ئاسمانغا ئۇچاتىتى. بۇ كورۈنۈشلەرنىڭ شولىسى سۇپ-سۈزۈك، تېچ دېڭىز يۈزىگە چۈشەتتى. بۇ كېمىنىڭ ھەممە يېرى يورۇقتا شۇنداق ئېنىق كورۈنەتتىكى، ھەر بىر تال ئىنچىكە يىپلىرىمۇ ئوپ-ئوچۇق كورۈنەتتى، كېمىدىكى كىشىلەر تېخىمۇ ئېنىق كورۈنەتتى. ياش شاھزادە ھەقىقەتەن بەك چىرايلىق ئىدى! بۇ نۇرلۇق كېچىدە مۇزىكا ئاۋازى بارا-بارا ئاڭلانماي قالغاندا، شاھزادە دېڭىزچىلار بىلەن قول ئېلىشتى، قاقاقلاپ كۈلدى، كۈلۈمسىرىدى.....

تۇن يېرىمىدىن ئاشقان ئىدى، بىراق بېلىق قىز ھىلىقى كېمىدىن ۋە چىرايلىق شاھزادىدىن زادىلا كۆزىنى ئالالمايتتى. رەڭدار پانۇسلار ئۇچۇپ، ئاسمانغا راكىتىلارمۇ ئېتىلمىدى، توپ ئاۋازىمۇ جىمىقتى. شۇ چاغدا دېڭىزنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن غۇڭغۇلدىغان ئاۋاز كەلدى. سۈدا بىر دەم كوتىرىلىپ، بىر دەم پەسىيىپ كېلىۋاتقان بېلىق قىز كېمە ھوجرىسىدىكى نەرسىلەر-نىڭ ھەممىسىنى كورۇپ تۇراتتى. بىراق كېمە تېزلەپ، كېمە-نىڭ ھەممە يېلكەنلىرى چىقىرىلدى. دولقۇن كوتىرىلدى، قارا بۇلۇتلار تۇرۇلۇپ، يىراقتا چاقماق چېقىلدى. ئوھۇ، قورقۇنچلۇق قارا بوران چىقىش ئالدىدا تۇراتتى! شۇڭا دېڭىزچىلار يەلكەن-لەرنى چۈشۈرۈشتى. چوڭ كېمە بوران گۈكىرەۋاتقان دېڭىزدا چايقىلىپ تېز ماڭاتتى. كوتىرىلگەن تاغدەك-تاغدەك دولقۇنلار كېمىنىڭ موما ياغمچىنى ئۈزۈۋەتكۈدەك زەرپ بىلەن ئۇرۇلاتتى. بىراق كېمە پەرۋاز قىلغان ئاققۇدەك، بىر دەم دولقۇن قۇچمىغا چوكۈپ، بىر دەم يەنە ئوركەشلىگەن دولقۇندا تۇمشۇغىنى كوتە-رىپ ئۇزۇپ بېرىۋېرەتتى.

بېلىق قىز بۇنى بەڭ قىزىقارلىق سايامەت دەپ قارىدى، بىراق دېڭىزچىلارنىڭ ئويى ئۇنداق ئەمەس ئىدى. كېمىدىن قارس قىلغان ئاۋاز چىقتى، دولقۇن كېمىنىڭ قېلىن تاختىسىنى ئېگىۋەتكەن ئىدى. كېمىنىڭ موما ياغمچى قومۇشلاردەك قاپ ئوتتۇرىدىن ئوشتۇلغان ئىدى. كېيىن كېمە قىڭغىيىپ قالدى-دە، كېمىگە سۇ كىرىشكە باشلىدى. بېلىق قىز بۇلارنىڭ خەۋپكە

ئۇچرىغانلىغىنى شۇنىڭدىلا بىلدى. سۇدا لەيلەپ يۈرگەن كېمە گەۋدىسىدىن، كېمە پارچىلىرىدىن ئۇنىڭمۇ پەخەس بولۇشىغا توغرا كېلەتتى.

ھاۋا بىر دەمدىلا قاپ-قاراڭغۇ بولۇپ كېتىپ، بېلىق قىزنىڭ كوزىگە ھېچنىمە كورۈنمەي قالدى. بىراق چاقماق چېقىلغان چاغدا ئاسمان يەنە يوپ-يورۇق بولۇپ كەتتى-دە، ئۇ كېمىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى كوردى. ئەمدىلىكتە كېمىدىكى ھەممە ئادەم جانىنى قۇتقۇزۇشنىڭ غېمىدا ئىدى. بېلىق قىز شاھزادىگە ئالاھىدە دىققەت قىلدى، كېمە يېرىلىپ، دېڭىز تېگىگە چوكۈشكە باشلىغان چاغدىلا شاھزادىنى كورگەن بېلىق قىز ناھايىتى خوشال بولدى، چۈنكى شاھزادە ھازىر ئۇ بار تەرەپكە كېلىۋاتقان ئىدى. دەل مۇشۇ چاغدا ئادەمزاتنىڭ سۇدا ياشىيالمايدىغانلىغى، ئولۇكىكە ئايلانمىغىچە ئوز دادىسىنىڭ ئورنىغا كىرەلمەيدىغانلىغى ئۇنىڭ ئېسىگە چۈشۈپ قالدى.

بولمايدۇ، ئۇنى ئولۇم قۇچمىغا تاشلاپ بېرىشكە ھەرگىز بولمايدۇ! دىگەن قارارغا كەلگەن قىز سۇدا لەيلەپ يۈرگەن كېمە گەۋدىسى بىلەن تاختايلار ئارىسىدىن ئۇزۇپ ئوتتى، ئۇ بۇ نەرسىلەرنىڭ ئوزىنى يانچىپ ئولتۇرۇۋېتىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىدى. ئۇ سۇغا چوڭقۇر چوكۈپ، ئارقىدىن يەنە دولقۇنلار ئارىسىدىن كوتىرىلىپ چىقتى-دە، ئاخىر شاھزادىنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلدى. بۇ دولقۇنلۇق دېڭىزدىن قايتا ئۇزۇپ چىقىشقا شاھزادىنىڭ ھالى قالمايلا قالغان ئىدى، قولى بىلەن

پۈتىنىڭ دەرمانى كېتىپ، چىرايلىق كوزلىرى يۇمۇلغان ئىدى. بىلىق قىز كېلىپ قالمىغان بولسا، ئۇ سۇدا ئولۇپ كەتكەن بولاتتى. ئۇ شاھزادىنىڭ بېشىنى سۇدىن چىقىرىپ، دولقۇننىڭ ھەيدىشى بىلەن ئۇنى ئېلىپ ئاللىقاياقلارغا كېتىپ قالدى.

تاڭ ئاتقان چاغدا قارا بوران توختىغان ئىدى. ھىلىقى كېمىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان ئىدى. قىپ-قىزىل قۇياش كوتىرىلىپ، يورۇق نۇرىنى سۇغا چاچاتتى. كۇن نۇرى شاھزادىنىڭ يۇزىگە چېچىلىپ، ئۇنىڭغا جان بەرگەندەك بولدى. بىراق شاھزادىنىڭ كوزى يەنىلا يۇمۇقلۇق ئىدى. بېلىق قىز ئۇنىڭ كېلىشكەن پىشانىسگە سويۇپ، چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن چېچىنى ئارقىسىغا تاراپ قويدى. ئۇنىڭغا شاھزادىنىڭ چىرايى-شەكلى ئوزىنىڭ دېڭىز تېگىدىكى كىچىك بېغىدىكى مەرمەر تاش ھەيكەلگە قۇيۇپ قويغانىدەك ئوخشاش بولۇپ كورۇنىدى. ھۇشىغا كېلەرمىكىن دەپ بېلىق قىز شاھزادىنى يەنە بىر سويدى.

ئەمدى بېلىق قىزغا كەڭ قۇرۇقلۇق، كوك تاغلار كورۇنىدى — چوققىلاردا جىلۋىلىنىپ تۇرغان ئاپپاق قار ئۇيقۇدا ياتقان ئاققۇدەك كورۇنەتتى. دېڭىز بويى ئۇزۇنسىغا كەتكەن گۈزەل يېشىل ئورمان بولۇپ، ئورمانىنىڭ ئالدى تەرىپىدە چېركاۋ ياكى مونىستىر — زادى نىمە دەپ ئاتىلىدىغانلىغىنى ئۇ بىلمەيتتى — ، ئەيتاۋۇر ئىمارەت كورۇنىدى. ئىمارەت باغلىرىدا لىمون ۋە جۇزى دەرەخلىرى بار ئىدى. دەرۋازا ئالدىغا ناھايىتى ئىگىز پالما دەرىخى تىكىلگەن ئىدى. دېڭىز بۇ يەردە كىچىك قولتۇق

ئۇ شاھزادىنىڭ بېشىنى سۈدىن چىقاردى.

هاسل قىلغان ئىدى؛ سۇ ئادەتتىن تاشقىرى تېچ ئىدى، بىراق قېلىن ئۇششاق قۇم تىنغان تاش قىيانىڭ يېنىغا يەتكىچە بولغان ئارىلىق بەك چوڭقۇر ئىدى. بېلىق قىز كېلىشكەن شاھزادىنى ئېلىپ شۇ تەرەپكە قاراپ ئۈزۈپ كەتتى. ئۇنى قۇم ئۈستىگە ياتقۇزۇپ قويدى، بېشىغا ئاپتاپ چۈشمۇن ئۇچۇن، خۇسۇسەن بېشىنى ئاۋايلاپ ئىگىزلىتىپ قويدى.

ھەيۋەتلىك ئاق ئىمارەتتىن قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلانغان ئىدى، بىرمۇنچە قىز-چوكانلار باغىنى ئارىلاپ بۇ تەرەپكە چىقىپ كەلدى. بېلىق قىز دېڭىزنىڭ نېرىسىغا ئۈزۈپ كەتتى ۋە سۇ يۈزىگە چوقچىيىپ چىقىپ قالغان يوغان تاشلارنىڭ ئارقىسىغا ئوتۇۋالدى. يۈزۈمنى بىرسى كورۇپ قالمسۇن دەپ، چېچى ۋە مەيدىسىنى دېڭىز سۈيى كوپۈكلىرى بىلەن يېپىۋالـ دى. ئۇ تاشنىڭ ئارقىسىدا بىچارە شاھزادىنىڭ قېشىغا كىم كېلىدىكىن دەپ قاراپ تۇراتتى.

بىرەمدىن كېيىن، شاھزادىنىڭ قېشىغا بىر قىز كەلدى. ئۇ قاتتىق ھەيران بولدى، بىراق ئارىدىن كوپ ئوتمەيلا ئېسىگە كېلىپ، باشقىلارنى چاقىرىپ كەلدى. بېلىق قىز شاھزادىنىڭ ئاستا-ئاستا ھوشىغا كەلگەنلىگىنى، ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ كۈلۈمسىرىگەنلىگىنى كورۇپ تۇردى. بىراق شاھزادە بېلىق قىزغا كۈلۈمسىرىمىگەن ئىدى: ئۇزىنى مۇشۇ بېلىق قىزنىڭ قۇتقۇزۇپ قالغانلىغىنى ئۇقمايدۇ-دە، ئەلۋەتتە! بېلىق قىزنىڭ كوڭلى ئىنتايىن يېرىم بولدى. شۇڭا شاھزادە ئىگىز ئويگە ئېلىپ

كېتىلگەن چاغدا، بېلىق قىز ئاھ ئۇرۇپ، دەرتكە چىدىيالماي دېڭىزغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى-دە، دادىسىنىڭ ئوردىسىغا قايتتى.

ئەسلىدىلا جىمغۇر ۋە ئويچان بېلىق قىز شۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ شۇنداق بولۇپ كەتتى. ھەدىلىرى ئۇنىڭدىن، دېڭىز يۈزىگە بىرىنچى قېتىم چىققىنىدا زادى نېمىلەرنى كۆردۈڭ، دەپ سوراشتى؛ ئەمما ئۇ ھېچنېمە دەپ بەرمىدى.

ئۇ نۇرغۇن قېتىم ئاخشاملىرى ۋە ئەتىگەنلىرى سۇ ئۈستىگە چىقىپ، بۇرۇن ئوزى شاھزادىنى ياتقۇزغان يەرگە ئۇزۇپ باردى. باغدىكى مۆلەرنىڭ مەي باغلاپ پىشقانلىغىنى، ئۇزۇن ئۆپلىنغانلىغىنى؛ تاغ چوقىلىرىدىكى قارلارنىڭ ئېرىگەنلىگىنى كوردى؛ بىراق شاھزادىنى كورەلمىدى. شۇڭا ھەر قېتىم قايتقاندا تېخىمۇ ھەسرەت چەكتى. ئۇ ئوزىنىڭ كىچىككىنە بېغىدا ئولتۇرۇپ، شاھزادىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ھىلىقى چىرايلىق مەرمەر ھەيكەلنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇش بىلەن ئوزىنى بەزلەيتتى. بىراق ئۇ گۈللىرىدىن خەۋەر ئالمايدىغان بولۇپ قالدى. بۇ گۈللەر دالا گۈللىرىدەك ھەممىلا يەردە ئوسكەن بولۇپ، شاخلىرى بىلەن يوپۇراقلىرى دەرەخ شاخلىرىغا چىرمىشىپ كەتكەن ئىدى، بۇ ھال باغنى ناھايىتى قاراڭغۇلاشتۇرۇۋەتكەن ئىدى.

ئاخىرى ئۇنىڭ تاقىتى تاق بولدى. كوڭلىدىكى سىرىنى ھەدىلىرىنىڭ بىرىگە ئېيتىۋىدى، قالغان ھەدىلىرىمۇ دەرھال

خەۋەردار بولۇشتى. ئۇلار بۇ مەخپىيەتلىكنى ئوزلىرىنىڭ بىرنەچچە سىرداشلىرىغلا ئېيتتى؛ بۇلاردىن ۋە باشقا بىر-ئىككى بىلىق ئادەمدىن باشقا ھېچكىم بۇ ئىشنى بىلمەيتتى. ئۇلارنىڭ بىرى ھىلىقى شاھزادىنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى بىلەتتى. كېمىدە بولغان تويىنى ئۇمۇ كورگەن ئىدى. شاھزادىنىڭ نەدىن كەلگەنلىگىنى، ئۇنىڭ پادىشالىغىنىڭ نەدە ئىكەنلىگىنى ئۇ بىلەتتى.

ــ كەلگىن، سىڭىلچاق! ــ دېدى باشقا مەلىكىلەر. ئۇلار قوللىرىنى بىر بىرىنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ قاتار بولۇپ دېڭىز يۇزىگە چىقتى ۋە ئوزلىرى شاھزادىنىڭ ئوردىسى دەپ ھىساپلىغان يەرگىچە ئۇزۇپ باردى.

بۇ ئوردا پاقىراق ساغۇچ مەرمەر تاشتىن سېلىنىغان بولۇپ، ئىچىدە نۇرغۇن ياپىلاق مەرمەر تاش پەلەمپەيلەر بار ئىدى ــ پەلەمپەينىڭ بىرى دېڭىزغا بىۋاسته تۇتىشاتتى. ھەشەمەتلىك، ئالتۇندەك ساپ-سېرىق يۇمىلاق مۇنار ئوردىنىڭ توپىسىدىن ئاسمانغا بوي تارتقان، پۈتۈن ئىمارەتنىڭ يۇمىلاق تۇڭرۇكلىرى ئارىسىغا مەرمەر ھەيكەللەر تۇرغۇزۇلغان ئىدى. بۇ ھەيكەللەر تىرىك ئادەمدەكلا كورۇنەتتى. ئىگىز ھەم يورۇق دەرىزە ئەينەكلىرىدىن بەزى سەلتەنەتلىك چوڭ زاللارغا ئېسىلغان قىممەت باھالىق يىپەك پەردىلەر بىلەن كىمخاپلار، تاملارغا چۇشۇرۇلگەن چوڭ رەسىملەر كورۇنەتتى ــ مۇشۇ نەرسىلەرنى كورۇشنىڭ ئوزىمۇ ناھايىتى كوڭۇللۇك ئىش ئىدى. ئەڭ چوڭ

زالىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا سۇ پۈركىلىپ چىقىۋاتقان پونتان بار ئىدى. چاچرىغان سۇ زالنىڭ ئەينەك تورۇسلىرىغا تېگىۋاتتى، ئەينەكتىن ئوتكەن كۈن نۇرى سۇغا، كولچەكتىكى ئوسۇملۇك-لەرگە چۈشۈپ تۇراتتى.

شاھزادىنىڭ نەدە تۇرغانلىغىنى ئەمدى بىلگەن بېلىق قىز نەچچە ئاخشامنى شۇ يەردە ئوتكۈزدى. ئۇ يىراق قۇرۇقلۇققا قاراپ ئۈزەتتى، ھەدىلىرىنىڭ ھېچقايسىسى بارالمىغان يەرگە بېرىشقا جۈرئەت قىلاتتى. راست، ئۇ ھەتتا تار ئېقىنغا چۈشۈپ، ھەيۋەتلىك مەرمەر تاشلىق ئايۋاننىڭ ئاستىغچە باردى — سۇغا مەرمەر تاشلىق ئايۋاننىڭ ئۈزۈن كولەكسىگە چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ ياش شاھزادىگە كوز تىكتى، شاھزادە بولسا ئاي يورۇغىدا يالغۇز ئوزەملا ئولتۇرمەن دەپ ئويلايتتى.

بېلىق قىز تالاي ئاخشام شاھزادىنىڭ نەغمە-مۇزىكا سادالىرى ئېچىدە نۇرغۇن بايراقلار ئېسلىغان ھەشەمەتلىك كېمىگە چىققانلىغىنى كوردى. ئۇ يېشىل پىلىك ئوت ئارىسىدا يۇقۇرىنى مارايتتى. بېلىق قىزنىڭ ئاپىاق ئۈزۈن چۈمبىلىنى شامال يەلپىگەن چاغدا بىرەرسى كورۈپ قالسا، ئۇنى قانىتىنى يايغان ئاققۇ دەپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

تالاي تۇنلىرى بېلىقچىلار قوللىرىغا مەشئەل ئېلىپ دېڭىزغا بېلىق تۇتۇشقا چىقىقاندا، بېلىق قىز ئۇلارنىڭ شاھزادىنى تەرىپلەپ ئېيتقان سوزلىرىنى ئاڭلاپ بەك خوشال بولدى، دولقۇن ئۈرۈپ جېنى ئاران-ئاران قالغاندا، ئۇنى مەن قۇتقۇزۇپ

قالغان ئىدىمغۇ دەپ ئويلىدى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى ئوز قۇچىغىغا قانداق ئالغانلىغىنى، قانداق قىلىپ ئۇنى كويۇنگەن ھالدا سويگەنلىگىنى ئېسىگە ئالدى. بىراق شاھزادە بۇ ئىشتىن پۈتۈنلەي بىخەۋەر بولۇپ، ئوڭى تۈگۈل چۈشىدىمۇ بېلىق قىزنى ياد ئەتمەيتتى.

شۇنداق قىلىپ، بېلىق قىز بارا-بارا ئادەمزاتقا مېھرى بىلەن قاراشقا، شۇلارنىڭ ئارىسىدا ياشاشنى ئارزۇ قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭغا ئادەمزات ياشايدىغان جاھان ئوزلىرىنىڭ ماكانىدىن كوپ كەڭ بىلىندى. راست، ئادەمزات دېگىزدا كېمە بىلەن ماڭالايدۇ، ئاسمان پەلەك تاغلارغا چىقالايدۇ، ئۇلارنىڭ يەرلىرى ئورمان بىلەن ئېتىزلىقلارغا تۇتىشىپ، ئۇزاقلارغا يېيىلىپ كەتكەن، قارىسا كوزمۇ يەتمەيدۇ. بېلىق قىزنىڭ بىلمەكچى بولغانلىرى بەك كوپ ئىدى، بىراق ھەدىلىرى ھەمچاندىق سوئالغا جاۋاپ قايتۇرالمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ قېرى مومىسىدىن سوراشقا مەجبۇر بولاتتى. مومىسى "يۇقۇرى قاتلامدىكى دۇنيا" — دېگىز ئۈستىدىكى ئىقلىمغا ئاشۇنداق دەپ ئات قويۇۋالغان ئىدى — ھەققىدە راستلا خېلى جىق نەرسىلەرنى بىلەتتى.

— ئادەمزات سۇدا غەرق بولمىسا، مەڭگۇ ياشاۋېرەرمۇ؟ — دەپ سورىدى بېلىق قىز، — ئۇلارمۇ دېگىزدىكى بىزلەرگە ئوخشاش ئولۇپ كېتەمدۇ؟

— توغرا ئېيتتىڭ بالام، — دەيتتى مومىسى، — ئۇلارمۇ

ئولىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلارنىڭ ئومرى بىزنىڭكىدىنمۇ قىسقا بولىدۇ. بىزغۇ ئۇچ يۈز يىل ياشايمىز، بىراق جېنىمىز چىققاندىن كېيىن سۇ يۈزىدىكى كوپۈككە ئايلىنىپ كېتىمىز. ئەزىزلىرىمىزگە ھەتتا قەۋرىمۇ قالدۇرمايمىز. بىزدە ئولىمەس روھ بولمايدۇ. ئولگەندىن كېيىن بىزگە قايتا جان كىرمەيدۇ. بىز ئورۇلغاندىن كېيىن قايتا كوكەرمەيدىغان دېڭىز چوپلىرىگە ئوخشايمىز! ئەكسىچە، ئادىمىزاتنىڭ روھى ئولىمەس بولىدۇ، ئۇ مەڭگۈ ياشايدۇ، تېنى توزاڭغا ئايلىنىپ كەتسىمۇ، روھى ياشاۋېرىدۇ. بۇ روھ سۈپ-سۈزۈك ئاسمانغا چىقىپ، چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلار-غىچە بارىدۇ! بىز سۇ يۈزىگە چىقىپ ئىنسانلار دۇنياسىنى كورگەنگە ئوخشاش، ئادىمىزات بىز مەڭگۈ كورەلمەيدىغان سىرلىق، ھەشەمەتلىك جايغا چىقىپ كېتىدۇ.

— نېمە ئۈچۈن بىزدە ئولىمەس روھ بولمايدۇ؟ — دەپ سورىدى بېلىق قىز ئەلەم بىلەن، — ئادەمگە ئايلىنىپ ئاسمانىدىكى ئالەمگە چىقسام، ئۇ يەردە بىر كۈن ئومۇر كورسەمۇ، بۇ بىر كۈنلۈك ئومرۇم بۇ يەردىكى نەچچە يۈز يىللىق ئومرۇمدىن ئەلا بولغان بولاتتى.

— ھەرگىز ئۇنداق ئويدا بولمىغىن بالام، — دىدى مومىسى، — بىز بۇ يەردە ئۇستىمىزدىكى ئادىمىزاتتىن كوپ بەختلىك ھەم گۈزەل تۇرمۇش كەچۈرىمىز!

— ئۇنداقتا، ئولۇشۇم، كوپۈككە ئايلىنىپ سۇ يۈزىدە لەيلەپ يۈرۈشۈم كېرەك ئىكەن-دە! ئۇ چاغدا دولقۇنلار مۇزىكىسىنى

ئاڭلىيالمايدىغان، چىرايلىق گۈللەرنى ۋە قىزىل قۇياشنى كۆرەلمەيدىغان بولىمەن! ئولمەس روھنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ئامالىنى قىلالماسمەنمۇ؟

ــ بۇنىڭغا ئامال يوق! ــ دېدى مومىسى، ــ بىرەر ئىنسان سېنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، سېنىڭ ئاتا-ئانىسىدىنمۇ يېقىن كۆرگەن چاغدا؛ شۇ ئىنسان ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئۈمىد-پىكرى ۋە مېھرى-مۇھەببىتىنى ساڭا بېغىشلىغان چاغدا؛ ئۇ ئۇڭ قولىنى پوپىنىڭ ئالدىدا سېنىڭ قولۇڭغا قويۇپ، ھازىرمۇ، كەلگۈسىدىمۇ ساڭا مەڭگۈ سادىق بولۇشقا ۋەدە بەرگەن چاغدا، ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ روھى ساڭا ئوتىدۇ، شۇ چاغدىلا ئادەمزات بەھرىمەن بولىدىغان شاتلىقتىن بەھرىمەن بولالايسەن. ئۇ ساڭا روھ بېرىدۇ، ئۆز روھىنىمۇ ساقلاپ قېلىۋېرىدۇ. بىراق، بۇنداق ئىش ھېچقاچان بولمايدۇ! بىزنىڭ دېڭىز تېگىدە چىرايلىق ھىسابلانغان نەرسىلەرنى ــ سېنىڭ بىلىق قۇيرۇغىڭنى ــ قۇرۇق-لۇقتىكىلەر بەك سەت دەپ قارايدۇ: نېمىنىڭ گۈزەل، نېمىنىڭ سەت ئىكەنلىگىنى ئۇلار چۈشەنمەيدۇ. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە، گۈزەل بولۇش ئۈچۈن يوغان ئىككى تۇۋرۇك بولۇشى كېرەك ــ ئۇلار بۇنى پۈت دەپ ئاتايدۇ!

خۇرسىنغان بىلىق قىز ھەسرەت چەككەن ھالدا ئۆزىنىڭ قۇيرۇغىغا بىر قاراپ قويدى.

ــ خوشال-خورام يۈرەلمۇق! ــ دېدى مومىسى، ــ ئۇچ يۈز يىللىق ھاياتىمىزدا ئۇسۇل ئويناپ، تاماشا قىلىپ ئوتەيلۇق.

بۇنىڭ ئۈزىمۇ خېلى ئۇزاق مەزگىلغۇ، ئولگەندىن كېيىن بىزمۇ قەۋرىمىزدە كوكۇللۇك ياتمىز، ئاخىر.① بۇگۈن كەچتە ئوردىدا ئولتۇرۇش قىلىپ، ئۇسۇل ئوينايلۇق!

قۇرۇقلۇقتىكى كىشىلەر ھېچقاچان كورەلمەيدىغان ھەيۋەتلىك سورۇن ھازىرلانغان ئىدى. كەڭ-ئازادە ئۇسۇل زالىنىڭ تاملىرى بىلەن تورۇسى قېتىلىن ھەم سۇزۇك ئەينەك ئىدى. ئەتراپقا يۇزلىگەن-مىڭلىغان ماشرەڭ ۋە شاپتۇل چېچىگى رەڭ-لىك چوڭ قۇلۇلە قېپى قاتار-قاتار تىزىلىپ، قۇلۇلە قېپىدىن كوتىرىلگەن كوك يالقۇن پۇتكۇل زالنى، تاملارنى، ھەتتا تاشقىرىدىكى دېڭىزنىمۇ يوپ-يورۇق قىلىۋەتكەن ئىدى. بەزىلىرىنىڭ قاسىرىغىدىن سوسۇن نۇر چاقنىغان، بەزىلىرى كۇمۇشتەك، بەزىلىرى ئالتۇندەك پاقىرىغان سانسىز چوڭ-كىچىك بېلىقلار مۇشۇ كىرىستال ئوردىغا قاراپ ئۇزۇپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇسۇل زالىنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئىتتىك ئېقىن قاپ ئوتتۇ-رىدىن يېرىپ ئوتەتتى، دېڭىزدىكى ئەر-ئاياللار يېقىملىق ناخ-شىلارنى ئېيتىپ، شۇ ئىتتىك ئېقىندا ئۇسۇلغا چۈشۈپ كەتتى.

---

① ئەسلىسى: siden kan man desfornøieligere hvile sig ud i sin Grav. يۇقۇرىدا ئادەم بېلىق ئولگەندىن كېيىن كويۇكسىكە ئايلىنىدۇ دېيىلگەن ئىدى، بۇ يەردە بولسا ئادەم بېلىق ئولگەندىن كېيىن قەۋرىدە ياتىدۇ دېيىلگەن. بۇ يەرگە كەلگەندە ئاپتور يۇقۇرىدا ئېيتقان سوزىنى ئۇنتۇپ قالغان بولسا كېرەك.

قۇرۇقلۇقتىكىلەر بۇنداق ئىسىل ناخشا ئېيتالمايتتى.

بۇلار ئېچىدە ھىلىقى بېلىق قىز ناخشىنى ھەممىدىن بەك ئوبدان ئېيتقان ئىدى. ھەممەيلەن ئۇنىڭغا ئالقىش ياغدۇردى؛ قۇرۇقلۇقتىمۇ، دېڭىزدىمۇ ئوزىدىن ئاۋازى ياخشى ئادەم يوق- لۇغىنا كوزى يەتكەن ئۇ قىز خېلىغىچە ناھايىتى لەززەتلەندى. بىراق، ئۇستىدىكى ئالەم بىردىنلا يەنە ئېسىگە چۈشتى. ئۇ ھە- لىقى سەتەك شاھزادىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭدىكىدەك ئولىمەس روھنىك ئوزىدە يوقلۇغىدىن پەيدا بولغان ھەسرەتنى ئۇنتۇپ كېتەلمەيتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ دادىسىنىك ئوردىسىدىن تۆۋە- دۇرماي چىقىپ كەتتى؛ ئوردا ئىچىنى ناخشا ئاۋازى بىلەن شاتلىق سادالىرى قاپلىغان چاغدا، ئۇ ئوزىنىك كىچىك بېغىدا ھەسرەت چېكىپ ئولتۇراتتى. بۇ چاغدا سۇ ئۇستىدىن بىردىنلا سىگنال ئاۋازى كەلدى. "ئۇ كېمە بىلەن كېتىۋاتقان بولسا كېرەك؛ ئۇنى ئاتا-ئانامدىنمۇ بەكرەك ياخشى كورىمەن؛ ئۇنى ھەممە ۋاخ سېغىنىمەن؛ ئومۇرلۇك بەختىمىنى شۇنىڭ قولىغا تاپشۇرغۇم كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئوزىگە ۋە ئولىمەس روھقا ئىگە بولۇش يولىدا بارلىغىمىنى قۇربان قىلىمەن. ھازىر، ھەدىلىرىم دادامىنىڭ ئوردىسىدا ئۇسۇل ئويناۋاتقان چاغدا، دېڭىزدىكى ئايال پېرىخوز- نىڭ ئالدىغا باراي. ئۇنىڭدىن بەك قورقاتتىم، شۇنداق بولسىمۇ، ماڭا ئەقىل كورسىتىپ، ياردەم قىلىپ قويۇشى مۇمكىن" دەپ ئويلىدى ئۇ.

شۇنداق قىلىپ، بېلىق قىز بېغىدىن چىقىپ، كوپۈك چىقىپ

تۇرغان قاينامغا قاراپ ماڭدى، ئايال پېرىخون مۇشۇ قاينامنىڭ نېرىسىدا تۇراتتى. بېلىق قىز بۇرۇن بۇ يولدا مېڭىپ باقمىغان ئىدى. بۇ يولدا گۈلمۇ، چوپمۇ يوق ئىدى، ھەچنىمە ئوسمىگەن كۆلەڭ قۇملۇق قاينامغا سوزۇلغان ئىدى. بۇ يەردىكى شاۋقۇن-سۇرەن سېلىپ چاقپىلەكتەك پىقىراپ تۇرغان سۇ ئىلىنغان نەرسىنىڭ ھەممىسنى سۇ تېگىگە ئېپكىرىپ كېتەتتى. پېرىخون تۇرغان يەرگە بېرىش ئۈچۈن مۇشۇ ئىتتىك قاينامدىن ئوتۇشكە توغرا كېلەتتى. ئوتەر يولنىڭ خېلى بىر قىسمى ئىسسىق كوپۈك ئورلەپ تۇرغان پاتقاقلىق ئىدى: ئايال پېرىخون ئۇنى پاتقاق تورف كانى دەپ ئاتايتتى. پاتقاقلىقنىڭ كەينى تەرىپى قورقۇنچلۇق ئورمانلىق بولۇپ، پېرىخوننىڭ ئويى شۇ ئورمانلىقتا ئىدى؛ دەرەخ ۋە چاتقاللارنىڭ ھەممىسى مارجان قۇرۇت ــ ئوسۇملۇك دىسە ئوسۇملۇك ئەمەس، ھايۋانات دىسە ھايۋانات ئەمەس بىرنەرسە ئىدى. دەمالىقىغا يەردىن چىقىقان كوپ باشلىق يىلاندەك كورۇنىدىغان بۇ نەرسىلەرنىڭ شاخلىرى ئۇزۇن، قولى يېپىشقاق بولۇپ، بارماقلىرى قۇرۇتتەك يۇمشاق ئىدى. يىلتىزىدىن ئۈچمۇچە بوغۇم-بوغۇم بولۇپ مىدىرايتتى، ئۇلار دېگىزدا قولىغا ئىلىنغانلىكى نەرسىنى مەھكەم قامالاپ تۇتۇۋالاتتى.

ئورمانلىقنىڭ قېشىغا كەلگەندە، بېلىق قىز توختاپ قالدى ۋە قورققىنىدىن يۇرىگى دۇپۇلدەپ كەتتى، ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قايتىپ كەتمەكچىمۇ بولدى، بىراق ھىلىقى شاھزادە بىلەن ئادەم

روهی ئېسگه چۈشكەنده، يەنه غەيرەتكه كېلىپ، مارجان قۇرۇتلار تۆتۈۋالمسۇن دەپ يەلپۈنۈپ تۇرغان ئۇزۇن چېچىنى بېشىغا چمكۈ قىلىپ تۇگۈۋالدى-ده، ئىككى قولىنى مەيدىسگه چمكۈ بېسىپ، سۇدا تاقلاپ-سەكرەپ يۇرگەن بېلىقتەك رەزىل مارجان قۇرۇتلارنىڭ ئارىسىدىن سەكرەپ ئوتتۇپ ماڭدى، مارجان قۇرۇتلار يۇمشاق قوللىرى بىلەن بارماقلىرىنى پۇلاڭلاتقىنچە قېپقالدى. بېلىق قىز ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ بىرنىمىنى نۇرغۇن كىچىك قوللىرى بىلەن قامالاپ، ئامبۇردەك چمكۈ قىسىپ تۇتۇۋالغانلىغىنى كوردى. دېڭىزدا غەرق بولغان ۋە سۇ تېگىگه چوكۈپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ئاق سوڭەكلىرى مارجان قۇرۇتلارنىڭ قولىدا تۇراتتى. مارجان قۇرۇتلار كېمىنىڭ رولى بىلەن ساندۇقنى، قۇرۇقلۇقتىكى ھايۋانلارنىڭ سوڭەكلىرىنى، ئۇزلىرى تۆتۈۋېلىپ بوغۇپ ئولتۇرۇۋەتكەن بېلىق بالىنى چمكۈ قۇچاقلىۋالغان ئىدى-مەلىكىگه ھەممىدىن بەك قورقۇنچلۇق ئىش مۇشۇ بولغان ئىدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئورمانلىقتىكى يېپىشقاق بىر يەرگه كەلدى. بۇ يەردە ئاچ سېرىق، يىرگىنىشلىك قوساقلىرى چىقىپ تۇرغان توقماقتەك-توقماقتەك سۇ يىلانلىرى ئۆمىلەپ يۈرمەكته ئىدى. بۇ يەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولگەن كىشىلەرنىڭ سوڭەكلىرىدىن سېلىنغان ئوي تۇراتتى. خۇددى بىز ئادەمزات سېرىق توغايغا قەنت بەرگىنىمىزدەك، دېڭىزدىكى ئايال پېرىخون دەل مۇشۇ يەردە چارپاقىغا ئاغزىدا يەم بېرىۋاتاتتى. ئۇ چۈجىلىرىم دەپ

ئاتۇالغان يىرگىنىشلىك ھەم توقماقتەك يىلانلار ئۇنىڭ ساڭگىلاپ تۇرغان كەڭ كوكرىگىدە ئومىلىشەتتى.

— نېمىشقا كەلگىنىڭنى بىلىپ تۇرىمەن، — دېدى دېڭىزدىكى ئايال پېرىخون، — تازا دوت نېمە ئىكەنسەن! شۇنداق بولسىمۇ، گۈزەل مەلىكەم، مۇرادىڭغا يەتكۈزەي، چۈنكى بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى پاجىەلىك بولىدۇ. قۇيرۇغۇم يوقاپ كەتسە، ئىككى تۈۋرۈكلۈك بولۇپ ئادەمزاتتەك ماڭسام؛ ئاشۇ شاھزادە ماڭا كويۇپ قالسا، ئۇنى قولغا چۈشۈرسەم، شۇنىڭ بىلەن ئولمەس روھقا ئېرىشسەم دەيسەنغۇ، دەيمەن.

بۇ چاغدا، پېرىخون كىشى ھو بولغۇدەك قاقاقلاپ كۈلۈۋېدى، چارپاقا بىلەن سۇ يىلانلىرى يەرگە چۈشۈپ، ئۇنىڭ چوڕىسىدە ئومىلەپ يۇرۇشتى.

— دەل ۋاقتىدا كەپسەن، — دېدى ئايال پېرىخون، — ئەتە كۈن چىققاندىن كېيىن كەلگەن بولساڭ، ساڭا ياردەم قىلالماي قالاتتىم، بىر يىل كۈتۈشكە توغرا كەلگەن بولاتتى. ئەمدى ساڭا ئىچىدىغان دورا قاينىتىپ بېرەي، بۇ دورىنى ئېلىپ كۈن چىققىچە قۇرۇقلۇققا يېتىپ بارغىن، ئاندىن دورىنى دېڭىز بويىدا ئولتۇرۇپ ئىچكىن، شۇنىڭ بىلەن قويرۇغىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن يېرىلىدۇ — دە، ئادەمزات چىرايلىق ھىساپلىغان پۇتقا ئايلىنىدۇ. بىراق، بۇ سېنى قاتتىق ئازاپلايدۇ، تېنىڭگە ئىنتىك پىچاق تەككەندەك بولىدۇ. سېنى كورگەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى بۇگۈنگە قەدەر مۇنداق كېلىشكەن بالىنى كورمىگەن

ئىكەنمىز دېيىشىدىغان بولىدۇ! مېڭىشىڭ يەنىلا سۇدا ئۇزگەندەك بولۇپبېرىدۇ، ھەرقانداق ئۇسۇلچىمۇ سەندەك لەرزان ئۇسۇل ئوينىيالمايدۇ. بىراق، ھەر بىر قەدىمىڭ ئۇچلۇق پىچاق ئۇستىدە ماڭغاندەك جېنىڭغا تېگىدۇ، قېنىڭ ئېقىپ چىقىۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. مۇشۇ ئازاپلارغا چىدىيالساڭ، يارىدىمنى ئايمايمەن.

ــ چىداشلىق بېرەلەيمەن! ــ دېدى بېلىق قىز تىترىگەن ئاۋاز بىلەن. بۇ چاغدا ئۇنىڭ خىيالىغا ھىلىقى شاھزادە كەچكەن ۋە ئۇزىنىڭ ئولىمەس روھىقا ئىگە بولۇش ئارمانى كەچكەن ئىدى.

ــ ئېسىڭدە بولسۇن، ــ دېدى پېرىخون، ــ ئادەم شەكلىگە كىرگەندىن كېيىن قايتا بېلىق ئادەم بولالمايسەن: يەنە سۇدا ئۇزىمەن، ھەدىلىرىمنىڭ ياكى دادامنىڭ ئوردىسىغا قايتىمەن دېگەندىن ئۆمىدىڭنى ئۈزىسەن. شۇنىڭ بىلەن تەڭ، شاھزادە ساڭا مۇھەببەت قويمىسا، سېنى دەپ ئاتا ـ ئانىسىنى ئېسىدىن چىقىرىۋەتمىسە، ساڭا چىن دىلىدىن كويمىسە، ئىككىلار پوپ ـ نىڭ ئالدىدا قولۇڭلارنى تۇتۇشۇپ ئەر ـ خوتۇن بولمىساڭلار، ئۇ ھالدا، ئولىمەس روھقا ئىگە بولالمايسەن. شاھزادە باشقا بىرسىگە ئويلەنگەن كۈنىڭ ئەتىسى ئەتىگەندە يۈرىكىڭ پارە ـ پارە بولۇپ كېتىدۇ ـ دە، سۇ يۈزىدە لەيلەپ يۈرگەن كوۋۇككە ئايلىنىپ قالسەن.

ــ بۇنىڭغىمۇ روھىي تەييارلىق قىلىپ قويغانمەن، ــ دېدى رەڭگى ئولۇكنىڭكىدەك تاتىرىپ كەتكەن بېلىق قىز.

ـــ ماڭا ھەق بېرىشىڭ كېرەك تېخى! ـــ دىدى پېرىخون، ـــ مەن ئۇششاق-چۈششەك نەرسىلەرنى ئالمايمەن. دېگىز تېگىدە-كىلەر ئىچىدە ھېچكىمنىڭ ئاۋازى ساڭا يەتمەيدۇ. شاھزادىنى شۇ ئاۋازلىق بىلەن مەپتۇن قىلماقچى بولساڭ كېرەك؛ بىراق بۇ ئاۋازنىڭنى ماڭا بېرىسەن. قىممەت باھالىق دورامغا ئەڭ ياخشى نەرسەكنى تېگىشمەن! دورامنىڭ ئىككى بىسلىق ئوتكۇر پىچاق-تەك بولۇشى ئۈچۈن، دورىغا قېنىمنى قوشۇشۇمغا توغرا كېلىدۇ!

ـــ ئاۋازىمنى ئېلىپ كەتسىگىز ئۇزەمگە نىمە قالىدۇ؟ ـــ دىدى بېلىق قىز.

ـــ كېلىشكەن بەستىڭ قالىدۇ، ـــ دىدى پېرىخون، ـــ يېنىڭ قەدىمىڭ ۋە ئويناپ تۇرغان كوزۇڭ قالىدۇ، يىگىتىنىڭ قەلبىنى مۇشۇ نەرسىلەر بىلەن ئۇزەكگە ئاسانلا قارىتۇالالايسەن. ھە، غەيرىتىڭنى يوقىتىپ قويىدۇڭمۇ نىمە؟ قېنى، تىلىڭنى چىقارغىن، ھەققىم ھىساۋىغا كېسۇۋالاي، ئاندىن كۇچلۇك دورامنى قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويايي.

ـــ مەيلى، شۇنداق قىلسىگىز قىلىڭ، ـــ دىدى بېلىق قىز. پېرىخون كورىسىنى ھازىرلاپ، سېھىرلىك دورا قاينىتىشقا كىرىشتى.

ـــ تازىلىق ئوبدان ئىش، ـــ دىدى ئۇ، ئارقىدىن بىرنەچچە يىلانىنى بىراقلا تۇتۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كورىنى يۇيىدى. ئاندىن ئۇزىنىڭ كوكرىگىنى تاتىلاپ، قاپ-قارا قېنىنى كورىغا تېمىتتى. قاينىغان دورىنىڭ ھورى ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك ئاجا-

يىپ شەكىلدە ھاۋاغا كوتىرىلىدى. پىرىخون تۇرۇپ-تۇرۇپ دورىغا قانداقتۇ بىرنىمىلەرنى قوشۇپ تۇردى. دورا قاينىغان چاغدا، تىمساقنىڭ يىغلىغىنىدەك بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. شۇنداق قىلىپ ئاخىر دورا تەييار بولدى. بۇ دورا سۇپ-سۇزۇك سۇ-دەكلا ئىدى.

ــ ئېپكەتكىن دورىنى، ــ دىدى پىرىخون ۋە بېلىق قىزنىڭ تىلىنى كەستى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ناخشىسۇ ئېيتالمايدىغان، گەپمۇ قىلالمايدىغان گاچا بولۇپ قالدى.

ــ مېنىڭ ئىگىدارچىلىغىمدىكى ئورمانلىق بىلەن قايتقىنىڭدا مارجان قۇرۇتلار تۇتۇۋالسا، مۇشۇ دورىنىڭ سۇيىنى ئۇستىگە تېمىتىپلا قويساڭ، ئۇلارنىڭ قوللىرى بىلەن بارماقلىرى پارە-پارە بولۇپ، تەرەپ-تەرەپكە توزۇيدۇ-دە، كوزدىن يوقىلىدۇ. ــ دىدى پىرىخون. بىراق بېلىق قىزغا ئۇنداق قىلىشنىڭ ھاجىتىمۇ بولمىدى، چۈنكى مارجان قۇرۇتلار بۇ پاقىراق دورىنى كورۇپلا ــ بۇ دورا بېلىق قىزنىڭ قولىدا پاللىداپ تۇرغان يۇلتۇزدەك تۇراتتى ــ قورقۇپ ئارقىسىغا داجىغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ، بېلىق قىز ئورمان، ساسلىق ۋە جىددى قاينامىلاردىن ناھايىتى تېزلا ئوتۇپ كەتتى.

بىر چاغلاردا دادىسىنىڭ ئوردىسى كورۇنىدى. كەڭ ئۇسۇل زالىدىكى مەشئەللەر ئوچكەن ئىدى، زالدىكىلەرنىڭ ئۇيقۇغا كەتكەنلىگى ئېنىق ئىدى. بىراق بېلىق قىز گاچا بولۇپ قالغانلىغى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلاردىن مەڭگۇ ئايرىلىپ كېتىدە-

غانلىغى ئۇچۇن، ئۇلار بىلەن كورۇشۇشكە پېتىنالمايتتى. ئەلەم-دىن ئۇنىڭ يۈرىگى پارە-پارە بولۇپ كەتكۈدەك بولىدى. ئۇ تۈيدۇرماستىن باققا كىرىپ، ھەدىلىرىنىڭ گۈللۈكلىرىدىن بىر تالدىن گۈل ئۈزۈۋېلىپ، ئوردىغا قاراپ قولى بىلەن مىڭ قېتىم-لاپ سويگەندەك ئىشارەت قىلىپ، ئاندىن ھاۋارەڭ دېگىزدىن چىقتى.

بىلىق قىز شاھزادىنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كەلگەن چاغدا كۈن تېخى چىقمىغانىدى. ئۇ ھەيۋەتلىك قەدەمىلەر بىلەن مەرمەر تاش پەلەمپەيگە چىقتى. سۇپ-سۈزۈك ئاي يورۇغىدا ئەتراپ بەك چىرايلىق كورۇنەتتى. بىلىق قىز ھىلىقى كۆچلۈك دورىنى ئىچىۋەتتى. ئۇنىڭ زىلۋا تېنىنى ناھايىتى ئىتتىك ئىككى بىسلىق قىلىچ ئىككى پارە قىلىۋەتكەندەك بولدى. ئۇ شۇ زامانلا ھۇشى-دىن كېتىپ يىقىلدى ۋە خۇددى ئولۇكىتەك يېتىپ قالدى. ئۇ دېگىز يۈزىگە كۈن نۇرى چۈشۈپ تۇرغان چاغدا ھۇشىغا كەلدى، ئۇنىڭ پۇتۇن بەدىنى قاتتىق ئاغرىيتتى. ئۇ بېشىنى كوتىرە-ۋىدى، ئالدىدا تۇرغان ياش، چىرايلىق شاھزادىنى كوردى. شاھزادىنىڭ قارا قاتىتەك قارا كوزى قىزغا تىكىلىگەن ئىدى، ئىزا تارتقان قىز بېشىنى توۋەن سالدى. بۇ چاغدا بېلىق قىزدىكى بېلىق قۇيرۇغى غايىپ بولۇپ، قىزلاردىلا بولىدىغان، بەك چىرايلىق ئاپپاق پۇت پەيدا بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇچمسدا كىيىمى بولمىغاچقا، ئۇ قويۇق سۇمبۇل چېچى بىلەن بەدىنىنى ياپتى. شاھزادە ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى، بۇ يەرگە قانداق

كېلىپ قالغانلىغىنى سوردى. ئۇ تىنىق كوك كوزىنى شاھزادىگە مېھىر ھەم ھەسرەت بىلەن تىكتى، چۈنكى ئۇ گەپ قىلالمايتتى. شاھزادە ئۇنى قولتۇقلاپ ئوردىسىغا ئېلىپ كىردى. پېرىشخونـ نىڭ ئېيتقىنىدەك، قىز ھەر بىر قەدەم باسقىنىدا، ئۇزىنى بىگىزنىڭ ياكى ئىتتىك پىچاقنىڭ ئۈستىدە مېڭىۋاتقانىدەك سەزگەن ئىدى. بىراق ئۇ بۇنداق جاپا چېكىشكە رازى ئىدى. شاھزادىنىڭ قولىغا ئېسىلىۋالغان قىز كوپۈكتەك يېنىك باراتتى. شاھزادىمۇ، قاراپ تۇرغان باشقا كىشىلەرمۇ ئۇنىڭ نازاكەتلىك يېنىك قەدەملىرىدىن قاتتىق ھەيران قېلىشتى.

ئەمدى ئۇ ئۇچىسىغا شايى-ئېپەك، تاۋار-دۇردۇنىدىن تىكىلگەن ئىسىل كىيىملەرنى كىيىپ، ئوردىدىكى گۈزەللەرنىڭ گۈزىلى بولۇپ قالغان ئىدى، بىراق ئۇ گاچا بولغاچقا، ناخشىمۇ ئېيتالمايتتى، گەپمۇ قىلالمايتتى. شايى-ئەتلەس، ئالتۇن-كۈمۈشكە ئورالغان سەتەڭ چورىلەر كېلىپ شاھزادە ۋە ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىغا ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە باشلىدى. شاھزادە ناخشىنى بەلەن ئېيتىۋاتقان بىر چورىگە قاراپ ئىختىيارسىز چاۋاك چېلىپ، مېيىغىدا كۈلۈپ قويدى. بىلىنى قىز بۇ چاغدا ھەسرەتـ لەنىدى. بىر چاغلاردا ئۇز ئاۋازىنىڭ ئۇنىڭكىدىنمۇ ياخشى ئىكەنلىگى ئۇنىڭغا مەلۇم ئىدى. ئۇ: "ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇش ئۈچۈن ئاۋازىمنى مەڭگۈلۈك قۇربان قىلغانلىغىمنى بىلـ گەن بولسا ئىدى!" دىگەن ئويغا كەلدى.

ئەمدى چورىلەر يېقىملىق مۇزىكىغا نەپىس، لەززان ئۈسۈل

ئوينماقتا ئىدى. بىلىق قىز چىرايلىق، يۈمشاق قوللىرىنى كوتىرىپ، پۈتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ تۇرۇپ، پولىنىڭ ئۈستىدە لەرزان ئۈسۈل ئويناۋاتاتتى. ھەر بىر ھەركىتىدىن ئۇنىڭ گۈزەللىگى گەۋدىلىنىپ چىقىپ تۇراتتى. چوڕىلەرنىڭ ناخشىسىدىن بىلىق قىزنىڭ كوزى كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى بەكرەك تىترىتەتتى.

ئۇنىڭ ئۈسۈلىغا ھەممەيلەن مەپتۇن بولۇپ قالدى، بولۇپمۇ شاھزادە شۇنداق بولدى، شاھزادە ئۇنى "يىتىم قىز" دەپ ئاتىدى. پۈتى يەرگە تەككەندە پىچاق بىسىغا دەسسىۋالغاندەك ئازاپلانغان بولسىمۇ، قىز ئۈسۈلىنى ئويناۋەردى. شاھزادە: بۇنىڭدىن كېيىن مەڭگۈ مېنىڭ قېشىمدا بولۇڭ دىدى. شۇنداق قىلىپ، بىلىق قىزنىڭ شاھزادىنىڭ ئىشىگى سىرتىدىكى مەخمەل توشەكتە يېتىشىغا رۇخسەت قىلىندى.

بىلىق قىزنىڭ ئوزىگە ئاتىلىق ھەمرا بولۇپ يۇرۇشى ئۇچۇن شاھزادە ئۇنىڭغا ئوغۇلچە كىيىم تىكىتۇرگۈزدى. ئۇلار خوش پۇراق دىماقىقا گۈپۈلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇرغان ئورمانلاردىن ئوتۇشتى، بىشىل يوپۇرماقلار مۇرىلىرىگە تېگىپ، يۈمران يوپۇرماقلارنىڭ كەينىدە قۇشلار چاڭىلداپ سايرىشاتتى. بىلىق قىز شاھزادە بىلەن بىللە تاقتا چىقتى. كىچىك پۈتلىرى قاناپ كەتكەن، بۇنى كوپچىلىك كورۇپ تۇرغان بولسىمۇ، پارچە-پارچە بۇلۇتلارنىڭ يىراقتىكى ئەلگە ئۇچۇپ كېتىۋاتقان توپ-توپ قۇشلاردەك پەستە ئۇزۇپ يۇرگىنى كورۇنگىچە بىلىق قىز قوڭ-

غۇراقتەك جاراڭلىق كۆلۈپ شاھزادىگە ھەمرا بولدى.

كەچتە، شاھزادىنىڭ ئوردىسىدىكىلەرنىڭ بېشى ياستۇقتا تەككەندىن كېيىن، بېلىق قىز ھىلىقى كەڭ پەلەمپەيگە چىقتى. قىزنىڭ تۇرغان پۈتىنى سالقىنلىتۇبلىش ئۈچۈن، بېلىق قىز دېڭىزنىڭ مۇزدەك سۈيىگە كىردى. بۇ چاغدا دېڭىز تېگىدىكى كىشىلەر ئىختيارسىز ھالدا ئۇنىڭ ئېسگە كەلدى.

بىر كۈنى كېچىسى ئۇنىڭ ھەدىلىرى قوللىرىنى تۇتۇشقىنىچە سۇ يۈزىگە چىقتى ۋە سۇدا ئۇزۇپ يۈرۈپ، پەرىشانلىق بىلەن مۇڭلۇق ناخشا ئېيتتى. بۇ چاغدا بېلىق قىز ئۇلارغا قولىنى پۇلاڭلاتتى. ئۇلار سىڭلىسىنى تونۇۋالدى، ئۇلار: بىزنى بەك بارامليققا سېلىپ قويدۇڭ، دېيىشتى. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇلار بېلىق قىزنى ھەر كەچلىگى يوقلاپ كېلىدىغان بولدى. بىر كۈنى كەچتە، بېلىق قىز تالاي يىلدىن بۇيان دېڭىز يۈزىگە چىقمىغان مومىسى بىلەن تاج كىيگەن دېڭىز پادىشاسىنى يىراقتىن كورۈپ قالدى. ئۇلار بېلىق قىزغا قوللىرىنى سوزۇشتى، بىراق يەرگە باشقا قىزلىرىدەك يېقىن بېرىشقا جۇرئەت قىلالمىدى.

شاھزادە بېلىق قىزغا كۈندىن-كۈنگە ئامراق بولۇپ بارماقتا ئىدى، ئۇنىڭغا جان جىگەر بالىسىغا ئامراق بولغانىدەك ئامراق ئىدى، بىراق ئۇنى ئوزىگە خوتۇن قىلىش ھىچقاچان ئۇنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن ئىدى. ئەمما بېلىق قىز ئۇنىڭ خوتۇنى بولۇشنى كېرەك ئىدى، ئۇنداق بولمىسا، ئۇ ئولمەس روھقا ئىگە بولالمايتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە شاھزادە باشقا بىرسى بىلەن

توي قىلغان كۈننىڭ ئەتىسى ئەتىگەندىلا دېڭىزدىكى كوپۈككە ئايلىنىپ كېتەتتى.

ـــ ھەممە كىشى ئىچىدە مېنى ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرەمسىز؟ ـــ دېگەندەك بولدى بېلىق قىزنىڭ كوزى شاھزادە بېلىق قىزنى قۇچمغىغا ئېلىپ پىشانىسىگە سويگەندە.

ـــ شۇنداق، سىز ماڭا ھەممىدىن قەدىرلىك سىز! ـــ دېدى شاھزادە، ـــ چۈنكى سىزدەك ئاقكوڭۈل ئادەمنى كورگىنىم يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن سىز ئەڭ سويۈملۈك، سىز مەن بىر قېتىم كورۈپ قالغان بىر قىزغا بەك ئوخشايدىكەنسىز، ئەمما ئۇنى ئەمدى مەڭگۈ كورەلمەيدىغان بولدۇم! ئۇ قىزنى مەن كېمىدە كوردۇم ـــ بۇ كېمە سۇغا چوكۈپ كەتتى. قاتتىق دولقۇن مېنى بىر بۇتخانىنىڭ يېنىدىكى قىرغاققا چىقىرىپ قويدى. بىرنەچچە قىز ئۇ يەردە ئىبادەت قىلىپ يۇرگەن ئىكەن. شۇلار ئىچىدىكى ئەڭ كىچىك بىرى قىرغاقتا مېنى كورۈپ قېلىپ، جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قالدى. ئۇنىڭ دىدارىنى پەقەت ئىككى قېتىملا كورۈپتىمەن: بۇ جاھاندا سويگىنىم ـ كويگىنىم شۇلا ئىدى، سىز ئۇنىڭغا بەك ئوخشايدىكەنسىز، ئۇنىڭ ئورنىغا سىز مېنىڭ روھىي دۇنيامدا تەسىر قالدۇردىڭىز. ئۇ قىز ھىلىقى بۇتخانىغا تەئەللۇق، شۇڭا تەقدىر ماڭا سىزنى ئالايىتەن ئۇچراشتۇردى. بىز مەڭگۈ ئايرىلمايلۇق!

"جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قالغۇچىنىڭ مەن ئىكەنلىگىمنى بىلمەي يۈرۈپتۇ تېخىچە!" دەپ ئويلىدى بېلىق قىز. "مەن ئۇنى

دېڭىزدىن كوتەرگەن پېتى بۇتخانا بار يەردىكى دەرەخلىققە ئاپىرىپ ياتقۇزۇپ قويغان، بىرەرسى كېلەرمىكىن دەپ كوپۈك-نىڭ كەينىدە ماراپ ئولتۇرغان ئىدىمغۇ. ئۇ گۈزەل قىزنى مەنمۇ كوردۇم — شاھزادە ئۇنى مەندىن ياخشى كوردىكەن." شۇنىڭدىن كېيىن بېلىق قىز قاتتىق ئاھ ئۇرۇپ ھەسرەت چەكتى — ئۇ ئۇن سېلىپ يىغلىيالمىغان ئىدى. "ئۇ قىز بۇتخانىغا تەئەللۇق، دەپ شاھزادە ئېيتتى. ئۇ ئەمدى ئادەمزات دۇنيا-سىغا ھېچقاچان كېلەلمەيدۇ — ئىككىسى مەڭگۈ كورۇشەلمەيدۇ. ھالبۇكى مەن ئۇنىڭ قېشىدا يۈرۈپ، ھەر كۈنى ئۇنىڭ بىلەن كورۇشۇپ تۇرۇۋاتىمەن. مەن ئۇنىڭدىن خەۋەر ئالىمەن، ئۇنى سويىمەن، ئۇنىڭ ئۈچۈن جاننى پىدا قىلىمەن!"

ئەل-جامائەت ئارىسىدا شاھزادە خوشنا ئەل پادىشاسىنىڭ قىزىغا ئويلەنمەكچىمىش، توي يېقىندا بولارمىش، دېگەن گەپ تارقالدى. بۇنىڭ ئۈچۈن شاھزادە بىر چىرايلىق كېمىنى تەييار-لاتقۇزدى. خوشنا پادىشالىققا زىيارەتكە بارىمەن دېگىنى بىلەن، ئەمىلىيەتتە خوشنا ئەل پادىشاسىنىڭ قىزىنى كورۈپ باقماقچى ئىدى. ئۇ نۇرغۇن ئادەمنى ھەمرا قىلىپ ئېلىپ بارماقچى بولدى. بېلىق قىز بېشىنى چايقاپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. شاھ-زادىنىڭ كوڭلىدىكىنى ئۇ بىلىپ بولغان ئىدى.

— سايادەتكە چىقماقچى بولۇۋاتىمەن، — دىدى شاھزادە بېلىق قىزغا، — گۈزەل بىر مەلىكىنى كورگىلى بارىمەن: بۇ ئاتا-ئانام-نىڭ ئەمرى، لېكىن ئۇلار ئۇنى ساڭا ئېلىپ بېرىمىز، ئويگە

چوقۇم ئېلىپ كېلىسەن دەپ مېنى زورلىيالمايدۇ! مەن ئۇنى ياخشى كورمەيمەن. سىزغۇ بۇنداقلىقنى ھىلىقى گۈزەل قىزغا بەك ئوخشايسىز، ئۇ بولسا پەقەت ئوخشىمايدۇ. ئۇزەمگە قىز تاللاشقا قويسا، ھەممىدىن ئاۋال سىزنى تاللىغان بولار ئىدىم— سويۇملۇك، كوزىدە گەپ قىلىدىغان گاچا يېتىم قىز!

شۇنداق قىلىپ، ئۇ بېنىلىق قىزنىڭ قېپ-قىزىل لېۋىگە سويۇپ، سۇمبۇل چېچىنى سىلىدى، بېشىنى ئۇنىڭ مەيدىسىگە قويدى، بۇ چاغدا بېلىق قىز ئادەمزات بەختى، ئولمەس روھ توغرىسىدا يەنە خىيالغا چوكتى.

— دېگىزدىن قورقمامسىز، ئوماق، گاچا يېتىم قىز؟— دەپ سورىدى شاھزادە. بۇ چاغدا ئىككىيلەن ھىلىقى چىرايلىق كېمە ئۇستىدە تۇراتتى: كېمە خوشنا پادىشالىققا قاراپ ئۇزۇپ كېتىۋاتاتتى. شاھزادە ئۇنىڭغا بوران-چاپقۇن ۋە تېنچ دېگىز، دېگىزدا ياشايدىغان ئاجايىپ-غارايىپ بېلىقلار، غەۋۋاسلارنىڭ دېگىز تېگىدە كورىدىغان نەرسىلىرى توغرىسىدا ھىكايە ئېيتىپ بەردى. بۇ ھىكايىلەرگە ئۇ مېيغىدا كۈلۈپلا قويماتتى، چۈنكى دېگىز تېگىدىكى ئىشلار ئۇنىڭغا بەش قولدەك ئېنىق ئىدى.

كېچە ئايپاق ئايدەك ئىدى، ئەل-جامائەت ئۇيقۇغا كەتكەن، كىمە رولىنىڭ يېنىدا رولچىلا ئويغاق تۇراتتى. بېلىق قىز كېمىنىڭ گىرۋىگىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، سۇپ-سۇزۇك دېگىز سۈيىگە تىكىلىپ قارايتتى. دادىسىنىڭ ئوردىسىنى كورگەندەك بولاتتى. بېشىغا كۈمۈش تاج كېيىگەن مومىسى جەددى ئېقىن

ئارقىلىق مۇشۇ كېمىنىڭ قارىسىغا نەزەر تاشلاپ ئوردىسىنىڭ ئىگىز ئوگزىسىدە تۇراتتى. بىردەم ئوتكەندىن كېيىن، ھەدىلىرى سۇ يۈزىگە لەيلەپ چىقىپ ھەسرەت بىلەن ئۇنىڭغا تەلمۈرۈشتى، ئەلەم بىلەن ئاپپاق قوللىرىنى پۇلاڭلىتىشتى. بىلىق قىزمۇ ئۇلارغا قولىنى پۇلاڭلىتىپ كۆلۈمسىرىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلارغا غەم-قايغۇسىز ۋە بەختلىك تۇرۇۋاتقىنىمەن دېگىسى كېپىكەتتى. بىراق بۇ چاغدا كېمىدىكى خىزمەتكارلارنىڭ بىرى تۈيۈقسىزلا ئوزى تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ھەدىلىرى دەرھال سۇغا چوكۈپ كەتتى، خىزمەتكار كوزۇمگە كورۇنگەن ئاق نەرسىلەر دېگىزدىكى كوپۈك دەپ قالغان ئىدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە كېمە خوشنا پادىشالىقنىڭ ھەيۋەتلىك خان شەھىرىدىكى پورتقا كەلدى. چېركاۋلاردىكى قوڭغۇراقلار چېلىنغان ئىدى، ئىگىز ئىمارەتلەردىن كاناي-سۇناي ئاۋازى كېلەتتى، قوللىرىغا يەلپۈنۈپ تۇرغان بايراق ۋە ۋال-ۋۈل قىلىپ تۇرغان نەيزە ئالغان ئەسكەرلەر ھورمەت بىلدۈرۈشتى. ھەر كۈنى زىياپەت بېرىلىپ تۇردى. تانسا ۋە كەچلىك كوڭۈل ئېچىش ئولىتۇرۇشلىرى نوۋەت بىلەن بولۇپ تۇردى، بىراق مەلىكە تېخى سورۇنغا چىقمىغان ئىدى. كىشىلەر ئۇنى يېراقتىكى بىر بۇتخانىدا پادىشا ئەۋلادلىرىنىڭ گۈزەل ئەخلاقلىرى ھەققىدە تەلىم ئېلىۋاتىدۇ دېيىشتى. مەلىكە ئاخىر كەلگەن ئىدى.

بىلىق قىز مەلىكىنىڭ گۈزەل جامالىنى كورۈشكە تەقەززا بولغان ئىدى. بىلىق قىز ئۇنىڭ گۈزەللىگىنى ئېتىراپ قىلىشقا

مەجبۇر بولدى، ئۇنىڭدەك سۇمباتلىق-كېلىشكەن قىزنى زادى كورۇپ باقمىغان ئىدى. ئۇنىڭ تېرىسى ئاق ۋە سۇزۇك ئىدى؛ كىرپىكلىرى ئۇزۇن ۋە قاپ-قارا، كوزى كوپ-كوك بولۇپ، كوزىدىن كۆلكە جىلۋىلىنىپ تۇراتتى ۋە سەمىملىك بىلىنىپ تۇراتتى.

— قىرغاقتا ئولۇكتەك ياتقىنىمدا مېنى قۇتقۇزۇۋالغان سىز ئەمەسمۇ! — دىدى شاھزادە ۋە بۇ ئۇياتچان قىزنى باغرىغا چىڭ باستى، — ئاھ، مەن نىمىدىگەن بەختلىك-ھە! — دىدى ئۇ بېلىق قىزغا، — مەن ئارزۇ قىلىشقا پېتىنالمىغان ئەڭ ياخشى نەرسە بۇگۈنكى كۈندە ئاخىر رىيالىققا ئايلانىدى. سىز مېنى ھەممىدىن بەك ياخشى كورىدىغان بولغاندىكىن، مېنىڭ بەختلىك بولۇشۇمدىن شاتلىنىدىغانسىز!

بېلىق قىز شاھزادىنىڭ قولىنى سويۇپ قويدى. بېلىق قىز يۇرىگى پارە-پارە بولۇۋاتقاندەك ھىس قىلدى. شاھزادە توي قىلغان كۈننىڭ ئەتىسى ئۇ ھالاك بولاتتى، دېڭىزدىكى كوپۈككە ئايلىناتتى.

چېركاۋدىكى قوڭغۇراقلار جاراڭلىدى، ئاتلىق جارچىلار كوچىلاردا شاھزادە بىلەن مەلىكىنىڭ تويى ھەقىقىدىكى خۇش خەۋەرنى جاكالاشتى. چېركاۋدىكى ھەر بىر مېھرابىتا ئىسسل پۇراقلىق ماي قىممەت باھالىق كۆمۈش شامدانىدا كويىمەكتە ئىدى. چېركاۋ مۇلازىملىرى ئىسرىقدانلارنى كوتىرىپ يۇرۇشەتتى، يىگىت بىلەن قىز قول تۇتۇشۇپ ئېپىسكوپنىڭ ئالدىغا

پاتمەگە كەلدى. بېلىق قىزمۇ بۇ چاغدا ئۇچىسغا شايى كوينەك كىيىپ، ئالتۇن بىزەك تاقاپ، قىزنىڭ شايى پەرەنجىسنى تۇتۇپ تۇراتتى، بىراق ئۇنىڭ قۇلىغىغا نەغمە سادالىرى كىرمەيتتى، كوزىگە بۇ مۇقەددەس مۇراسىم كورۇنمەيتتى، ئۇ ئۇزىنىڭ ئولەر تۇنىنى، مۇشۇ جاھاندا ئوزى مەھرۇم بولۇپ قالغان نەرسىلەرنى كوز ئالدىدىن تولۇق ئوتكۇزدى.

شۇ كۇنى كەچتە، شاھزادە بىلەن مەلىكە كېمىگە چىقىشتى. هورمەت توپى گۇمبۇرلەپ، بايىراقلار لەپىلدەيتتى. كېمىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسغا ئوردىنىڭ سېرىق، سوسۇن رەڭلىك چېدىرى تىكىلدى، چېدىرنىڭ ئىچىدىكى توشەك كارامەت ياسداق ئىدى. بۇ بىر جۇپ گۇزەل ئەر-خوتۇن سالقىن هەم تىنچ كېچىنى مۇشۇ يەردە ئوتكۇزمەكچى ئىدى.

يەلكىننى شامال ئۇچۇرۇۋاتقان كېمە سۇپ-سۇزۇك دېڭىزدا هىچ داۋالغۇماي سىلىق كېتىپ باراتتى.

قاراڭغۇ چۇشكەن چاغدا، رەڭگا-رەڭ چىراقلار يورۇپ، دېڭىزچىلار كېمە ئۇستىدە ئۇسۇل ئويناشقا باشلىدى. بېلىق قىز بىرىنچى قېتىم دېڭىز يۇزىگە لەيلەپ چىقىقان چاغدىكى كورۇ-نۇشنى، شۇ چاغدىمۇ هازىرقىدەك سەلىتەنەتلىك، كوڭۇللۇك ئەھۋالنى كورگەنلىگىنى ئېختىيارسىز ئېسىگە ئالدى-دە، ئۇسۇلغا چۇشۇپ كەتتى، ئۇ خۇددى ئارقىسىدىن بىرنىمە قوغلىغان قالـ ماچ پەرۋاز قىلغانىدەك پىقىرايىتتى، سەكرەپ-تاقىلايىتتى. ئۇسۇلنى هەرقاچاندىكىدىنمۇ بەك ئوبدان ئويىنغانلىغى ئۇچۇن،

كويچىلىك ئۇنىڭغا ئالىقش ياغدۇرۇشتى، ئاپىرىن ئوقۇشتى. يۈمشاق پۇتىغا ئىتتىك پىچاق تەككەندەك بولسىمۇ، ئۇ ئاغرىقنى سەزمەيتتى، چۈنكى يۈرىگى ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىق ئېچىشماقتا ئىدى.

مۇشۇ كېچە ئوزىنىڭ شاھزادىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كورگەن كېچىسى بولۇپ قالىدىغانلىغىنى ئۇ بىلەتتى — مۇشۇ شاھزادىنى دەپ ئۇ ئوز جەمەتى ۋە ئائىلىسىدىن ئايرىلدى، ئوزىنىڭ چىرايلىق ئاۋازىنى قۇربان قىلدى، ھەر كۈنى پۈتمەس-تۈگىمەس ئازاپلارغا چىدىدى، بىراق شاھزادە بۇلارنى بىلمىدى. بۇگۈنكى كېچە ئۇنىڭ ئۈچۈن شاھزادە بىلەن ئوخشاش ھاۋادىن نەپەس ئالىدىغان ئەڭ ئاخىرقى بىر كېچە، جەمجەت دېڭىزنى ۋە يۇلتوز قاپلىغان ئاسمانىنى كورۈۋالىدىغان ئەڭ ئاخىرقى بىر كېچە ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئوزىنى — روھسىز، بەلكى روھقا ئىگە بولالمىغان ئوزىنى ئويسىز ھەم خىيالسىز مەڭگۈلۈك كېچە كۈتۈپ تۇراقتا. تۇن يېرىمدىن ئاشقاندىن كېيىنمۇ كېمىدىكى شاد-خورامالىق بېسىلمىدى. بېسىلىق قىز كۈلۈمسىرەپ ئۈسۈل ئوينىغىنى بىلەن، كوڭلىنى ئولۇم خىيالى چۇلغىغان ئىدى. شاھزادە گۈزەل خانىمنى ئىشقى بىلەن سويۈپ، ئۇنىڭ قۇندۇزدەك قاپ-قارا چېچىنى سلايتتى. بىر دەمدىن كېيىن ئۇلار يېتىش ئۈچۈن ھىلىقى ھەشەمەتلىك چېدىرغا قوللىرىنى تۇتۇشۇپ كىرىپ كېتىشتى.

ئەمدى كېمە جەمجىتلىقتا چومىگەن ئىدى، پەقەت رولچىلا رولنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ئاپپاق قولىنى كېمىنىڭ تېمىغا قويۇپ

تۇرغان بىلىق قىز شەرق تەرەپكە كوز تىكىپ، تاڭ نۇرىنى كۆتمەكتە ئىدى ــ كۈن نۇرى كورۇنۇش بىلەنلا ئوزىنىڭ ئولىدىغانلىغىنى ئۇ بىلەتتى. ئۇ دولقۇن ئارىسىدىن چىقىپ كەلگەن ھەدىلىرىنى كوردى. ئۇلارنىڭ چىرايلىرىمۇ ئوزىنىڭكىگە ئوخشاش تاتىرىپ كەتكەن ئىدى، ئۇلارنىڭ شامالدا يەلپۇنۇپ تۇرىدىغان چىرايلىق ئۇزۇن چاچلىرى كورۇنمىدى ــ ئۇلار چاچلىرىنى كېسىپ تاشلىغان ئىدى.

ــ ساڭا ياردەملىشىشنى، بۇگۈن كېچىدىكى ئولۇمدىن قۇتۇلدۇرۇشنى تىلەپ چېچىمزنى ھىلىقى پېرىخونىغا بېرىپ كەلدۇق. ــ دېيىشتى ئۇلار بىلىق قىزغا، ــ ئۇ بىزگە بىر پىچاق بەردى، مانا شۇ پىچاق، ئىتتىكلىگىنى كوردۇڭمۇ! كۈن چىقىشتىن بۇرۇن مۇشۇ پىچاقنى شاھزادىنىڭ يۇرىگىگە تىق. ئۇنىڭ يۇرىگىدىن ئاققان قان پۇتۇڭغا تېمىغان ھامان، ئىكىكى پۇتۇڭ قايتا تۇتىشىپ بىلىق قۇيرۇغىغا ئايلىنىدۇ ــ دە، ئادەم بىلىق قىياپىتىگە كېلىپ، ئوز ماكانىمىز سۇغا قايتىپ كېلىسەن. شۇنداق بولغانىدا، جانسىز، تۇزلۇق كوپۈك بولۇپ كەتمەي، ئۇچ يۇز يىل ئومۇر كورىسەن. بول، چاقىقان بول! كۈن چىققىچە يا ئۇ ئولىدۇ، يا سەن ئولىسەن! خۇددى بىزنىڭ چېچىمىز پېرىخونىڭ قايچىسىدا كېسىلىپ چۈشكەنگە ئوخشاش، قايغۇ ــ ھەسرەتتە مومىمىزنىڭ ئاق چېچىمۇ چۈشۈپ بولدى، شاھزادىنى ئولتۇرۇپ تېز قايتىپ كەلگىن! قېنى، تېزرەك بول! ئاسماندىكى قىزىل شەپەقنى كورمىدىڭمۇ؟ نەچچە مىنۇتتىن كېيىنلا كۈن چىقىدۇ،

ئۇ چاغدا چوقۇم ئولۇپ كېتىسەن.

ئۇلار مۇشۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ، ئاجايىپ ۋە قاتتىق ئۇھ تارتىپ دولقۇن قۇچمىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كېتىشتى.

بېلىق قىز چېدىرىنىڭ سوسۇن پەردىسىنى ئېچىپ قارىۋىدى، گۈزەل مەلىكىنىڭ بېشىنى شاھزادىنىڭ قۇچمىغا قويۇپ ئۇخلاپ ياتقانلىغىنى كوردى. بېلىق قىز ئېگىلىپ شاھزادىنىڭ كېلىشكەن قېشىغا بىرنى سويدى، ئاندىن ھاۋاغا تىكىلىپ قارىغان ئىدى، تاڭنىڭ تېخىمۇ سۈزۈلۈپ كېتىۋاتقانلىغىنى كوردى. ئۇ قولىدىكى پىچاققا، ئاندىن شاھزادىگە قارىدى ــ شاھزادە چۈشىدە خانىمىنىڭ ئېتىنى ئاتاۋاتاتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئوي ـ خىيالى مەلىكىدىلا ئىدى. بېلىق قىزنىڭ پىچاق تۇتقان قولى دىر ـ دىر تىترەيتتى. دەل مۇشۇ چاغدا بېلىق قىز پىچمىنى دولقۇنغا ئىرغىتىپ تاشلىۋەتتى. پىچاق بىرىپ چۈشكەن يەردىكى دولقۇندىن قان چاچراپ چىققانىدەك قىزىل نۇر چاقنىدى. شۇنىڭ بىلەن بېلىق قىز نۇرى غۇۋالاشقان كوزىنى شاھزادىگە يەنە بىر قېتىم تىكتى ـ دە، كېمىدىن دېڭىزغا سەكرەپ چۈشتى، ئۇ ئوز تېنىنىڭ كوپۈككە ئايلىنىپ كېتىۋاتقانلىغىنى سەزمەكتە ئىدى.

ئەمدى قۇياش دېڭىزدىن كوتىرىلدى. سوغاق كوپۈكىكە يېقىملىق، ئىللىق ئاپتاپ چۈشكەچكە، بېلىق قىز ئوزىنى ھالاك بولمىغاندەك ھىس قىلدى. ئۇ نۇرلۇق كۈننى، توپىسىدە ئۇچۇپ يۈرگەن سان ـ ساناقسىز سۈزۈك، چىرايلىق جانلىقلارنى كوردى. ئۇنىڭ كوزىنىڭ قۇۋۋىتى كېمىنىڭ ئاق يەلكىنىگە ۋە ئاسماندىكى

بۇلۇتلارغىچە يەتتى. جانلىقلارنىڭ ئاۋازى ماسلاشقان مۇزىكىغا ئوخشاش ئىدى، بىراق بەك بوش بولۇپ، يەردىكىلەرنىڭ كۆزى ئۈلارنى كۆرەلمىگىنىگە ئوخشاش، ئادەمزات قۇلىغى ئۇ ئاۋازنى پەقەت ئاڭلىيالمايتتى. بۇ قاناتسىز جانلىقلار ئۇزلىرىنىڭ يېنىك گەۋدىسى بىلەن ئاسماندا لەيلەپ يۈرەتتى. بىلىق قىز ئۇزىنىڭ تېنىنى شۇلارنىڭكىدەك بولۇپ قالغانلىقىدىن سەزدى- دە، كۆپۈك ئىچىدىن كۆتىرىلىپ چىقىشقا باشلىدى.

ــ كىمنىڭ قېشىغا بارسام بولار؟ ــ دېدى ئۇ. ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ باشقا جانلىقلارنىڭ ئاۋازىدەك بوش ئىدى، شۇنداقتىمۇ دۇنيادىكى ھېچقانداق مۇزىكا ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيتتى.

ــ ئاسمان قىزىنىڭ قېشىغا بارغىن! ــ دەپ جاۋاپ قايتۇردى بىر ئاۋاز، ــ بىرەر ئادەم مۇھەببەت باغلىمىغىچە بىلىق قىزدا ئولمەس روھ بولمايدۇ، بەلكى مۇنداق روھنىڭ بولۇشىمۇ مەڭگۇ مۇمكىن ئەمەس. بىلىق قىزنىڭ مەڭگۇ ياشىشى تاشقى كۈچكە باغلىق بولىدۇ. ئاسمان قىزىنىڭمۇ مەڭگۈلۈك روھى يوق، بىراق ئۇ ئۇزىنىڭ ياخشىلىقلىرى ئارقىلىق روھ بەرپا قىلالايدۇ. بىز قاتتىق ئىسسىق ئەلگە ئۇچۇپ بارىمىز، ئۇ يەردە كېسەللىك تارقىتىدىغان ھاۋا خەلقىنى زىيان يەتكۈزمەكتە، سالقىن شامال چىقىرىپ، ئاسمانغا گۈللەرنىڭ ئىسىل پۇراقلىرىنى چېچىپ، خەلقىنى سالامەتلىك ۋە خوشاللىق بىغىشلايمىز. ئۇچ يۈز يىلدىن كېيىن، قولىمىزدىن كېلىدىغان ياخشىلىقنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، بىز ئولمەس روھقا ئېرىشىمىز

مىز-دە، ئادەمزاتتا بولىدىغان جەمىكى مەڭگۈلۈك بەختتىن بەھرىمەن بولىمىز. سەن، بىچارە بېلىق قىز، شۇ نىشان ئۈچۈن بىزگە ئوخشاش بارلىغىڭنى بېغىشلاپ، ھەممە ئازاپ-ئوقۇبەتكە چىداپ، ئاخىرغىچە بوشاشماي كۆرەشتىڭ؛ ئەمدى سەن جىن-ئالۋاستىلار دۇنياسىغا چىقىپ قالدىڭ. ئۇچ يۈز يىلدىن كېيىن، ئوز ياخشىلىغىڭ ئارقىلىق ئولمەس روھقا ئىگە بولالايسەن.

خۇدانىڭ كۆنىگە قارىتىپ پاقىراپ تۇرغان قولىنى كوتەرگەن بېلىق قىزنىڭ كوزىگە بىرسنچى قېتىم ياش كەلگەن ئىدى.

ھىلىقى كېمىدە كىشىلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ، ھەركەت يەنە باشلاندى. بېلىق قىز ئوزىنى ئىزدەپ يۈرگەن شاھزادە ۋە ئۇنىڭ گۈزەل خانىمىنى كوردى. ئۇلار بېلىق قىزنىڭ شاۋقۇنلۇق دولقۇنغا سەكرەپ چۈشۈپ كەتكەنلىگىنى بىلگەندەك، ئوركەشلەپ تۇرغان كوپۈكىكە ھەسرەت-پىغان بىلەن قاراپ تۇراتتى. غۇۋالىق ئىچىدە تۇرغان بېلىق قىز شاھزادىنىڭ خانىمىنىڭ پىشانىسىگە سويىدى ۋە شاھزادىگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويدى-دە، ھاۋادىكى بالىلار بىلەن بىللە ئەتىر گۈل رەڭلىك بۇلۇتقا مىنىپ، ئاسمانغا كوتىرىلىپ كەتتى.

—ئۇچ يۈز يىلدىن كېيىن بىز جەننەتكە بارىمىز!

—بىزگە ئۇنىچە ئۇزاق ۋاقىت كەتمەس بەلكىم! —دىدى بىرسى پىچىرلاپ، —ئادەمزاتنىڭ ئۈيمىگە بىلىندۇرمەي ئۇچۇپ كىرىمىز، بۇ ئۇيىلەردە بالىلار تۇرىدۇ. بىر كۈنىنىڭ ئىچىدە ئاتا-ئانىلىرىنى خوشال قىلىدىغان، ئاتا-ئانىلىرى ياخشى كورە-

دىغان ياخشى بالىغا ئۇچرىساق، خۇدا بىزنىڭ سىناق ۋاقتىمىز-
نى قىسقارتىشى مۇمكىن. بالىلار بىزنىڭ ئويىنىڭ ئۇستىدىن
ئۇچۇپ ئوتكىنىمىزنى بىلمەي قالىدۇ. بىز ئۇلارغا قاراپ بەختـ
لىك ھالدا كۈلۈپ قويىساق، ئۇچ يۈز يىلىمىزنىڭ بىر يىلى
قىسقىرىدۇ؛ ئەگەر كەپسىز ھەم يامان بالىنى كورۇپ قايغۇرۇپ
يىغلىساق، ئۇ چاغدا كوز يېشىمىزنىڭ ھەر تامچىسى سىناق ۋاقتى-
مىزنى بىر كۈن ئۇزارتىۋېتىدۇ.

كىچىك پېتىر* (قىسقارتىلما)

(گېرمانىيە) H. زۈر مۇخلىن

كومۇرنىڭ ھىكايىسى

كىچىكىنە پېتىر مۇز تېيىلىشقا بارغان ئىكەن، يىقىلىپ چۈشۈپ پۇتى سۇنۇپ كېتىپتۇ. شۇڭا ئۇ ئەتىسىدىن كەچكىچە كارۋاتتا جىم يېتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئاپىسى كۇن بويى سىرتتا ئىشلەيدىغان، ئۇزى بىلەن بىللە ئويناپدىغان ئاداشلىرى تالادىكى قاردا زوق-شوقى بىلەن ئويناپ، كېسەل بولۇپ ياتقان ئۇزىنى يوقلاپ قويۇشنمۇ تامامەن ئەسلىرىدىن چىقىرىپ

---

* «كىچىك پېتىر» — نېمىس ئايال يازغۇچى خېرمىنىيە زۈر مۇخلىننىڭ قىسقا چوچەكلەر توپلىمى. ئۇ 1883 - يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، بالىلىق چاغلىرىدا دادىسى بىلەن ياۋروپا ۋە ئاسىيادىكى نۇرغۇن جايلارغا بارغان. ئۇ 1920 - يىلدىن باشلاپ گېرمانىيە پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتى پائالىيىتىگە قاتناشقان. لۇشۇن ئۇنى "ھەقىقىي سوتسىيالىزمچى يازغۇچى" دەپ تەرىپلىگەن.

قويغان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئىچى بەك پۈشۈپىتۇ. لېكىن، يوپ-يورۇق قۇياش نۇرى دەرىزىدىن ئويگە چۈشۈپ، خوشاللىق سايىسى تاملاردا ئەكس ئېتىپ تۇرغاچقا، كىچىك پېتىر كۆندۈزلىرى ئۇزۇچە خوشال ئوتىدىكەن. كەچ كىرىش بىلەنلا، تار كىچىك ئوينى بارا-بارا قاراڭغۇلۇق باسىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن كىچىك پېتىرنىمۇ قورقۇنچ بېسىپ، پەلەمپەيدىن ئاپىسىنىڭ قايتىپ كەلگەن چاغدىكى ئاياق تىۋىشىنىڭ كېلىشىنى توت كوزى بىلەن كۆتۈپ ياتىدىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپىسى قايتىپ كەلمىسە، كىچىك مەشكە ئوت قالانمايدىكەن، كىچىك پېتىر توڭلاپ تىترەپ ياتىدىكەن.

بىر كۈنى، ئەتىگەندىن باشلاپلا قار ياققىلى تۇرۇپتۇ. كىچىك پېتىر كارۋىتىدا يېتىپ پاختىدەك ئاپپاق ئۇزۇن-ئۇزۇن يىپلارنىڭ ئاسماندىن يەرگە سوزۇلۇپ چۈشۈۋاتقانلىغىنى كورۈپتۇ. ئاخىر ھەممە ياق قاپ-قاراڭغۇ بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ توڭلاپ كېتىپتۇ ۋە ئىختىيارسىز قورقۇپتۇ، غېرىپسىنىپتۇ-دە، جىم يېتىپتۇ.

توساتتىن، ئۇنىڭ قۇلىغىغا پولدا پىچىرلىشىۋاتقان ئاۋاز ئاڭلانغاندەك بوپتۇ. ئۇ ھاڭ-تاڭ بولۇپ، قۇلىغىنى دىڭ قىلىپ قۇلاق سالىتۇ. ئازراق كومۇر قاچىلانغان كومۇر سانىدۇغىدىن مۇلايىم ۋە پەس ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. كىچىك پېتىر بۇنىڭدىن قاتتىق ھەيران بوپتۇ. ھەيرانلىقتا نەپىسى بوغۇلايلا دەپ قالىتۇ. ھالبۇكى، پەس كۈسۈرلىشىۋاتقان ئاۋاز جىمجىت

ئويده بارا-بارا ئۇنلۇك ئاڭلىنىشقا باشلاپتۇ. ئەسلىده گومۇر پار-چىلىرى پاراڭلىشۋاتقان ئىكەن.

ــ ئەجەپ قاراڭغۇ يەر ئىكەنا، ــ دەپتۇ ئەڭ ئۈستىدىكى گومۇر، ــ ھېچنىمىمۇ كورۈنمەيدىكەنغۇ؟

ــ مەن بۇرۇن تۇرغان يەر بۇنىڭدىنمۇ قاراڭغۇ ئىدى، ــ دەپتۇ يەنە بىر پارچە گومۇر.

ــ بۇرۇن قەيەردە تۇرغان ئىدىڭىز؟

ــ يەر ئاستىدا، ئۇكام. مەن يەر ئاستىدا ئۇخلايتتىم. ئۇ يەر ھەم ئىللىق، ھەم ھوزۇرلۇق ئىدى، ئەتراپىمدا سان-ساناقسىز ئاكا-ئۇكىلار بار ئىدى، ئۇلار بىلەن بىللە قىسلىپ ياتاتتىم. بىركۈنى ياتقان كارۋىتىم تەۋرەشكە باشلاپ، ئارقىدىن گۈلدۇر! قىلىپ قاتتىق ئاۋاز چىقىۋىدى، شۇ ئانىدىلا ئويغىنىپ كېتىپتىمەن. يەر يېرىلىپتىكەن، مەن گۈلدۇرلەپ دومىلاپ چىقىپتىمەن. ئارقىدىنلا، بىر تار خاڭقا چۈشۈپ كەتتىم. بۇ خاڭ ھەم تار، ھەم پاكار ئىكەن، خاڭدا ئادەم زادىلا بېلىنى ئالالمايدىكەن. بۇ يەردە بەللىرى يادەك ئېگىلگەن بىر ئادەم بار ئىكەن، ئۇ مۈكچەيگەن ھالدا ئوھۇ-ئوھۇ دەپ يوتىلىپ تۇرۇپ تامنى تېشىدىكەن، تەر پىشانىسىدىن چېپىلداپ ئېقىپ تۇرىدىكەن. لېكىن، شۇنداقتىمۇ بىر دەممۇ ئارام ئالماستىن، تامنى ئۇزاققىچە كولايدىكەن. ھەي، ئۇ بىچارىنىڭ چارچاپ ھالى قالماپتۇ! نەچچە قېتىملاپ ئۇنلۇك ناله قىلىپ، گويا بەللىرى قاتتىق ئاغرىغانىدەك، بېلىنى تىترەپ تۇرغان قولى

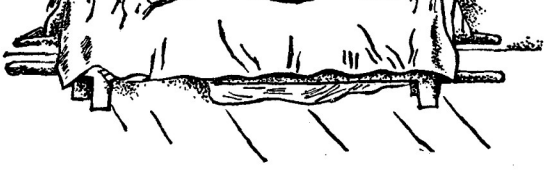
بىلەن سىلىدى، ئەمما ئۇ يەنە دەرھال تامنى تەشكىلى تۇردى. كىچككىنە خاك بەكلا ئىسسىق ئىدى. مەن ئىنسانلار-نىڭ ھاۋا بولمىسا ياشيالمايدىغانلىغىنى بىلەتتىم، شۇڭا ھىلىقى ئادەمنىڭ پۈتۈنلەي ھاۋاسىز، سىسسىق پۇراق بۇرقۇپ تۇرغان يەر ئاستىدا زادى قانداق ھايات تۇرغانلىغىغا تا ھازىرغىچە ھەيرانمەن. مەن ئۇ چاغلاردا بۇ يەردە مۇشەققەت تارتىپ، ھەسرەت چېكىپ يۈرگەن، چىرايلىرى قورقۇنچلۇق بۇ كىشىلەر ئەسكى ئادەملەر ئوخشايدۇ، جازالىنىپ بۇ تار ئوڭكۇرگە قاماپ قويۇلغان ئوخشايدۇ دەپ يۈرۈپتىمەن. ئۇزاق ئوتمەي مېنى كىچىك غالتەككە سېلىپ يورۇق دۇنياغا ئېلىپ چىقىشتى. ئەمما، بېلىنى رۇسلاپ تۇرالمايدىغان، ۋاي بېلىم دەپ زار قاخشايدىغان ھىلىقى بىچارە ئادەم تا ھازىرغىچە زادىلا ئېسىمدىن كەتمەيدۇ.

ــ ئۇكام، سېنى ھىچنىمىنى بىلمەيدىكەن دىسە بولىدىكەن، ــ دەپتۇ كومۇر سانىدۇغىدىن دومىلاپ چىقىپ، مەش ئاستىدىكى قاڭالتىردا توختاپ قالغان كىچىك بىر پارچە كومۇر، ــ ھالى ۋاي بېلىم دەپ زار قاخشىغان ھىلىقى ئادەمنىڭ ھالىدىنمۇ بەك خاراپ كىشىلەرنى كوپ كورگەنمەن. مەن بەك ئۇزۇن-بەك ئۇزۇن بىر خاڭدا ئىدىم، ئۇمۇ سەن ھازىر ئېيتقان خاڭدەك بەك تار ئىدى. ئۇ يەردە ئون نەچچە ئادەم ئىشلەيدىكەن. ئۇلار ماڭلىيىغا بىردىن كىچىك چىراق ئېسىۋالغان ئىكەن. "باشقىچىلا پۇراق كېلىۋاتىدۇغۇ؟ ئىشنى يىغىشتۇرۇپ،

قايتىپ كەتكىنىمىز تۇزۇك تۇرىدۇ" دىدى ياشانغان بىر ئادەم. "ئىشنى يېغىشتۇرىمىز دەپ تىرىكچىلىك يولىمىزدىن ئايرىلىپ قالمايلى يەنە!" دىدى باشقا بىر ئەركىشى ئۇنلۇك ئاۋازدا. شۇنداق قىلىپ ھەممەيلەن يەنە ئىشلەۋەردى. خوجايىنىنىڭ دىگىنى بويىچە ئىشلىمىسە ئىشتىن ھەيدىلىدىغان بولغاچقا، ئىشلىمەي بولمايدىكەن، ئىشلىمىسە خوتۇن-بالىلىرى ئاچتىن ئۆلۈشكە مەجبۇر ئىكەن. كېچىك چىراق بارا-بارا غۇۋالىشىپ، خاك ئىچى قاراڭغۇلىشىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا بىر ئادەم كېلىۋىدى، قېرى خاڭچى ئۇنىڭغا: "غوجام، بىرەر ۋەقە تۇغۇلدىڭغاندەكلا تۇرىدۇ، چىقىپ كەتسەك بولارمۇ؟" دىدى. ھىلىقى ئادەم گويا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى ئوقۇغۇچىلارنى سوراققا تارتقاندەك، بۇ بوۋاينى يامان نىيەت بىلەن قاتتىق سوتلۇپتىپ چىقىپ كەتتى. خاڭچىلار ئوھۇ-ئوھۇ قىلىپ يوتەلگەن پېتى ئىشنى داۋاملاشتۇرىۋەردى. بۇ ئىشقا ئەقلىم يەتمىدى، ھەيران قالدىم: ئۇلار زادى نىمىشقا ھىلىقى ئادەمگە شۇنچىۋالا ئىتائەت قىلىپ كېتىدۇ؟ ھىلىقى ئادەم خاڭچىلاردىن ھىچبىر ئالاھىدىمۇ كورۇنمەيدۇ، ئۇلاردىن ھىچ يوغاندەكمۇ ئەمەس، كۇچلۇكتەكمۇ ئەمەس. بۇ زادى نىمە گەپ؟

ــ ۋاھ، بىردىنلا گۇلدۇرلەپ دوملاشقا باشلاپتىمەن. بېشىمنى كوتىرىپ ئەتراپىقا قارىسام، ھىچنەرسە مېنى بېسىۋالمىغان ئىكەن. ئەمدىلا ئاشۇنداق ئويلاپ تۇرۇشۇمغا ئاسمانغا كوتىرىلىدىم. شۇ پەيتتىنلا ئوزىدە گۇلدۇرامامدەك قورقۇنچلۇق ئاۋاز

ئاڭلاندى. كىچىك چىراقلار ئوچۇپتۇ، يوغان-يوغان داڭگاللار ئاسماندىن تورۇكلاپ چۈشكىلى تۇردى. قاراڭغۇ-زۇلمەت ئىچىدە، خېلى ۋاقىتلارغىچە كىشىلەرنىڭ ۋاقىراش-جاقىراشلىرى ۋە ئىڭىراش-ۋايساشلىرىنى ئاڭلىدىم. بىر خاڭچى مېنىڭ ئۈستۈمگە يىقىلدى. ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ تىترەۋاتقانلىغىنى، بېشىدىن ھول بىر نەرسىنىڭ ئېقىپ چۈشۈۋاتقانلىغىنى تۇيدۇم. ئارىدىن ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت ئوتكەن بولسا كېرەك، ھەممە نەرسە قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئاشۇنداق يېتىپ كەتتى. باشتا كىشىلەر ۋاقىرىشقان، قۇتقۇزۇڭلار! دەپ توۋلىغان ئىدى، ئەمما كېيىنچە ئۇ ئاۋاز-لارمۇ بارا-بارا پەسىيىپ كەتتى ۋە ئاخىر ئوچتى. بەزىلەر بىر-نەچچە قېتىم ئىڭراپ تۇرۇپ سۇ سورىغان، بىراق بۇ يەردە بىر تېمىم سۇ نەمىش قىلىسۇن. ئارىدىن خېلى ئۇزاق ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن، ئۇلارنى باشقا خاڭچىلار ئېپچىقىپ كېتىشتى. بىراق ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئولۇپ كەتكەن ئىدى. دېمەك، ھىلىقى بوۋايمۇ مۇشۇلارنىڭ ئىچىدە ئىدى. ئۇلارنىڭ خوتۇن

ۆه باللىرى سىرتتا يىغلاپ تۇرۇپتىكەن. ئۇ يەردە توڭگۇزدەك سېمىز، پۇزۇر كىيىنگەن بىر زات تۇراتتى، ھىلىقى بوۋاينىڭ جەسىدىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلگەن چاغدا، بوۋاينىڭ جەسىدى خۇددى ئۇ ئادەمگە مۇشتىنى تۆگۈپ تۇرۇپ ئاستاغىنا: "خاڭنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىگىنى سەن بۇرۇنلا بىلىسەن. ئەمما سەن پۇلنى بىزنىڭ جېنىمىزدىن ئەۋزەل كوردۇڭ" دىگەندەك بولدى. ھالبۇكى، بوۋاينىڭ ئولۇشى بىلەن ھىلىقى سېمىز مەخلۇقنىڭ نىمە كارى، ئۇ بوۋاينىڭ ئولگەنلىگىگە ئازراق ئېچىنىپمۇ قويمىدى. مەن شۇ خاڭچى بوۋاينىڭ كىيىمگە چاپلىشىپ قالغانلىغىم ئۈچۈن، ئۇچۇقچىلىقىغا چىقىپ قالدىم ۋە بولۇپ ئوتكەن ھەمىمە ۋەقەنى كورۇپ تۇردۇم.

ــ ئەمما، سەن، ــ دەپتۇ باشقا بىر پارچە كومۇر ئاۋازىنى ئۇنلۇك چىقىرىپ، ــ ئەمما، سەن شۇ كۇنى كەچتە، ئولۇپ كەتكەن خاڭچىلارنىڭ جەسىدى كىچىك ئويگە قويۇلغان، ئۇلار-نىڭ خوتۇن-بالىلىرى زار-زار قاخشاپ يىغلاۋاتقان چاغدا، ھىلىقى باينىڭ ئويمدە كاتتا تانسا بولۇۋاتقانلىغىنى بىلمىسەڭ كېرەك. ئۇ يەردە پال-پۇل، ۋال-ۋۇل كىيىملەرنى كىيۋالغان نۇرغۇن ئايالىلار تانسا ئويناشتى، بىراق ئۇلارنىڭ ئىچىدە دادىسىدىن ئايرىلغان بالىلارنىڭ غېمىنى يەيدىغان بىرسىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھىلىقى باي ئادەم تېخى خوشال-لىغدا ھىجايىماقتا ئىدى. ھالبۇكى، خاڭچىلارنى خاڭغا چۇشۇرگەن، ئۇلارنىڭ جېنىغا زامىن بولغان ئادەم دەل ئاشۇ

ئادەم ئەمەسمۇ؟ مەن چۈشەنمىدىم: ھىلىقى ئادەم نىمە ئۈچۈن شۇنچە ياماڭ نىيەتلىك، نىمىشقا باشقىلارنى خورلايدۇ؟

ــ ئۇنىڭ سەۋەپلىرى مۇنداق. مەن بىلىمەن، ــ دەپتۇ ناھايىتى قارا ۋە پاقىراپ تۇرغان باشقا بىر پارچە كومۇر، ــ مەن يەر يۈزىدە ناھايىتى ئۇزاق تۇرغانلىغىم ئۈچۈن، ھەر خىل-ھەر ياكزا ئىشلارنى كوردۇم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەممەيلەن مېنى ئاكا-ئۇكا، ھەدە-سىڭىللىرىم ئىچىدە ھەممىدىن زىرەكى دېيىشىدۇ، شۇڭا ھەممە ئىشنى بىلىمەن. بۇ دۇنيادا باي ۋە كەمبەغەل دەپ ئىككى خىل ئادەم بار. بۇ دۇنيادا جىمى نەرسە بايلارنىڭ، كەمبەغەللەرنىڭ بولسا ھېچنىمىسى يوق. بۇغۇ بۇرۇن ئوتكەن ئىش، ھازىرقىغا كەلسەك، كارۋاتتا ياتقان ماۋۇ بالىغا قاراڭلار. ئۇ كېسەل، ئەمما كۇن بويى ئوزى يالغۇز ياتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈينايدىغان ئويۇنچۇغىمۇ يوق، ياتىدىغان بۇمشاق كارۋىتىمۇ يوق، ئۇنىڭغا ئېغىزغا تېتىغۇدەك يېمەكلىكمۇ يوق. ئاپىسى ھەر كۇنى زاۋۇتقا بېرىپ ئىشلىمىسە بولمايدۇ، شۇڭا بالىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغىلى چولىسى يوق. بۇ بالا مۇشۇنداق ئازاپلىنىۋاتىدۇ. بەلكىم سىلەر ئۇ ئەسكى بالا بولغاچقا شۇنداق كۇنگە قالغان ئوخشايدۇ دەپ قالغانسىلەر. ياق، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس. بۇ بالا ئاقكوڭۇل، تىرىشچان بالا. بىرلا يېرى، ئۇ بەك كەمبەغەل. بۇنىڭغا ئوخشاش مىساللار يەنە كوپ. مەن بۇرۇن كېمىگە چۈشۈپ بىسپايان دېڭىزدا ساياھەت قىلغان. بايلار چىرايلىق، ھاۋا ئوتۇشۇپ تۇرىدىغان

ياخشى بولمىلەردە تۇرىدىكەن، كېمىنىڭ ئۇستىدە لاغايلاپ يۇرۇپ سەيلە قىلىدىكەن، ئىسىل نەرسىلەرنى يەيدىكەن، ئىچىدىكەن. ئەمما كېمىنىڭ ئاستى تەرەپتىكى قوسىغدا بولسا كېمىنى ماڭغۇزىدىغان ماشىنا بار ئىكەن. ئۇ يەرزە دوزاقتەك ئىسسىق بولۇپ، ئىچى مايىنىڭ پۇرىغى ۋە ئىس بىلەن توشۇپ كەتكەن ئىكەن. ئوت قالىغۇچىلار كۈننى كۈن دېمەي، تۈننى تۈن دېمەي، ئاشۇ ماشىنىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، كومۇرنى ئوت لاۋۇلداپ كويۇۋاتقان ئوچاقتا تاشلاپ تۇرىدىكەن. ئۇلار كېيىملىرىنى سېلىۋېتىپ يالىڭاچ يۇرسىمۇ، يەنىلا ئىسسىقتا دېمىنى ئالالمايدىكەن. ئىسسىپ كېتىپ باشلىرى گاڭگىراپ قېلىپ، ئەس-ھوشىنى بىلمەي كېمىنىڭ ئۇستىگە يۇگۈرەپ چىقىۋالغانلارمۇ خېلى بار ئىكەن. ئۇزىنىڭ زادى قەيەردە ئىكەنلىگىنى، قانداق ماڭىدىغانلىغىنى بىلمەي، ساپ ھاۋا يەيمەن دەپ مېڭىۋېرىپ، ئاخىر يىقىلىپ چۈشۈپ دېڭىزغا غەرق بولۇپ كەتكەنلەرمۇ بار ئىكەن. دەھشەتلىك ئىسسىقتا كېسەل بولۇپ قالغانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن. ئەمما، شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ھامان كېمىنىڭ قوسىغدا تۇرۇپ، داۋاملىق تۇرده ئوچاققا كومۇر تاشلايدىكەن.

ــ ئەمما، بايلارمۇ بەزىدە ئۇ يەرگە چۈشۈپ ئوت قالىغۇچىلارغا ياردەملىشىدىغۇ؟ــ دەپتۇ كىچىككىنە بىر پارچە كومۇر تاتلىق ئاۋاز بىلەن.

پاقىراپ تۇرغان قاپ-قارا كومۇر كۈلۈپ كېتىپتۇ:

ـــ تازىمۇ دوت بىر نىمە ئىكەنسەن! بايلار دەل ئوزلىرى ھىچقانداق ئىش قىلمايمۇ ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن كەمبەغەللەرنى ئاشۇنداق پۈتمەس-تۈگىمەس ئىشلارغا سالىدۇ. كەمبەغەللەرنىڭ قىلغان ئىشلىرى بايلارغا نەپ كەلتۈرىدۇ.

ـــ ئۇنداق بولسا، بايلارنىڭ ئالدىدا كەمبەغەللەر شۇ دەرىجىدە ھىچنىمىگە ئەرزىمەسمۇ؟ كەمبەغەللەر ئوز كۈچلىرىگە تايىنىپ ئىشلەپ كۈن كەچۈرسە بولمامدىكەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ كىچىك كومۇر پارچىسى قىزىقسىنغان ھالدا كوزلىرىنى ئويناتىپ.

ـــ ئاھا، ئۇنداق ئىش بولامدىغان ـــ دەپ جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ زىرەك ۋە پاقىراپ تۇرغان كومۇر، ـــ سان جەھەتتە، كەمبەغەللەر بايلاردىن كوپ جىق. ئەگەر كەمبەغەللەرنىڭ ھەممىسى گېپىنى بىر قىلىپ ھەمكارلىشىدىغان بولسا، ھازىر بايلارنىڭ قولىغا ئوتۇپ قالغان جىمى نەرسىلەرنى ئوز قوللىرىغا ئېلىۋالالايدۇ.

ـــ ئۇنداقتا، نىمە ئۈچۈن ئاشۇنداق قىلمايدۇ؟

ـــ ئۇنى سەن ئىنسانلاردىن سوراڭ بولىدۇ، ـــ دەپتۇ ئەقىللىق كومۇر، ـــ مەن بۇنى راست بىلمەيدىكەنمەن.

بۇ چاغدا پەلەمپەيدىن كېلىۋاتقان ئاياق تىۋىشى ئاڭلانغان ئىكەن، ھەممە كومۇر ئۈن چىقارماي جىم بولۇۋاپتۇ.

سەرەڭگە قىپىنىڭ ھىكايىسى

ئىككىنچى كۈنى كىچىك پېتىرگە كۈن بەك ئۇزۇن تۇيۇلۇپتۇ، ئۇ كەچ كىرىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈپتۇ. كومۇرلەر يەنە پاراڭلىشارمۇ؟ نىمە قىزىق گەپلەرنى قىلىشار؟ دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ كىچىچە چوڭقۇر، قاراڭغۇ خاڭنى ۋە كەڭ دېڭىزدا يۈرگەن يوغان پار كېمىسىنى چۈشەپ چىققان ئىكەن. شۇڭا ئۇ بۈگۈن كەچتە يەنە قانداق يېڭى ھىكايىلەرنى ئاڭلارمەن دەپ كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن.

ھالبۇكى، تۈن پەردىسى بارا-بارا بۇ ئويىگىمۇ چۈشۈپ، ئەتراپنى قاراڭغۇلاشتۇرۇۋېتىپتۇ، ئەمما بۈگۈن نىمە بولغاندۇ، ئوينىڭ مەش قويۇلغان بۇلۇڭى جىمجىت، ھىچقانداق ئاۋازمۇ ئاڭلانمايدۇ.

بالا كوزىگە ياش ئاپتۇ. ئۇ كەچ كىرگەندە ھىكايە ئاڭلايمەن دەپ توپ-توغرا بىركۈن خوشال ھالدا كۈتۈپ تۇرغان بولسىمۇ، ئەمما ئەسكى كومۇرلەرنىڭ جىم بولۇۋالغىنى نىمىسى؟ ئۇ شۇ ئاندىلا غېرىپسىنىپتۇ. ئۇ ئاپام ھەركۈنى ئىشقا كېتىدۇ، ئۇزەم كېسەل، مۇشۇنداق يالغۇز يېتىۋېرىمەنمۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇنىڭ ئىچى پۇشۇپ، كوزلىرىدىن ياش تارامىلاپ ئېقىشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ بالا ھوكرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

ئۇ يىغلاۋاتسا، بىردىنلا مۇلايىم بىر ئاۋاز كەپتۇ:

ــ ھەي، نىمىشقا يىغلايسەن؟

كىچىك پېتىر دەرھال مەش تەرەپكە قاراپتۇ. قۇلاق سالسا، ئاۋاز ئۇ ياقتىن ئەمەس، بەلكى كارۋىتنىڭ يېنىدىن چىقىۋاتقۇدەك. قارىسا، بىر سەرەڭگە قېپى تار تەرىپىنى پۈت قىلىپ كارۋىتنىڭ يېنىدىكى كىچىك شىرە توپىسىدە ئۇرە تۇرغۇدەك. سەرەڭگە قېپى تېخى ئېڭىشىپ قويۇپتۇ، بەلكىم بۇ سالاملاشقىنى بولسا كېرەك.

ــ ھەي، نىمىشقا يىغلايسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ سەرەڭگە قېپى.

ــ يالغۇز يېتىپ، كۆڭلۈم يېرىم بولغاچقا، ــ دەپتۇ پېتىر ئىسەدەپ يىغلاپ تۇرۇپ.

ــ نەدىكى گەپ، نەدىكى گەپ، يالغۇز ئەمەس سەن، ــ دەپتۇ سەرەڭگە قېپى ۋە كارۋاتقا سەكرەپ چۈشۈپتۇ.

ــ ئويدىكى نۇرغۇن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى سېنىڭ ئاداشلىرىڭ. راستلا كوزۇڭنى ئېچىپ قاراپ باقمىنا، قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپ باقمىنا.

سەرەڭگە قېپى تەسەللى بەرگەندىن كېيىن، كىچىك پېتىر يەنە خوشال بوپتۇ ۋە بۇ سەمىمى سەرەڭگە قېپىنى سىلىماقچى بولۇپ، قولىنى ئاستا ئۇزىتىپتۇ.

ــ سەن زادى كىم بولسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ پېتىر.

ــ مەن دەرەخ بولىمەن.

پېتىر ھەيران قېلىپ، سەرەڭگە قېپىغا قاراپ قاپتۇ. ئۇ كىچىگدىن تارتىپلا چوڭ شەھەردە ئوسكەچكە، دەرەخ دېگەن نەرسىلەرنى كورۈپ باقماپتىكەن. شۇنداقتىمۇ بۇ كىچىك سەرەڭگە قېپىنىڭ ئوزىنى دەرەخ دېگىنىگە ئۇ زادىلا ئىشەنمەپتۇ. بۇ قاپ جويلۇاتقان بولسا كېرەك دەپ كۇلۇپ كېتىپتۇ. سەرەڭگە قېپى ئۇنىڭ كوڭلىدىكىنى بىلىۋالغانىدەك ئورنىدىن شاققىدا تۇرۇپ، خاپا بولغاندەك ئاھاڭ بىلەن:

ــ مېنىڭ بۇرۇن يوغان دەرەخ ئىكەنلىگىمگە ئىشەنمەيۋاتسەنغۇ دەيمەن. خوش، ئۇنداق بولسا، ھەقىقى ئىشلارنى ساڭا سوزلەپ بېرەي. باشقىلارنىڭ گېپىدىن گۇمانلىنىش ھەقىقەتەن ياخشى ئىش ئەمەس. لېكىن، ئىنسان دەپ ئاتالغان نەرسىلەر ھەممە ۋاقىت ئالدامچىلىق قىلىپ يۇرگەچكە، بىراۋ راست گەپ قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭغا ئىشەنمەيدۇ، ــ دەپتۇ.

كىچىك پېتىر ئوزىنىڭ توغرا قىلمىغانلىغىنى بىلىپ، ئىچىدە خاتالىغىنى تونۇپېتۇ، سەرەڭگە قېپىنىڭمۇ ئاچچىغى بېسىلىپ، مۇلايىملىق بىلەن بېشىنى لىڭشتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاخىر پاراڭ باشلىنىپتۇ.

ــ سەن كەڭ ئورمانلىقنى كورگەنمۇ؟

كىچىك پېتىر ببشىنى چايقاپتۇ.

ــ ھە، كورمەپتىكەنسەن ــ دە. راست، سەن قورقۇنچلۇق كومۇر ئىسلىرى بىلەن قاپلانغان مۇشۇ شەھەردە تۇرۇپ كەلگەنسەن، شۇنداقمۇ.

كىچىك پېتىر بېشىنى لىڭشتىپتۇ.

ــ خوش، ئۇنداق بولسا، سەن خۇددى مۇشۇ كوچىدىكى ئويلەر بىلەن ئويلەرنىڭ بىر بىرىگە تۇتىشىپ كەتكىنىگە ئوخشاش، دەرەخ بىلەن دەرەخ بىر بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن كەڭ ئورمانلىقىنى كوز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ باققىن. دەرەخلەر، ئەمىلىيەتتە، بىرتۇپ-بىرتۇپتىن بولۇپ، دەرەخلەردە ئۇچار قاناتلار ماكانلاشقان. ئەمما بۇ ئۇچار قاناتلار سىلەر كەمبەغەللەردەك تار ئويلەردە قىستىلىپ ياتمايدۇ، ئۇلار كەڭ جايىنى ئوي-ماكان قىلىدۇ، ھەرقانداق يەرگە ئىختىيارىي كوچۇپ بېرىۋېرىدۇ. ئۇلاردا ئوي ئىجارىسى تولەش دەيدىغان گەپمۇ يوق. نېمە ئۈچۈن؟ چۈنكى ئۇچار قاناتلار ياشاش ئۈچۈن ئوي-ماكانلىق بولۇشنىڭ بولۇشقا تېگىشلىك ھوقۇق ئىكەنلىگىنى بىلىدۇ. بۇنىڭ دىن باشقا، قۇشلار دۇنياسىدا سىلەرنىڭ ئىنسانلار دۇنياسىغا ئوخشمايدىغان يەنە بىر ئىشىمۇ بار، ئۇ بولسىمۇ: كوپ ئېغىز ئويلۇق چوڭ ئىمارەتتە پەقەت بىرلا قۇش تۇرىدۇ. بەش-ئالتە قۇش مەينەت، كىچىك بىر ئېغىز ئويگە تىقىلىشىۋالىدىغان ئىش ھەرگىز يوق. سىلەر ئىنسانلاردا ئوي-جاينىڭ تەقسىم قىلىنىشى ھەقىقەتەن مۇڭاپىق ئەمەس ئىكەن. ــ سەرەڭگە قېپى كىچىك پېتىرنىڭ ئوز يېنىدا ئىكەنلىگىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قالغاندەك سوزلەپلا كېتىپتۇ، ــ مەن بەزى كىشىلەرنىڭ شەھەرگە كاتتا ئىمارەتلەرنى سېلىپ، يېزىلاردا يەنە داچا سېلىۋالغانلىغىنى، بەزى كىشىلەرنىڭ بولسا ئولتۇرىدىغان ئويىنىڭمۇ يوقلۇغىنى،

ئۇلارنىڭ كوۋرۈك ئاستىدا ياكى باغلاردىكى ئۆزۈن ئورۇندۇق-لاردا كېچىنى ئوتكۈزۈشكە مەجبۇر بولىدىغانلىغىنىمۇ بىلمەن. بۇنداق ئىشلار ئورمانلىقتا ھەرگىز يوق. ناۋادا بىرسىنىڭ ئىككى يەردە ئويى بولۇپ قالسا، ئويى يوقلار چىقىپ ئۇنىڭ نەرسە-كېرەكلىرىنى ئېتىپ تاشلۇۋېتىپ، ئۇنىڭغا كىرنۇالىدۇ. ئەمما، ئىنسانلار دۇنياسىدا بولسا ئۇنداق ئەمەس، كىشىلەر بىكاردىن-بىكارغا ئاھ ئۇرىدىكەن، ھەسرەت چېكىدىكەن، ھېچقانداق ئامال قىلالمايدىكەن. مەن ئىنسانلاردەك دوت ھايۋاننى كورۇپ باققان ئەمەس.

سەرەڭگە قېپىنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان گەپلىرىنى ئاڭلىغان بالا بىر ئاز زېرىكىپ، ئاستاغىنا سوراپتۇ:

ــ ئەمىسە، ئورمان ھەققىدىكى ئىشلاردىن سوزلەپ بەرسەڭ قانداق؟

ــ ھە، ھە، بولىدۇ. بىراق سەن ئورمان دېگەنىنى كورۇپ باقمىغان ئىكەنسەن، گەپنى نەدىن باشلاشنى بىلمەيۋاتىمەن. قىسقىسى، ئىمكان قەدەر ئاسان چۈشەنگۈدەك قىلىپ سوزلەپ بېرەي. مەن كەڭ ئورمانلىقتىكى ئەڭ ئىگىز دەرەخ ئىدىم. بۇ ئورمان بىر بايىغا تەئەللۇق بولۇپ، ئۇنىڭ ئورمانىدىن باشقا تېرىلغۇ يەرلىرى، ئات-ئۇلاقلىرىمۇ بار ئىدى. مەن بۇ بايىنى كورمىگەن چېغىمدا، ئۇ جەزمەن چوچەكلەردە دېيىلدىغان دانىشمەنلەردەك ئادەم ئوخشايدۇ دەپ يۇرۇپتىمەن. نېمە ئۈچۈن دېمەمسەن، چۈنكى نۇرغۇن-نۇرغۇن كىشى ئۇنىڭ

يېرىنى ھەيدەيدىكەن، مېلىنى باقىدىكەن، ئەتىدىن كەچكىچە تىرىشىپ-تىرمىشىپ ئىشلەيدىكەن، ھىلىقى باي بولسا لاغايلاپ يۈرىدىكەن، ھەشەمەتلىك تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. ئەمما بىر كۈنى ئۇ بىزنىڭ ئورمانلىققا پاپپاسلاپ كەپتۇ، زەڭ سېلىپ قارىسام، ۋاي، بۇ قانداق گەپ، ئۇمۇ ئادەتتىكى بىر ئادەم ئىكەنغۇ. پەقەت ئادەتتىن تاشقىرى سېمىز، يۈزى قىپ-قىزىل بىر ئادەم ئىكەنغۇ.

—بەزى مومايلارمۇ پات-پات ئورمانلىققا كېلىپ قۇرۇق شاخ ۋە غازاڭلارنى تېرەتتى، بىراق ئۇلار ھامان قورقۇمسىراۋاتقاندەك، بىر نەرسىدىن غەم قىلىۋاتقاندەك كورۇنەتتى. باي غوجام كەمبەغەللەرنىڭ ئورمانلىقىتا ئوتۇن تېرىشىنى چەكلىگەن ئىكەن. مېنىڭچە بۇنىڭدىنمۇ ئوتۇپ كەتكەن يولسىزلىق بولماس. بۇنداق قۇرۇق شاخنىڭ بايىغا لازىمى يوق تۇرسا، باشقىلارنى تەزگىلى قويمىسا، بىكاردىن-بىكارغا چىرىپ-سېسىپ كەتمەمدۇ؟

—بىر كۈنى، سەھرالىق بىرسى توشقان ئېتىپتىكەن، ئۇنى ئورمان باقىقۇچى تۇتۇۋاپتۇ. سەھرالىق كوپ تۇۋە قىلىپ، بۇ دورەم كەچۈرۈشنى، ئايلىق كېسەل بولغاچقا، قۇۋۇەت قىلىدىغان بىرنەرسە لازىم بولۇپ قالغانلىغىنى، ئەمما كەمبەغەل بولغاچقا سېتىۋالغۇدەك پۇلى يوقلۇغىنى، شۇڭا توشقان ئاتقانلىغىنى ئېيتىپتۇ. ئەمما باي ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاقمۇ سېلىپ قويماي، ئۇنى زىندانغا تاشلاپتۇ. بۇ ئىشقىمۇ ناھايىتى ھەيران بولدۇم.

ئورمانلىقتا توشقان دىگەن سان-ساناقسىز تۇرسا، باي ھەرقانچە يىسمۇ، يالغۇز ئوزى شۇنچە كوپ توشقاننى يەپ بولالمايدۇغۇ؟

—كۆز كۆنلىرىدە ئورمانلىقتا ئوتۇنچىلار كەلدى. ئۇلار قاتتىق ئىشلەيدىكەن، لېكىن كەسكەن ئوتۇنلىرىنىڭ بىرەر تېلىمۇ ئوزلىرىگە تەگمەيدىكەن، ھەممىسىنى بايغا ئوتكوزىدىكەن. ھەممە نەرسە باينىڭ ئىكەن. ئورمان، دەرەخ، تېرىلغۇ يەر، ئوي ھايۋانلىرى، ھەتتا ئادەملەرمۇ ئۇنىڭغا ئىشلىمىسە بولمايدىكەن. ئورماندىكى دەرەخلەر بۇ بىچارە كىشىلەرگە ھىسداشلىق بىلدۇرەتتى، بايغا لەنەت ئوقۇيتتى. مېنىڭ يېنىمدا بىر تۇپ ياش ئاق قارىغاي بار ئىدى، ئۇ بەك غەزەپلىنىپ، مەن بۇ ھارامتاماق بايغا ئوزىنىڭمۇ ئاجىز، ئەرزىمەس بىرنىمە ئىكەنلىگىنى تونۇتۇپ قويىمەن دەپ ئىچىدە قەسەم قىلغان ئىكەن. توشقان ئاتقان سەھەرلىقنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىغىنى، بىر كۈنى ئىككى مومای ئوتۇن تەرگىلى كەلگەندە تۇتۇلۇپ قېلىپ، باينىڭ ئۇلارنى ئۇرۇپ، ئىتتىرىپ، قاتتىق چاپا سالغانلىغىنى ئاق قارىغاي ئوز كوزى بىلەن كورۇپ تۇرغان ئىدى. بىر كۈنى كەچتە، قاتتىق بوران-چاپقۇن بولۇۋىدى، ياش ئاق قارىغاي يىلتىزىدىن دىگۈدەك قومۇرۇلۇپ چىقتى. ئەمما يىلتىزىنى مۇخلار يېپىپ تۇرغاچقا، سىرتىدىن قارىغاندا ھىچنىمە بولمىغاندەك كورۈنەتتى. ئۇ ئوزىنىڭ ئۇزاق ئومۇر كورەلمەيدىغانلىغىنى بىلىپ، ئولۇپ كېتىشتىن بۇرۇن تاش يۈرەك بايىنىڭ ئەدىۋىنى تازا بېرىش قارارىغا كەپتۇ. "بىزنىڭ دەل-دەرەخلەر دۇنياسىدا،

بىر تۈپ دەرەخ باشقا دەرەخلەرنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان ئىش يوق" دىدى ئۇ، "بىزنىڭ بىر بىرىگە ھەمرا دەل-دەرەخ-لىرىمىز ئىچىدە، خۇددى ئىنسانلار جەمىيىتىدىكىگە ئوخشاش، چوڭ دەرەخ بولىدۇ، كىچىك دەرەخمۇ بولىدۇ، كۆچلۈك دەرەخ بولىدۇ، ئاجىز دەرەخمۇ بولىدۇ، لېكىن بىزنىڭ ئارىمىزدا مۇنبەت يەر، ساپ ھاۋا، ئىللىق ئاپتاپ، يامغۇر، شەبنەم-بۇلارنىڭ ھەممىسى ھەممىگە ئورتاق. زادى نېمە ئۈچۈن شەيئىلەرنىڭ داناسى دەپ ئاتالغان ئىنسانلار ئارىسىدا بۇنداق ئوپ-ئوچۇق تۇرغان ئىشلار ئاقمايدۇ؟" ئۇ چاغدا، ئۇ ھەممە گۈنا مۇشۇ بايدا دەپ ھىسابلىغان. مەنمۇ، تەبىىكى، شۇنداق دەپ ئويلىغان ئىدىم. كېيىن، مېنى زاۋۇتقا توشۇپ كەلگەندە، بۇ يەردىكى ئىشچىلارنىڭ پارىڭىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئاندىن ھەممە گۈنا ئاز ساندىكىلەرنى بەختلىك قىلىپ، كوپ ساندىكىلەرنى بەختسىز قىلىپ قويغان تۈزۈمدە ئىكەنلىگىنى بىلدىم. گەرچە بۇ ئىشلارنى سوزلەپ ئوتكەن بولسامۇ، بىراق سېنىڭ چۈشىنىپ كېتەلمىشىڭ ناتايىن.

-ئەمدى ئەسلى گېپىمىزگە كېلەيلى، ئاق قارىغاي ئوزى ئولۇشتىن بۇرۇن بىچارە كىشىلەر ئۈچۈن بىرئاز ئىش قىلىپ بەرمەكچى بولغان ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، بىر كۈنى باي ئورمانلىققا كېلىپ، ھىلىقى ئاق قارىغايىنىڭ ئالدىغا كەلگەن چاغدا، ئاق قارىغاي ئوزىنىڭ پۈتۈن كۈچى بىلەن، ئولۇم ئالدىدا جان تالىشىپ ئىڭرىدى ۋە تولغىنىپ يىقىلىۋىدى، گۈپلا

قىلىپ باينىڭ ئۇستىگە چۈشتى. باي سەت چىقىراپ، يەرگە دۈم چۈشتى. ئورمان باقىقۇچى ئۇچقانسەك كېلىپ، ئۇنى يولەپ تۇرغۇزدى. ئەمما، بۇ چاغدا، ئاق قارىغاي ئۇنىڭ ئۈچ قولىنى سۇندۇرۇۋەتكەن ئىدى. "بۇ، ساڭا بېرىلگەن جازا!" دەپ تەڭلا ۋاقىراشتى ئاق قارىغاي يوپۇرماقلىرى، "يىغلاپ تۇرۇپ كەچۈرۈم سورىغان ئىككى مومايىنى مۇشۇ قولۇڭ بىلەن ئۇرغان ئىدىڭ، بىرلا توشقان ئاتىقان بىچارە ئادەمنى زىندانغا تاشلاشقا مۇشۇ قولۇڭ بىلەن خەت يېزىپ بەرگەن ئىدىڭ."

ــ شۇنداق قىلىپ، ئاق قارىغاي ئولۇپ كېتىپتۇ ــ دە.

ــ پاھ، نىمىدىگەن ئوبدان، باتۇر دەرەخ ــ ھە! تا ھازىرغىچە ئاشۇ ياش ئاق قارىغاي ئېسىمدە تۇرىدۇ.

سەرەڭگە قېيىق سوزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەنىدە، گېپىنى ۋاقتىنچە توختىتىپتۇ ۋە ناھايىتى غەزەپ بىلەن:

ــ شۇنداق، گەپ تۈزۈمدە! ــ دەپ توۋلىۋېتىپتۇ، ــ خوش، ئەمدى ساڭا تۈزۈمسىنىڭ نىمىلىگىنى چۈشەندۈرۈپ قويايى. ــ لېكىن، ئۇ سەپسېلىپ قارىسا، بالا ئاللىقاچان ئۇخلاپ قالغان ئىكەن. ئۇ خاپا بولۇپ، كارۋاتتىن پەسكە سەكرەپ چۈشۈپ كېتىپتۇ.

"ئىنسانلار نىمىدىگەن دوت ــ ھە!" ئۇ مۇشۇنداق غۇدىرىغان پېتى بۇلۇڭنىڭ ئەڭ قاراڭغۇ يېرىگە سىرىلىپ بېرىپتۇ. بەلكىم كوگۇلنى شاتلاندۇرىدىغان ئورمان دۇنياسىدىكى ئىشلارنى يالغۇز ئۆزى ئەسلەش ئۈچۈن كەتكەن بولسا كېرەك.

كىچىك چاشقان بىلەن

(سوۋېت ئىتتىپاقى) ۋ. بانكى*

كىچىك چاشقاننىڭ دەريا كېزىشى

كۆنلەرنىڭ بىرىدە، بىر ئوغۇل بالا قېلىن قارىغاي قوۋزاق-لىرىنى بەكە بىلەن يۇنۇپ كىچىك كېمە ياساپتۇ، سىگىلىسى لاتا-پۇرۇچلاردىن يەلكەن ياساپ، كېمىگە ئورنىتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ بالىلار كېمىنى دەريانىڭ قويۇپ بېرىپتۇ.

---

* ۋىتالى ۋالېنتىنوۋىچ بانكى 1894 - يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، 1959 - يىلى ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ دادىسى روسىيىنىڭ مەشھۇر تەبىئى پەن ئالىمى. ئۇ كىچىگىدىن تارتىپ دادىسىنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ ھايۋاناتلار مۇزېيىغا بېرىپ ئويناياتتى. ئۇنىڭ تەبىئەت دۇنياسى توغرىسىدىكى مول بىلىمىمۇ دادىسىنىڭ ئىلھام بېرىشى ۋە يېتەكچىلىك قىلىشى ئارقىسىدا توپلانغان. بانكىنىڭ بالىلارغا ئاتاپ يازغان بىرنەچە كىتابى 1923 - يىلى نەشر قىلىنغان «ئورمانلىقتىكى كەپە» دېگەن كىتاپ ئىدى.

بۇ كېمىگە بىرتال ئۇزۇن موما ياغىچى لازىم ئىكەن.

ــ تاناپتەك تۈز بىر شاخ تاپقان بولساق ياخشى بولاتتى، ــ دەپتۇ ئاكسى ۋە بەكسىنى ئېلىپ، چاتقاللىققا قاراپ مېڭىپتۇ.

ئاكسى تۈيۈقسىزلا چاتقاللىقتا:

ــ چاشقان! چاشقان! ــ دەپ ۋاقىراپ كېتىپتۇ.

سىڭلىسى ئاكسىنىڭ قېشىغا يۈگۈرەپ بېرىپتۇ.

ــ شاخنى كېسىۋاتسام، ــ دەپتۇ ئاكسى سىڭلىسىغا، ــ ئۇلار چىرىلدىشىپ كەتتى! توپ ــ توغرا بىر توپ ئىكەن! ئۇلاردىن بىرى مەيەردە، دەرەخنىڭ يىلتىزى ئاستىدا تۇرىدۇ. تۇرۇپ تۇرغىنى، مەن ھازىرلا ئۇنى.....

ئاكسى بەكسى بىلەن دەرەخنىڭ يىلتىزىنى كېسىپ، بىر كىچىك چاشقانىنى تارتىپ چىقىرىپتۇ.

ئەجەپمۇ كىچىك ئىكەنا! ــ دەپتۇ سىڭلىسى ھەيرانلىقتا، ــ يەنە كېلىپ سېرىق ئىكەن! راست مۇشۇنداق چاشقان بولامدۇ؟

ــ بۇ دالا چاشقىنى، ــ دەپتۇ ئاكسى چۈشەندۈرۈپ، ــ دالا چاشقىنىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئېتى بولىدۇ، بىراق مەن بۇ چاشقانىنىڭ نىمە دەپ ئاتىلىدىغانلىغىنى بىلمەيدىكەنمەن.

ھىلىقى كىچىك چاشقان قىزغۇچ ئاغزىنى ئېچىپ "بىك"، "بىك" دەپ چىرىلداشقا باشلاپتۇ.

ــ بىك! ئۇ مېنىڭ ئېتىم بىك دەۋاتىدۇ! ــ دەپتۇ سىڭلىسى كۈلۈپ كېتىپ، ــ قاراڭ، ئۇ تىترەۋاتىدۇ! ۋۇي، قۇلىغىدا قان تۇرىدىغۇ. چوقۇم ئۇنى تۇتىدىغان چاغدا بەكىڭىز تېگىپ كەتكەن

ئوخشايدۇ. ئاغرىۋاتقاندۇ-ھە!

ــ ئىش قىلىپ، مەن ئۇنى ئولتۇرمەنغۇ! ــ دەپتۇ ئاكىسى ئاچچىقلىنىپ، ــ مەن ھەممە چاشقانىنى قىرىپ تۇگىتىمەن: ئۇلار نىمە ئۈچۈن ئاشلىغىمىزنى ئوغرىلايدىكەن؟

ــ قويۇۋېتەيلى! ــ دەپتۇ سىڭلىسى يالۋۇرۇپ، ــ ئۇ تېخى كىچىك تۇرسا!

ئەمما ئاكىسى قويۇپ بېرىشكە زادىلا ئۇنىماپتۇ.

مەن ئۇنى دەريانىڭ تاشلىۋېتىمەن! ــ دەپتۇ ئاكىسى ۋە دەريا بويىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

قىزچاق بۇ كىچىك چاشقاننى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن دەرھال بىر چارە تېپىپتۇ.

ــ تۇرۇپ تۇرۇڭ! ــ دەپ ئاكىسىنى توختىتىپتۇ قىز ــ ئۇنى بىزنىڭ ئەڭ چوڭ كېمىمىزگە سېلىپ قويۇۋەتسەك قانداق؟

بەرىبىر بۇ چاشقان سۇدا ئولىدۇ دەپ ئويلىغان ئاكىسى سىڭلىسىنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپتۇ. كېمىگە بىر يولۇچىنى سېلىپ قويۇۋېتىشنىڭ ئۈزىمۇ قىزىق ئىش دەپ ئويلاپتۇ ئاكىسى.

ئۇلار يەلكەننى بېكىتىپ، چاشقانىنى ياغاچ كېمىگە سېلىپ، كېمىنى دەريانىڭ قويۇۋېتىپتۇ. كېمە شامالدا دەريا قىرغىغىدىن يىراقلىشىپتۇ.

كىچىك چاشقان قۇرۇق قوۋزاقنى مەھكەم تۇتۇپ، مىدىر-مىدىر قىلماي تۇرۇپتۇ. بالىلار قىرغاقتا ئۇنىڭغا قاراپ قول

پۇلاڭلىتىپتۇ.

بۇ چاغدا، باللارنى ئويىدىكىلەر چاقىرىپتۇ. ئۇلار بۇ يەل-كەنلىك كېمىنىڭ لەيلىگەن پېتى دەريا ئەگمىگە بارغاندا كوزدىن غايىپ بولغانلىغىنى كورۈپ تۇرۇپتۇ.

ــ بىچارە كىچىك بىك! ــ دەپتۇ ئويىگە قايتىپ بارغانىدىن كېيىن قىزچاق، ــ شامال كېمىنى چوقۇم ئاغدۇرۇۋېتىدۇ، بىكمۇ ئاخىر سۇدا غەرق بولىدۇ، چوقۇم شۇنداق بولىدۇ.

ئاكىسى لام-جەم دىمەپتۇ. ئۇ قانداق قىلىپ قازناقتىكى ھەممە چاشقانلارنى بىرىنمۇ قالدۇرماي يوقتىشنىڭ چارىلىرىنى ئويلاۋاتقان ئىكەن.

كېمە ئورۇلدى

قارىغاي قوۋزىغىدىن ياسالغان كىچىك كېمە چاشقاننى ئېلىپ لەيلەپ مېڭىۋېرىپتۇ. شامال كېمىنى ئىتتىرىپ دەريا قىرىدىن بارغانسېرى يىراقلاشتۇرۇۋېتىپتۇ. دەريا سۇيى ئىگىز-ئىگىز دولقۇنلار ياسىماقتا ئىكەن.

كەڭ دەريا كىچىك بىكنىڭ كوزىگە بىپايان دېڭىزدەك كورۈنۈپتۇ.

بىكنىڭ تۇغۇلغىنىغا ئاران ئىككى ھەپتە بولغاچقا، ئوزى ئوزۇق تېپىپ يېيىشنىمۇ، دۇشمەنلىدىن ئوزىنى قاچۇرۇشنىمۇ

تېخى ئۇقمايدىكەن. ئاشۇ كۈنى، ئانا چاشقان باللىرىنى كامىرد-
دىن ئەپچىقىپ ئويناتقان ئىكەن. ھىلىقى ئوغۇل بالا چاشقانلارنى
قورقۇتقان چاغدا، ئانا چاشقان باللىرىنى ئېمىتىۋاتقان ئىكەن.

بىك تېخى ئەمچەكتىكى چاشقان ئىكەن. باللار بۇ چاشقان
بالىسىغا ناھايىتى قاتتىق چاقچاق قىلغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ
بۇ كىچىك، ئۇزۇنى قوغداشنى بىلمەيدىغان چاشقانىنى شۇنداق
خەتەرلىك سەپەرگە يولغا سالغىچە، ئۇنى بىراقلا ئولتۇرۇۋەتە-
كىنى ياخشى ئىدى.

پۈتكۈل دۇنيا ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرماقتا ئىكەن. شامال گويا
كىچىك كېمىنى چوقۇم ئاغدۇرۇۋېتىدىغاندەك شىددەت بىلەن
چىقىپتۇ؛ دولقۇن كىچىك كېمىنى خۇددى قاپ-قاراڭغۇ دەريا
تېگىگە چوكتۇرۇۋېتىدىغاندەك ئۇرۇلماقتا ئىكەن. ھايۋانلار،
قۇشلار، بېلىقلار، قۇرۇت-قوڭغۇزلار — ھەممىسى ئۇنىڭغا تاقا-
بىل تۇرماقتا ئىكەن. ھەرخىل نەرسە بۇ نادان، ئۇزۇنىنى قوغ-
داشنى بىلمەيدىغان چاشقان بالىسى ئۈچۈن پايدىسىز ئىكەن.

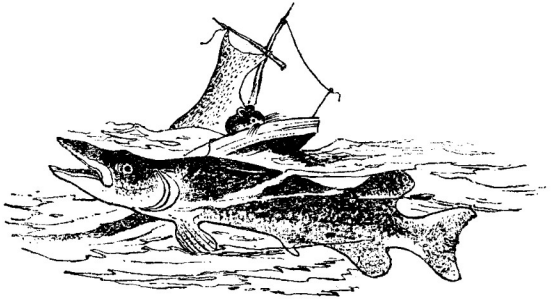
بىرنەچچە ئاق بېلىقچى قۇش بىكىنى ھەممىدىن بۇرۇن
كورۇپتۇ. ئۇلار شۇڭغۇپ چۈشۈپ، كىچىك كېمىنىڭ توپىسىدە
چوگىلەپتۇ. بۇ چاشقان بالىسىنى بىراقلا ئۈجۈقتۇرۇۋېتەلمىگەن-
لىگى ئۈچۈن، بېلىقچى قۇشلار غەزەپ بىلەن ۋېچىرلىشىپ
كېتىپتۇ. ئۇلار شۇڭغۇپ چۈشكەندە قاتتىق قووزاققا تۇمشۇغى
تېگىپ كېتىپ زەخمىلىنىپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلغان ئىكەن.
بىرنەچچىسى سۇ ئۈستىگە قونۇپ، ئۇزۇپ بېرىپ كىچىك

كېمنى قوغلاپتۇ.

بىر موكا بېلىق سۇ ئاستىدىن لەيلەپ چىقىپ كىچىك كېمىنىڭ ئارقىسىدىن ئۈزۈپتۇ. ئۇ ئاق بېلىقچى قۇشنىڭ چاشقان بالىسىنى سۇغا ئىتتىرىپ چۈشۈرۈشىنى كۆتۈپ تۇرماقتا ئىكەن. چاشقان سۇغا چۈشسە، موكا بېلىق ھىچقانداق كۈچ سەرپ قىلماستىنلا چاشقانىنى يەۋالىدىكەن.

بىر ئاق بېلىقچى قۇشنىڭ مۇغەمبەرلەرچە ئاۋازىنى ئاڭلاپ كوزلىرىنى يۇمۇۋېلىپ، ئولۇمنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

دەل مۇشۇ چاغدا، ئارقا تەرەپتىن بېلىق تۇتار ئاق قۇيرۇقلۇق يوغان مەككار قۇش ئۈچۈپ كېلىپ قاپىتۇ. ئاق بېلىقچى قۇشلار دەرھال تەرەپ-تەرەپلەرگە ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

ئاق بېلىقچى قۇشلارمۇ، موكا بېلىقمۇ
كىچىك چاشقان بىكىنى يەمەكچى بولۇشۇپتۇ.

بېلىق تۇتار ئاق قۇيرۇقلۇق قۇش كېچىك كېمىدىكى چاشقان بالىسىنى ۋە كېمىنىڭ يېنىدا ئۇزۇپ كېتىۋاتقان موكا بېلىقنى كورۇپتۇ ـ دە، قانىتىنى يېغىپ، توۋەنگە قاراپ شۇڭغۇپتۇ.

ئۇ شۇڭغۇپ دەل كېچىك كېمىنىڭ يېنىغا چۈشكەن ئىكەن، ئۇنىڭ بىر قانىتى يەلكەنگە تېگىپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن كېچىك كېمە كومتۇرۇلۇپتۇ.

بېلىق تۇتار ئاق قۇيرۇقلۇق قۇش موكا بېلىقنى تۇتۇۋېلىپ، ئاران سۇدىن ئېلىپ چىقىپ قارىسا، كېمە ئورۇلۇپ كەتكەن، كېمە ئۇستىدە ھېچنەرسە كورۇنمىگۈدەك. ئاق بېلىقچى قۇشلار بۇ ئەھۋالنى يىراقتىن كورۇپ: چاشقان بالىسى چوقۇم چوكۇپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلاپ ئۇچۇپ كېتىشىپتۇ.

بىر سۇ ئۇزۇشنى بىلمەيدىكەن. ئۇ سۇغا چۈشكەندىن كېيىن، چوكۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن، پۇتلىرىنى پالاقشىتىۋېرىپتۇ. ئۇ سۇ بېتىگە چىقىۋېلىپ، كېمىنى چىڭ چىشلىۋاپتۇ.

بىر ئورۇلگەن كېچىك كېمە بىلەن بىللە سۇدا لەيلەپ يۈرۈپتۇ.

ئارىدىن ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئوتمەي، دولقۇن كېچىك كېمىنى يات بىر قىرغاققا ئاپىرىپ قويۇپتۇ.

بىر سايغا چىقىۋېلىپ، ناھايىتى تېزلىكتە چاتقاللىققا كىرىپ كېتىپتۇ.

كېمە ھەقسىزەتەن ئورۇلگەن بولسىمۇ، تەلەيلىك كېچىك پولۇچى ئەنە شۇنداق ساق قالغان ئىكەن.

قورقۇنچلۇق كېچە

سۇغا چۈشۈپ كەتكەن بىكىنىڭ ئۇستۈبشى چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن ئىكەن. ئۇ تۈكلىرىنى يالاۋېرىپتىكەن، بىر دەم-دىلا تۈكلىرى قۇرۇپ، ئوزى بىرئاز ئىسسىپ قالغاندەك بوپتۇ.

ئۇنىڭ قوسىغى ئېچىپتۇ. ئەمما دەريا بويىدىن ئاق بېلىقچى قۇشلارنىڭ ۋىچىرلىغان ئاۋازى كەلگەچكە، چاتقاللىقتىن چىقىش-تىن قورقىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ ئۇ كۈن بويى ئاچ قوساق يۇرۇپتۇ.

ئاخىر قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ. قۇشلار ئۇخلاپ قاپتۇ. پەقەت يېقىن ئارىدىكى دەريا قىرغىغا شارىلداپ ئۇرۇلۇپ تۇرغان دولقۇن ئاۋازىلا ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن.

بىك قاتتىق ئېھتىيات بىلەن چاتقالنىڭ تېگىدىن چىقىپتۇ.

بىك قاراپ باق، ھېچقانداق ئادەم كورۇنمەپتۇ. ئۇ خۇددى كىچىك قارا پوكزەكتەك شارتىدىلا دومىلاپ ئوت-چوپ ئارىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئوزۇقلۇق ئىزلەپتۇ، كوزىگە كورۇنگەنلىكى يوپۇرماق ۋە ئوت-چوپ غولىرىنى شوراپ بېقىپتۇ. ئەمما ھېچ قايسىسىدا سۈت يوق ئىكەن. ئۇ غەزەپ بىلەن بۇ نەرسىلەرنى چىشلەپ ئۇزۇۋېتىپتۇ ياكى چاينىاپ پۈر-كۈۋېتىپتۇ. تۈيۇقسىز بىر غولدىن بىر خىل تاتلىق، ئانىسىنىڭ

سۈتىنىڭ تەمىگە ئوخشاش شىرىن سۈيۇقلۇق ئۇنىڭ ئاغزىغا ئېقىپ چۈشۈپتۇ.

بىر ئۇنى شوراپ بولۇپ، يەنە مۇشۇنىڭغا ئوخشاشلىرىدىن بارمىكىن دەپ ئىزلەپتۇ. ئۇنىڭ قوسىغى بىر ئېچىپ كەتكەنلىكتىن، ئوز ئەتراپىدا نىمە بار-نىمە يوقلۇغىنىمۇ سەپسالمىغان ئىكەن.

ئىگىز-ئىگىز ئوسۇپ كەتكەن ئوت-چوپلەرنىڭ ئۈستىدە-ئاسماندا دۇپ-دۇگىلەك تولۇن ئاي كوتىرىلگەن ئىكەن. قارا سايلار ئۇن-تىنسىز هالدا ئاسماندا غىپىدە ئۇ ياقتىن بۇ ياققا ئوتۇشمەكتە ئىكەن: چەبدەس كەلگەن شەپىرەنىڭ كېچىدە ئۇچۇپ يۇرگەن كېپىنەكلەرنى قوغلىماقتا ئىكەن.

ئوت-چوپ ئارىسىدا، هەممىلا يەردىن چىر-چىر، چۇر-چۇر قىلغان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن. بەزىلىرى ئاستا مىدىرلاۋاتقان، بەزىلىرى چاتقاللىقتا ئۇ يان-بۇ يان مېڭىۋاتقان، بەزىلىرى پىلەكسىلىك ئوت ئارىسىدا سەكرەپ يۇرگەن ئىكەن.

بىر چوپ غوللىرىنى يەپتۇ، غولنى غاجىلاپ يەرگە چۈشۈرۈپتۇ. غول يەقلىپ چۈشكەندە، ئۇنىڭدىكى سوغاق شەبنەملەر چاشقانلىنىڭ بەدىنىگە چاچراپ چۈشۈپتۇ.

يەقلىپ چۈشكەن غولىنىڭ ئۇچىدا باشاق بار ئىكەن، ئۇ ناھايىتى تاتلىق نەرسە بولۇپ، بىر ئەمدى ئۇنى تاپقان ئىكەن. بىر ئولتۇرۇپ، ئالدىنقى ئىككى پۇتى بىلەن غولنى تۇتۇپ

تۇرۇپ، باشاقنى بىر دەمدىلا يەۋېتىپتۇ.

"پوك!" قىلىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ كىچىك چاشقانىغا ئانچە يىراق بولمىغان يەردە بىر نەرسە يەرگە چۈشكەندەك بوپتۇ.

بىك غول غاجاشنى توختىتىپ، قۇلىغىنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلاپتۇ.

ئوت-چوپ ئارىسىدىن "پوك!"، "پوك!" قىلغان ئاۋاز كەپتۇ.

"پوك!"، "پوك!" قىلغان ئاۋاز ئالدى تەرەپتىكى چوپ دوۋىسى ئارقىسىدىن يەنە چىقىپتۇ.

بىر تىردىك نەرسە ئوت-چوپ ئارىسىدىن ئۇتتۇرلا كىچىك چاشقانغا قاراپ سەكرەپ كەلمەكتە ئىكەن.

بىك چاتقاللىققا يۈگرەپ كىرىۋالماقچى بولۇپ، دەرھال ئارقىسىغا بۇرۇلۇشقا تەرەددۇتلىنىپتۇ.

"پوك!" قىلىپ ئارقىسىدىن يەنە بىر نەرسە تاقلاپ چىقىپتۇ.

"پوك!"، "پوك!" قىلغان ئاۋاز تەرەپ-تەرەپتىن كەلگىلى تۇرۇپتۇ.

"پوك!" قىلغان ئاۋازلار ناھايىتى يېقىنلىشىپ كەپتۇ.

بىر خىل جانۋار ئۇزۇن ياپىلاق پۇتىنى كېرىپ ئوت-چوپ ئۈستىدە تېز-تېز تاقلىماقتا ئىكەن. "پاق!" قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، كوزلىرى تومپىيىپ چىققان بىر پاقا دەل بىكنىڭ تۇمشۇغى ئالدىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ.

پاقا ئالاق-چالاق بولۇپ، كىچىك چاشقانغا تىكىلىپ قاراپتۇ. چاشقان پاقىنىڭ پاقىراپ تۇرغان تېرىسىگە ئەجەپلەنگەن ھەم

قورقـقان هالـدا قاراپ تۇرۇپتۇ.....ئۇلار دەرقەمتە ئولتۇرۇپ، بىر بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپتۇ، كېيىن قانداق قىلىش كېرەكلىگىنى ھەققانىيسىسى بىلەلمەپتۇ.

ئەتراپتىن يەنىلا "پوك!"، "پوك!" قىلغان ئاۋاز كەپتۇ.— ئەمدىلا نىمىنىڭدۇ ئاغزىدىن قېچىپ قۇتۇلغان بىر توپ كېچىك پاقا ئوت-چوپ ئارىسىدا تاقلاپ يۈرمەكتە ئىكەن. تېز-تېز شىرىقلاشلار بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا ئىكەن.

شۇئاندا چاشقان مۇنداق بىر ھالنى كورۇپتۇ: بىر كۆمۈش رەڭ يىلان ئۇزۇن ھەم يۇمشاق گەۋدىسىنى سورەپ بىر كېچىك پاقىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقۇدەك. يىلان يەردە ئومىلىمەكتە، بىر كېچىك پاقىنىڭ ئارقا پۇتى يىلاننىڭ يوغان ئاغزىدا پىلتىكلاپ تۇرغۇدەك.

كېيىنكى ئەھۋاللارنى بىلە كورمەپتۇ. ئۇ شارتتىدىلا سەكرەپ باشقا يەرگە كېتىپتۇ ۋە ئۇزىنىڭ يەردىن خېلى ئىگىز بولغان بىر تۇپ چاتقالىنىڭ شېخىغا قانداق چىقىۋالغانلىغىنى ئۇزىمۇ بىلمەي قاپتۇ.

بىلە بۇ بىركېچىنىڭ قالغان ۋاقتىنى شۇ يەردە ئوتكۈزۈپتۇ، ئۇنىڭ قوسىغى ئوت-چوپلەرگە سۈرۈلۈپ بەك قاتتىق ئاغرىپتۇ.

قۇيرۇغىنى ئىلغۇ، تۇكىنى دالدا قىلىش

بىلە ئاچ قېلىشتىن ئەنسىرەپ ئولتۇرمايدىغان بوپتۇ: ئۇ

ئوزۇق تېپىپ يېيىشنى ئۇگىنىۋالغان ئىكەن. لېكىن، ئۇ ھەممە دۇشمەنگە يالغۇز ئوزى قانداق تاقابىل تۇرالىسۇن؟

چاشقانلار ھەمىشە جەم بولۇپ ياشايدۇ: شۇنداق بولغاندا، ئۇلار دۇشمەننىڭ ھۇجۇمىدىن ئاسانراق ساقلىنالايدۇ. بىرسى بىرەر دۇشمەننىڭ يېقىنلاشقانلىغىنى سېزىپ قالسىلا، چىر قىلىپ خەۋەر بېرىدۇ-دە، ھەممىسى يوشۇرۇنۇۋالىدۇ.

بىرى بۇ يەردە يالغۇز ئىدى. ئۇ باشقا چاشقانلارنى دەرھال تېپىپ، ئۇلار بىلەن بىللە ئوتۇشى كېرەك ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ قېرىنداشلىرىنى ئىزلەشكە كىرىشىپتۇ. بىرى چىداشلىق بېرىپ، چاتقالمۇ-چاتقال يامىشىپ مېڭىپتۇ. بۇ يەردە يىلان بەك كوپ بولغاچقا، بىرى يەرگە چۈشۈشتىن قورقىدىكەن.

بىرى دەرەخكە يامىشىنى ئويلىنالا ئۇگىنىۋالغان ئىكەن. قۇيرۇغى ئۇنىڭغا كوپ ياردەم قىپتۇ. ئۇنىڭ قۇيرۇغى ھەم ئۇزۇن، ھەم يۇمشاق بولۇپ، دەرەخ شېخىغا ئىلىنىشىپ تۇرالايدىكەن. ئۇ مۇشۇنداق بىر ئىلغۇنىڭ ياردىمى بىلەن، ئىنچىكە شاخلاردا ئۇزۇن قۇيرۇق مايمۇنلاردىن قېلىشماي شاخمۇ-شاخ ئېسىلىپ ماڭالايدىكەن.

بىرى چوڭ-كىچىك شاخلارغا يامىشىپ، دەرەختىن دەرەخقە ئوتۇپ ئۇدا ئۇچ كېچە مېڭىپتۇ.

ئاخىردا، چاتقاللىق تۇگەپ، كەڭ ئوتلاققا كېلىپ قاپتۇ.

بىرى چاتقاللىقتا چاشقان تاپالماپتۇ. ئۇنىڭغا ئوتلاقتىن چېپىپ ئوتۇش كېرەك بوپتۇ.

ئوتلاق قۇرغاق ئىكەن. بۇ يەردە يىلان بولمايدىكەن. كىچىك چاشقاننىڭ يۇرىگى يوغىناپ، كۆندۈزىمۇ ماڭالايدىغان بوپتۇ. ئەمدى ئۇ ئۇچراتقانلىكى نەرسىنى: ھەر خىل ئوسۇملۇقنىڭ ئۇرۇغى، ئۆگۈرچەك غولى، قوڭغۇز، كوك قۇرۇت، ئۇششاق قۇرۇتلارنىڭ ھەممىسىنى يەيدىغان بوپتۇ. ئارىدىن ئۇزاق ئوتمەستىن، ئۇ دۇشمەندىن مۇداپىەلىنىشنىڭ بىر خىل يېڭى ئۇسۇلىنىمۇ ئۆگىنىۋاپتۇ.

ۋەقە مۇنداق ئىكەن: بىك يەردىن ئازراق كىچىك قوڭغۇزنى قېزىپ چىقىپ، ئارقا پۇتىدا ئولتۇرۇپ ئۇلارنى چاينىپ يەۋاتقان ئىكەن.

بۇ چاغدا ئاپتاپ يوپ-يورۇق چۈشۈۋاتقان ئىكەن. چېكەتكىلەر ئوت-چوپ ئىچىدە سەكرەپ يۈرمەكتە ئىكەن.

بىك ئوتلاقنىڭ يىراق يېرىدە بىر كىچىك ياۋا غازنىڭ ئۇچۇپ يۈرگەنلىگىنى كورۇپتۇ، بىراق ئۇنىڭدىن قورقماپتۇ. كەپتەر-چىلىك كەلمەيدىغان كىچىك قۇش—ياۋا غاز خۇددى يىپ بىلەن ئېسىپ قويغاندەك، ئاسماندا مىدىرلىماي تۇرىدىكەن. ئۇ پەقەت قانىتىنلا ئاندا-بۇندا قېقىپ قويۇپ، بېشىنى ئۇياق-بۇياقتا بۇراپ پەسكە قارايدىكەن.

كىچىك چاشقان ياۋا غازنىڭ كوزىنىڭ شۇ قەدەر ئوتكۇر ئىكەنلىگىنى ئۇقمايدىكەن.

بىكنىڭ كوكرىگى ئاق بولغاچقا، قوڭۇر توپىدا ئۇنىڭ ئاق كوكرىگى يىراقتىنلا كورۇنۇپ تۇرىدىكەن.

بىك ئىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىگىنى پەملەپتۇ، بىراق ياۋا غاز ئاللىبۇرۇن شۇڭغۇپ چۇشۇپ، ئۇنىڭغا ئوقتەك ئېتىلىپ كەلگەن ئىكەن.

قېچىشقا ئۇلگۈرەلمەي قالغان كىچىك چاشقاننىڭ پۇتلىرى قورقۇنچلۇقتا دەسسىمەس بولۇپ قاپتۇ. ئۇ كوكرىگىنى يەرگە مەھكەم چاپلاپ يېتىۋاپتۇ-دە، ئەس-ھوشىنى يوقتىپ قويغەلمۇ تاسلا قاپتۇ.

ياۋا غاز كىچىك چاشقاننىڭ يېنىغا ئۇچۇپ كېلىپ، بىردىنلا يەنە ئاسمانغا كوتىرىلىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئۇچلۇق قانىتى بىككە تېگىپ كەتكىلى تاس قالغان ئىكەن. ياۋا غاز كىچىك چاشقاننىڭ نەگە يوشۇرۇنۇۋالغانلىغىنى زادىلا بىلەلمەي قاپتۇ. ئۇ بايا كورگەن كىچىك چاشقاننىڭ ئاپىاق ھەم پاقىراپ تۇرغان كوكرىگى تۇيۇقسىزلا يوقاپ كەتكەن ئىكەن. ئۇ كىچىك چاشقان ئولتۇرغان يەرگە تىكىلىپ قاراپتۇ، پەقەت يەردىكى سېرىق لايلا كورۇنۇپتۇ.

بىك يەنىلا ئاۋالقى يېرىدە ياتقان ئىكەن، ياۋا غاز بۇ يەرنى كورەلەيدىكەن.

ئەسلىدە ئۇنىڭ دۇمبىسىدىكى تۈك سېرىق بولۇپ، سېرىق لاينىڭ رەڭگىگە ئوخشاپ كېتىدىكەن، يۇقۇرىدىن قارىسا پەرق ئەتكىلى بولمايدىكەن.

بىر كوك چېكەتكە ئوت-چوپ ئارىسىدىن سەكرەپ چىقىقان ئىكەن، ياۋا غاز ئۇنى كورۇپ پەسكە شۇڭغۇپ تۇتۇۋاپتۇ-دە،

يىراقتا ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

بىكنى تۆكىنىڭ رەڭگى قۇتقۇزۇپ قاپتۇ.

شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن، ئۇ يىراقتىن دۈشمىنىنى كورۈپ قالسىلا، دەرھال يەرگە چىڭ چاپلىشىۋېلىپ مىدىرلىمای يېتىۋالىدىغان بوپتۇ. بۇنداق چاغلاردا تۆكىنىڭ رەڭگى ئوز رولىنى كورسىتىدىكەن-دە، نى-نى ئوتكۇر كوزلەرمۇ ئۇنى پەرق ئېتەلمەيدىكەن.

قاراقچى كۆكۈنەك

بىك ھەر كۈنى يايلاقتا چېپىپ يۈرۈپ، ھەممە يەردىن ئىزلەپمۇ چاشقانلارنىڭ ئىزىنىمۇ تاپالماپتۇ.

بىك كېيىن يەنە بىر چاتقاللىققا كەپتۇ. ئۇ چاتقاللىقنىڭ ئارقىسىدىن دەريا دولقۇنىنىڭ ئوزىگە تونۇشلۇق بولغان شارىلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ.

كىچىك چاشقانغا كەينىگە يېنىپ باشقا تەرەپكە مېڭىشقا توغرا كەپتۇ.

ئۇ كېچىلەپ يول يۈرۈپتۇ. ئەتىگىنى يوغان بىر تۆپ چاتقالىنىڭ تۆۋىدە يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

ئۇنلۇك ناخشا ئاۋازى ئۇنى ئويغىتىۋېتىپتۇ. ئۇ دەرەخ تۆۋىدە بېشىنى كوتىرىپ يۇقۇرىغا قارىسا، كوكرىگى شاپىتۇل چېچىگى رەڭدە، بېشى قوڭۇر رەڭ، دۈمبىسى قىزىل چىرايلىق بىر قۇش

تۇرغۇدەك.

كىچىك چاشقان قۇشلارنىڭ كۆكۈلنى يايراتقۇچى ئاۋازىنى ئاڭلاشقا بەك ئامراق ئىكەن. ئۇ بۇ ناخشىچىنىڭ يېنىغا يېقىن بېرىپ، ئۇنىڭ ناخشىسىدىن هوزۇرلانماقچى بوپتۇ-دە، يۇقۇرىغا يامىشىپ چىقىپ، بۇ قۇشنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

ناخشىچى قۇش بىكىكە تەگمىگەچكە، بىك ئۇنىڭدىن قورقماپتۇ. بۇ ناخشىچى قۇش قۇشقاچتىن سەللا چوڭ ئىكەن.

نادان كىچىك چاشقان بۇنىڭ كۆكۈنەك ئىكەنلىگىنى، ئۇ ناخشا ئېيتالىمۇ، مەخسۇس بۇلاڭچىلىق قىلىدىغانلىغىنى نەدىن بىلسۇن.

كۆكۈنەك بىككە ئېتىلىپ بېرىپ، تۇمشۇغى بىلەن ئۇنىڭ دۇمبىسىنى چوقۇپتىكەن، بىك هۇشىدىن كەتكىلى تاس-تاسلا قاپتۇ.

بىك شىددەتلىك هۇجۇم زەربىسىدىن شاختىن پەسكە يىقىلىپ چۈشۈپتۇ.

ئۇ ماموقتەك يۇمشاق چوپلۇق ئۇستىگە چۈشكەچكە جاراهەتلەنمىگەن ئىكەن. كۆكۈنەك ئۇچۇپ چۈشۈپ، ئۇنىڭغا ئېتىلماقچى بولغان ئىكەن، كىچىك چاشقان ئاللىقاچان چاتقال تۈۋىگە كىرىپ كەتكەنلىكتىن ئۇلگۈرەلمەي قاپتۇ.

قۇۋ قاراقچى كۆكۈنەك بىكنى چاتقال تۈۋىدىن يەنە چىقىپ قالارمىكىن، دەپ چاتقال ئۇستىدە ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ.

كۆكۈنەك ناهايىتى مۇڭلۇق-يېقىملىق ناخشىلارنى ئېيتىپتۇ،

بىراق كىچىك چاشقاننىڭ ناخشىغا كۆڭلى تارتمىغان ئىكەن. بىر كۈكۈنەك قونغان ھىلىقى چاتقالنى ئوپ-ئوچۇق كورۈپ تۇرۇپتۇ.

بۇ چاتقالنىڭ شاخلىرى ساپلا تىكەنلىك ئىكەن.

تىكەنلەرگە، خۇددى كانارىغا ئېسىپ قويغانىدەك، يەپ ئېشىپ قالغان ئولۇق قۇشلار، كەسلەنچۇكلەر، پاقىلار، قوڭغۇزلار ۋە چىكەتكىلەر ئېسىپ قويۇلغان ئىكەن. بۇ، قاراقچىنىڭ ئوزۇق ئامبىرى ئىكەن.

كىچىك چاشقان دەرەخ تۈۋىدىن چىقسا، ئۇنىڭمۇ تىكەنگە ئېسىلىشى جەزمەن ئىكەن.

كۈكۈنەك بىكىنى كۈن بويى ساقلاپ تۇرۇپتۇ. كۈن قايرىلىپ تاغنىڭ كەينىگە موككەن چاغدا، قاراقچى ئاندىن ئورمانلىققا ئۇخلىغىلى كېتىپتۇ. كىچىك چاشقانمۇ تۈيدۈرماستىن چاتقال ئاستىدىن چىقىپ بەدەر قېچىپتۇ.

يولىنى بەك ئالدىراپ تېز ماڭغانلىقتىن بولسا كېرەك، ئەتىسى ئەتىگەندە، ئۇنىڭ قۇلىغىغا چاتقاللىقىنىڭ كەينىدىن دەريا سۈيىنىڭ شارىلدىشى يەنە ئاڭلىنىپتۇ.

ئۇ يەنە كەينىگە قايتىپ، باشقا تەرەپكە كېتىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

سايادەت ئاخىرلاشتى

ئەمدى بىر سۈيى قۇرۇپ كەتكەن بىر كولچەكتە يۈگۈرگىلى

تۇرۇپتۇ.

بۇ يەردە پۇتۇنلەي قۇرۇپ كەتكەن موخ ئوسكەن بولۇپ، موخلار ئارىسىدا يول مېڭىش ناھايىتى تەس كەپتۇ، بۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى، بۇ يەردە قوساق توقلىغۇدەك بىرەر نەرسە: نە ئاق قۇرۇت، نە كوك قۇرۇت، ياكى بىرەر تال شىرنىلىك ئوت-چوپ دېگەن نەرسە زادىلا يوق ئىكەن.

ئىككىنچى كۈنى كەچتە، كىچىك چاشقاننىڭ پەقەت ماغدۇرى قالماپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ تىرمىشىپ يۇرۇپ بىر كىچىك دومبەلگە يېتىۋاپتۇ-دە، يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ كوزلىرى چاپلىشىپ ئېچىلماپتۇ، تامىغى قۇرۇپ ئوت چىقىۋاتقان بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ يېتىپ تۇرۇپ موخ ئۈستىدىكى مۇزدەك شەبنەملەرنى يالاپ كېكىرتىگىنى بىرئاز نەمدىۋاپتۇ.

تاڭ ئېتىشقا ياشلاپتۇ. بىر دومبەلدە تۇرۇپ موخلار ئوسۇپ كەتكەن جىلغىنى ۋە ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى يايلاقنى يېراقتىن كورۇپتۇ. ياپ-يېشىل ئوتلارنىڭ ئىگىزلىگى تام بويى كېلىدەكەن. بىراق كىچىك چاشقاندا يايلاققا مېڭىپ بارغۇچىلىك مادار قالمىغان ئىكەن.

ئاخىر كۈن چىقىپتۇ. ئاپتاپتا شەبنەم بىر دەمنىڭ ئارىلىغىدىلا قۇرۇپ كېتىپتۇ.

ئەمدى تۆگەشتىم دەپ ئويلىغان بىر يار-يوق كۆچى بىلەن ئومىلەپ ماڭغان ئىكەن، شۇ زاماتلا يىقىلىپ چۈشۈپ، كىچىك دومبەلدىن پەسكە دومىلاشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئوڭدىسىغا يىقىلغان

ئىكەن، ھاۋا تاپان بولۇپ قاپىتۇ ۋە ئەمدى ئۇنىڭ كوزىگە پەقەت موخ قاپلاپ كەتكەن كىچىك دومبەللا كورۈنۈپتۇ.

كىچىك دومبەلدە بىكنىڭ ئۇدۇلىدا قاپ-قاراڭغۇ بىر كىچىك كامار بار ئىكەن، ئەمما بۇ كامارنىڭ ئاغزى بەك تار بولغاچقا، ئۇنىڭغا بىكنىڭ بېشىمۇ پاتمايدىكەن.

كىچىك چاشقان بىك كامارنىڭ ئىچكىرىسىدە بىرنەرسىنىڭ مىدىرلاۋاتقىنىنى كورۈپ قاپتۇ.

بىر دەمدىن كېيىن، كامارىدىن دوغىلاقچا، تۆكلۈك بىر تاغ ھەرىسى چىقىپتۇ. ئۇ كامارىدىن ئومىلەپ چىقىپ، تومپىيىپ كەتكەن قوسغىنى پۈتى بىلەن قاشلاپ، قاناتلىرىنى قېقىپ قويۇپ، ئاسمانغا ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

تاغ ھەرىسى كىچىك دومبەلنى بىر ئايلىنىپ چىقىپ، قايتىپ كەپتۇ ۋە كامارنىڭ ئاغزىغا كىلىپ قونۇپتۇ. ئۇ شۇ يەردە تۇرۇپ، قاتتىق قانىتى بىلەن ئىشلەشكە باشلىغان ئىكەن، ئۇنىڭ چىقارغان شامىلى ئۇدۇل بېرىپ كىچىك چاشقانغا ئۇرۇلۇپتۇ.

ئۇنىڭ قانىتىدىن "غۇي-غۇي" قىلىپ ئاۋاز چىقىدىكەن.

بۇ ھەرە تاغ ھەرىسىنىڭ سىگنالچىسى ئىكەن. ئۇ قانىتى بىلەن ساپ ھاۋانى كامارغا كىرگۈزۈپ، كامارنىڭ ھاۋاسىنى يېڭىلايدىكەن، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇۋىسىدا ئۇخلاۋاتقان باشقا ھەرىلەرنى ئويغىتىدىكەن.

بىر دەمنىڭ ئارىلىغىدا، ھەممە تاغ ھەرىسى كىچىك كامارىدىن بىر-بىرلەپ چىقىپتۇ-دە، ھەسەل يىققىلى يايلاق تەرەپكە

ئۇچۇپ كېتىپتۇ. سىگنالچى ھەممىنىڭ ئاخىرىسىدا ئۇچۇپتۇ. ئەمدى بۇ يەردە بىر يالغۇز قاپتۇ. ئۇ ھايات قېلىش ئۇچۇن قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى چۈشەنگەن ئىكەن.

بىر ئالدى پۈتى بىلەن كۇچەپ ئومىلەپ تاغ ھەرىسىنىڭ كىچىك كامىرىنىڭ ئاغزىغا كەپتۇ. ئىسسىق، مېزىلىك پۇراق ئۇنىڭ دىمىغىغا گۇپ-گۇپ ئۇرۇلۇپتۇ.

بىر تۇمشۇغى بىلەن تۇرتكەن ئىكەن، توپا بوشاپ چۈشۈپتۇ.

ئۇ تۇرتۇۋېرىپ، بىر توشۇك ئېچىپتۇ. توشۇكتىن قارىسا، ئىچى كۇل رەڭ موم بىلەن ياسالغان بىر چوڭ ھەرە كونىگى ئىكەن. بەزى ھەرە كونىگىدە تاغ ھەرىسىنىڭ لېچنىكىلىرى ياتقان ئىكەن؛ بەزى ھەرە كونىگى خۇش پۇرىغى دىماققا ئۇرۇ-لۇپ تۇرغان ساپ-سېرىق ھەسەل بىلەن تولغان ئىكەن.

كىچىك چاشقان ھەسەلنى ئاچكوزلۇك بىلەن يالاپتۇ. ئۇ ھەممە ھەسەلنى يالاپ بولۇپ، ھەرە لېچنىكىلىرىنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىر نىمۇ قويماي يەۋېتىپتۇ.

چاشقانغا دەرھال ماغدۇر كىرىپتۇ: ئۇ ئاپىسىدىن ئايرىلغاندىن بۇيان، بىرەر ۋاختمۇ مۇشۇنداق تويغۇدەك غىزالىنىپ باقمىغان ئىكەن. ئۇ تۇمشۇغى بىلەن تۇرتۇۋېرىپتۇ-ئەمدى ئۇنىڭ-چۇالا كۇچەپ كەتمەپتۇ-ۋە ھەسەل ھەم ھەرە لېچنىكىسى بىلەن تولغان يېڭى ھەرە كونەكلىرىنى تېپىپتۇ.

بىردىنلا بىر نەرسە ئۇنىڭ يۇزىگە نەشتەردەك سانچىلىپتۇ.

بىك شاققىدا ئۇزىنى چەتكە ئاپتۇ. قارىسا يوغان بىر ئانا ھەرە ئۇزى تەرەپكە ئومىلەپ كېلىۋاتقۇدەك.

بىك ئۇنىڭغا ئېتىلماقچى بوپتۇ، ئەمما تاغ ھەرىلىرى ئۇنىڭ بېشىدا غوڭۇلداپ ئۇچۇشقا باشلاپتۇ: بۇ چاغدا ھەرىلەر يايلاقتىن قايتىپ كەلگەن ئىكەن. ئۇلار توپ-توپ بولۇشۇپ چاشقانغا ھۇجۇم قىپتۇ، چاشقان ھېچ ئىلاج قىلالماي، بەدەر قېچىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، بىك جان-مانىغا قارىماي قېچىپ، ھەرىلەر-دىن قۇتۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ بەدىنىدىكى قېلىن تۈكلەر ئۇنى ھەرىلەر-نىڭ زەھەرىدەك نەشتىرىدىن ساقلاپ قاپتۇ. لېكىن تاغ ھەرىلىرى چاشقانىنىڭ تۈكسى شالاڭ يەرلىرىنلا يەنى قۇلىغى، پۇتى ۋە پىشانىسىنى چېقىپتۇ.

چاشقان يۈگۈرگەن پېتى—ئۇزىنىڭ قانداقلارچە بۇنداق چاققان بولۇپ كەتكەنلىگىنى ئۇزىمۇ بىلمەيدىكەن!— يايلاقتا ئۇچقانىدەك بېرىپتۇ-دە، قېلىن ئوتلارنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋاپتۇ.

تاغ ھەرىلىرىمۇ ئۇنى قوغلاشنى قويۇپ، ئۇزلىرىنىڭ ۋەيران قىلىنغان كونىگىگە قايتىشىپتۇ.

بىك شۇ كۈنى بىر پارچە ساسلىقتىن ئوتۇپ، يەنە دەريا بويىغا كەپتۇ.

بىك بىر ئارالغا بېرىپ قالغان ئىكەن.

ئوي سېلىش

بىر كەلگەن بۇ ئارالدا ئادەمزات يوق ئىكەن. بۇ يەردە ھەتتا چاشقانمۇ يوق ئىكەن. بۇ ئارالدا ئۇچار قانات، يىلان ۋە باقىلا بار ئىكەن، چۈنكى بۇلارنىڭ كەڭ دەريادىن ئوتۇشى ھېچ گەپ ئەمەس ئىكەن.

بىر دۇشمەنلەرنىڭ مۇھاسىرىسىدە يەككە-يىگانە ياشاشقا مەجبۇر بوپتۇ.

داڭلىق روبىنسون قاقاس-چول بىر ئارالغا بارغاندا، ئوزۇنىڭ قانداق قىلىپ ياڭغۇز ياشىيالىشىنىڭ ئامالىنى قىلغان ئىدى. روبىنسون بىرىنچى قەدەمدە يامغۇر-يېشىن، بوران-چاپقۇندىن دالدىلىنىش ۋە دۇشمەنلەردىن مۇداپىەلىنىش ئۈچۈن ئوي سېلىش قارارىغا كەلگەن. ئاندىن كېيىن قىشتىن چىقىش ئۈچۈن ئوزۇق-تۈلۈك يىققان.

بىر ھەرقانچە قىلىغان بىلەن كىچىك چاشقان بولغاچقا، چارە تېپىشتا ئۇنچۋالا ئەتراپلىق ئويلاپ كېتەلمەيتتى. ئەمما ئۇنىڭ قىلماقچى بولغان بىرىنچى ئىشى، دەل روبىنسونغا ئوخشاش، ئوزىگە ئوي سېلىۋېلىش بوپتۇ.

ئوي سېلىشنى ئۇنىڭغا ھېچكىم ئۇگىتىپ قويمىغان بولسىمۇ، ئوي سېلىش ئۇنىڭ ئاتا كەسپى ئىكەن. ئۇ ئوز قەۋمىدىن بولغان باشقا چاشقانلارغا ئوخشاش ئوي سالالايدىكەن.

ساسلىقتا ئىگىز-ئىگىز قومۇشلار، قومۇشلار ئارىسىدا يىكەن-پىكەنلەر ئوسكەن ئىسكەن، بۇلار چاشقانلارنىڭ ئۇۋا سېلىشى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ماتېرىيال ئىكەن.

بىر قاتار ئوسكەن بىرنەچچە تال كىچىك قومۇشنى تاللاپ-لىپ، ئۇلارغا يامىشىپ چىقىپ، ئۇچىنى چىشلەپ ئۈزۈپ، ئاندىن چىشى بىلەن يۇقۇرىسىنى يېرىپتۇ. ئۇنىڭ جۇغى كىچىك ھەم يېنىك بولغاچقا، قومۇش-پومۇشلار ئۇنى كوتىرەلەيدىكەن.

بىر ئەمدى يوپۇرماق ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ. ئۇ يىكەنگە يامىشىپ چىقىپ، يوپۇرمىغىنى چىشلەپ ئۈزۈپتۇ. يوپۇرماقلار يەرگە چۈشكەندىن كېيىن كىچىك چاشقان پەسكە چۈشۈپ، ئىككى ئالدى پۇتى بىلەن يوپۇرماقنى تۈتۈپ تۇرۇپ، چىشى بىلەن چىشلەپ پارچىلاپتۇ. كىچىك چاشقان يوپۇرماقتىكى تالالىق يىپچىلەرنى قومۇشنىڭ ئۈستىگە چىشلەپ ئېلىپ چىقىپ، ئۇلارنى قومۇشنىڭ ئۈچىدىكى يېرىقلىق يەرگە تەپ-تەكشى قىلىپ قويۇپتۇ. ئاندىن باشقا ئىنچىكە قومۇشلارغا يامىشىپ چىقىپ، ئۇلارنى ئاستىغا بېسىپ چۈشۈرۈپ، ئاندىن ئۇلارنىڭ ئۈچىنى بىر بىرىگە ئۇلاپتۇ.

نەتىجىدە ئۇنىڭ ئويى يېنىك، يۇمىلاق بىر ئۇيا بولۇپ پۈتۈپتۇ، كىچىك بالىنىڭ مۇشتچىلىكلا بار بۇ ئۇيا قۇشلارنىڭ ئۇۋۇسىغا بەك ئوخشايدىكەن.

كىچىك چاشقان ئوينىڭ بىر تەرىپىدىن كىچىك بىر ئىشىك ئېچىپتۇ؛ ئوينىڭ ئىچىگە موخ، يوپۇرماق ۋە يۇمشاق ئوت يىلتىز-

لىرىنى ساپتۇ. ئۇ يۇمشاق ھەم ئىسسىق گۈل-چېچەك توزاق-لىرىدىن كارۋات ياسىۋاپتۇ. ئۇنىڭ بۇ ئويىنى بەك ئوبدان سەرەمجانلاشتۇرۇلغان ئىكەن.

ئەمدى بىكنىڭ دەم ئالىدىغان، بوران-چاپقۇنىدىن دالدا-لىنىدىغان ۋە دۇشمەنلىرىدىن مۇداپىەلىنىدىغان ماكانى بار بوپتۇ. بۇ ئوي ئىگىز ئوسكەن قومۇش ۋە قېلىن يىكەنلىك ئارىسىدا بولغاچقا، كوزى ھەرقانچە ئوتكۇر ھايۋانمۇ يىراقتىن ئۇنى تاپالمايدىكەن. بۇ ئۇۋا يەردىن ئىگىز قومۇش ئۇستىگە سېلىنغان بولغاچقا، ئۇنىڭغا ھەرقانداق يىلانمۇ يامىشىپ چىقالمايدىكەن.

چىن روبىنسونمۇ بۇنىڭدىن ياخشى چارە تاپالماس.

چاقىرىلمىغان مېھمان

كۈنلەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئوتۇۋېرىپتۇ.

كىچىك چاشقان ئۇزىنىڭ كىچىك ئويىدە تىچ-ئامان كۈن ئوتكۈزۈپتۇ. ئۇ ئوسۇپ تولغان بولسىمۇ، ئەمما يەنە بەك كىچىك ئىكەن. بىك جۇغى كىچىك چاشقانلار تېپىغا كىرگەچكە، چوڭ-يالمايدىكەن. بۇنداق چاشقانلار ئوي چاشقانلىرىدىنمۇ كىچىك ئىكەن.

بىك ئەمدى ھەمىشە خېلى ئۇزاق ۋاقىت ئويمدە بولمايدىغان بوپتۇ. ئىسسىق كۈنلەردە، ئۇ يايلاققا ئانچە يىراق بولمىغان بىر كولچەككە بېرىپ يۈيۈنىدىكەن.

بىر كۈنى، ئۇ ئويىدىن كېچىدە چىقىپ كېتىپ، ياپلاقتا تاغ ھەرسىنىڭ ئىككى كونىگىنى ئۇچرىتىپتۇ ۋە ھەسەل بىلەن قوسىغىنى تازا تويغۇزۇپ، ئوتلارنىڭ ئۈستىدە يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

بىرى شۇ ئۇخلىغان پېتى ئەتىسى ئەتىگەندە ئاندىن ئويىگە قايتىپتۇ. ئۇ ئۆۋىسىنىڭ كېلىپلا ئەھۋالىنى چاتاق ئىكەنلىگىنى بايقاپتۇ. كەڭ يېپىشقاق سۈيۈقلۇق يەرگە ۋە بىر غولغا يېپىشىپ قالغان ئىكەن؛ يوغان بىر قۇيرۇق ئۇۋىنىڭ سىرتىغا چىقىپ تۇرغان ئىكەن. كىچىك چاشقان بۇنىڭدىن چوچۇپ كېتىپتۇ، بۇنى ھەقىقەتەن سەل چاغلىغىلى بولمايدىكەن. بۇ سىلىق، سېمىز قۇيرۇق يىلانىنىڭ قۇيرۇغىغا ئوخشايدىكەن. يىلانىنىڭ قۇيرۇغى قاتتىق ھەم قاسراقلىق بولىدىغۇ؛ بىراق بۇ بىر سىلىق، يۇمشاق قۇيرۇق بولۇپ، يېپىشقاق سۈيۈقلۇق بار ئىكەن.

بىرى غەيرەتكە كېلىپ، غولغا يامىشىپ چىقىپ يېقىنراق بېرىپ، چاقىرىلمىغان بۇ مېھمانىنى كورۇپ ھاڭ-ۋاڭ بوپتۇ.

بۇ چاغدا، قۇيرۇق ئاستا سىدىرلاپتىكەن، قورقۇپ كەتكەن كىچىك چاشقان يەرگە دومىلاپ چۈشۈپتۇ. ئۇ ئوت ئارىسىغا موكۈنۈۋېلىپ قارىسا، بۇ غەلىتە نەرسە ئۇزىنىڭ ئويىدىن ئاستا ئومىلەپ چىقىۋاتقۇدەك.

دەسلەپتە، ھىلىقى سېمىز قۇيرۇق ئۇۋىنىڭ ئىشىگىدە كورۈنمىگەن ئىكەن. كېيىن ئۇ يەردىن ئۇزۇن، يۇمشاق ئىككى

مۇڭگۈز پەيدا بولۇپتۇ، مۇڭگۈزنىڭ ئۇستى كىچىك قاپارتقۇلار بىلەن تولۇپ كەتكەن ئىكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئىككى مۇڭگۈز پەيدا بوپتۇ، براق بۇ مۇڭگۈز قىسقىراق ئىكەن. ئاخىردا بۇ غەلىتە نەرسىنىڭ ئاجايىپ-غارايىپ بېشى چىقىپتۇ.

كىچىك چاشقان ئۇنىڭ ئاستا-ئاستا ئومىلەپ چىقىشىنى كورۈپ تۇرۇپتۇ، ئەسلىدە بۇ بىر يوغان قۇلۇلە بولۇپ، ئۇ ھەم سىلىق، ھەم يۇمشاق، يېپىشقاق سۇيۇقلۇق بىلەن تولغان بەدەننى سورەپ كىچىك ئويدىن چىقىۋاتقان ئىكەن. بۇ قۇلۇلە بېشىدىن قۇيرۇغىچە بىر غېرىچ كېلىدىكەن.

يوغان قۇلۇلە ئومىلەپ يەرگە چۈشۈپتۇ. ئۇ يۇمشاق قوسىغىنى غولغا تۈپ-تۈز قىلىپ چاپلاپ ماڭغاچقا، غولىغا كەڭ يېپىشقاق سۇيۇقلۇق قالدۇرغان ئىكەن.

ئۇ يەرگە چۈشۈپ بولغىچە، بىك ئاللىبۇرۇن تىكشۈەتكەن ئىكەن. يۇمشاق تەنلىك قۇلۇلە بىككە زىيان كەلتۈرمەسمۇ، ئەمما كىچىك چاشقان ــ بىك ھەركىتى ئاستا، پۈتۈن تېنىدىن يېپىشقاق سۇيۇقلۇق چىقىپ تۇرىدىغان بۇ جانسۇارنى يامان كورىدىكەن.

بىك ئارىدىن بىرنەچچە سائەت ئوتكەندىن كېيىن، ئويىگە قايتىپ كەپتۇ. قۇلۇلە ئاللىقاچان بىر ياقلارغا كەتكەن ئىكەن.

بىك ئوز ئۇۋىسىغا ئومىلەپ كىرىپتۇ. ھەممە يەرگە سۇيۇق بىرنىمە چاپلىشىپ قاپتىكەن. بىك ئويىگە سىلىنىغان ھەممە موخنى تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا يېڭىسىنى ساپتۇ. سىلىپ بولغاندىن

كېيىن، يېتىپ ئۇخلاپتۇ.

شۇنداق باشلاپ، ئۇ بىر ياقتا چىقماقچى بولسا، قۇرۇق ئوت بىلەن ئىشىگىنى ئېتىپ قويىدىغان بوپتۇ.

قازناق

كۈن قىسقىرىپتۇ، كېچىسى ئادەتتىن تاشقىرى سوغاق بولىدىغان بوپتۇ.

ئوت-چوپلەرنىڭ ئۇرۇغى پىشىپتۇ. شامال ئۇرۇقلارنى يەرگە چۈشۈرۈۋېتىدىكەن، توپ-توپ قۇشلارمۇ كېچىك چاشقان تۇرغان يايلاقتا كېلىپ ئۇرۇقلارنى تېرىپ ئېلىپ كېتىدىكەن.

بىرى تويغىچە ئوزۇقلىنىدىغان بوپتۇ، شۇڭا كۈندىن-كۈنىگە سەمرىشكە باشلاپتۇ، تۆكلىرى پاقىرايدىغان بوپتۇ.

بۇ توت پۇتلۇق روبىنسون ئەمدى ئوزىگە بىر قازناق سېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە قىشلىق ئوزۇق يىغىپتۇ.

بىرى يەردە ئىچى كەڭ بىر كامار كولاپتۇ-دە، ئوت-چوپ ئۇرۇقلىرىنى خۇددى گەمىگە ئېپكىرىپ قويغانىدەك، كامارنىڭ ئىچىگە ئېپكىرىپ قويۇپتۇ.

بۇ كامار كېيىنچە ئۇنىڭغا كېچىكىلىك قىلىپ قاپتۇ. ئۇ بۇ كامارنىڭ يېنىغا يېڭى كامار كولاپ، ئۇلارنى توتاشتۇرۇپتۇ.

يامغۇر يېغىۋېرىپ، يەر يۇمشاقتا باشلاپتۇ، ئوتلار ساغىرىپتۇ، ھول بولۇپ كېتىپ، يەرگە چۈشۈپتۇ. بىكنىڭ ئوتتىن ياسىغان

ئويى غۇلاپ چۈشۈپ، يەردىن سەل ئىگىز بىر يەرگە ئىلىنىپ قالغان ئىكەن. ئوينىڭ ئىچىنى زەي بېسىپ كوكىرىپ كەتكەن ئىكەن.

ئەمدى ئۇۋدا يېتىۋېرىشكە بولمايتتى. ئوت-چوپلەرنىڭ پات ئارىدىلا پۈتۈنلەي يەرگە چۈشۈپ، ئۇۋۇنىڭ خۇددى بىر قارا توپتەك، قومۇشقا ئىلىنىپ قېلىپ ساڭگىلاپ تۇرۇشى مۇمكىن ئىدى. بۇ تولىمۇ خەتەرلىك ئىش ئىدى.

بىر يەر ئاستىغا كوچۇش قارىغا كەپتۇ. ئۇ ئەمدى يىلانىڭ كامارغا كىرىۋېلىشىدىن ياكى بىتاقەت پاقىنىڭ كېلىپ ئوزىنى قورقتىشىدىن قورقمايدىغان بوپتۇ، چۈنكى يىلان بىلەن پاقا ئاللىبۇرۇن باشقا يەرلەرگە كېتىشكەن ئىكەن.

كىچىك چاشقان دومبەلىنىڭ ئاستىدىن قۇرغاق ۋە تېچ بىر يەرنى ئۇۋا سېلىشقا تاللاپتۇ. بىر ئوزىنىڭ ئويىگە سوغاق شامال كىرمىسۇن ئۈچۈن شامال ئۇرمايدىغان تەرەپتىن كامارغا تۆتىشىدىغان بىر يول ساپتۇ.

كامارغا كىرىدىغان يەردە تۆز كەتكەن ئۇزۇن بىر كارىدور بار ئىكەن. كارىدورنىڭ بىر بېشى كەڭرەك بولۇپ، يۇمىلاق بىر كىچىك ئوي بوپتۇ. بىر قۇرۇق ئوت-چوپلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئوزى ئۈچۈن بىر ئېغىز ياتاق هازىرلاپتۇ.

ئۇنىڭ يەر ئاستىدىكى يېڭى ياتىغى ئىلىنىق هەم ئازادە ئىكەن. ئۇ يەر ئاستى ياتىغىدىن ئىككى قازىنىغا بارىدىغان يول كولاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تالاغا چىقماي تۇرۇپمۇ ئۇ يەرلەرگە

بارالايدىغان بوپتۇ. كىچىك چاشقان ھەممىنى تەل قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇزىنىڭ مۇئەللەقتىكى يازلىق داچىسىنىڭ ئىشىگىنى ئوت بىلەن مەھكەم ئېتىپ قويۇپ، يەر ئاستىدىكى ئۇۋۇسىغا كوچۇپ كىرىپتۇ.

قار ۋە ئۇچەك

قۇشلار ئەمدى يايلاقتا ئوت-چوپ ئۇرۇقلىرىنى تېرىشىكە كەلمەيدىغان بوپتۇ. ئوتلار يەرگە مەھكەم چاپلىشىۋالغان ئىكەن، سوغاق شامال ئارالدا ئۇز مەيلىچە غۇيۇلداپ تۇرىدىكەن.

بۇ چاغدا، بىك ئادەم قورقۇدىغان دەرىجىدە سەمرىپ كەتكەن ئىكەن. ئۇنىڭدا پەقەت ماغدۇر قالماپتۇ. ئۇ بارغانسېرى ھورۇنلىشىپ كېتىپتۇ. ئۇ كامىرىدىن كەمدىن-كەم چىقىدىغان بوپتۇ.

بىر كۈنى ئەتىگەندە، ئۇ ئويىنىڭ ئىشىگىنىڭ ئېتىلىپ قالغانلىغىنى كورۇپتۇ. ئۇ مۇزدەك سوغاق، بوش قارنى تۇمشۇغى بىلەن نېرىغا ئىتتىرىۋېتىپ، ئىشىكتىن چىقىپتۇ-دە، يايلاقتا كەپتۇ.

يەر-زېمىننى ئاپپاق قار قاپلاپ كەتكەن بولۇپ، قار كۈچلۈك ئاپتاپتا كوزنى چاقنىدىكەن. كىچىك چاشقانىنىڭ تۇكسىز پۇتلىرى قاتتىق توڭلاپتۇ.

كېيىن مۇز توڭلايدىغان كۈنلەر كەپتۇ.

كىچىك چاشقان ئالدىنالا ئوزىگە يىمەكلىك راسلىۋالىدىغان بولسا، ئىش چاتاق بولار ئىكەن. قېىتىپ كەتكەن قېلىن قار ئاستىدىن قانداقمۇ ئوت-چوپ ئۇرۇقلىرىنى كولاپ ئالغىلى بولسۇن؟

بىك سولىشىپ ئۇخلىغىسى كېلىپلا تۇرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ئەمدىلىكتە ئىككى-ئۈچ كۈنلەپ ئويمدىن چىقماي ئۇخلايدىغان بوپتۇ. ئۇ ئويغانسىلا گەمگە بېرىپ قوسىغىنى تازا تويغۇزۇۋالىدىكەن، ئاندىن يەنە بىرنەچچە كۈنگىچە ئۇخلايدىكەن.

ئۇ پەقەت تالاغا چىقمايدىغان بوپتۇ.

بىك يەر ئاستىدا ھەقىقەتەن ھوزۇرلىنىپتۇ. ئۇ يۇمشاق تۇكلۈك بەدىنىنى تۇگۈۋۈلىپ، يۇمشاق كارۋاتتا ياتىدىكەن. ئۇنىڭ كىچىك يۈرىگى بارغانسىرى ئاستا ۋە يېنىك سوقىدىغان بوپتۇ، بارغانسىرى يېنىك-يېنىك نەپەس ئالىدىغان بوپتۇ. ئۇزاق ۋاقىتلىق شىرىن ئۇيقۇ ئۇنى پۈتۈنلەي بوي سۇندۇرۇۋاپتۇ.

كىچىك چاشقانلار تۇلۇم چاشقان ياكى ھامستو چاشقان①غا ئوخشىمايدۇ، كىچىك چاشقانلار قىشىچە ئۇخلاپ چىقمايدىكەن. ئۇلار ئۇزاققىچە ئۇخلىسا، ئورۇقلايدىكەن، توكلايدىكەن. ئۇلار ئويغانغاندىن كېيىن، ئوزلىرىنىڭ ساقلاپ قويغان ئاشلىقلىرىنى تېپىپ يەيدىكەن.

---

① ھامستو چاشقان ــ چاشقان تېپىدىكى، كامارىدا ياشايدىغان غاجىلىغۇچىلاردىن بولۇپ، ياۋروپا ۋە ئاسىيادا بولىدۇ.

بىك ناھايىتى خاتىرجەم ئۇخلاپتۇ، چۈنكى ئۇ ئىككى گەمگە لىق ئوت-چوپ ئۇرۇغى جۈغلىۋالغان ئىكەن. لېكىن ئۇ بېشىغا ئۇششۇمتۇت بىر پالاكەتنىڭ كېلىشىنى ئەسلا ئويلاپ باقمىغان ئىكەن.

ئۇ ئويغاندى، نېمە دېگەن قورقۇنچلۇق!

قەھرىتان قىش كۈنلىرىنىڭ بىرىدە بالىلار ئاخشىمى ئىسسىق مەشىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئىكەن.

كىچىك ھايۋانلارنىڭ كۈنى ھەقىقەتەن تەسىتە، — دەپتۇ سىگلىسى غەمكىن ھالدا، — كىچىك بىك ئېسىگىزدە بارمۇ؟ ھازىر ئۇ نەلەردە يۈرگەندۇ؟

— كىم بىلسۇن ئۇنى! — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاكىسى سوغاقلا، — ئۇ ئاللىقاچان بىر نېمىگە يەم بولۇپ كەتكەندۇ.

قىزچاق ئوكسۇپ يىغلاشقا باشلاپتۇ.

نېمە بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ئاكىسى ھەيران بولۇپ.

— بىچارە كىچىك چاشقانغا ئىچىم ئاغرىيدۇ! ئۇنىڭ تۇكلىرى يۇپ-يۇمشاق، رەڭگى ساغۇچ ئىدى.....

— ئۇنىڭغا ئىچىگىنى ئاغرىتقاتامسەن؟ بوپتۇ، ساڭا چاشقان كېرەك بولسا، مەن تاختامۇشۇكىنى قۇرۇپ، بىرەر يۈزنى تۇتۇپ بېرەي!

— ماڭا ئۇنچۇالا نۇرغۇنى كېرەك ئەمەس! — دەپتۇ سىگلىسى

يىغلاپ تۇرۇپ، ــ ماڭا ئاشۇنىڭغا ئوخشايدىغان، رەڭگى ساغۇچ كەلگەن بىرسىلا كېرەك...

ــ ئالدىرىما، ئەخمەق! ئاشۇندىغىدىن جەزمەن بىرنى تۇتۇپ بېرىمەن.

قىزچاق كىچىك قولى بىلەن يېشىنى ئەرتىپتۇ:

ــ بولىدۇ، تۇتۇۋالغانىدىن كېيىن ئۇنىڭغا تەگمەي، ماڭا بېرىسىز، بۇ گەپ ئېسىڭىزدە بولسۇن. بولامدۇ؟

ــ ماقۇل، يىغلاڭغۇ! ــ دەپتۇ ئاكىسى قوشۇلۇپ.

شۇ ئاخشىمى ئاكىسى قازاناقتا تاختامۇشۇكنى قۇرۇپتۇ.

دەل شۇ ئاخشىمى بىك ئوز كامىردا ئويغىنىپ كېتىپتۇ. كىچىك چاشقان ئۇيقۇلۇقتا ئېغىر بىر نەرسىنىڭ ئوزىنى بېسىۋالغانلىغىنى، سوغاقنىڭ دەرھال تۆكلىرىدىن ئوتۇپ تېنىگە ئۇرغانلىغىنى سېزىپتۇ.

بىك ئويغىنىپ قارىسا ئوزى توڭلاپ تىترەپ تۇرغۇدەك. لاي بىلەن قار ئۇنىڭ ئۇستىگە چۈشۈۋاتقۇدەك. ئويىنىڭ تورۇسى چۈشۈپ كەتكەن، كارىدور ئېتىلىپ قالغان ئىكەن.

بىر مىنۇتمۇ كېچىكمەيلا كېرەك: سوغاق بىلەن ئويناشقىلى بولمايدۇ. گەمگە بېرىپ، ئوت-چوپ ئۇرۇقلىرى بىلەن قوساقنى دەرھال تويغۇزۇش كېرەك: قوساق تويسا توڭمايمەن، قوسىغى تويغان ھايۋان سوغاقتا توڭلاپ قالمايدۇ.

كىچىك چاشقان سەكرەپ چىقىپ، قارنى دەسسەپ گەمىنىڭ ئاغزىغا قاراپ چېپىپتۇ.

قارىنىڭ ئەتراپىي ساپلا تار، چوڭقۇر ئورەكسىمان قويۇنىڭ تۇياق ئىزلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەن ئىكەن. بىر كەينىدىن كىچىك ئورەككە چۈشۈپ كېتىپ، خېلى ئاۋارە بوپتۇ، ئۇ بىر ئومىلاپ چىقسا، يەنە چۈشۈپ كېتىدىكەن.

ئۇ ئۇزۇنىڭ گەمسىگە يېتىپ بارغاندا، بىر چوڭ ئازگالنىڭ تۇرغىنىنى كورۈپتۇ.

قوي ئۇنىڭ يەر ئاستى ئويىنى بۇزۇۋېتىپلا قالماي، بەلكى ئۇنىڭ ھەممە زاپاس ئاشلىغىنىمۇ يەپ كەتكەن ئىكەن.

قار ۋە مۇزدا مېڭىش

بىر قويلار قارغا پاتۇرىدىغان ئوت-چوپ ئۇرۇغىدىن ھەر ھالدا ئازراق يەپتۇ.

قوسىغىغا ئازراق بىر نەرسە يىگەنىدىن كېيىن بىرىكە ئازراق ماغدۇر كىرىپتۇ، تېنىمۇ ئىللىپتۇ. ئۇنىڭ يەنە تېنى بوشىشىپ ئۇيقۇسى كەپتۇ. لېكىن ئۇ ئۇخلاپ قالسا، چوقۇم توڭلاپ ئولىدىغانلىغىنى بىلىدىكەن.

بىر ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇپ، يۈگۈرگەن پېتى كېتىپتۇ.

نەگە بېرىش كېرەك؟ بۇنى ئۇزىمۇ بىلمەيدىكەن. ئۇ قارىسىغا يۈگرەۋېرىپتۇ.

تۇن پەردىسى تارتىلىپتۇ، ئىگىز ئاسماندىكى ئاي ئەتراپتىكى قارغا سۇس نۇر چېچىپ تۇرغان ئىكەن.

كىچىك چاشقان تىك دەريا قىرغىغغا كېلىپ توختاپتۇ. تىك يارنىڭ ئاستىغا قاپ-قارا سايە چۈشۈپ تۇرغان ئىكەن. ئالدى تەرىپى مۇز توڭلىغان كەڭ بىر دەريا بولۇپ، ئەينەكتەك پاقىراپ تۇرغان ئىكەن.

بىك ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئەتراپىنى پۇراپتۇ. ئۇ مۇز ئۈستىدە مېڭىشتىن قورقىدىكەن. بىرەرسى دەريانىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا مېنى سېزىپ قالسا، قانداق قىلىمەن؟ قارلىقتا بىرەر خېيىم-خەتەرگە ئۇچراپ قالسامغۇ يوشۇرۇنۇۋېلىش مۇمكىن، دەپ ئويلاپتۇ بىك.

قايتىپ كەتسە، چوقۇم توڭلاپ ئولىدىغان ياكى ئاچتىن ئولىدىغان گەپ. ئالدى تەرەپتە، بەلكىم، بىر يەردىن بولمىسا بىر يەردىن ئوزۇقلۇق ۋە ئىسسىقلىق تېپىلىپ قالار. بىك ئالدى تەرەپكە قاراپ چېپىپتۇ. ئۇ تىك يارىدىن چۈشكەنىدىن كېيىن، ھىلىقى ئارالدىن كېتىپ قاپتۇ، ئۇ بۇ ئارالدا خېلى ئۇزاقتىچە خاتىرجەم ياشىغان ئىكەن.

ئەمما بىر جۈپ دەھشەت كوز ئۇنى ئاللىبۇرۇن بايقىۋالغان ئىكەن.

بىك دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا يۈگۈرەپ بارغىچە، سۈرئىتى تېز، ئۇن-تىنسز بىر سايە ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كەپتۇ. بۇ چاققان سايىنى بىك ئارقىسىغا ئورۇلگەندە ئاندىن كورۇپتۇ. ئۇ ئوزىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان نەرسىنىڭ زادى نىمە نەرسە ئىكەنلىگىنى بىلمىگەن ئىكەن.

ئۇنىڭ خەتەرگە ئۇچرىغان چاغدا قوسغىنى يەرگە چاپلىـ
ۋالىدىغان كونا ئۇسۇلى ئالىلسىقاچان ئەسقاتمايدىغان بولۇپ
قالغان ئىكەن: پاقىراپ تۇرغان كوك مۇز ئۇستىدە ئۇنىڭ
قوڭۇر تۈكلىرى ئۇچۇقلا كورۈنۈپ قالىدىكەن، سۈتتەك ئايدىڭ
كېچىدە ئۇنىڭ دۇشمەنلىرىدىن يوشۇرۇنۇشى
مۇمكىن ئەمەس ئىكەن.

قارا سايە كىچىك چاشقانىنى قاپلىۋاپتۇ. ئىلمەكتەك ئوتكۇر
تىرناق ئۇنى تۈتۈۋاپتۇ، ئۇنىڭ بەدىنى قاتتىق ئاغرىپتۇ. نەمدۇ
بىرنەرسە ئۇنىڭ بېشىغا قاتتىق چوقۇپتۇ. بىك ھۇشىدىن كېتىپتۇ.

قىيىن ئوتكەللەردىن ئوتۇش

بىك قاپ-قاراڭغۇلۇقتا ھۇشىغا كەپتۇ. قارىسا قاتتىق ھەم
ئوڭغۇل-دوڭغۇل نەرسە ئۇستىدە ياتقان ئىكەن. بېشىدىكى ۋە
بەدىنىدىكى يارا بەك قاتتىق ئاغرىپتۇ، لېكىن ئۇ ئۇزىنى ئىللىق
سېزىپتۇ.

ئۇ بەدىنىدىكى يارىلارنى يالاپ بولغانىدىن كېيىن، ئۇنىڭ
كوزلىرى قاراڭغۇلۇققا ئاستا-ئاستا كونۇپتۇ.

ئۇ ئۇزىنىڭ كەڭ بىر جايدا تۇرغانلىغىنى، يۇمىلاق تامنىڭ
ئىگىزگە سوزۇلۇپ كەتكەنلىگىنى كورۈپتۇ. تورۇس كورۈنمەپتۇ،
كىچىك چاشقانىنىڭ توپىسىدە بىر يوغان توشۇك بار ئىكەن.
ئەتىگەنلىك شەپەقنىڭ كۈچسىز نۇرى مۇشۇ توشۇك ئارقىلىق بىك

ياتقان يەرگە چۈشمەكتە ئىكەن.

بىك ئوزىنىڭ بىرنەرسىنىڭ ئۇستىدە ياتقانلىغىنى كورۈپ، ئورنىدىن دەرھال سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپتۇ. بايا ئۇ ئولۇك چاشقانلارنىڭ ئۇستىدە ياتقان ئىكەن. چاشقان ناھايىتى كوپ بولۇپ، ھەممىسى قېتىپ قالغان ئىكەن: ئۇلارنىڭ بۇ يەردە ياتقىنىغا ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت بولغان ئوخشايدۇ.

قورقۇنچ كىچىك چاشقانغا كۈچ-مادار بەخش ئېتىپتۇ. بىك تىك، قويال تامدىن يامشىپ چىقىپ تالاغا قاراپتۇ.

ئەتراپىتا قارغا كومۇلگەن دەرەخ شاخلىرى كورۈنۈپتۇ. شاخلار ئاستىدىن چاتقاللارنىڭ ئۇچى كورۈنۈپ تۇرىدىكەن.

بىك دەرەخنىڭ كامىرىدا تالاغا قاراپ تۇرۇپتۇ.

كىچىك چاشقان ئوزىنى كىمنىڭ بۇ يەرگە ئېپكېلىپ، دەرەخ كامىرى ئىچىگە تاشلاپ قويغانلىغىنى زادى بىلمەيدىكەن. ئۇ ئىش قىلىپ بۇ سىرنى يېشىمەن دەپ كاللىسىنى قاتۇرۇپ يۇرمەپتۇ، شۇڭا دەرھال بۇ يەردىن قېچىپ قۇتۇلۇش ئويىغا كەپتۇ.

ئىش مۇنداق بولغان ئىكەن: ئورمانلىقتىكى يوغان قۇلاق بىر ھۇقۇش دەرياديكى مۇز ئۇستىدە ئۇنى قوغلىغان ئىكەن، ھۇقۇش ئۇنىڭ بېشىنى تۇمشۇغى بىلەن چوقۇپ، پۇتى بىلەن ئۇنى قامالاپ تۇتۇۋېلىپ ئورمانلىققا ئېلىپ كەلگەن ئىكەن.

بەختكە يارىشا، ھۇقۇشنىڭ قوسىغى توق ئىكەن: ئۇ ھىللا بىر توشقان تۇتۇۋېلىپ قوسىغىنى تويغۇزۇۋالغان ئىكەن.

ئۇنىڭ قوسىغى شۇقەدەر توپۇپ كېتىپتۇكەنكى، كىچىك چاشقان پاتقۇدەك ئورۇنمۇ قالمىغان ئىكەن. شۇڭا ئۇ بىكىنى ساقلاپ قويۇش قارارىغا كەلگەن ئىكەن.

ھۇقۇش كىچىك چاشقاننى ئورمانلىققا ئەكىلىپ، ئۇنى ئۇزۇنىڭ قازىنىغى بولغان دەرەخ كامىرىغا تاشلاپ قويغان ئىكەن. ھۇقۇش كۆز كۆنلىرىدىن باشلاپ نەچچە ئونلىغان ئولۇك چاشقانىنى بۇ يەرگە قويۇپ قويغان ئىكەن. قىش كۈنلىرى يەم تېپىش تەس بولغاچقا، ھەتتا بۇ ھىلىگەر تۈن قاراقچىسى بولغان ھۇقۇشمۇ دائىم ئاچ قالىدىكەن.

تەبىئىكى، ھۇقۇش كىچىك چاشقانىنىڭ پەقەتلا ھۇشىدىن كەتكەنلىگىنى بىلمەپتۇ؛ ئەگەر بىلگەن بولسا ئىدى، ئۇ ئاللىقاچان ئوتكۇر تۇمشۇغى بىلەن كىچىك چاشقانىنىڭ كاللىسىنى پارە-پارە قىلىۋەتكەن بولاتتى. ھۇقۇش چاشقانلارنىڭ جېنىنى بىر يولىلا ئېلىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن ئىكەن.

بۇ دورەم بىكىنىڭ تەلىيى ھەقىقەتەن ئوڭدىن كەپتۇ.

بىك دەرەختىن ساق-سالامەت چۈشۈپ، چاتقاللىققا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىك بىر يېرىنىڭ ئاغرىۋاتقىنىنى، بارام بولۇۋاتقىنىنى ئەمدىلىكتە سېزىپتۇ، قارىسا نەپەس ئالغاندا كانىيى خىرىلداۋاتقۇدەك. گەرچە ئەجەللىك جاراھەت بولمىسىمۇ، ئەمما ھۇقۇش قاماللاپ تۇتۇپ ئۇنىڭ كوكرىگىنى يارىلاندۇرغان ئىكەن، شۇڭا تېز يۈگۈرسە، خىرىلدىغان ئاۋاز چىقمايدىكەن.

ئۇ بىرئاز دەم ئېلىۋالغاندىن كېيىن، نەپىسى ئەسلىگە كېلىپ، خىرىلدىغان ئاۋازىمۇ يوقاپتۇ. كىچىك چاشقان چاتقالنىڭ قېرىق قوۋزىغى بىلەن قوسىغىنى تويغۇزۇۋېلىپ، ئالدى تەرەپكە قاراپ داۋاملىق يۈگۈرەپتۇ—بۇ قورقۇنچلۇق يەردىن يىراق كېتىپتۇ.

كىچىك چاشقان قاردا ئىزلىرىنى قالدۇرۇپ يۈگۈرەپتۇ.

بىر يايلاققا كەپتۇ، قورۇق تامنىڭ كەينىدە موريسىدىن تۈتۈن چىقىۋاتقان بىر چوڭ ئوي بار ئىكەن. بىر تۈلكە بىكىنىڭ ئىزىنى كورۇپ قالغان ئىكەن.

تۈلكىنىڭ پۇراش سېزىمى ناھايىتى كۈچلۈك ئىكەن. ئۇ كىچىك چاشقاننىڭ ئەمدىلا ئوتكەنلىگىنى دەرھال بىلىۋاپتۇ—دە، ئۇنىڭ ئىزىغا چۈشۈپتۇ.

تۈلكىنىڭ ئوتقاشتەك قىزىل قۇيرۇغى چاتقالىلىقتا ژال-ژۇل قىلىپ كېتىپتۇ، ئەلۋەتتە، ئۇ كىچىك چاشقاندىن كوپ تېز ماڭىدىكەن.

ناخشچىنىڭ ھەسرىتى

بىر تۈلكىنىڭ قوغلاپ كېلىۋاتقانلىغىنى بىلمەيدىكەن. شۇڭا تايغاندەك ئىككى يوغان ئىت ئويدىن قاۋاپ چىقىپ، بىككە قاراپ ئېتىلىپ كەلگەن چاغدا، بىر ئەمدى تۇغەشتىم دەپ ئويلاپتۇ.

ئەمما، راستىنى ئېيتقاندا، ئىت بىكىنى كورمىگەن ئىكەن. ئۇلار چاتقاللىقتىن چىقىپ بىكىنى قوغلاپ كېلىۋاتقان تۈلكىنى

كورۇپ، ئۇنىڭغا ئېتىلغان ئىكەن.

تۇلكە شاققىدىلا كەينىگە بۇرۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ ئوتقاشتەك قىزىل قۇيرۇغى چاتقاللىقتا پال-پۇل قىلىپ كورۇنۇپ-تۇيۇ، كوزدىن غايىپ بوپتۇ. ئىتلارمۇ كىچىك چاشقانىنىڭ بېشىدىن سەكرەپ ئوتۇپ چاتقاللىققا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىك ھېچقانداق خېيىم-خەتەرسىزلا ئويگە كىرىپ، گېرەمگە كىرىپ كېتىپتۇ.

بىك گېرەمگە كىرگەندىن كېيىن، ھەممىدىن ئاۋال بۇرنىغا چاشقان پۇرىغى گۇپۇلدەپ ئۇرۇلۇپتۇ.

ھەر بىر خىل ھايۋاننىڭ بىر خىل پۇرىغى بولىدۇ، خۇددى بىز ئادەمنى تۇرقىغا قاراپ پەرق ئەتكىنىمىزدەك، چاشقانمۇ بىر بىرىنى ھىد-پۇراق بىلەن پەرق ئېتىدىكەن.

شۇ سەۋەپتىن بىك بۇ يەردىكى چاشقانلارنىڭ ئوزى بىلەن ئۇرۇقداش ئەمەسلىگىنى بىلىۋاپتۇ. بىراق ھەمىسى چاشقانغۇ، بىكمۇ بىر كىچىك چاشقان-دە! خۇددى روبىنسون قاقاس ئارالدىن قايتىپ كېلىپ، كىشىلەرنى كورگەندە ئىنتايىن خوشال بولغىنىدەك، بىكمۇ بۇ يەردە چاشقان بارلىغىنى بىلىپ بەك خوشال بوپتۇ.

بىك شۇ زاماتلا چاشقانلارنى ئىزدىگىلى تۇرۇپتۇ.

ئەمما، بۇ يەردىن چاشقانىنى تاپماق ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن. ھەممە يەردە چاشقانلارنىڭ ئىزى ۋە پۇرىغى بولسىمۇ، ئەمما چاشقاننىڭ قارىسىمۇ كورۇنمەپتۇ.

گېرەمنىڭ تورۇسىدا بىرمۇنچە كىچىك توشۇكلەر كورۇنۇپتۇ. بىر چاشقانلار ئېھتىمال مۇشۇ يەردە تۇرسا كېرەك دەپ ئويلاپتۇ، شۇنداق قىلىپ، ئۇ تامغا يامىشىپ چىقىپ، كىچىك توشۇكتىن كىرىپ قازناققا كەپتۇ.

ئۇ يەردە لىق بۇغداي ئاچلانغان تاغارلار بار ئىكەن. بىر تاغارنىڭ ئاستى غاجىلاپ تېشىۋېتىلگەن بولۇپ، يەردە بۇغداي چېچىلىپ ياتقان ئىكەن.

قازناقنىڭ تامىلىرىدا جازىلار بار ئىكەن. مېزىلىك پۇراق شۇ يەردىن گۇپ-گۇپ ئۇرۇلۇپ كەلمەكتە ئىكەن. بۇ يەردە سۇرلەنگەن، قورۇلغان، مايدا پىشۇرۇلغان ۋە ناھايىتى تاتلىق يىمەكلىكلەر بار ئىكەن.

قوسغى ئېچىپ ئۇچەيلىرى تارتىشىپ كەتكەن كىچىك چاشقان بۇ نەرسىلەرنى ئېلىپ تازا يەپتۇ.

دەرەخنىڭ قېرىق قوۋزىغى بىلەن قوساق تويغۇزغان بىككە ئەمدى بۇغداي بەك تېتىپ كېتىپتۇ، ئۇ بەك جىق يەۋەتكىنىدىن ھەتتا نەپەس ئالالماي قاپتۇ.

ئۇنىڭ كانىيى يەنە غىژىلدىغىلى باشلاپتۇ.

دەل مۇشۇ چاغدا، ساقاللىق بىر ئۇچلۇق تۇمشۇق كىچىك توشۇكتىن چىقىپتۇ. غەزەپكە تولغان كوزلىرىدىن قاراڭغۇدا ئوت چاقناپ تۇرغان يوغان كۆلرەڭ چاشقان سەكرەپ قازناققا كىرىپتۇ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇنىڭغا ئوخشاش يەنە توت چاشقان كىرىپتۇ.

ئۇلارنىڭ تۇرقى ناھايىتى قورقۇنچلۇق ئىكەن، بىكنىڭ

ئۇلارغا چېقىلغۇسى كەلمەپتۇ. ئۇ قورقىنىدىن تۇرغان يېرىدە قېتىپ قېلىپ، ئۇنلۇك چىقىراپتۇ.

كۇلرەڭ چاشقانلارغا بۇ ئاۋاز ياقماپتۇ. بۇ يات كىچىك چاشقان ناخشىچى نەدىن كەلگەندۇ؟ كۇلرەڭ چاشقانلار بۇ قازناقنى ئوزلىرىنىڭ قىلىۋالغان ئىكەن. ئۇلار دەرەخزارلىقتىن كەلگەن دالا چاشقانلىرىنى ئوزلىرىنىڭ يەرئاستى ئويىگە ھەرگىز كىرگۈزمەيدىكەن، شۇنداقلا بۇنداق چىقىراق چاشقانىنى ئەسلا كورۇپ باققان ئەمەس ئىكەن.

بىر چاشقان بىككە ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ گەجگىسىدىن قاتتىق چىشلەپتۇ. قالغان چاشقانلارمۇ ئېتىلىپ بېرىپتۇ. بىر ئازان تەسلىكتە قېچىپ، بىر ئىشكاپنىڭ ئاستىدىكى كىچىك كامارغا كىرىۋاپتۇ. بۇ كامار بەك كىچىك بولغاچقا، كۇلرەڭ چاشقانلار ئۇنىڭغا كىرەلمەيدىكەن. ئۇنىڭغا بۇ كامار بىخەتەر ئىكەن.

ئەمما ھەممىمىز ئوخشاشلا چاشقان تۇرساق، بۇ كۇلرەڭ چاشقانلار نىمىشقا مېنى پاتقۇزمايدۇ، دەپ ئويلاپ، بىكىنىڭ كوڭلى بەك يېرىم بوپتۇ.

تاختامۇشۇك

ھەر كۇنى ئەتىگەندە، سىڭلىسى ئاكىسىدىن:

ــ قانداق بولدى، چاشقانىنى تۇتالىدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ

سورايدىكەن.

ئاكسى ئوزى تۇتقان چاشقانلارنى سىكلىسىغا كورسىتىپتۇ. ئەمما بۇلارنىڭ ھەممىسى كۇلرەڭ چاشقان بولغاچقا، قىزچاق ئۇلارنى ياراتماپتۇ. سىكلىسى ئۇلاردىن تېخى قورقىدىكەن. ئۇ جەزمەن بىر سېرىق كىچىك چاشقان تۇتۇپ بېرىسىز دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

ــ بۇلارنى قويۇۋېتىڭ، ــ دەپتۇ قىزچاق خاپا ھالدا، ــ بۇلار ياخشى ئەمەس ئىكەن.

ئاكسى تۇتۇۋالغان چاشقانلارنى سىكلىسىغا تۇيدۇرماي، چىلەكتىكى سۇغا پاتۇرۇپ ئولتۇرۇۋېتىپتۇ. نىمە ئۈچۈندۇ بېقىنقى كۇنلەردە تاختامۇشۇكىكە چاشقان چۈشمەس بولۇپ قاپتۇ.

ھەممىدىن قىزىغى شۇكى، تاختامۇشۇكىتىكى يەم ھەر كۇنى كېچىسى يوقاپ كېتىدىكەن. بىركۇنى كەچتە، ئاكسى بىر پارچە سۇرلەنگەن سان گوشنى تاختامۇشۇكىكە ئىلىپ قويۇپ قويۇپتۇ، ئەتىسى ئەتىگەندە قارىسا، ئىلغۇدىكى گوش يوق تۇرغۇدەك، تاختامۇشۇكىمۇ ئېتىكلىك تۇرغۇدەك.

ئاكىسى توشۇك بارمۇ نىمە دەپ تاختامۇشۇكىنى نەچچە قېتىم تەكشۇرۇپتۇ. بىراق چاشقان چىقىپ كەتكۇدەك توشۇك يوق ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ، توپ ـ توغرا بىر ھەپتە ئوتۇپتۇ، ئاكىسى يەمنى كىم ئوغرىلاپ كەتكەنلىگىنى زادى بىلەلمەپتۇ.

سەككىزىنچى كۇنى ئەتىگەندە، ئاكىسى قازاقتىن يۇگۇرەپ چىقىپ، ئىشىك ئالدىدىلا:

ــ تۇتۇۋالدىم، ساغۇچ ئىكەن! ــ دەپ توۋلاپتۇ.

ــ ساغۇچ ئىكەن، ساغۇچ ئىكەن! ــ دەپتۇ سىڭلىسى ئىنتايىن خوشال بولۇپ، ــ قارىغا، بۇ بىزنىڭ بىك ئىكەن! ئۇنىڭ قۇلـ غىدا بەلگىسى بار! ئېسىڭىزدىمۇ، ئۇ چاغدا بەكسىڭىز؟.....سىز سۈت ئەكىلىڭ، مەن كىيىنىۋالاي.

سىڭلىسى تېخى كارۋاتتا ياتقان ئىكەن.

ئاكىسى باشقا بىر ئۈيگە چىقىپ كېتىپتۇ. سىڭلىسى كارۋاتـ تىن تۇرۇپ، ئالدى بىلەن قولىدىكى تاختامۇشۇكىنى يەرگە قويۇپ، ئاندىن كېيىن تېزلىكتە چاپىنىنى كىيىپتۇ.

بىراق ئۇ ئەمدى تاختامۇشۇكىكە قارىسا، چاشقان ئاللىقاچان يوقاپ كەتكەن ئىكەن.

بىك تاختامۇشۇكىتىن قېچىپ چىقىشنى ئاللىبۇرۇنلا ئۇڭغۇنـ ۋالغان ئىكەن. تاختامۇشۇكىنىڭ بىر تال سىمى ئەگمە بولۇپ، ئادەتتىكى كۆلرەڭ چاشقانلار ئۇزىنى دالدىغا ئالالمايدىكەن، ئەمما جۇغى كىچىك بىك بولسا ئۇزىنى دەرھال قاچۇرالايدىكەن.

بىك تاختامۇشۇككە يېقىن كېلىپ يەنە ئېلىپلا قاچىدىكەن، بۇ چاغدا تاختامۇشۇك "تاق" قىلىپ ئېتىلىپ قالىدىكەن، ئۇ باشتا بىرئاز قورقۇپتۇ، كېيىن قورقماس بولۇپ قاپتۇ، ئۇ ئەنە شۇ تەرىقىدە يەنە بىمالال يەۋالىدىكەن.

ئەڭ ئاخىرقى بىر كېچىدە، ئاكىسى تاختامۇشۇكىنىڭ ئېتىلـ

دىغان تەرىپىنى تاسادىپى ھالدا تامغا تاقاپ قويۇپ قويغان ئىكەن، بىك تۇتۇلۇپتۇ. لېكىن قىزچاق تاختامۇشۇكىنى ئويناك قاپ ئوتتۇرىسىغا قويۇپ قويغان چاغدا، بىك قېچىپ چىقىپ، بىر چوڭ ساندۇقنىڭ كەينىگە ئوتۇۋاپتۇ.

مۇزىكا

ئاكىسى كېلىپ قارىسا، سىڭلىسى يىغلاپ تۇرغۇدەك.

قېچىپ كەتتى! — دەپتۇ سىڭلىسى يىغلاپ تۇرۇپ، — ئۇ مېنىڭ قېشىمدا تۇرۇشنى خالىمايدىكەن!

ئاكىسى سۇت قاچىسىنى شىرەگە قويۇپ، سىڭلىسىنى بەزلەپتۇ:

— نېمە يىغلايش! مەن ھازىرلا ئۇنى ئوتۇكىنىڭ ئىچىدىن تۇتۇۋالىمەن!

— قانداقسىگە ئوتۇك ئىچىدە بولىدۇ؟ — دەپ ئەجەپلىنىپ سوراپتۇ قىزچاق.

— بۇ ئاسان ئىش، مەن ئوتۇگۈمنى سېلىپ، ئۇنىڭ قوڭجىنى تامغا يولەپ قويىمەن، سەن كىچىك چاشقاننى قوغلايسەن. ئۇ تامنى يېقىلاپ قاچىدۇ — چاشقانلار ھەممىشە تام يېقىلاپ ماڭىدۇ — ئۇ ئوتۇكىنىڭ قوڭجىنى كورۇپ، ئۇنى كامار دەپ بىلىدۇ — دە، ئىچىگە قېچىپ كىرىدۇ. شۇنداق قىلىپ، مەن ئۇنى ئوتۇك ئىچىدە تۇتۇۋالىمەن.

سىڭلىسى يىغىسىنى بېسىپتۇ.

ـــ بىلەمسىز؟ ـــ دەپتۇ سىڭلىسى ئوبدان ئويلۇنۇپ، ـــ بىز ئۇنى تۇتمايلى. ئۇ بىزنىڭ ئويدە تۇرسۇن. بىزدە مۇشۇك يوق، ھىچكىم ئۇنىڭغا چىقىلمايدۇ. مەن ئۇنىڭغا سۈت بېرىمەن، سۈتنى يەرگە ئېلىپ قويۇڭ.

ـــ ئوڭگىلە قىلىقلىرىڭ بار ئىكەن! ـــ دەپتۇ ئاكىسى تاقەتسىزلىنىپ، ـــ بۇنىڭ بىلەن چاتىغىم يوق. مەن كىچىك چاشقاننى ساڭا تۇتۇپ بەردىم، قانداق قىلغىڭ كەلسە شۇنداق قىلىۋەر.

قىزچاق سۈت قاچىسىنى يەرگە قويۇپ، بولكىنى ئوشتۇپ سۈتكە چىلاپتۇ. ئوزى قاچىنىڭ يېنىدا چاشقانىنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. كىچىك چاشقان تاكى تۈن بولغىچە چىقماپتۇ. بالىلار كىچىك چاشقان بۇ ئويدىن قېچىپ چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ دەپقاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە قارىسا، سۈت ئىچىلگەن، بولكىمۇ يېيىلگەن ئىكەن.

قىزچاق: "مەن ئۇنى قانداق قىلسام كۇندۇرۇۋالالارمەن؟" دەپ ئويلاپتۇ.

ئەمدى بىكىنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى ياخشى ئوتكىلى تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ قوسىغى توق ئىكەن، بۇ ئويدە كۆلرەڭ چاشقان يوق ئىكەن، يەنە كېلىپ ھىچكىم ئۇنىڭغا چىقىلمايدىكەن. بىك ئەسكى-تۇسكى لاتا ۋە پارچە-پۇرات قەغەزلەرنى ساندۇقنىڭ كەينىگە ئاپىرىۋېلىپ، ئوزىگە بىر ئۇۋا ياسىۋاپتۇ.

ئۇ يەنىلا ئادەمدىن قورقىدىكەن، پەقەت كېچىدە، بالىلار

ئۇيقۇغا كەتكەندىن كېيىنلا، ساندۇقنىڭ كەينىدىن چىقىدىكەن.
ئەمما بىركۈنى كۈندۈزى ئۇ مۇڭلۇق بىر مۇزىكا ئاڭلاپتۇ. بىرسى نەي چالغان ئىكەن. نەيىنىڭ ئاۋازى ھەم يېنىك، ھەم مۇڭلۇق ئىكەن.
بىك خۇددى بۇرۇن قاراقچى كۆكۈنەكنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىغاندىكىدەك، ئۇزىنى تۇتۇۋالالماي يېقىن بېرىپ مۇزىكا ئاڭلاشقا قىزىقىپتۇ. ئۇ ساندۇقنىڭ كەينىدىن چىقىپ، ئويىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەپتۇ.
ئاكسى نەي چېلىۋاتقان ئىكەن. قىزچاق يېنىدا ئولتۇرۇپ ئاڭلاۋاتقان ئىكەن. قىزچاق كىچىك چاشقانىنى ئاۋال كورۇپ قاپتۇ.
قىزچاقنىڭ كوزلىرى بىردىنلا چەكچىيىپ، تورلىشىشقا باشلاپتۇ. ئۇ جەينىگى بىلەن ئاكسىنى نوقۇپ، پەس ئاۋازدا:
ـــ جىم! قاراڭ، بىك چىقتى.. چېلىڭ، چېلىڭ، ئۇ مۇزىكىغا ئامراق ئىكەن! ـــ دەپتۇ.
ئاكسى داۋاملىق چېلىپتۇ.
قىزچاق مىدىر ـ مىدىر قىلماي جىمجىت ئولتۇرۇپتۇ.
كىچىك چاشقان مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئاڭلاپ، خېيىم ـ خەتەرنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ چىقىرىپ قويغان ئىكەن.
خۇددى ئويدە ئادەم يوقتەك، ئۇ قاچىنىڭ يېنىغا بېرىپ، سۈتنى يالاپتۇ. قاچىنى يالاپ بولۇپ ئوزىمۇ چىرىلداپ كېتىپتۇ.
ـــ ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ـــ دەپتۇ قىزچاق ئاكىسىغا ئاستاغىنا، ـــ ئۇ

ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ.

بىك ھىلىقى بالا نەي چېلىشىنى توختاتقاندىلا، ئاندىن ئېسىنى يىغىپ، دەرھال ساندۇقنىڭ كەينىگە قېچىپ بېرىۋاپتۇ.

باللار قانداق قىلغاندا دالا چاشقىنىنى كوندۇرگىلى بولىدىغانلىغىنى ئەمدى بىلىۋاپتۇ. ئۇلار دائىم نەينى بوش چالىدىكەن. بۇ چاغدا بىك چىقىپ ئويناڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلايدىكەن. بىكمۇ چىرىلدىغان چاغدا، ئۇلار راستلا مۇزىكا ئولتۇرۇشى قىلغاندەك بولىدىكەن.

ياخشى نەتىجە

كىچىك چاشقان ئۇزاقتا قالماي باللارغا ناھايىتى كونۇپ كېتىپتۇ، ئۇلاردىن قورقمايدىغان بوپتۇ، مۇزىكا بولمىسمۇ چىقىدىغان بوپتۇ. قىزچاق تېخى ئۇنىڭغا ئوزىنىڭ قولىدىن بولكا ئېلىشنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ. قىزچاق پولدا ئولتۇرسا، بىك ئۇنىڭ تىزىغا چىقىۋالىدىغان بوپتۇ.

باللار بىككە ياغاچتىن بىر ئوي ياساپ بېرىپتۇ، ئويناڭ دەرىزىسى يالغان (سىزما) ئىكەن، ئىشىگى راست ئىشىك ئىكەن.

بىك باللارنىڭ شىرەسىدىكى بۇ كىچىك ئويدە تۇرىدىكەن. بىك تالاغا سەيلىگە چىقىدىغان چاغدا، ئوزىنىڭ كونا ئادىتى بويىچە، كوزىگە كورۇنگەن ئەسكى-تۈسكى لاتا، پارچە-پۇرات

قەغەز، پاختىلار بىلەن ئىشىگىنى ئېتىپ قويىدىكەن.

ھەتتا چاشقاننى بەك يامان كۆرىدىغان ئاكىسىمۇ بىلەن ئىنتايىن چىقىشپ كېتىپتۇ. ئۇ كىچىك چاشقاننىڭ، ئالدى پۈتىنى خۇددى قولىغا ئوخشاش ئىشلىتىپ بىر نەرسە ئېلىپ يېيىشىنى ۋە يۈزىنى يۇيۇشىنى كۆرۈشكە بەك ئامراق ئىكەن.

سىڭلىسى بىكىنىڭ چىرىلىدىشىنى ئاڭلاشقا بەك خۇشتار ئىكەن.

ــ ئۇ ناخشىنى ياخشى ئېيتىدۇ، ــ دەپتۇ سىڭلىسى ئاكىسىغا، ــ ئۇ مۇزىكىنى ياخشى كۆرىدىكەن.

قىزچاق كىچىك چاشقاننىڭ زادىلا ئوزىنىڭ خوشال بولغانلىغا ناخشا ئېيتىۋاتمىغانلىغىنى بىلمەيدىكەن، كىچىك بىكىنىڭ بۇ ئويىگە كېلىشتىن ئىلگىرى قانچىلىغان خىيىم-خەتەرلەرنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، قانچىلىك جاپالىق سەپەرلەردە بولغانلىغىنى تېخىمۇ بىلمەيدىكەن.

بۇ ھىكايىنىڭ مۇشۇنداق ئاياقلاشقىنى تۇزۇك.

本书根据北京出版社1979年2月第一版，1980年4月第二次印刷版本翻译出版。

بۇ كىتاپ بېيجىڭ نەشرىياتى تەرىپىدىن 1979 ـ يىل 2 ـ ئايدا نەشر قىلىنغان 1 ـ نەشرى، 1980 ـ يىل 4 ـ ئاي 2 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

چەتئەل چوچەكلىرى (تاللانما)

تەرجىمە قىلغۇچى: رېيىمجان

تەرجىمىنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابدۇللا ئابلىز

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى

شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ

مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

1983 ـ يىل 7 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى

1983 ـ يىل 7 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى

باھاسى: 0.57 يۈەن

外国童话选
（维吾尔文）
任运昌译
阿不都拉校订
民族出版社出版　新华书店发行
民族印刷厂印刷
开本，787×1092毫米1/32　印张，13 1/8
1983年7月第1版
1983年7月北京第1次印刷
印数：0001—13,000册　定价：0.57元
书号：M10049(4)152

书号M 10049 (4) 152
定价　　0.57元